दार्मा गाउँपालिका

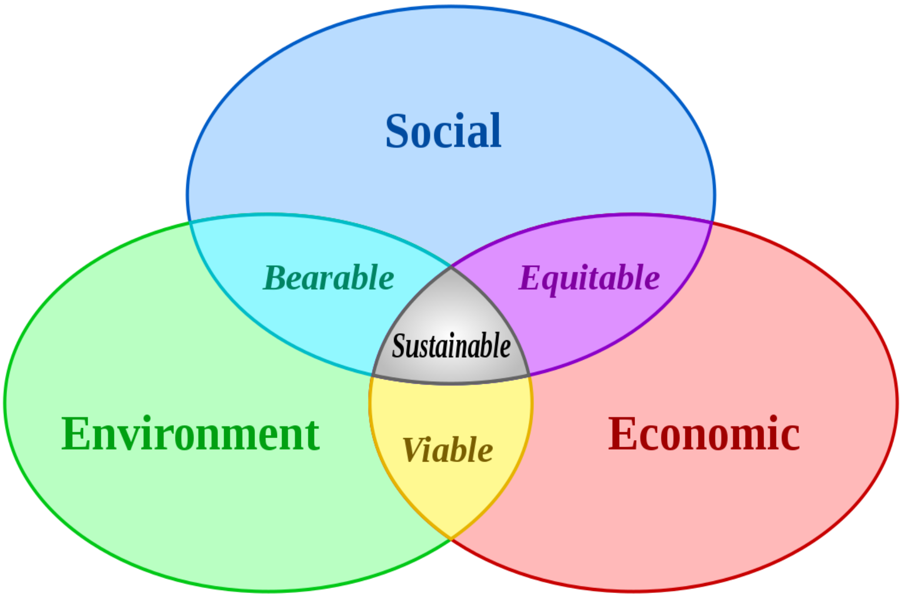

प्रथम पञ्चवर्षीय योजना

आर्थिक वर्ष २०७८र७९(२०८२र८३

मन्तव्य

नागरिकको सुख, शान्ति, खुशी, समृद्धिका लागि नै राजनीतिक तथा आर्थिक व्यवस्था परिवर्तनको खास उद्देश्य अन्तरनिहित रहेको हुन्छ। एक प्रकारको शासकीय स्वरूपबाट नागरिकको सहभागिता, समुन्नति हुन सकेन भने स्वभाविकरुपमा उत्तम विकल्पको खोजी हुन्छ। नेपालमा पनि नेपाली नागरिकको इच्छा शासन, प्रशासन र व्यवस्थापनमा सबैको सार्थक सहभागिता रहोस भन्ने अभिप्रायका साथ संघीय लोकतान्त्रिक गणतान्त्रिक शासन व्यवस्थाको अभ्यास प्रारम्भ गरिएको छ। विगतको एकात्मक, केन्द्रीकृत र सीमित वर्गको शासनमा रहेको एकाधिकार अन्त्य भएको छ। नेपालको संविधानले सबै जातजाति, भाषाभाषी, धर्म, संस्कारलाई समान महत्त्व र अवसर प्रदान गरेको छ। आफ्नो विकास आफै गर्न सक्ने गरी तीन तहको सरकार र शासकीय संरचनाको प्रबन्ध गरेको छ।

नेपाल सरकारले नीति निर्माण तहमा उल्लेख्य काम गर्ने, प्रदेश सरकार विकास निर्माणका काममा संलग्न हुने र स्थानीय तह सेवा प्रवाह गर्ने कार्यमा सहभागी हुने गरी संघीय शासन व्यवस्थाको परिकल्पना र प्रारुप बनाइएकोछ। सबै तहका सरकार आफ्नो नीतितथा कानुन आफै तर्जुमा गर्न सक्षम रहेका छन् । आफ्नो क्षेत्रको विकास र सेवा प्रवाहका लागि उपयुक्त प्रकारका दिर्घकालीन, मध्यकालीन तथा अल्पकालीन योजना बनाउन अधिकारप्राप्त छन्।योजनालाई साकार पार्न सालबसालीरुपमा बजेट तथा कार्यक्रम सभाबाट पारित गराई कार्यपालिकाबाट कार्यान्वयन गर्न सकिने शक्ति पृथकीकरण, नियन्त्रण र सन्तुलनको लोकतान्त्रिक पद्धतिको व्यवस्था गरिएको छ।

संघीय शासन प्रणालीको अभ्यास अनुरुप सबैभन्दा पहिला स्थानीय तहको निर्वाचन सम्पन्न भएर स्थानीय तहले यस व्यवस्थाको अभ्यास र परख गर्ने अवसर पाएका हुन्। संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकार गठनका लागि निर्वाचन पछि हुन गएकोले सरकार गठन पनि ढिला हुन गएको छ। परिणामतः स्थानीय सरकार सञ्चालन र गतिशीलताका लागि आवश्यक पर्ने नीतिगततथा कानुनी संरचना समयमा हुन सकेनन्। कर्मचारी समायोजनको कार्य ढिला हुँदा कार्यसम्पादनमा असहता भएको थियो। सेवा प्रवाहका निम्ति अति आवश्यक हुने भौतिक पूर्वाधारको अवस्था अझै पनि कमजोर रहेको छ। लामो समयसम्म राजनीतिक दल राजनीतिक परिवर्तनमा अल्झे पनि अब नागरिकको हुटहुटी आर्थिक विकास र समृद्धिका लागि आकांक्षी रहेको छ। आर्थिक विकास र समृद्धि संघीय सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय सरकार सबैको साझा तथा प्राथमिकता दिनुपर्ने क्षेत्र रहेको छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन भएपछि बनाउनुपर्ने आवधिक योजना निकै पछाडि धकेलिएको छ। नेपाल सरकारबाट पन्ध्रौ पञ्चवर्षीय योजना आउन ढिला हुनु, स्थानीय तहमा योजना तर्जुमा कार्यका लागि सक्षम जनशक्ति अपर्याप्त रहनु तथा खण्डीकृत आधारभूत तथ्याङ्कको उपलब्धता हुन नसक्नु योजना तर्जुमा कार्य समयमा गर्न नसकिएका प्रमुख चुनौतीका रूपमा रहे।त्यसैगरी कोभिड-१९ विश्वव्यापी महामारीका कारण समेत झण्डै एक वर्ष पछाडि धकेलिनुपर्ने थप समस्या सृजना भयो।

नेपालको संविधानले प्रत्याभूत गरेका मौलिक हकको प्राप्तिस निर्देशित गरेका सिद्धान्त र प्राथमिकता,नीतिस संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच अन्तर सम्बन्धस स्थानीय व्यवस्थापिका, कार्यपालिका र स्थानीय तहको आर्थिक कार्यप्रणालीस स्थानीय तहको अधिकारको सूचीस संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साझा सूचीस नेपाल सरकारको कार्यविस्तृतीकरण प्रतिवेदनस योजना तर्जुमा गर्ने मुख्य आधार रहेका छन्। नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट

जारी गरिएका नीति तथा कानुनी व्यवस्थासँग पनि उपयुक्त सामिप्यता राखिएको छ। दिगो विकासका लक्ष्य एवं अन्तरर्राष्ट्रिय समुदायमा नेपाल सरकारबाट गरिएका प्रतिवद्धता पूरा गर्न सहयोग हुने गरी योजना तय गरिएको छ। प्रस्तुत प्रथम पञ्चवर्षीय योजना ढिला गरी तर्जुमा गरिएको भए पनि यसमा नेपाल सरकारको पन्ध्रौ पञ्चवर्षीय योजना तथा प्रदेश सरकारको प्रथम पञ्चवर्षीय योजनासँग अनुकूल, तादात्मयतार परिपूरक हुने गरी तर्जुमा गरिएको छ। नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारका गन्तव्यमा सहयोग हुने गरी सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तय गरिएको छ। अझ महत्त्वपूर्ण पक्षका रूपमा स्थानीय नागरिकको आवश्यकता, क्षमता, माग, संभावना उपलब्ध हुनसक्नेतथा आफ्नो वित्तीय स्रोतलाई समेत विश्लेषण गरी कार्यक्रम तथा उपलब्धीको अनुमान गरिएको छ।

प्रथमपञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा कार्यमा सदैव सहयोग, सल्लाह र सुझाव दिई उत्प्रेरित गरिरहनु हुने सबैमा गाउँपालिका सधै आभारी रहनेछ। स्थानीय नागरिकको समृद्धिका खातिर दिनरात खटिरहनु हुने कार्यपालिका सदस्यज्यूहरू,गाउँसभा सदस्यज्यूहरूले पुऱ्याउनुभएको निरन्तर सहयोगप्रति कृतज्ञन छौं। यसैगरी, यस कार्यमा होस्टेमा हैंसे गर्ने विभिन्न समितिप्रति आभारी छौं। सेवा प्रवाह, विकास निर्माण, बजेट कार्यान्वयनको कार्यबोझ बावजुद नीति तथा योजना तर्जुमा कार्यमा प्राविधिकरूपमा संलग्न भएर सहयोग गर्नुहुने गाउँपालिकाभित्रका सबै कर्मचारीहरूमा गाउँपालिका सदैव ऋणी रहनेछ। योजना तर्जुमा गर्ने कार्यमा जसरी नै यसको पूर्ण कार्यान्वयनमा यहाँहरू सबैको गतिशिलता, क्रियाशीलता, सदासयता, संयमता, सत्कर्म, सहयोग, साथ, समर्थन,सुझाव प्राप्त हुने र अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्ने अपेक्षागाउँपालिकाले लिएको छ।

''''''''''''''''''''''''''

अध्यक्ष

मन्तव्य

संघीय शासन प्रणालीको स्थापना र जग राख्ने प्रारम्भिक कार्यको अवसर पाउनु हाम्रा लागि ऐतिहासिक अवसर प्राप्त भएको छ। जनआकांक्षा रूची आवश्यकताको परिपूर्तिका लागि उपलब्ध हुन् प्राकृतिक तथा मानव पुँजीको अधिकतम र दिगोरूपमा परिचालनका लागि नेपालको संविधानले स्थानीय तहमा अधिकार र शक्तिको विभाजन गरी शासकीय संरचनामा समावेश गरेको छ। प्रारम्भिक चरणमा कानुन संरचना निर्माण आफैमा कठिन विषय रहेको छ। दशकौं लामो एकात्मक तथा केन्द्रीकृत शासन प्रणालीको अभ्यास गरिरहेको सन्दर्भमा संघीय शासन प्रणालीको अभ्यास नितान्त नविन र फरक प्रकारको छ। प्रजातन्त्रको प्राप्तिपछिविकेन्द्रीकरणको विकास भए तापनि झण्डै डेढ दशक स्थानीय निकाय निर्वाचित जनप्रतिनिधिविहीन अवस्थामा गुज्रनु पर्यो। यस संक्रमणकालीन अवस्थामा विभिन्न राजनीतिक आन्दोलन र परिवर्तन भए। राजनीतिक शुन्यता रहेको अवस्थामा कर्मचारी प्रशासनको माध्यमबाट विकास निर्माण तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह दोहोरो भूमिका निर्वाह गर्न दिइएको थियो ।
जब स्थानीय कार्यपालिका तथा व्यवस्थापिका गठन गरियो त्यसपछि नीति कानुन योजना बजेट सरकार सञ्चालनका लागि भौतिक पूर्वाधार र जनशक्ति सबैको एकैपटक व्यवस्थापन गर्नुपर्ने गहन जिम्मेवारी आइलागेको थियो। नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकार संघीयता अनुरूप गठन भइसकेको थिएन। आमनागरिकमा उत्साह र आकांक्षाको चुली लागेको थियो । कानुनी व्यवस्थामा अष्पष्टता अन्योल तथा अलमल निरन्तर रहिरहनु तीनै तहका सरकारका लागि अवश्य पनि राम्रो होइन।स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सरकारका लागि कोशेढुङ्गाका रूपमा आधार स्थापित गरेको छ। यसैगरी अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ तथा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले वित्तीय स्रोतको बाँडफाँट एवं वित्तीय हस्तान्तरण र परिचालनलाई व्यवस्थित बनाएको छ। नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तीय हस्तान्तरण हुने र सोको उपयोगका आधार स्थापित हुँदै गएका छन्।

२०७५ सालको उत्तरार्द्धमा मात्र सात सय एकसट्ठी सरकारमा कर्मचारी समायोजन गरी सरकारमा पठाउने काम गरियो। नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारले संघीय शासन प्रणाली अनुरूपका वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम आर्थिक वर्ष २०७४/७५ बाट सुरू गरेका छन्। दिर्घकालिन आवधिक योजना अन्तर्गत नेपाल सरकारको पन्ध्रौ पञ्चवर्षीय योजन र लुम्बिनी प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना स्वीकृत हुन केहि ढिलाई हुन गएकोले यस गाउँपालिकाको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा कार्यमा समेत अप्रत्यक्ष प्रभाव पारेको छ। गत वर्ष नै स्वीकृत हुनुपर्ने प्रस्तुत योजना विश्वव्यापी संकटकोरूपमा देखा परेको कोभिड-१९ महामारीका कारण एक वर्ष पछाडि धकेलिन विवश भएका छौं। शासकीय स्वरूप शैली संरचनामा परिवर्तन हुनु, मानव संशाधनको अपर्याप्तता हुनु, सरकार सञ्चालनका लागिआधारभूत नीति कानुनको तर्जुमा कार्यमा समय खर्च हुनु, कोभिड-१९ महामारी निरन्तर रहनु, नेपाल सरकार तथा लुम्बिनी प्रदेश सरकारमा आवधिक योजना
तर्जुमा कार्यमा ढिलाई हुनुले यस गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा कार्यमा ढिलाई हुन गएको छ। योजना बद्ध विकासबाट गाउंपालिकामा उपलब्ध साधन र स्रोतको उच्चतम प्रयोग भई जनताको आस्यकता र चाहनालाई क्रमशः सम्बोधन हुने यसमा सबैको सहयोग र समर्थन रहने विश्वास समेत लिएको छु ।

....

(उपाध्यक्ष)

विषयसुची

पृष्ठभूमि 1
परिच्छेद 1 4
परिचय 4
१.१ परिचय 4
1.2 आर्थिक विकास 5
1.3 भू–उपयोग 6
1.4 कृषि तथा पशु विकास 7
1.5 सिंचाई सुविधाको उपलब्धता 8
1.6 मुख्य खाद्यवस्तु 9
1.7 पशुपन्छी जन्य उत्पादन सम्बन्धी अवस्था 9
1.8 व्यवसायिक कृषि फर्म सम्बन्धी अवस्था 9
1.9 कृषि तथा पशुपालनसँग सम्बन्धित मानव संसाधन 9
1.2 सामाजिक अवस्था 10
1.2.1 शिक्षा सम्बन्धी विवरण 10
1.2.2 मानव संशाधन विकास 12
1.2.3 स्वास्थ्य तथा पोषण 12
1.2.4 खानेपानी तथा सरसफाई 14
1.2.5 वन तथा वातावरणीय स्थिति 15
1.2.6 भौतिक पूर्वाधार विकासको अवस्था 16
1.2.7 अन्य परिसूचक 16
1.2.८ बैंक तथा बितीय अवस्था 17
परिच्छेद 2 18
समष्टिगत दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति 18
२.१ पृष्ठभूमि 18
२.२ समस्या तथा चुनौती 18
२.३ अवसर 19
२.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्य, उद्देश्य र परिमाणात्मक लक्ष्य 19
२.६ रणनीतिरउपलब्धि 20
2.7 पञ्चवर्षीय योजनाको बिषयगत शीर्षक अनुसार प्रक्षेपित बजेट बिवरण 23

3.1 सार्वजनिक खर्च 24
3.1.1 पृष्ठभूमि 24
३.१.२समस्या तथाचुनौती 25
3.1.3 अवसर 25
३.१.4 दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 26
3.1.5 उद्देश्य, रणनीति / कार्यनिति, कार्यक्रम र उपलब्धि 26
३.२राजस्व 30
३.२.१पृष्ठभूमि 30
३.२.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 31
3.2.3 अवसर 31
३.२.4 दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 31
3.2.5 उद्देश्य, रणनीति / कार्यनिति, कार्यक्रम र उपलब्धि 32
3.2.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 33
3.2 सार्वजनिक ऋण 34
3.2.1 पृष्ठभूमि 34
3.2.3समस्या तथा चुनौती 34
3.2.4 अवसर 34
3.2.5. दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति 35
3.2.6 रणनीति तथा कार्यनीति 36
3.2.7 अपेक्षित उपलब्धि 37
3.3 अन्तर सरकारी वित्त 38
3.3.1पृष्ठभूमि 38
3.3.2 समस्या तथा चुनौती 38
3.3.3 अवसर 39
3.3.4दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति 39
3.3.5 रणनीति तथा कार्यनीति 39
3.3.6अपेक्षित उपलब्धि 42
३.4सार्वजनिक, निजी र सहकारी साझेदारी 42
३.4.१पृष्ठभूमि 42
३.4.2समस्या तथा चुनौती 43
3.4.3 अवसर 43

३.4.4दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 43
3.4.5 उद्देश्य, रणनीति/कार्यनिति, कार्यक्रमरउपलब्धि 44
3.4.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 45
3.4.7 अपेक्षित उपलब्धि 46
३.5 वैदेशिक लगानी 46
३.5.१पृष्ठभूमि 46
३.5.२प्रमुखसमस्या तथा चुनौती 46
3.5.3 अवसर 46
३.5.4दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 47
3.5.5 उद्देश्य, रणनीति/कार्यनिति, कार्यक्रमरउपलब्धि 47
3.5.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 48
3.5.7 अपेक्षित उपलब्धि 49
३.6 बैदेशिक सहायता एवं सार्वजनिक ऋण 49
3.6.1पृष्ठभूमि 49
३.6.२प्रमुखसमस्या तथा चुनौती 49
3.6.3 अवसर 50
३.6.4 दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 50
3.6.5 उद्देश्य, रणनीति/कार्यनिति, कार्यक्रमरउपलब्धि 50
3.6.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 52
परिच्छेद४ 53
आर्थिक क्षेत्र 53
४.१कृषि 53
४.१.१पृष्ठभूमि 53
४.१.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 53
४.१.3अवसर 54
४.१.4दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य 54
४.१.5रणनीति तथा कार्यनीति 54
4.1.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 56
४.१.7प्रमुख कार्यक्रम 57
४.१.8 58
४.२पशुपंक्षी विकास 58

४.२.१पृष्ठभूमि 58
४.२.२प्रमुखसमस्या तथाचुनौती 58
4.2.3 अवसर 59
४.२.४दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य 59
४.२.5रणनीतितथाकार्यनीति 59
4.2.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 60
४.२.7प्रमुख कार्यक्रम 61
४.२.8अपेक्षितउपलब्धि 61
४.३खाद्य सुरक्षा तथा पोषण 61
४.३.1पृष्ठभूमि 61
४.३.2प्रमुख समस्या तथा चुनौती 61
४.३.3अवसर 62
४.३.4दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य 62
४.३.5रणनीतितथाकार्यनीति 62
4.3.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 63
४.३.7प्रमुख कार्यक्रम 64
४.३.8 अपेक्षित उपलब्धि 64
४.४सहकारी क्षेत्र 65
4.4.१पृष्ठभूमि 65
४.४.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 65
4.4.3 अवसर 66
४.४.4दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य 66
४.४.5रणनीति तथा कार्यनीति 66
4.4.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 67
४.४.7प्रमुख कार्यक्रम 67
४.४.8अपेक्षित उपलब्धि 68
४.५पर्यटन 68
४.५.१पृष्ठभूमि 68
४.५.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 68
4.5.3 अवसर 69
४.५.4दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 69

4.5.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 70
४.५.७प्रमुख कार्यक्रम 71
४.५.८अपेक्षित उपलब्धि 71
४.६ उद्योग, वाणिज्य र आपूर्ति 71
४.६.१पृष्ठभूमि 71
४.६.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 72
4.6.3 अवसर 72
४.६.४दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य 73
४.६.५रणनीति तथा कार्यनीति 73
४.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 74
४.६.७प्रमुख कार्यक्रम 76
४.६.८अपेक्षित उपलब्धि 76
४.७वन तथा वनस्पति सम्पदा 76
४.७.१पृष्ठभूमि 76
४.७.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 77
4.7.3 अवसर 77
४.७.४ दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 77
४.7.5रणनीति तथा कार्यनीति 77
४.६.६कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 78
४.७.७प्रमुख कार्यक्रम 80
४.७.८अपेक्षित उपलब्धि 80
४.८ खनिज सम्पदा 80
४.८.१पृष्ठभूमि 80
४.८.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 80
4.8.3 अवसर 81
४.८.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 81
४.७.५रणनीति तथा कार्यनीति 81
४.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 82
४.८.७प्रमुख कार्यक्रम 82
४.८.८अपेक्षित उपलब्धि 83
४.९ भूमि व्यवस्था 83

४.९.१पृष्ठभूमि 83
४.९.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 83
४.९.३अवसर 84
४.९.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 84
४.९.५रणनीति तथा कार्यनीति 84
4.9.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 85
परिच्छेद५ 86
सामाजिक विकास 86
५.१शिक्षा 86
५.१.१पृष्ठभूमि 86
५.१.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 86
5.1.3 अवसर 87
५.१.३दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 87
५.१.४रणनीति तथा कार्यनीति 87
५.१.५ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 90
५.१.६प्रमुख कार्यक्रम 92
५.१.७अपेक्षित उपलब्धि 93
५.२स्वास्थ्य 93
५.२.१पृष्ठभूमि 93
५.२.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 94
5.2.3 अवसर 94
५.२.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 94
५.२.५ रणनीति तथा कार्यनीति 95
५.२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 97
५.२.७प्रमुख कार्यक्रम 98
५.२.७अपेक्षित उपलब्धि 99
५.३जनसंख्या तथा बसाइँसराई 100
५.३.१पृष्ठभूमि 100
५.३.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 100
5.3.3 अवसर 100
५.३.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 101

५.३.५रणनीति र कार्यनीति 101
५.३.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 102
५.३.७प्रमुख कार्यक्रम 103
५.३.८अपेक्षित उपलब्धि 103
५.४युवा तथा खेलकुद 103
५.४.१पृष्ठभूमि 103
५.४.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 104
5.4.3 अवसर 104
५.४.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 104
५.४.५रणनीति र कार्यनीति 105
५.४.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 106
५.४.७प्रमुख कार्यक्रम 107
५.४.८अपेक्षित उपलब्धि 107
५.५बालबालिका तथा किशोरकिशोरी 108
५.५.१पृष्ठभूमि 108
५.५.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 108
5.5.3 अवसर 108
५.५.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 109
५.५.5रणनीति र कार्यनीति 109
५.५.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 110
५.५.७प्रमुख कार्यक्रम 111
५.५.८अपेक्षित उपलब्धि 112
५.६ज्येष्ठ नागरिक 112
५.६.१पृष्ठभूमि 112
५.६.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 112
५.६.४दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 113
५.६.५रणनीति र कार्यनीति 113
५.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 114
५.६.७प्रमुख कार्यक्रम 116
५.६.७अपेक्षित उपलब्धि 116
५.७अपाङ्गता भएका व्यक्ति 116

५.७.१पृष्ठभूमि 116
५.७.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 117
5.7.3 अवसर 117
५.७.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 117
५.७.५रणनीति र कार्यनीति 118
५.७.६कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 119
५.६.७प्रमुख कार्यक्रम 120
५.६.८अपेक्षित उपलब्धि 120
५.८लैंगिक समानता तथा महिला सशक्तीकरण 121
५.८.१पृष्ठभूमि 121
५.८.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 121
5.8.3 अवसर 122
५.८.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य 122
५.८.५रणनीतिरकार्यनीति 122
५.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 123
५.८.७ प्रमुख कार्यक्रम 125
५.८.८अपेक्षित उपलब्धि 125
५.९सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण 126
५.९.१पृष्ठभूमि 126
५.९.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 126
5.9.3 अवसर 126
५.९.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 127
५.९.५रणनीति र कार्यनीति 127
५.९.६कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 128
५.९.7प्रमुख कार्यक्रम 129
५.९.८अपेक्षित उपलब्धि 129
५.१०सामाजिक संघसंस्था 130
५.१०.१पृष्ठभूमि 130
५.१०.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 130
5.10.3 अवसर 130
५.१०.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य 131

५.१०.५रणनीति र कार्यनीति 131
५.१०.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः 132
५.१०.७प्रमुख कार्यक्रम 132
५.१०.९अपेक्षित उपलब्धि 133
परिच्छेद६ 133
भौतिक पूर्वाधार 133
६.१.१ पृष्ठभूमि 133
६.१.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती 134
६.१.३ अवसर 134
६.१.४ जोखिम पक्ष 134
६.१.५ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्य र उद्धेश्य 134
६.१.६ रणनीति तथा कार्यनीति 135
६.१.७ प्रमुख कार्यक्रम 135
६.१.८ अपेक्षित उपलब्धि 135
६.२ लघु जलविद्युत तथा ऊर्जा 136
६.२.१ पृष्ठभूमि 136
६.२.२ समस्या तथा चुनौती 136
६.२.३ अवसर 136
६.२.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति 136
६.२.५ रणनीति तथा कार्यनीति 137
६.२.६कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 137
६.२.७प्रमुख कार्यक्रम 138
६.२.८अपेक्षित उपलब्धि 138
६.३ नवीकरणीय ऊर्जा 138
६.३.१ पृष्ठभूमि 138
६.३.२ समस्या तथा चुनौती 139
६.३.३ अवसर 139
६.३.४ दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति 139
६.३.५ रणनीति तथा कार्यनीति 140
६.३.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 140
६.३.७ प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना 141

६.३.८अपेक्षित उपलब्धि 141
६.४ सडक पूर्वाधार 141
६.४.१पृष्ठभूमि 141
६.४.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती 142
६.४.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीति र कार्यनीति 142
६.४.५ रणनीति तथा कार्यनीति 143
६.४.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 143
६.४.७प्रमुख कार्यक्रम 144
६.४.८अपेक्षित उपलब्धि 148
६.५ सिंचाई 149
६.५.१पृष्ठभूमि 149
६.५.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती 149
६.५.३ अवसर 149
६.५.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति 149
६.५.५ रणनीति तथा कार्यनीति 150
६.५.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 150
६.५.८अपेक्षित उपलब्धि 152
६.६ खानेपानी तथा सरसफाई 152
६.६.१पृष्ठभूमि 152
६.६.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती 153
६.६.३ अवसर 153
६.६.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति 153
६.६.५ रणनीति तथा कार्यनीति 154
६.६.६कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 154
६.६.७प्रमुख कार्यक्रम 156
६.६.८अपेक्षित उपलब्धि 157
६.७ आवास र बस्ती विकास तथा पुनर्निर्माण 157
६.७.१पृष्ठभूमि 157
६.७.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती 157
६.७.३ अवसर 158
६.६.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति 158

६.८.५ रणनीति तथा कार्यनीति 158

६.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 158

६.८.७प्रमुखकार्यक्रम 159

६.८.८अपेक्षितउपलब्धि 160

६.९ भवन निर्माण 160

६.९.१पृष्ठभूमि 160

६.९.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती 161

६.९.३ अवसर 161

६.९.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति 161

६.९.५ रणनीति तथा कार्यनीति 161

६.९.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 162

६.९.७प्रमुख कार्यक्रम 162

६.९.८अपेक्षितउपलब्धि 163

६.१० यातायात व्यवस्थापन 163

६.१०.१पृष्ठभूमि 163

६.१०.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती 163

६.१०.३ अवसर 164

६.१०.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति 164

६.१०.५ रणनीति तथा कार्यनीति 164

६.१०.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 164

६.१०.७ अपेक्षित उपलब्धि 165

६.११ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि पूर्वाधार 165

६.११.१ पृष्ठभूमि 165

६.११.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती 166

६.११.३ अवसर 166

६.११.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति 166

६.११.५ रणनीति तथा कार्यनीति 166

६.११.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 167

६.११.६ प्रमुख कार्यक्रम 168

६.११.७अपेक्षित उपलब्धि 168

परिच्छेद७ 169

सुशासन र लोकतन्त्र 169
७.१ सुशासन र लोकतन्त्र 169
७.१.१ पृष्ठभूमि 169
७.१.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती 169
७.१.३ अवसर 169
७.१.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति 169
७.१.५ रणनीतितथाकार्यनीति 170
६.११.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 170
७.1.7 प्रमुख कार्यक्रम 171
७.१.८अपेक्षितउपलब्धि 171
७.२ न्याय प्रणाली 171
७.२.१ पृष्ठभूमि 171
७.२.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती 172
७.२.३ अवसर 172
७.२.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति 172
७.२.५ रणनीति तथा कार्यनीति 172
७.२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 172
७.२.8 अपेक्षितउपलब्धि 173
७.३ संघीय शासन प्रणालीको सुदृढीकरण 173
७.३.१ पृष्ठभूमि 173
७.३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती 174
७.३.३ अवसर 174
७.३.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति 174
७.३.५ रणनीतितथाकार्यनीति 175
७.३.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 175
७.४ स्थानीय तहको सन्तुलित विकास 176
७.४.१ पृष्ठभूमि 176
७.४.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती 177
७.४.३ अवसर 178
७.४.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति 178
७.४.५ रणनीतितथाकार्यनीति 178

७.४.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 179
7.४.7 प्रमुखकार्यक्रम 179
७.४.8 अपेक्षितउपलब्धि 179
७.५ शासकीय सुधार 180
७.५.१ पृष्ठभूमि 180
७.५.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती 180
७.५.३ अवसर 180
७.५.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति 180
७.५.५ रणनीतितथाकार्यनीति 181
७.५.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 181
7.५.7 प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना 182
७.५.8 अपेक्षित उपलब्धि 182
७.६ प्रशासनिक सुशासन 183
७.६.१ पृष्ठभूमि 183
७.६.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती 183
७.६.३ अवसर 183
७.६.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति 183
७.६.५ रणनीति तथा कार्यनीति 184
७.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 184
7.६.७ प्रमुखकार्यक्रम तथा आयोजना 185
७.६.८ अपेक्षितउपलब्धि 186
७.७ भ्रष्टाचार नियन्त्रण 186
७.७.१ पृष्ठभूमि 186
७.७.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती 187
७.७.३ अवसर 187
७.७.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति 187
७.७.५ रणनीतितथाकार्यनीति 188
७.७.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 188
७.७.7 प्रमुखकार्यक्रमहरू 190
७.७.८ अपेक्षितउपलब्धि 190
७.८ शान्ति सुव्यवस्था 190

७.८.१ पृष्ठभूमि ... 190

७.८.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति ... 191

७.८.५ रणनीति ... 191

७.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः ... 192

७.८.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू ... 193

७.८.8 अपेक्षितउपलब्धि ... 193

७.९ वित्तीय सुशासन ... 193

७.९.१ पृष्ठभूमि ... 193

७.९.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती ... 194

७.९.३ अवसर ... 194

७.९.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीति र कार्यनीति ... 194

७.९.५ रणनीतितथाकार्यनीति ... 194

७.९.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः ... 195

७.९.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू ... 196

७.९.८ अपेक्षितउपलब्धि ... 196

७.१० मानव अधिकार ... 197

७.१०.१ पृष्ठभूमि ... 197

७.१०.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती ... 197

७.१०.३ अवसर ... 197

७.१०.४ दिर्घकालीनसोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति ... 197

७.१०.५ रणनीति तथा कार्यनीति ... 198

७.१०.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः ... 198

७.१०.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू ... 198

७.१०.८ अपेक्षितउपलब्धि ... 199

परिच्छेद८ ... 200

अन्तरसम्बन्धित विषय ... 200

८.१योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन ... 200

८.१.१पृष्ठभूमि ... 200

८.१.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती ... 200

८.१.३ अवसर ... 200

८.१.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति ... 200

८.१.५ रणनीतितथाकार्यनीति 201

८.१.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 201

८.१.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू 202

८.१.8 अपेक्षितउपलब्धि 203

८.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन 203

८.२.१ पृष्ठभूमि 203

८.२.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती 204

८.२.३ अवसर 204

८.२.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति 204

८.२.५ रणनीति तथा कार्यनीति 204

८.२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 205

८.२.७ प्रमुखकार्यक्रम 206

८.२.८ अपेक्षितउपलब्धि 206

८.३ तथ्याङ्क प्रणाली 207

८.३.१ पृष्ठभूमि 207

८.३.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती 207

८.३.३ अवसर 207

८.३.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति 208

८.३.५ रणनीतितथाकार्यनीति 208

८.३.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 208

८.३.7 प्रमुखकार्यक्रमहरू 209

८.३.8 अपेक्षितउपलब्धि 209

८.४ अनुसन्धान तथा विकास 209

८.४.१ पृष्ठभूमि 209

८.४.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती 210

८.४.३ अवसर 210

८.४.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति 210

८.४.५ रणनीतितथाकार्यनीति 210

८.४.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 211

८.४.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू 211

८.४.8 अपेक्षितउपलव्धि 212

८.५ गरिबी निवारण 212

८.५.१ पृष्ठभूमि 212

८.५.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती 212

८.५.३ अवसर 213

८.५.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति 213

८.५.५ रणनीतितथाकार्यनीति 213

८.५.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 215

८.५.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू 216

८.५.8 अपेक्षितउपलब्धि 216

८.६ श्रम तथा रोजगारी 217

८.६.१ पृष्ठभूमि 217

८.६.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती 217

८.६.३ अवसर 217

८.६.४ दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिरकार्यनीति 218

८.६.५ रणनीति तथा कार्यनिति 218

८.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 218

८.६.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू 220

८.६.७ अपेक्षितउपलब्धि 220

८.७ विपद्व्यवस्थापन 221

८.७.१ पृष्ठभूमि 221

८.७.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती 221

८.७.३ अवसर 221

८.७.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति 222

८.७.५ रणनीतितथाकार्यनीति 222

८.७.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 223

८.७.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू 224

८.७.8 अपेक्षितउपलब्धि 224

८.८ वातावरण तथा जलवायुपरिवर्तन 224

८.८.१ पृष्ठभूमि 224

८.८.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती 225

८.८.३ अवसर 225

८.८.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति 225

८.८.५ रणनीतितथाकार्यनीति 225

८.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 226

८.८.७ प्रमुखकार्यक्रम 228

८.८.8 अपेक्षितउपलब्धि 229

८.९ मानव संशाधन विकास 229

८.९.१ पृष्ठभूमि 229

८.९.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती 230

८.९.३ अवसर 230

८.९.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति 230

८.९.५ रणनीतितथाकार्यनीति 230

८.९.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 231

८.९.७ प्रमुखकार्यक्रम 232

८.९.8 अपेक्षितउपलब्धि 233

८.१० सार्वजनिकक्षेत्र,निजीक्षेत्र,सहकारीक्षेत्र,गैरसरकारीक्षेत्रएवंसामुदायिकक्षेत्रकाबीचमासाझेदारी 233

८.१०.१ पृष्ठभूमि 233

८.१०.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती 234

८.१०.३ अवसर 234

८.१०.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतितथाकार्यनीति 234

८.१०.५ रणनीतितथाकार्यनीति 234

८.१०.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 235

८.१०.७ प्रमुखकार्यक्रम 235

८.१०.8 अपेक्षितउपलब्धि 236

८.११ सामाजिक सांस्कृतिक विविधता 236

८.११.१ पृष्ठभूमि 236

८.११.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती 236

८.११.३ अवसर 237

८.११.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति 237

८.११.५ रणनीतितथाकार्यनीति 237

८.११.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 237

८.११.8 अपेक्षितउपलब्धि 239

८.१२ योजनातर्जुमा.. 239
८.१२.१ पृष्ठभूमि 239
८.१२.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती 239
८.१२.३ अवसर.. 240
८.१२.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति 240
८.१२.५ रणनीतितथाकार्यनीति 240
८.१२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः 241
८.१२.७ प्रमुखकार्यक्रम 243
८.१२.8 अपेक्षितउपलब्धि 243
परिच्छेद ९ 244
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन 244
९.१ पृष्ठभूमि.. 244
९.२ समस्यातथाचुनौती.. 244
९.३ अवसर 244
९.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति 245
९.५ रणनीतितथाकार्यनीति.. 245
९.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः.. 245
९.७ प्रमुखकार्यक्रम.. 246
९.8 अपेक्षित उपलब्धि.. 247
परिच्छेद १० 248
तथ्याङ्क प्रणाली.. 248
१०.१ पृष्ठभूमि 248
१०.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती 248
१०.३ अवसर.. 248
१०.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्य,उद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति 248
१०.५ रणनीति तथा कार्यनीति 249
१०.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः.. 249
१०.7 प्रमुखकार्यक्रम 250
१०.8 अपेक्षितउपलब्धि 250
परिच्छेद ११.. 252
आयोजनाबैंक.. 252

११.१ पृष्ठभूमि........ 252
११.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती........ 252
११.३ अवसर 252
११.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति 252
११.५ रणनीतितथाकार्यनीति........ 253
११.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः........ 253
११.७ प्रमुख कार्यक्रम 254
११.८ अपेक्षितउपलब्धि 254
निश्कर्षः........ 255

पृष्ठभूमि

नेपालको शासकीय स्वरूप संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा रुपान्तरण भएसँगै राज्यशक्तिको प्रयोग संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबाट हुने प्रणाली स्थापित भएको छ। नेपालको संविधानमा तीनै तहका सरकारका अधिकार, दायित्व तथा जिम्मेवारीका विषय बाँडफाँट गरिएका छन्। संघीयताको नवीन अभ्यासलाई संस्थागत गर्दै लैजान र विकासको परिकल्पनालाई यथार्थपरक बनाउन स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको विषयमा स्रोतको संकलन, योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा भविष्यपरक दूरदृष्टि सहित अघि बढ्न अत्यन्त आवश्यक रहेको छ। यथार्थमा संघीय शासन व्यवस्था जनताको सबैभन्दा नजिक रहने, सबै पक्षको शासकीय प्रणालीमा सहभागिता सुनिश्चित हुने प्रणाली हो भने स्थानीय तह अर्थात्गाउँपालिका यस्तो शासन प्रणालीलाई मूर्त रूपदिने सबैभन्दा नजिकको सरकार हुन्।

सार्वजनिक वित्तको खोजी गर्ने, योजना बनाउने, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने, कानुन बनाउने कार्य संविधानले सबै तहका सरकारलाई अधिकार प्रदान गरेको छ । स्थानीय तहबीच भौगोलिक विविधता, प्राकृतिक स्रोतको संभावना, संस्थागत क्षमता, आर्थिक, सामाजिक अबस्थामा भिन्नता रहेको छ। यी विविधता र भिन्नतालाई सम्बोधन गर्न स्थानीय तहको आफ्नो क्षेत्रको आर्थिक, सामाजिक र पूर्वाधार विकासका लागि योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने जिम्मेवारी सुम्पिएको छ। सो जिम्मेवारी पूरा गर्न स्थानीय तहले आआफ्नो क्षेत्रको समष्टिगत विकासका लागि आवश्यक आवधिकर रणनीतिक विषय क्षेत्रका दीर्घकालीन, मध्यमकालीन र वार्षिक विकास योजना बनाउनु पर्ने कानुनी प्राबधान समेत रहेको छ।

विकास योजना भनेको उपलब्ध स्रोत र साधनलाई परिचालन गरि निश्चित योजना अबधि भित्र तोकिएका लक्ष्य हासिल गर्ने गरि तयार गरिएको दस्तावेज हो अर्थात समग्र आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार, अन्तर सम्बन्धित विषय, सुशासन र लोकतन्त्रको विकास र समृद्धिको उद्देश्य पूरा गर्न निश्चित अबधि भित्र हासिल गर्न लिइने लक्ष्य, नीति, रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रम र त्यस्ता कार्यक्रलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि चाहिने स्रोतसाधनको व्यवस्था र सो बाट प्राप्त हुने नतिजा सहितको दस्तावेज हो। सहभागितामूलक, समावेशी, सन्तुलित तथा दिगो सामाजिक, आर्थिक र पूर्वाधार विकास गरि सामाजिक न्याय सहितको समृद्धि र सुख हासिल गर्न योजनाबद्ध विकास गर्नु आवश्यक हुन्छ। यसका लागि तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै विषयगत समस्या तथा चुनौती र अवसरको पहिचान गर्ने र त्यसका आधारमा विषय केन्द्रित रणनीति, व्यवहारिक कार्य तिर नतिजामुखी कार्यक्रम सहितको योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन आवश्यक पर्दछ।आवधिक योजना सरकारको दिर्घकालीन विकासको मार्गचित्र भएको हुँदा योजना तर्जुमा गर्दा सबै तहका सरकारका बीचमा सामञ्जस्यता सहकार्य र साझेदारी हुने गरी तर्जुमा हुनु संविधान र प्रचलित कानुनको परिपालना र नागरिकको अपेक्षा पनि हो। यसले आगामी पाँचवर्षको विकासका प्राथमिकताको आँकलन गरि बजेटको समेत सुनिश्चितता गर्दछ। मध्यमकालीन खर्च संरचना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम आवधिक योजनाले परिलक्षित गरेको उद्देश्य अनुरूप तर्जुमा हुने भएकोले यसले योजनागत एवं वित्तीय स्रोतको अनुशासन प्रवर्द्धनमा योगदान पुऱ्याउँछ ।पञ्चवर्षिय योजनाले वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम र

योजना तर्जुमा माग र आवश्यकतामा आधारित बनाउँदै कार्यान्वयनका समग्र पक्षलाई व्यवस्थित, पारदर्शी, कार्यान्वयन योग्य, प्रभावकारी र कुशल बनाउँछ ।

परिच्छेद 1

परिचय

१.१ परिचय

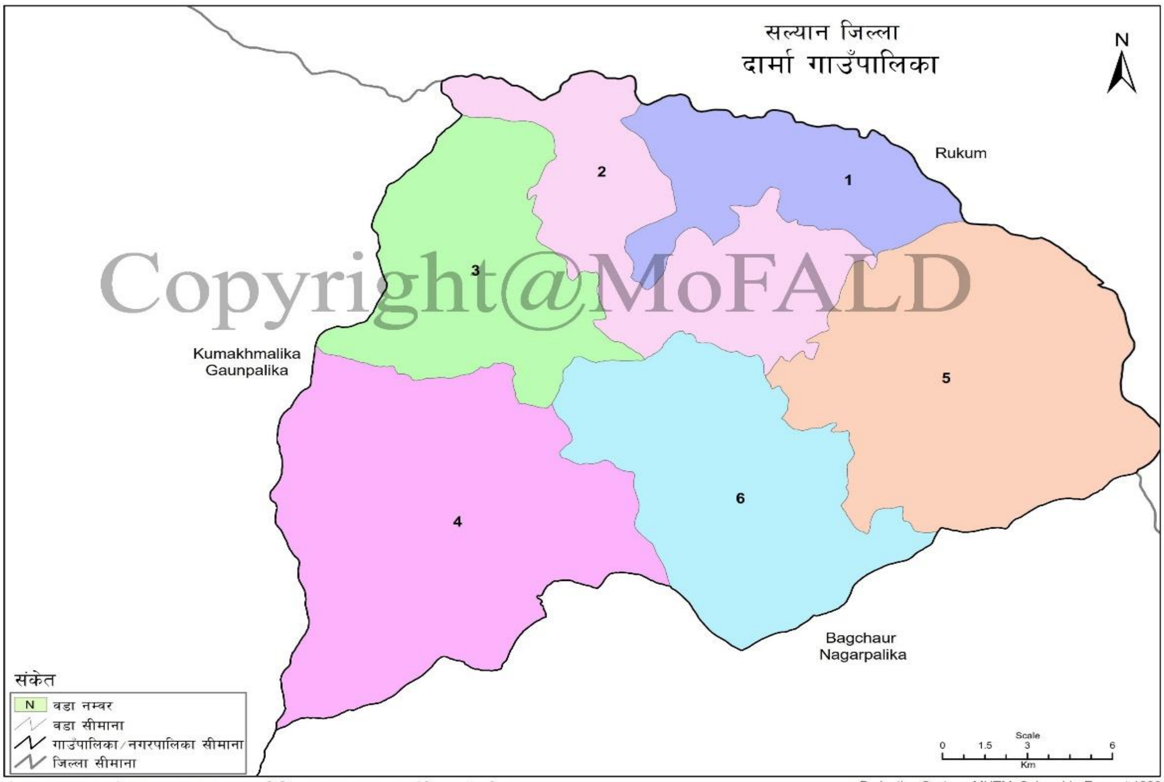

स्रोत: स्थलरुप नक्सा (स्केल १:२५०००/१:५००००), नापी विभाग र जनगणना २०६८, केन्द्रिय तथ्यांक विभाग
तयार पार्ने: गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोग

Projection System: MUTM, Spheroid - Everest 1830
LLRC, 2016

दार्मा गाउँपालिका कर्णाली प्रदेश अन्तर्गत साविकका ढाकाडाम, भल्चौर र दार्माकोट गाविस गरी ३ वटा गा.वि.स.लाई समावेश गरी स्थापना भएको हो । यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल जम्मा ८१.४६ वर्ग किलो मिटरमा फैलिएको छ । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा पश्चिम रुकुमको त्रिवेणी गाउँपालिका र सल्यान जिल्लाको वागचौर नगरपालिका वडा न. ४,पश्चिममा सल्यान जिल्लाको कुमाख गाउँपालिका ,उत्तरमा पश्चिम रुकुम र दक्षिणमा सल्यान जिल्लाको वागचौर नगरपालिका पर्दछ। दार्मा गाउँपालिका विश्वमान चित्रमा२८ङ्ग ३०ङ्ग देखी २८ङ्ग५०ङ्ग उत्तरी आक्षांश र ८२ङ्ग ३३ देखि ८२ङ्ग ५५ङ्ग पूर्वी देशान्तरमा रहेको छ भने समुद्री सतह देखी १०९७ देखि

२४८७मिटर सम्मको उचाइमा अवस्थित छ ।सल्यान जिल्लाको दार्मा गाउँपालिका ,पूर्वाधार , मानव संशाधन विकास जस्ता हिसावले पछाडी परेको गाउँपालिका भएता पनी यहाँको प्राकृतिक श्रोत साधनको हिसावले अत्यन्तै विकासको सम्भावना वोकेको गाउँपालिका हुनुको साथै उत्प्रेरित समुदायको हिसावले गर्दा दरिलो र दिगो विकासको श्रोत मान्न सकिन्छ। २०६८ सालको जनगणना अनुसार यस गाउँपालिकाको जनसंख्या १९९६६ रहेको छ। जस मध्यमा महिलाको संख्या१०२२०(५१.१८प्रतिशत)पुरुषको संख्या ९७४६(४८.८१ प्रतिशत)

रहेको छ भने ३४६० घरधुरी रहेका छन। यस गाउँपालिकामा वहुभाषा वहुजातीको वसोवास रहेको हुदा जातीगत र धार्मिक विविधता रहेको पाईन्छ। २०६८ को जनगणनालाई आधार मान्दा यस गाउँपालिकामा पहिलोमा क्षेत्रि, दोस्रोमा व्राहमण र तेस्रोमा दलित तथा जनजातीको वसोवास रहेको पाईन्छ । औषत आम्दानीको हिसावले सवै भन्दा वढी कृषि व्यवसायले ओगटेको छ । अन्य स्थानीय वासीहरुको आम्दानीको श्रोतहरुमा व्यापार ,नोकरी ,उद्योगको साथै वैदेशिक रोजगारी रहेको छ । यस गाउँपालिकामा आधारभूत तह देखि उच्च शिक्षा सम्म शिक्षा प्रदान गर्ने शैक्षिक संस्था रहेका छन ।यस गाउँपालिकामा सामुदायिक र संस्थागत दुवै तर्फ गरी संस्थागत २ वटा ३१ वटा आधारधूत ५ वटा माध्यामिक, १ क्याम्पस र १ सामुदायिक अध्ययन केन्द्र शिक्षण संस्थाहरु रहेका छन। विगत लामो समयसम्म स्थानिय चुनाव नहुदा जनप्रतिनिधहरुको अभावले गर्दा गाउँपालिकामा अपेक्षित विकास हुन नसकिरहेको अवस्थामा विगत डेढ वर्ष पहिले सम्पन्न स्थानीय चुनाव पश्चात जनसमुदायका जिज्ञासा र आवस्यकतालाई क्रमिकरुपले सम्वोधन हुदै गएको हुदा ती आशाहरु पुरा भई अपेक्षित उपलव्धी हुने देखिन्छ। संस्कृतिक विविधता रहेको यस गाउँपालिकामा विभिन्न किसिमका चाडपर्वहरु जस्तै दशैं,तिहार ,माघी, कृष्णा जन्माष्टमी, होली, महाशिवरात्रि ,चैते दशैं जस्ता चाडपर्वहरु मनाउने गरिन्छ । धार्मिक हिसावले यस गाउँपालिकामा हिन्दु र क्रिष्चियन धर्मावलम्वी रहेका छन ।

1.2 आर्थिक विकास

राजनीतिक परिवर्तनको मूल उद्देश्य नै आर्थिक र सामाजिक रूपान्तरण हो। तर केही दशक यताको राजनीतिक अस्थिरता र स्थानीय निकाय जनप्रतिनिधि विहिन भएकोले विकासका गतिविधिले जनअपेक्षा अनुरूप गति लिन सकेन।लामो समय संविधान निर्माण प्रक्रिया र राजनीतिक अस्थिरताका कारण नेपालको आर्थिक विकासको मुद्दा ओझेलमा परेको हो। नेपालको संविधान निर्माण पछिराजनीतिक, प्रशासनिक तथा वित्तीय संघीयता कार्यान्वयनमा आइसकेको छ । देशभित्र पर्याप्त रोजगारीका अवसर नहुँदा लाखौं ऊर्जाशील युवा जनशक्ति वैदेशिक रोजगारीमा जान विवश भएका छन् । जलस्रोतको धनी राष्ट्र भएर पनि वर्षौंदेखि मुलुकमा देखिएको चरम ऊर्जा संकटले उद्योग, व्यवसाय तथा साधारण नागरिकको सामान्य दैनिकीपनि कष्टकर बन्दै गएको छ । कृषि क्षेत्रलाई व्यवसायीकरण एवं आधुनिकीकरण गर्न नसक्नु, औद्योगिक प्रवर्द्धन तथा विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारको कमी, उद्योग-मैत्री वातावरणको अभाव, लगानीकर्ताको मनोबलमा गिरावट, अस्थिर राजनीतिक वातावरण जस्ता कारणले कृषि तथा उद्योग क्षेत्रले फड्को मार्नसकेको छैन । पर्यटन क्षेत्रमा प्रचुर अवसर एवं सम्भावना हुँदाहुँदै पनि यस क्षेत्रको उचित विकास हुन नसक्दा राज्यले यथेष्ट लाभ लिन सकिरहेको छैन । नेपाल कृषि क्षेत्रमा समेत आत्मनिर्भर बन्न नसक्नु, विप्रेषणमा निर्भर अर्थतन्त्र हुनु, उद्योग व्यवसाय फस्टाउन नसक्नु, उद्यमशीलताको अभाव हुनु जस्ता कारणले मुलुकको अर्थव्यवस्थाले गतिशीलता लिनसकेको छैन । तर नेपालको आर्थिक विकासलाई कृषि क्षेत्र, पर्यटन उद्योग, सेवामूलक क्षेत्र तथा विप्रेषण आय प्रमुख स्रोतले मात्र टेवा पुर्याउन सक्छ। यसका साथै बेरोजगारी समस्या समाधान गर्न राज्यले वैदेशिक लगानीलाई प्रवर्द्धन गर्दै स्वदेशमै पर्याप्त रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्न आवश्यक देखिन्छ । कृषि क्षेत्रमा आधारित नेपालको अर्थव्यवस्थालाई प्रवर्द्धन गर्दै औद्योगिक अर्थतन्त्रमा रूपान्तरण गर्न पनि जरुरी छ । यस्तै जलसम्पदाको उच्चतम उपयोग, पर्यटन क्षेत्रको विकास एवं

विस्तार, आधारभूत पूर्वाधारहरूको विकास लगायत अन्य सेवामूलक क्षेत्र प्रवर्द्धनमा राज्यले उच्च प्राथमिकता दिनुपर्छ ।

1.3 भू–उपयोग

यस दार्मा गाउँपालिकामा ४७६० हेक्टर खेतीयोग्य जमिन भएपनि हाल जम्मा ५८।४३ प्रतिशत जग्गामा मात्र खेती गरिएको पाईन्छ ।वनजङ्गलले ओगटेको क्षेत्र३२८० हेक्टरमा ज्ञटछ्ण हेक्टरझाडी, बुट्यान आदि रहेकोछ । त्यसैगरी, ११० हेक्टर जग्गामा आवास क्षेत्र रहेको छ ।

विवरण	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	क्षेत्रफल (प्रतिशतमा)
जंगल (Total Forest Area)	३२८० हेक्टर	३९.९%
झाडी (Shrub)		
खेतीयोग्य जमिन (Agricultural Land)	४७६० हेक्टर	५८.४३
पानीले ढाकेको जमिन (Water Bodies)		
खालि जमिन (Bare Land)		
हिउँ (Snow Land)		
अन्य (Others)		
जम्मा (Total Area)		

- ५ डिग्री कम भिरालोपन देखि माथि ५० डिग्री अति भिरालोपन रहेको छ।
- खेती गरिएको जमिनमध्ये झण्डै ८२ प्रतिशत जमिन ३० डिग्री भन्दा माथि भिरालोपन रहेको छ।
- गाउँपालिकाको जम्मा १० प्रतिशत मासु जमिन कृषि उत्पादनका लागि उपयुक्त देखिन्छ। जसमा पाङ्गो माटो जल सतह पानीको प्रवाह र माटो गहिराई राम्रो छ।
- समुन्द्री सतहबाट १९५ देखि २५१४ मिटरसम्मको उचाईमा रहेको छ।
- गाउँपालिकाको तापक्रम ६.५ डिग्री सेन्टीग्रेड देखि ४० डिग्री सेन्टीग्रेड मापन गरिएको पाइन्छ भने औषत वार्षिक वर्षा २२०० मिलिलिटर रहेको छ।
- गाउँपालिका सुख्खा जोखिम सुचाङ्कमा मध्यम जोखिममा छ।
- भूमिहित - २ रोपनीभन्दा कम जमिन हुने देखि २ सय रोपनी भन्दा माथि सम्म स्वामित्व रहेको छ

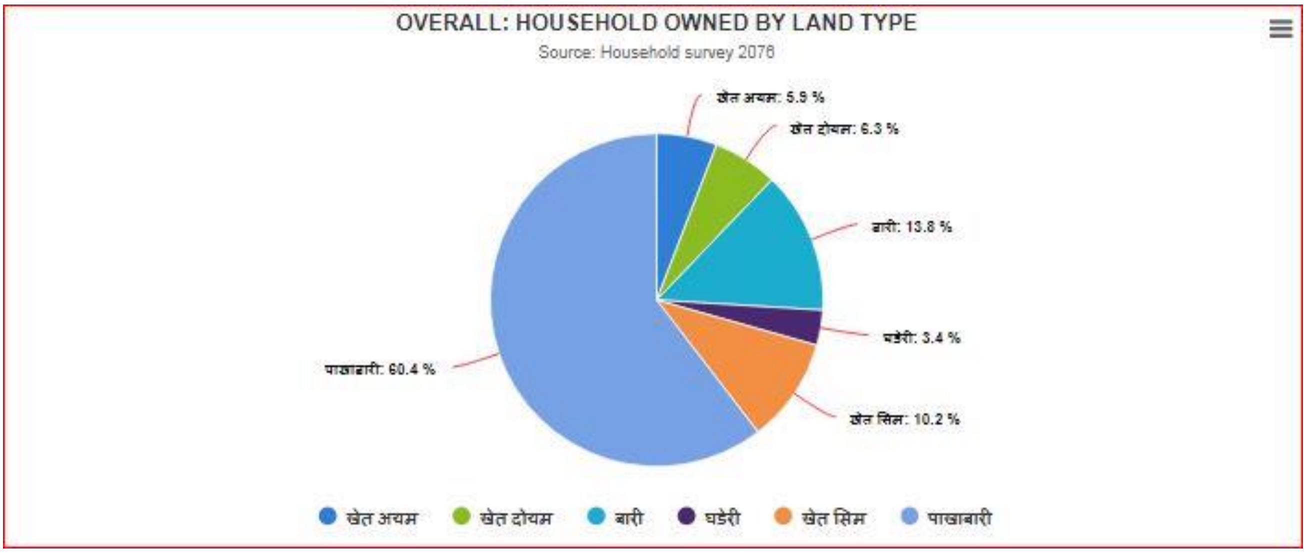

1.4 कृषि तथा पशु विकास

देशको भौगोलिक परिवेशले उपलब्ध गरिएको अवसर सदुपयोगबाट दिगो आर्थिक वृद्धि तथा खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित गर्न सकिने सम्भावना, यस गाँउपालिकामा विद्यमान रहेको छ । कृषि भूमिको अनुपयुक्त प्रयोग एवम् विभिन्न प्रयोगहरुका कारण उर्वरा कृषि भूमिको ह्रास हुदै जानु कृषिमा श्रम र सिप हुनेहरुमा कृषि भूमिको पहुँच नपुग्नु, पहुँच हुनेहरुले पनि आधुनिक कृषि प्रविधिको प्रयोग गरि व्यवसायिकरणमा जान नसक्नु, गैर कृषि क्षेत्रको विकासको आधारको रुपमा रहेको कृषि क्षेत्रको विकासका पूर्वाधार (सिंचाइ, सडक, बिजुली ,सञ्चार, उद्योग, बजार व्यावसाय तथा उन्नत प्रविधिहरु) मा आवश्यकता अनुसार लगानी हुन नसक्नु काम पनि व्यवस्थित हुन नसक्नु कृषि क्षेत्रको विकासको मूल समस्याका रुपमा रहेका छन । स्थानीय सम्भाव्यत्ता, तुलनात्मकरूपमा लाभ बढी भएका, प्रतिस्पर्धी वस्तुकोउपयोग गरि उपयुक्त कृषि प्रविधिहरुको विकास प्रसार तथा उपयोगवाट कृषि उत्पादन एवमं उत्पादकत्व वृद्धि तथा व्यवसायिकरण गर्ने कार्यक्रम वृद्धि गर्दै प्राविधिक रुपमा स्वरोजगार सृजना गर्ने कार्यमा लगानी तथा योजना केन्द्रित हुनु पर्ने देखिन्छ ।

- ❖ गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफलको ४८.५ प्रतिशत जमिन कृषिमा अथवा ६०७७ हेक्टरमा कृषि गरिएको छ ।
- ❖ गाउँपालिकाको झण्डै ६० प्रतिशत जनसंख्या कृषिमै आश्रित रहेको छ ।
- ❖ थुप्रै योजनाहरु निर्माण भएपनि त्यसको प्रत्यक्ष प्रभाव आम किसानमा पर्न सकेको देखिएन ।
- ❖ स्थानीय समस्यामा आधारित स-साना अध्याय परीक्षण, वाली संरक्षण, माटो, मलखाद, वीउ विजन सम्बन्धी सामान्य प्रयोगशाला र त्यसको प्रयोगको अभाव
- ❖ स्थानीय तहमा कार्यरत प्राविधिक र कृषि व्यवसाय कृषकका लागि ज्ञान, सीप र प्रविधिको आदान प्रदानमा समस्या
- ❖ यति हुँदाहुँदै पनि नगरपालिका क्षेत्रभित्र व्यवसायिक कृषि व्यवसाय पेशा तर्फ भने कृषकको उल्लेखनीय सहभागिता रहेको छ जस्तै १४ भन्दा धेरै पोल्टी फर्म १० भन्दा धेरै बाखा पालन फर्म, ५ भन्दा धेरै बंगुर पालन फर्म १३ भन्दा धेरै फलफुल तथा तरकारी उत्पादन कृषि फर्म छन् भने ३२ वटा भन्दा धेरै दुग्ध उत्पादन फर्म रहेका छन् ।

- ❖ त्यस्तै आ.व. ७५/०७६ मा वर्षे धान, चैते धानको उत्पादन ३०३३० मे.ट. देखिन्छ । मकै ४९३३५ मे.ट. गहुँ मे.ट. गहुँ १२९ वर मे.ट. कोदो ६०० मे.ट. तेलहन १३४८.८ मे.ट. तोरी १०४९.८ मे.ट. उत्पादन भएको छ । त्यस्तै तरकारी उत्पादन तर्फ आ.व. ०७५/०७६ मा हिँउदे तरकारी ११४४९ मे.टन वर्षे ५७५५.६ मे.ट. बेमौसमी २६२१.६ मे.ट. आलु ५७३३.८ मे.ट. त्यस्तै नगरपालिकाबाट सुन्तला, अदुवा, वेसार, कफि, तरकारी, मह, दुग्ध उत्पादन निर्यात हुने गरेको छ ।

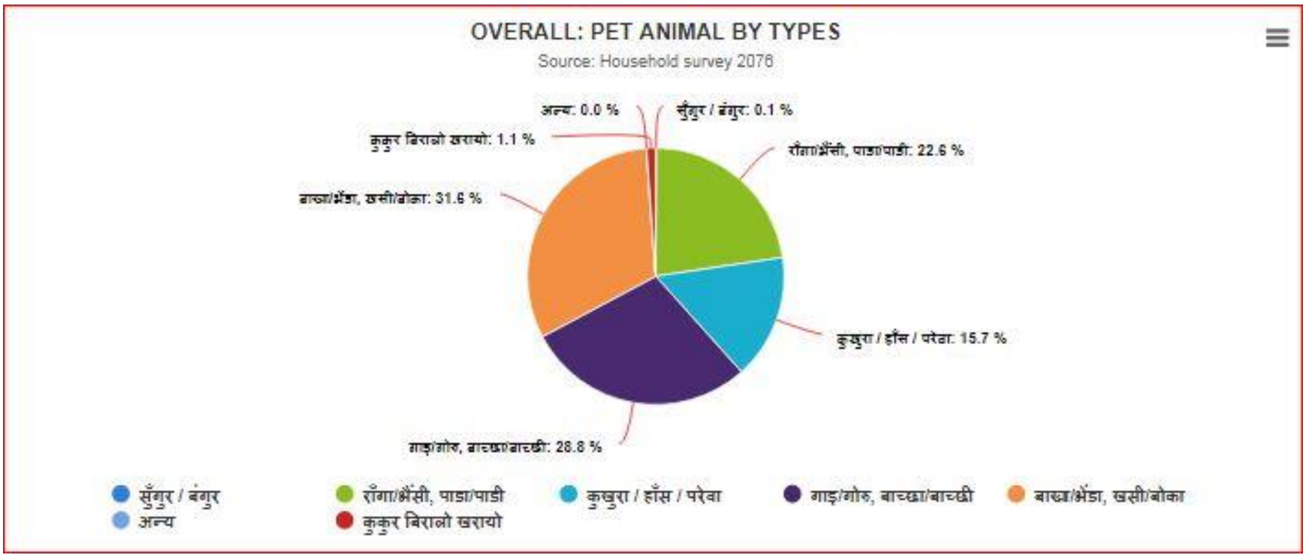

1.5 सिंचाई सुविधाको उपलब्धता

यस दार्मा गाउँपालिकामा सिँचाईतर्फ नयाँ योजनाका काम सुरुवात भइ पुराना कुलो मर्मत सम्भारको कार्यमा बढी काम भईरहेको छ । प्लाष्टिक र पक्की पोखरी निर्माणका कार्यक्रममा कृषकको बढ्दो आकर्षण भएको हुदाँ यी काम बढी भएको छ । हालसम्म यस गाउँपालिकामा १२० वटा प्लाष्टिक पोखरी र ३५ वटा पक्की पोखरी रहेका छन् । यसबाट औषत एक पोखरीबाट १.५ रोपनी जग्गा सिंचित हुने देखिन्छ । यस गाँउपमलिकामा कुल खेतीको ३७१.३६ हे. मा मात्रै सिँचाईको व्यवस्था छ । जसमध्ये २७८.५२ हे. बाह्रै महिना बाँकी वर्षा मौसममा मात्र हुन्छ ।

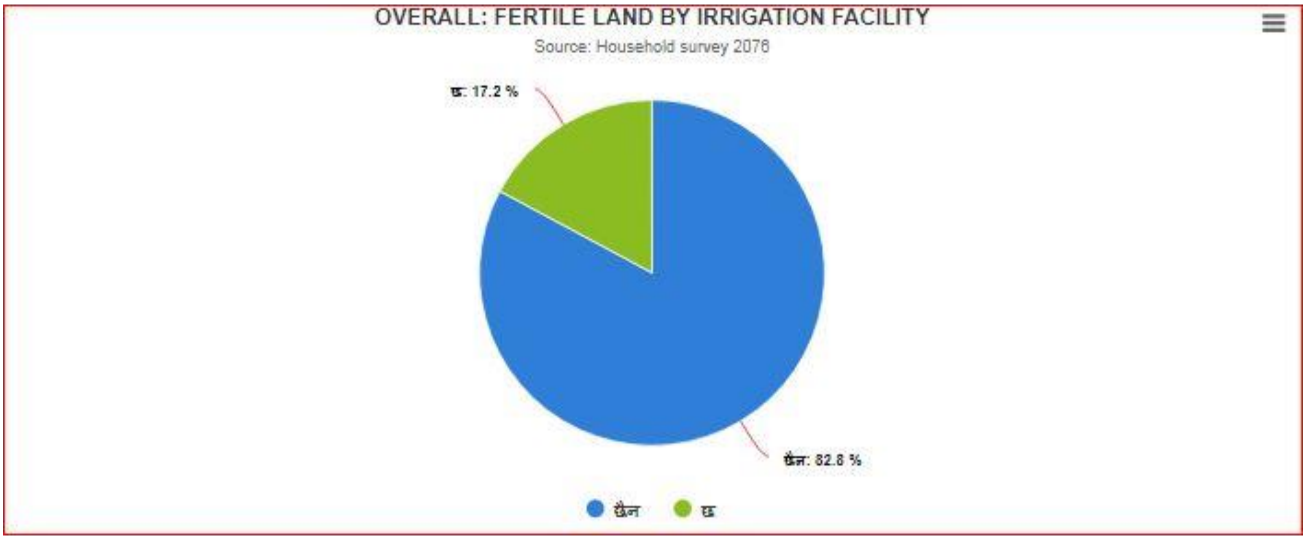

1.6 मुख्य खाद्यवस्तु

पहाडी भूभाग भएकोले सामान्यतया पहाडी हावापानी अनुकूलका विभिन्न प्रकारका बालीनाली उत्पादको सम्भावना रहेको छ । यहाँको भूभाग पूर्व पश्चिम उत्तर र दक्षिण चारैतिर फर्केको हुँदा पनि हावापानी सूर्यको प्रभाव हिमालको प्रभावका आधारमा फरक फरक प्रकारका खाद्यवस्तु फलफूल उत्पादन गर्न सकिन्छ। व्यवसायिक कृषि प्रणालीको विकास भइसकेको छैन्। तानसेन बजार नजिकै भएको हुँदा खाद्यान्न तरकारी एवं फलफूलको बिक्री वितरणमा पनि राम्रो अवसर रहेको छ।

यस गाउँपालिकामा परम्परागत खेती प्रणालको नै अनुशरण गरिएको छ। सामान्यतया यहाँ चैते धान, बशन्ते मकै, रहर, मास, सूर्यमुखी, उखु, फापर, गहुँ, मसुरो, चना, केराउ, सिमी, तोरी, सस्यौं, वर्षे धान, कोदो, वर्षे मकै, भट्टमास, बोडी, गहत जस्ता खाद्यान्न र तरकारी बाली उत्पादन हुँदै आएको छ ।

1.7 पशुपन्छी जन्य उत्पादन सम्बन्धी अवस्था

पशुपालन व्यवसायलाई मर्यादित, आधुनिक र व्यवसायिक हुने कार्यक्रमहरु ल्याउन पहल गर्दै पशुपन्छीजन्य पदार्थ र उत्पादनलाई बजारीकरण र विविधिकरण गर्ने कार्यक्रमहरुलाई पनि अगाडि बढाउन जरुरी देखिन्छ । यसका साथै उन्नत घाँस खेती लाई प्रोत्साहन गरी पशुपालन उत्पादन लागत घटाई पशुजन्य पदार्थको उत्पादनमा जोड दिनुपर्छ । मासु, अण्डा र दुधमा आत्मनिर्भर गराई निर्यातमुखी कार्यक्रम ल्याईनेछ र पशुपंक्षी बिमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा संचालन गर्दे पशुपंक्षीहरुको रोगको पहिचान र रोग नियन्त्रण गर्न पशु स्वास्थ्य सेवा कृषक समक्ष पुऱ्याउनुपर्छ । एक गाउँ एक प्रविधिक राष्ट्रिय कार्यक्रमलाई निरन्तरता र प्रभावकारी बनाउनुपर्छ ।

1.8 व्यवसायिक कृषि फर्म सम्बन्धी अवस्था

यस दार्मा गाउँपालिकामा व्यवसायिक बगैचा धनीको संख्या २७ रहेको छ । जसको वार्षिक आम्दानी बीस लाख छ्यालीस हजार हुने गर्दछ यसका साथै व्यावसायिक कृषि पकेट क्षेत्र अठार वटा रहेका छन् जसको वार्षिक आम्दानी एकानब्बे लाख चालीस हजार हुने गर्दछ ।

1.9 कृषि तथा पशुपालनसँग सम्बन्धित मानव संसाधन

सामान्यतया परम्परागत कृषि तथा पशुपालन गाउँमा बसोबास गर्ने सबै व्यक्तिले गरेकै हुन्छन्। सहकारी समूह वा कम्पनी वा व्यक्तिगत फर्मको रूपमा व्यवसाय दर्ता गरी ठूलो लगानी र सहभागितामा उन्नत प्रविधि र प्रणालीको माध्यमबाट व्यवसायिकरूपमा कृषि तथा पशुपालन कार्यमा सहभागी हुने क्रम क्रमशः विस्तार हुँदै गएको छ।

कुल क्षेत्रफल ८१.४६ वर्ग कि.मी.

क्र.स.	विषय वस्तुको नाम	एकाई	आ.ब.०७६।७७को स्थिति	आ.ब.०७६।७७ को स्थिति	कैफियत
३.३	**कृषि**				
३.३.१	भूमीहीन तथा आधा हेक्टरभन्दा कम कृषि भूमी हुने किसानको प्रतिशत	प्रतिशत	६.५ ५	२ ५	
३.३.२	प्रतिव्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन	केजी		२००	
३.३.३	कृषि भूमीको आकार तथा स्वामित्व	प्रतिशत		१००	
३.३.४	कृषि उत्पादकत्व	प्रतिशत	६२.३	८०	
३.३.५	कुल कृषि भूमीको क्षेत्रफल	हेक्टर	४७६० हे.	५००० हे.	
३.३.६	मलखाद प्रयोग दर	केजी/हे.	युरिया ०.१८ केजी/हे.	युरिया ०.३५केजी/हे.	
३.३.७	उन्नत वीज प्रयोग दर	प्रतिशत			
३.३.८	सिंचाई सुविधा पुगेको कृषि भूमी प्रतिशत	हेक्टर	७१४ हे.	१५००हे.	
३.३.९					
३.३.१०	कृषि क्षेत्रमा कर्जा लगानी	रुपैया		२०००००००	
३.३.११	प्रतिव्यक्ति उन्नत पशुपंक्षी संख्या	वटा	४६३	५००	
३.३.१२	माछामासुको कुल उत्पादन (वार्षिक)	केजी	२१६०००	३५००००००	
३.३.१३	दुध र दुधजन्य उत्पादन	केजी	१६१२८०	२०००००	
३.३.१४	अन्य पशुजन्य उत्पादन र निर्यात	केजी		१५००००	
३.३.१५	कृषि प्रशोधन उद्योगहरु र कच्चा पदार्थ खपत गर्ने	वटा		५	
३.३.१६	कृषि उद्यमीहरु, पशु नश्ल उत्पादक तथा एग्रोभेट्सहरु र कारोवार	वटा		५	

1.2 सामाजिक अवस्था

1.2.1 शिक्षा सम्बन्धी विवरण

शिक्षा व्यक्ति एवं समाज विकासको लागि मेरुदण्ड हो । शिक्षा विना देश विकासको कल्पना पनि गर्न सकिदैंन । व्यक्तिलाई सामाजिकीकरण गर्न शिक्षाले ठूलो सहयोग पुऱ्याएको हुन्छ । आजको दिनमा शिक्षा हासिल गर्न विद्यालयमा अध्ययन गर्न जाने बालवालिकाहरु नै भोलि देशको कर्णधार हुने हुँदा पनि शिक्षालाई यति धेरै महत्व दिनुपरेको स्पष्ट हुन्छ । भनिन्छ, शिक्षा नै सामाजिक परिवर्तनका बाहक हुन् । त्यसैले यो पनि बिर्सनु हुँदैन कि सम्पुर्ण शैक्षिक प्रक्रियाको केन्द्र विद्यार्थी हुन् । शिक्षा राष्ट्रिय विकासको आधारशीला भएकोले यसको अभावमा

राष्ट्रिय विकास प्रायः असम्भव छ । नेपालको सन्दर्भमा यो गरिवी निवारणको एक सशक्त माध्यम पनि हो । आधारभूत शिक्षा प्रत्येक नागरिकको मानवधिकार हो भने सबै नागरिकलाई कम्तिमा आधारभूत शिक्षाको अवसर प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो । संविधान सभाबाट निर्मित नेपालको संविधानको शिक्षा सम्वन्धी हकमा प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ । प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ । त्यसै गरी अपाङ्गता भएका र आर्थिक रुपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक हुनेछ । दृष्टिविहीन, सुनुवाई, स्वर तथा बोलाइ अपांगता भएका नागरिकलाई समेत उपयुक्त माध्यमबाट शिक्षा पाउने हकको सुनिश्चित गर्नुका साथै नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हकको सुनिश्चित गरिएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार सन्धिले कम्तीमा आधारभूत शिक्षा मानव अधिकारको अभिन्न अङ्गका रूपमा स्वीकार गरेको छ भने बाल अधिकारसम्बन्धी अभिसन्धिले शिक्षा आर्जन गर्न पाउनु बालबालिकाको अधिकार भएको कुरा उल्लेख गरेको छ । जिल्लामा स्थापना भएका विद्यालयहरु मानव बस्तिको आधारमा स्थापना गरी शिक्षा प्रदान गरको पाईन्छ ।

शैक्षिक क्षेत्रको रूपमा एउटा उच्च माध्यामिक विद्यालय, आठओटा माध्यामिक विद्यालय र एक्काइसओटा आधारभूत विद्यालय रहेका छन्।यसैगरी निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित आठओटा निजी तथा आवासिय विद्यालय रहेका छन्।दुईओटा समुदायमा आधारित बाल विकास केन्द्र र चारओटा सामुदायिक सिकाई केन्द्रले समेत शैक्षिक क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुर्‍याएका छन्।

शैक्षिक परिसूचक

क्र.सं.	लक्ष्य अनुसार गन्तव्य र सूचक	एकाइ	गापाको आव २०७६।७७ को स्थिति	गापाको आव २०८२।२०८३ को लक्ष्य
१	भर्नादर	प्रतिशत	९७.५%	९९.५%
२	मचयउ यगत चबतभ		६.३६%	१.५%
३	विद्यार्थी शिक्षक अनुपात		६२.२%	४0%
४	नवीन प्रविधि (सहजीकरण)		१.५ %	२० %

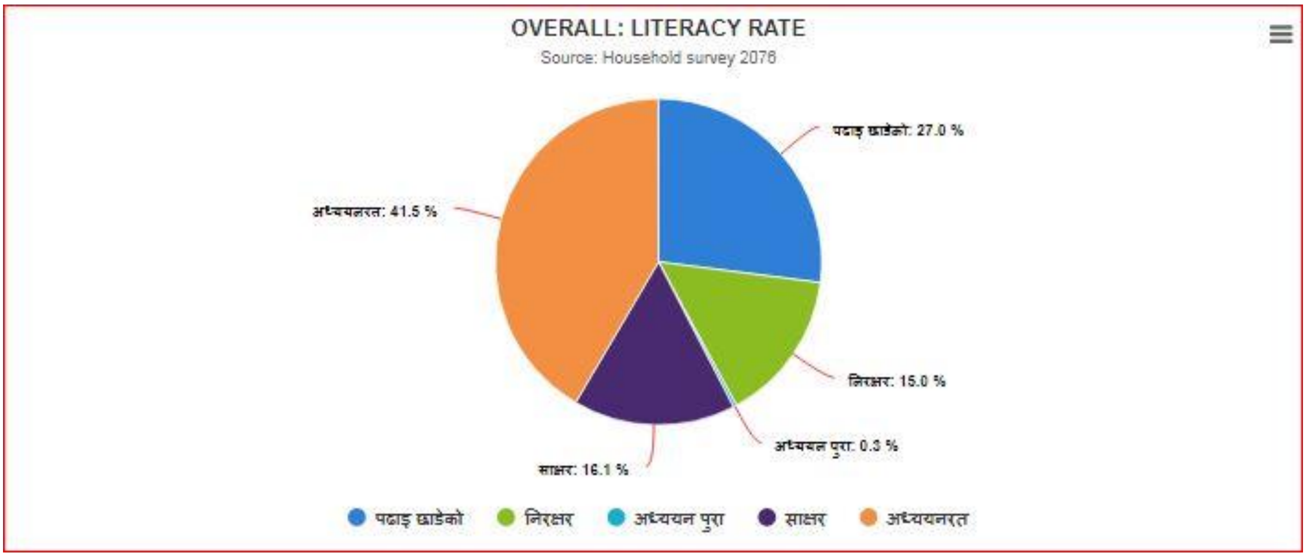

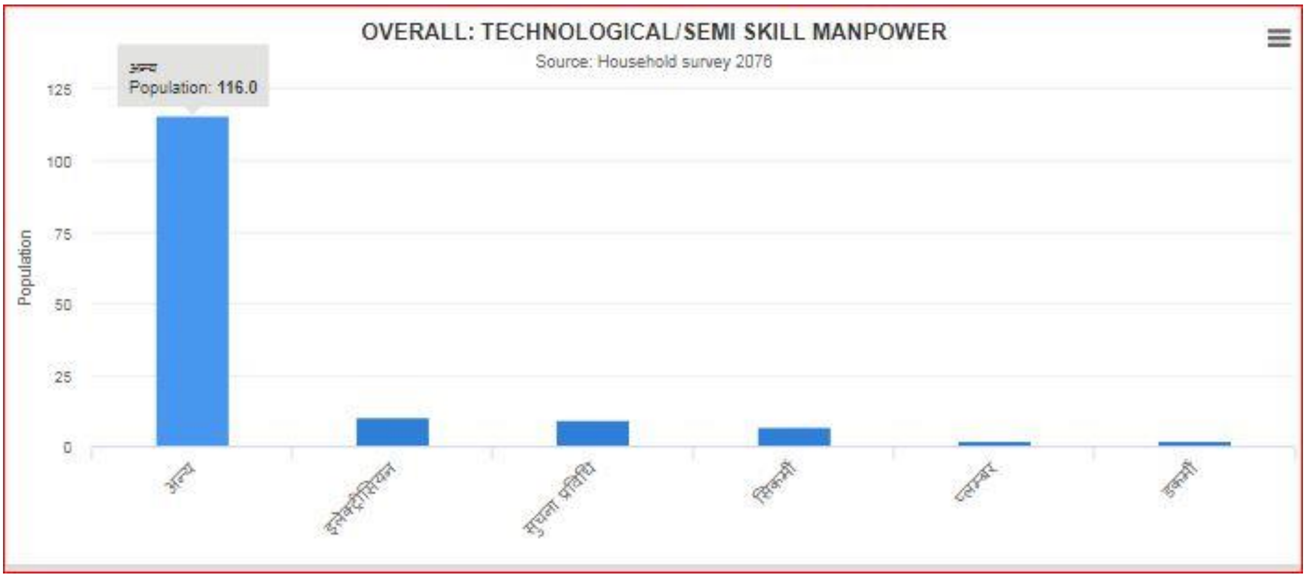

1.2.2 मानव संशाधन विकास

प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षालय नहुँदा यस प्रकारका मानव संशाधन विकास गर्न यस्ता संरचना स्थापना गर्नुपर्ने देखिन्छ। वैदेशिक रोजगारीमा जाने मानव संशाधनलाई पनि स्थानीय तहभित्रै तालिम प्रशिक्षण पुनर्ताजगी तालिम दिन सकिएको छैन्। आफ्नै गाउँठाउँमा कृषि व्यवसाय पशुपन्छीपालन फर्निचर मोबाइल मर्मत ब्युटीपार्लर सिलाई कटाइ पलम्बिङ्ग वायरिङ्ग ड्राइभिङ्ग हाउस किपिङ्ग विल्डिङ्ग एण्ड रोड कन्स्ट्रक्सन जस्ता आधारभूत एवं विशिष्ट प्रकारका तालिमका लागि प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम प्रतिष्ठान स्थापना र सञ्चालनका लागि नेपाल सरकार तथा निजी क्षेत्रसँग साझेदारी गर्नुपर्ने जरूरी रहेको छ।

1.2.3 स्वास्थ्य तथा पोषण

नेपालको संविधान अनुसार गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा पाउनु सम्पूर्ण नेपालीहरुको नैसर्गिक अधिकार हो । स्वास्थ्य व्यक्ति समाज एवं देश विकासको लागि निकै महत्वपूर्ण हुन्छ । स्वास्थ्यले बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, पारिवारिक स्वास्थ्य कार्यक्रम, विभिन्न रोग नियन्त्रण जस्ता कार्यक्रमहरुलाई जोड दिनु जरुरी छ । पोषण कार्यक्रम

जनस्वास्थ्यको दृश्यले प्राथमिक कार्यक्रम हो । कुपोषणका कारण तत्तकालिन तथा दृर्घकालिन प्रभाव पार्दछ भने पोषका कारण अन्य स्वास्थ्यमा पनि दृर्घकालिन समस्या पर्ने गर्दछ । समुदायमा खास गरी प्रोटिन शक्तिको कमी भिटामिन ए को कमी आयेडिन तथा आइरनको कमी जस्ता कारणले कुपोषण बढ्ने गरेको छ । कुपोषणले सबै उमेर समुहलाई असर गर्ने भएता पनि मुख्य पाँच वर्ष मुनिका बालबालिका तथा गर्भवती र सुत्केरीलाई बढी असर गर्ने गर्दछ ।

दार्मा गाउँपालिकामा स्वास्थ्य अन्तरगत नौं ओटा स्वास्थ्य चौकी र सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई र आयुर्वेद केन्द्र एक एक ओटा रहेका छन । हरेक वडामा एक एक वटा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन्। बर्थिङ सेन्टर

तीन वटा उनान्तीस वटा गाउँघर क्लिनीक संख्या सत्ताइस वटा खोप क्लिनीक संख्या वटा रहेका छन्।

खाद्य र स्वास्थ्य

२	**सामाजिक क्षेत्र**	एकाई	गापाको आव २०७६।७७ को स्थिति	गापाको आव २०८२।२०८३ को लक्ष्य
२.१	खाद्य तथा पोषण			
२.१.१	२.५ कि.ग्रा भन्दा कम तौलको जन्मने शिशुको प्रतिशत	%	९%	५%
२.१.२	५ वर्ष मुनिका कम तौलको जन्मने शिशुको प्रतिशत	%	९%	५%
२.१.३	प्रतिव्यक्ति प्रति दिन औसत क्यालोरी खपद दर			
२.२	**स्वास्थ्य**			
२.२.१	शिशु मृत्युदर	%	३२%	१५%
२.२.२	बाल मृत्युदर	%	३९%	२०%
२.२.३	मातृ मृत्युदर	हजार	२३९	१००
२.२.४	औसत मृत्युदर			
२.२.५	रोकथाम गर्न सकिने रोगबाट एक वर्षभित्र मृत्यु हुनेको संख्या	वटा	६७	२५
२.२.६	प्रति हजार जनसंख्याको लागि स्वास्थ्यकर्मी (डाक्टर,पारा मेडिकल) को संख्या	%	१.४ %	५%
२.२.७	प्रति हजार जनसंख्याको लागि अस्पताल बेड संख्या		०	०
२.२.८	एक घण्टा यात्रा दुरीभित्र हेल्थपोस्ट सेवा प्राप्त नगर्ने घर	वटा	१९०	५०
२.२.९	तालिमप्राप्त स्वास्थ्यकर्मीको सहयोग मा जन्मेको शिशु प्रतिशत	%	५६%	९०%
२.२.१०	टिटेनस टोक्साइडको दुई मात्रा लिएका गर्भवती आमाको प्रतिशत	%	६०%	९०%
२.२.११	परिवार नियोजनको साधन प्रयोग गर्ने परिवार प्रतिशत (गर्भधारण उमेर समुह)	%	१७%	७५%
२.२.१२	एक वर्ष मुनि सबै खोप पाएका शिशु प्रतिशत	%	७७%	१००%
२.२.१३	स्वास्थ्य संस्थाहरुको वर्गीकरण		छैन	छैन
२.२.१४	HIV/AIDS जस्ता रोगसँग सम्बन्धित जोखिम क्षेत्र, समुदाय र जनसंख्या	%	५%	०%

२.२.१५	निजी क्षेत्रबाट संचालित स्वास्थ्य सुविधा संख्या	वटा	७ वटा	१०वटा
२.२.१६	अन्य			

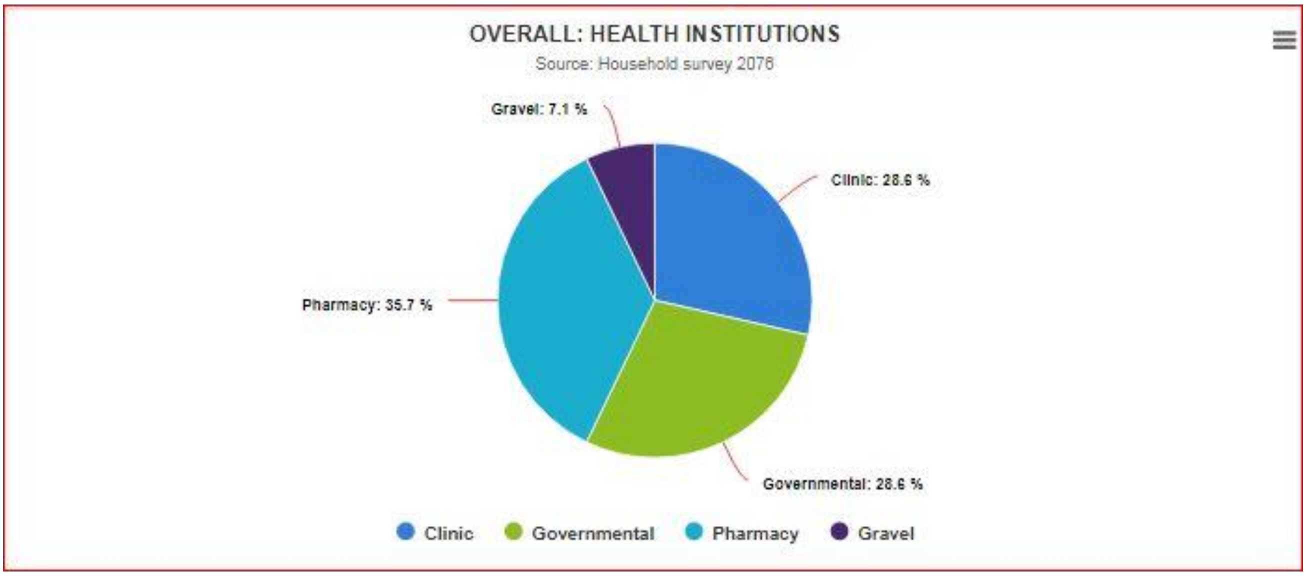

पोषण

क्र.सं.	**लक्ष्य अनुसार गन्तव्य र सूचक**	**एकाइ**	**आ.व. २०७६।७७ को स्थिति**	**आ.व. २०८२।२०८३ को लक्ष्य**	**कैफियत**
१	कुपोषण दर		१०%	४%	
२	परिवार नियोजन दर		१७%	२५%	
३	संस्थागत प्रसुति दर		५८%	८०%	
४	पानी सुद्धिकरण गरी प्रयोग		४०%	८०%	
५	पूर्ण खोप दर		७७%	९५%	

1.2.4 खानेपानी तथा सरसफाई

नेपालको संविधानले आधारभूत स्तरको खानेपानी र सरसफाई सुविधालाई नागरिकको आधारभूत अधिकारको रुपमा प्रत्याभूत गरेको छ । हालका दिनमा सरसफाइको दायरा फराकिलो भइ प्रतिष्ठा, स्वास्थ्य, विकास निर्माण, जनजीविका, सामाजिक सशक्तिकरण र समृद्धिको आधार स्तम्भको रुपमा विस्तारित भई सरसफाईलाई राष्ट्रिय विकासको अभिन्न अंगको रुपमा लिन थालिएको छ ।

खानेपानीको अवस्थाः

क.स.	विषय वस्तुको नाम	दर (संख्या)	गापाको आव २०७६।७७ को स्थिति	गापाको आव २०८२।२०८३ को लक्ष्य
२.३	**खानेपानी र सरसफाई**			
२.३.१	पाइप प्रणालीबाट खानेपानी प्राप्त गर्ने घरपरिवार संख्या र प्रतिशत	२४७७	६० %	९० %
२.३.२	हाते पम्प, कुवा, कुलो, इनार, मूलको धाराबाट खानेपानी प्राप्त घरपरिवार संख्या र प्रतिशत	१६५२	४०%	१०%
२.३.३	पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकामा झाडा पखाला लागेको कुल संख्या (पाँच वर्ष भित्र कति पटक)	५६००	६०१/१००० मा	१००/१००० मा
२.३.४	पक्की/कच्ची चर्पी नभएको घर परिवार संख्या र प्रतिशत	८३	२%	०%
२.३.५	व्यवस्थित फोहोरमैला फाल्ने खाल्डो नभएको घरधुरी	४१२९	१००%	३०%
२.३.६	व्यवस्थित चर्पी नभएको विद्यालय संख्या	३	९%	०%
२.३.७	खानेपानीको व्यवस्था नभएको विद्यालय संख्या	१५	४३%	०%

1.2.5 वन तथा वातावरणीय स्थिति

प्राकृतिक सम्पत्ति जल, जमिन र जंगल(वन)को उचित उपयोगको स्थिति कुनैपनि राष्ट्रको सामाजिक उन्नति र विकासका लागि महत्वपुर्ण मुद्धाहरु हुन् । प्राकृतिक सम्पदा स्रोत साधन मुलुको समृद्धि र आर्थिक विकासका लागि महत्वपुर्ण आधार पनि हो । जंगलको उचित सदुपयोग र संरक्षण एवं सम्बद्र्धन गर्न सके सामाजिक तथा आर्थिक क्षेत्रको विकासमा निकै ठूलो टेवा पुग्न सक्छ । वन, सामुदायिक वन, सरकारी वन लगाएतका वनहरु पनि छन् । हाम्रो देशको कुल क्षेत्रफलको झण्डै २० प्रतिशत कृषियोग्य जमिनले ढाकेको छ भने, २९ प्रतिशत जमिन बनजंगलले ओगटेको छ । यस पाल्पा जिल्लाको दार्मा गाउँपालिकामा बत्तीस वटा सामुदायिक वनकोरूपमा दर्ता भएका छन्।

1.2.6 भौतिक पूर्वाधार विकासको अवस्था

सामाजिक, आर्थिक र प्रविधिको विकासका लागि पूर्वाधार विकास आधारस्तम्भ मानिन्छ।सडक तथा यातायात, भवन, खानेपानी, सिँचाई, ढल व्यवस्थापन, सरसफाई, विद्युतीकरण, अप्टिकल फाइवर नेटवर्क, सूचना प्रविधि, सुरक्षा पूर्वाधार नै भौतिक पूर्वाधारको रूपमा लिइन्छ। सामाजिक र आर्थिक परिसूचक मापन गर्दा भौतिक पूर्वाधारका सूचक पनि उत्तिकै सहयोगी हुनुपर्दछ। उत्पादन लागत घटाउन, औद्योगिकीकरणको विकास गर्न, अन्य क्षेत्रबाट लगानी आकर्षण गर्न, बसाइसराइको प्रवृत्ति न्यूनीकरण गर्न, रोजगारीका अवसर सृजना गर्न, नागरिकको गुणस्तरीय जीवन बनाउन, उद्यमशीलता प्रवर्द्धन गर्न भौतिक पूर्वाधारको दिगो तथा गुणस्तरीय निर्माण एवं स्तरोन्नतिले निरन्तरता र नियमितता पाउनु पर्दछ।

1.2.7 अन्य परिसूचक

१.२.७ न्याय सम्पादन

क्र.सं.	लक्ष्य अनुसार गन्तव्य र सूचक	एकाइ	आ.व. २०७६।७७ को स्थिति	आ.व. २०८२।२०८३ को लक्ष्य	कैफियत
१	जग्गाको सांध		२०%	३०%	
२	कुलो पानी		२५%	३०%	
३	खान लाउन पाउने		५ %	१० %	
४	लेनदेन		१० %	२० %	
५	मेलमिलाप		६० %	९०%	
	जम्मा				

१.२.८ घट्ना दर्ता

क्र.सं.	लक्ष्य अनुसार गन्तव्य र सूचक	एकाइ	आ.व. २०७६।७७ को स्थिति	आ.व. २०८२।२०८३ को लक्ष्य	कैफियत
१	व्यक्तिगत घटना अनलाईन		६०%	१००%	
२	सामाजिक सुरक्षा अनलाइन तथा बैकीङ्ग		७०%	१००%	

1.2.८ बैंक तथा बित्तीय अवस्था

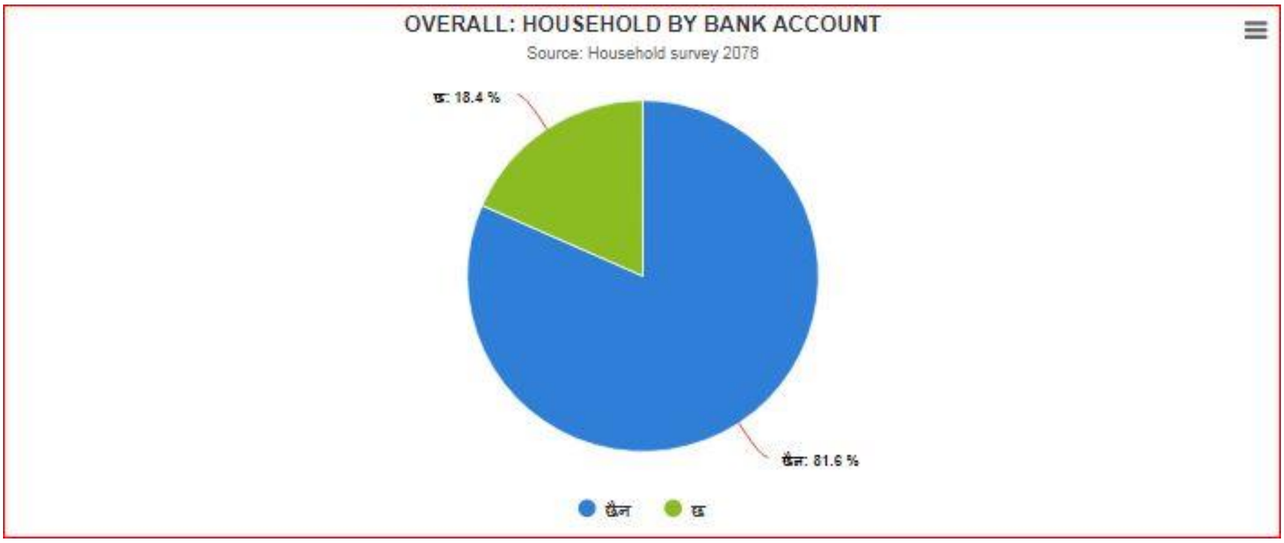

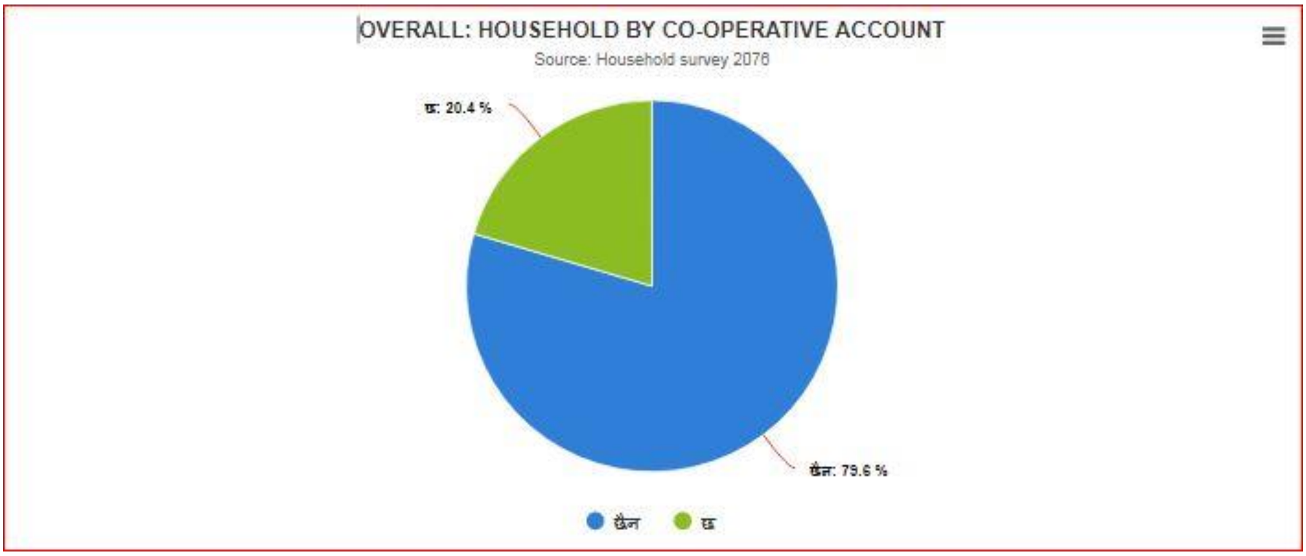

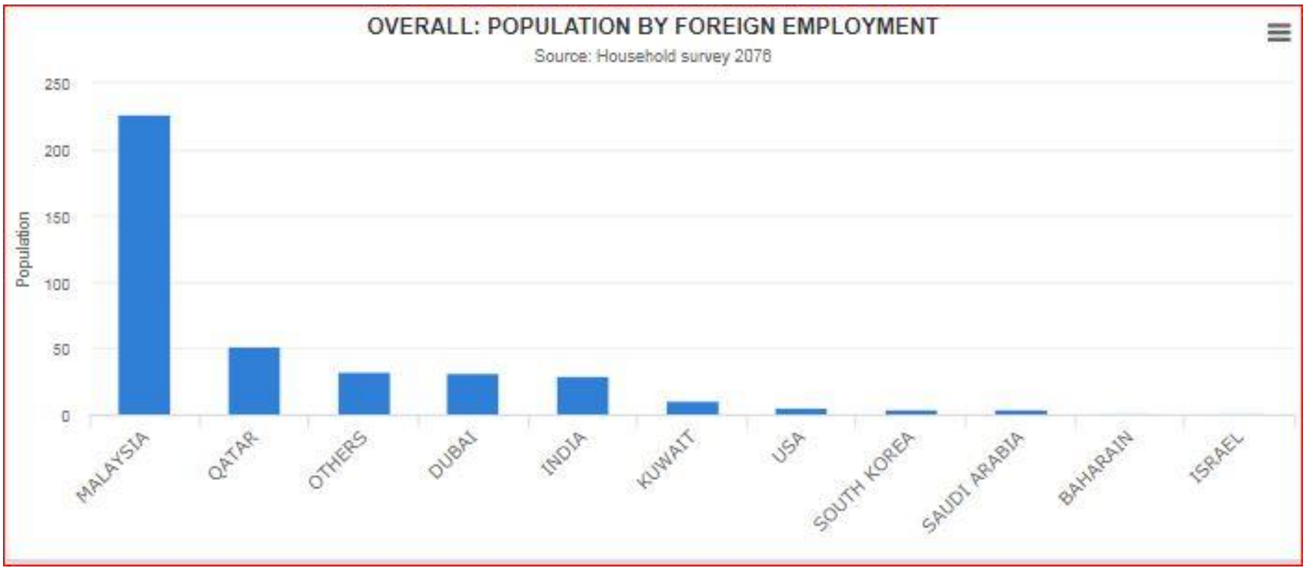

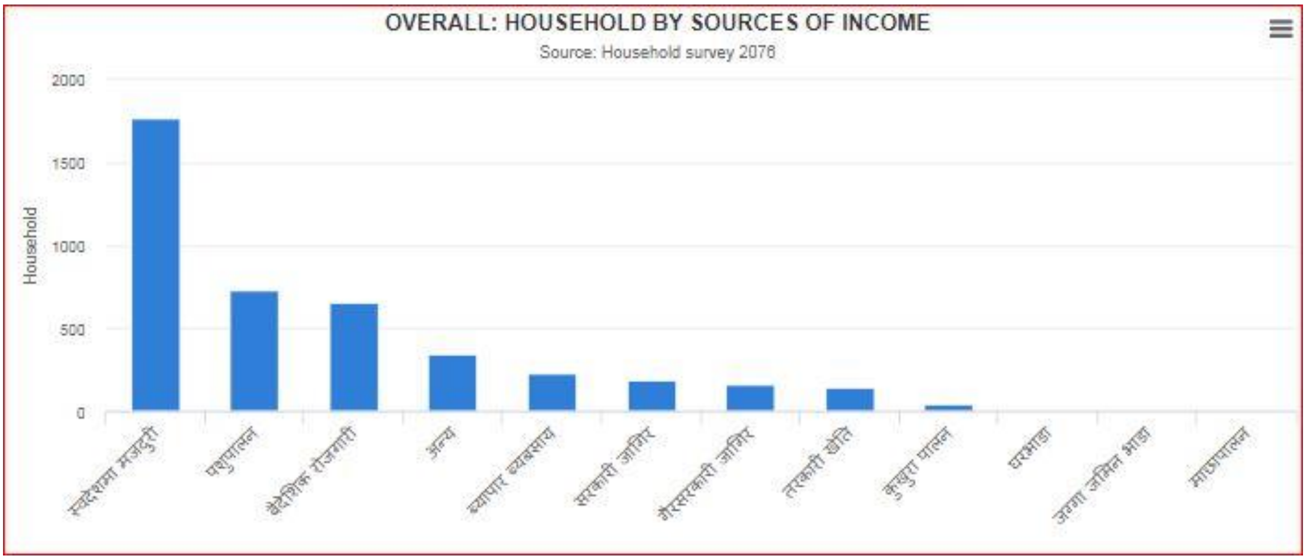

स्रोतः केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, काठमाडौं र गाउँपालिका पार्श्वचित्र

परिच्छेद 2

समष्टिगत दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

२.१ पृष्ठभूमि

सबै स्थानीय तह र प्रदेश सरकारको आर्थिक क्षेत्र, सामाजिक क्षेत्र, पूर्वाधार क्षेत्र, लोकतन्त्र र सुशासन तथा अन्तर सम्बन्धित विषय क्षेत्रको एकीकृतरूप नै नेपाल सरकारको समष्टिगत विकासको क्षेत्र हो । संघीय शासनप्रणालीले सबै तहका सबै सरकारलेनीति कानुन योजना बजेट तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको अधिकार प्राप्त गरेका छन् । यसै अनुरुप गाउँपालिकाबाट नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारले अवलम्बन गरेको समष्टिगत आर्थिक नीति र दीर्घकालीन सोंच सँग तादात्म्यता हुनेगरि योजना तर्जुमा गरिएको छ। स्थानी यरूपमा उपलब्ध साधन (स्रोत, आन्तरिक आम्दानी, नेपाल सरकार,प्र देश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण र नेपाल सरकारको स्वीकृतिमा प्राप्त हुने बैदेशिक सहायता र ऋणको महत्त उपयोग गरि आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक एवं मानवीय संसाधन विकासको क्षेत्रमा सन्तुलित र तीब्र समृद्धि हासिल गर्ने दिशामा आवधिक योजनाको सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति तय गरिएको छ। यस योजनाले स्थानीय तहको समष्टिगत विकासका लागि नेपाल सरकार प्रदेश सरकार अन्य स्थानीय तह एवै गैरसरकारी क्षेत्रसँग सहकार्य समन्वय सहलगानी साझेदारी जस्ता मोडलबाट अगाडि बढ्न आधार प्रदान गर्नेछ।

२.२ समस्या तथा चुनौती

लामो समयको अन्तराल पछि स्थानीय तहमा निर्वाचित जनप्रतिनिधिको उपस्थितिले नागरिकका आवाज आकाँक्षा अधिकार असमानताको शीघ्र निदान भई प्रतिफल प्राप्त हुने अपेक्षा नागरिकले गरेका छन् । संविधान तथा

कानुनले स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको कार्य जिम्मेवारी र अधिकार अनुरूप जनताको आशा र अपेक्षामा गुणोत्तर बृद्धि भएको छ। संविधान तः गाउँपालिकाको कार्यजिम्मेवारी अनुरूपका राजस्व परिचालनका अधिकारको प्रत्याभूत गरिएको छैन जसले गर्दा समग्र स्थानीय तहकै आन्तरिक आम्दानीको सम्भावना अत्यन्त न्यून रहेको छ। नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदानमा नै गाउँपालिकाको प्रशासनिक र विकासात्मक खर्च निर्भर रहेको छ। बैदेशिक सहायता तथा आन्तरिक र बाह्य ऋण प्राप्तिको लागि गाउँपालिकाको कानुनी र संस्थागत क्षमता विकास भइसकेको छैन।

त्यसैगरि, गाउँपालिकामा ठोस, गुणस्तरीय तथा नतिजामुखी योजना र कार्यक्रम तर्जुमा एवं कार्यान्वयनमा समेत कठिनाई रहेका छन्। तीनै तहका सरकार तथा गैर सरकारी निकायसँगको समन्वय र सहकार्यको वातावरण सघन र प्रभावकारी हुन सकेको छैन । न्यूनतम पूर्वाधारको अभाव हुनु, ऊर्जाशील युवा जनशक्ति बैदेशिक रोजगारीमा जानु, बृद्ध जनसंख्याको बढ्दै जानु, तराई मधेस तथा सहरी क्षेत्रमा बसाइसराइ तीव्र एवं निरन्तर हुँदै जानु, दक्ष र पर्याप्त जनशक्ति नहुनु, नवीनतम्सूचना प्रबिधिको प्रयोग गरि सेवाप्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु र स्थानीय सुशासन प्रत्याभूत गरि जनताको विश्वास आर्जन गर्नुपर्ने विविध समस्या तथा चुनौती गाउँपालिका समक्ष रहेका छन् ।

२.३ अवसर

स्थानीय तहलाई राजनीतिक सहभागिता, प्रशासनिक संरचना र वित्तीय स्रोतको परिचालनको अधिकार संविधानमा लिपिवद्ध गरिएको छ । राज्य शक्तिको प्रयोग गर्न पाउने गरि अधिकार तथा जिम्मेवारी प्राप्त हुनु, राजनीतिक स्थिरता कायम हुनु, गाउँपालिकामा रहेका सबै राजनीतिक दल गाउँपालिकाको विकासका लागि साझा धारणा सहित एकताबद्ध हुनु, अन्तर सरकार तथा गैर सरकारी क्षेत्रसँगको सम्बन्ध र सहकार्य सुमधुर एवं फराकिलो हुँदै जानु, वैदेशिक रोजगारीका कारण पुँजी, प्रविधि, सीप, अनुभव, क्षमताको परिचालनमा बृद्धि हुँदै जानु, प्राकृतिक सौन्दर्यता, जैविक विविधता, अनेकता बीच सामाजिक एकता, पर्यटकीय, धार्मिक, सांस्कृतिक सम्पन्नता र पहिचान भएको गाउँपालिका हुनु, पर्यटन, कृषि पेशालाई प्रवर्द्धन गरि आर्थिक लाभ लिने सम्भावना रहनु, आर्थिक केन्द्रहरू विस्तार हुँदै जानु आदि यस गाउँपालिकाका अवसर हुन्।

२.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्य, उद्देश्य र परिमाणात्मक लक्ष्य

दिर्घकालीन सोंच

"सुन्दर, शान्त, सभ्य र समृद्धगाउँपालिका"

लक्ष्य

दिगो तथा सन्तुलित आर्थिक, सामाजिक, पर्यटन र पूर्वाधारको विकास।

उद्देश्य

१. उपलब्ध स्रोत साधनबाट उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्दै आर्थिक बृद्धि र विकास गर्नु।

२. सबै नागरिकमा व्यवसायिक तथा व्यवहारिक शिक्षा, आधुनिक स्वास्थ्य प्रणाली, आधारभूत खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छ वातावरणमा पहुँच पुऱ्याई गुणस्तरीय जीवन बनाउनु ।

३. प्रकृति, संस्कृति र साहसिक पर्यटनका क्षेत्रमा पूर्वाधारको विकास गर्दै पर्यटन र रोजगारीको प्रवर्द्धन गर्नु ।

४. सडक भवन विद्युत सूचना प्रविधिका क्षेत्रमा दिगो तथा गुणस्तरीय पूर्वाधारको निर्माण गर्नु ।

२.६ रणनीतिरउपलब्धि

उद्देश्य	रणनीति	उपलब्धि
१. उपलब्ध स्रोत साधन बाट उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्दै आर्थिक बृद्धि र विकास गर्नु।	१.१अन्तर सरकारी क्षेत्र,गैरसरकारी क्षेत्र, सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रको सहकार्यमा लगानी बढाई दिगो, फराकिलो र समतामूलक उच्च आर्थिक बृद्धि दर हासिल गर्ने, उत्पादन बढाई रोजगार सृजना गर्ने, सबै प्रकारका गरिबीको अन्त्य गर्ने। १.२सार्वजनिक-निजी साझेदारी सम्वन्धी स्थानीय नीति निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्ने। १.३स्थानीय विकासमा निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागितालाई मूलप्रवाहीकरण गर्ने। १.४पिछडिएकाक्षेत्र, सामाजिकबहिस्करणमापारिएकारआर्थिकरुपलेसीमान्तकृतवर्गलाईगाउँपालिकाकोविकासनिर्माणमासहभागीगराईसन्तुलितरसमतामूलकआर्थिकबृद्धिगर्ने। १.५आन्तरिक राजस्वको सम्भावनाको अधिकतम परिचालनका लागि उपयुक्त नीतिगत व्यवस्थागर्ने। १.६सार्वजनिक सेवा प्रवाह, विकास निर्माण, राजस्व परिचालन र सार्वजनिक ऋण परिचालन कार्य वैज्ञानिक र लागत प्रभावी बनाउन अन्तर तहगत तथा अन्तर निकाय समन्वयलाई प्रगाढबनाउने। १.७ वित्तीय हस्तान्तरणको परिचालन पारदर्शी र आर्थिक अनुशासनमा रही शत प्रतिशत उपयोग गर्ने।	१.अन्तर सरकार र गैर सरकारी क्षेत्रका बीचमा लगानी र विकासका लागि नीतिगत संस्थागत र व्यवहारगत रूपमा विश्वासिलो आधार निर्माण हुनेछ। २.सन्तुलित तथा न्यायोचित लगानी र सहभागिताले दिगो एवं समतामूलक उच्च आर्थिक बृद्धि र विकास भएको हुनेछ। ३. व्यवस्थित र योजनाबद्ध आन्तरिक राजस्व परिचालनबाट राजस्वको योगदानको अनुपात बृद्धिभएकोहुनेछ। ४. सार्वजनिक ऋणको उपयोग मानव पुँजी तथा

		वित्तीय पुँजी निर्माण एवं विस्तार हुने गरी लगानी केन्द्रित भएको हुनेछ।
सबै नागरिकमा व्यवसायिक तथा व्यवहारिक शिक्षा, आधुनिक स्वास्थ्य प्रणाली, आधारभूत खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छ वातावरणमा पहुँच पुर्‍याई गुणस्तरीय जीवन बनाउनु ।	२.१सामुदायिक तथा गैरसरकारी संघसंस्था सँगको सहकार्यमा एकल महिला, अपाङ्ग, ज्येष्ठ नागरिक, जोखिममा रहेका वालवालिका र महिला, हिंसा पीडित व्यक्ति, सीमान्तकृत सामाजिक समूह, लोपोन्मुख जाति आदिको सामाजिक सुरक्षा सुदृढ गर्ने। २.२ विद्यालय र महाविद्यालयमा क्रमशः साधारण शिक्षाबाट प्राविधिक शिक्षातर्फ रुपान्तरण गर्न प्रोत्साहन गरि स्थानीय उत्पादनलाई चाहिने प्राविधिक मानव संसाधन गाउँपालिका भित्रै उत्पादन गर्ने। २.३संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र विकास साझेदार संस्थाको सहकार्यमा आधारभूत शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी र सरसफाइमा स्थानीय तहमा बसोबास गरेका सबै नागरिकको समान पहुँच बृद्धि गर्ने। २.४स्थानीय शासन प्रणालीमा क्रमिक र समसामयिक सुधार गरि पारदर्शी, उत्तरदायी शासनप्रणालीको विकास गर्ने।	१.सार्वजनिक संस्थाको व्यवस्थापन सुधारले एकल महिला, दलित, अपाङ्ग, ज्येष्ठ नागरिक, वालवालिका आदिको सामाजिक सुरक्षा व्यवस्था मजबुत भएको हुनेछ। २. बजारमा उच्च माग भएका प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र तालिमको विस्तार भई शिक्षा र बजार मागका बीचको सम्बन्ध विस्तार भएको हुने र शिक्षा क्षेत्रको सुधारले ग्रामीण क्षेत्रवाट गुणस्तरीय शिक्षाको खोजीमा शहरतर्फ हुने बसाईसराईमा कमी आएको हुनेछ।
२. प्रकृति, संस्कृति र साहसिक पर्यटन का क्षेत्रमा पूर्वाधार को	३.१ प्राकृतिकरूपमा रहेका विभिन्न ताल तलैया गुफा नदी र ओडारको स्वरूपमा परिवर्तन नगरी संरक्षण र संम्वर्द्धन गर्दै र्‍याफ्टिङ्ग कायाकिङ्ग बोटिङ्गको विकास गर्ने । ३.२ परम्परागत धर्म संस्कृति रीतिरिवाजलाई संरक्षण गर्दै आन्तरिक तथा वैदेशिक पर्यटनको आकर्षण बढाउने । ३.३ उच्च उचाइमा साहसिक खेलको विकास र उन्नयनका लागि भौतिक पूर्वाधारको विकास र वार्षिक खेल	१. प्रकृतिको संरक्षण हुन गई विपद्को न्यूनीकरण पर्यटन प्रर्वद्धन र रोजगारीका अवसरमा बृद्धि भएको हुनेछ । २. धार्मिक सांस्कृति

विकास गर्दै पर्यटन र रोजगारी को प्रवर्द्धन गर्नु ।	आयोजना गर्ने ।	परम्परागत विविधताको संरक्षण र विकासले सामाजिक एकता र पर्यटन आयमा बढोत्तरी भएको हुनेछ । ३. साहसिक पर्यटनले युवामा अनुशासन र लगानीको वातावरण सिर्जना गर्नेछ ।
४. सडक भवन विद्युत सूचना प्रविधिका क्षेत्रमा दिगो तथा गुणस्तरीय पूर्वाधारको निर्माण गर्नु ।	४।१ भौतिक पूर्वाधार निर्माण विकाससँग सम्बन्धित आवश्यक स्थानीय नीति तथा कानुन तर्जुमा र परिमार्जन तथा कार्यान्वयन गर्ने। ४।२स्थानीय स्तरमा रहेको आर्थिक, भौतिक तथा मानवीय स्रोत र साधनको पहिचान तथा व्यवस्थापन साथै पारदर्शी तथा न्यायोचित, मितब्ययी र दिगो विकासमा आधारित लगानीको सुनिश्चितता गर्ने। ४।३पूर्वाधारको दीर्घकालीन गुरुयोजना तयारी र निर्माण कार्यलाई सँगसँगै गर्ने गरि आवश्यक प्रकृया अगाडि बढाउने। ४।४भौतिक पूर्वाधार निर्माणका लागि आवश्यक जग्गा जमिन तथा स्थानको व्यवस्थापन गर्ने तथा सरकारी प्रयोजनका लागि जग्गा प्राप्ति गर्नुपर्ने अवस्था आएमा उचित र उपयुक्त मुआब्जाको निर्धारण गर्ने। ४।५भूमिको वर्गीकरणका आधारमा भएको भू-उपयोग नीति बमोजिमको लगत कायम गर्ने तथा बर्गीकरणका आधारमा जग्गाको कित्ताकाट र भूमी लगत (नक्शा, स्रेस्ता) निर्माण र संरक्षण गर्ने। ४.६हालको निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई यान्त्रिकीकरण र व्यवसायीकरण, सिंचाइ सुविधाको विस्तार, उच्च उत्पादन दिने उन्नत बिउ र प्राविधिक सहयोगको विस्तार गरि कृषि र पशुपालन क्षेत्रमा उच्च उत्पादन र उत्पादकत्व हासिल गर्ने। २.८संगठित क्षेत्रमा साना, मझौला तथा ठूला कृषि प्रशोधन र	१.भौतिक संरचनाको नवनिर्माण र पुराना संरचनाको मर्मत संभार निर्धारित समय र लागतमा सम्पन्न भई वस्तु तथा सेवाको उत्पादन र ढुवानी लागत घट्ने र आर्थिक क्षेत्रमा स्थानीय तहको प्रतिस्पर्धी क्षमता बृद्धि हुनेछ। २. कृषि क्षेत्रमा उन्नत बिउबिजनको प्रयोग, यान्त्रिकीकरण, व्यवसायीकरण, जलवायु अनुकूलन कृषिप्रणालीको विकास, र अनुसन्धान गरि उच्च उत्पादन र उत्पादकत्व हांसिल हुनेछ। ३.सँगठित क्षेत्रमा मझौला तथा ठूला कृषि प्रशोधन र खनिज जन्य

	खनिज जन्य नयाँ उद्योगको स्थापना र विस्तार गर्न निजी स्वदेशी तथा विदेशी लगानीकर्तालाई प्रोत्साहन गरि प्रदेशको औद्योगिकीकरण गर्ने।	उद्योगको स्थापना र विस्तार भई आयात प्रति स्थापन र प्रदेशको गार्हस्थ उत्पादनमाउद्योगक्षेत्रको अंशउल्लेख्यरुपमाबृद्धिहुनेछ। ४.सूचनासञ्चारप्रणालीमासमसामयिकसुधारगरिटेलिफोन, इमेल, इन्टरनेटरविद्युतीयसूचनाकोपहुँचसबैजनतामापुगेको हुनेछ।

2.7 पञ्चवर्षीय योजनाको बिषयगत शीर्षक अनुसार प्रक्षेपित बजेट बिवरण

आर्थिक वर्ष	बिषयगत शीर्षक अनुसार प्रक्षेपित बजेट (रू. हजारमा)					
	आर्थिक	सामाजिक	पूर्वाधार	वातावरण	संस्थागत	जम्मा
२०७८।७९	71988850	71988850	143977700	35994425	35994425	359944250
२०७९।८०	82787177.5	82787177.5	165574355	41393588.8	41393589	413935887.5
२०८०।८१	95205254.13	95205254.1	190410508	47602627.1	47602627	476026270.6
२०८१।८२	109486042.2	109486042	218972084	54743021.1	54743021	547430211.2
२०८२।८३	125908948.6	125908948.6	251817897	62954474.3	62954474.3	629544742.9
जम्मा	485376272.4	485376272.2	970752544	242688136	242688136	2426881362
प्रतिशत	20%	20%	40%	10%	10%	100%

परिच्छेद ३

सार्वजनिक वित्त

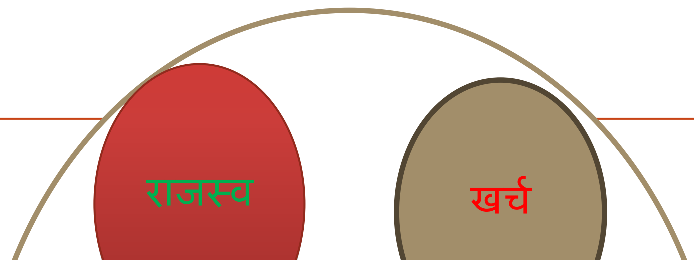

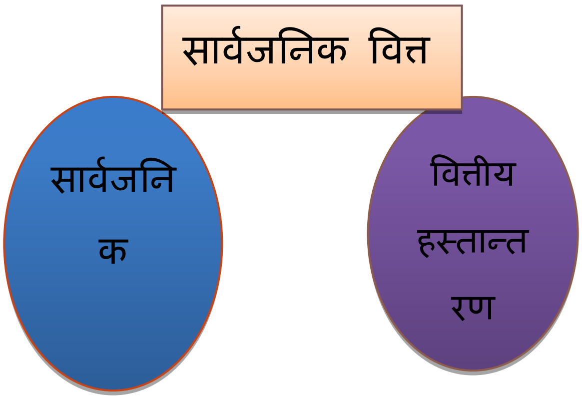

3.1 सार्वजनिक खर्च

3.1.1 पृष्ठभूमि

सरकारको नियमित प्रशासन सञ्चालन विकास निर्माण र विविध कारणले सृजित दायित्व भुक्तानी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण कार्यमा सार्वजनिक वित्तको खर्च गर्नुपर्दछ । सरकारले नागरिकबाट संकलन गरेको राजस्व वित्तीय हस्तान्तरणबाट प्राप्त भएको अनुदान सार्वजनिक ऋणको उपयोग सभाले सालबसालीरूपमा स्वीकृत गरेको बजेट

तथा कार्यक्रममा निर्देशित रहेर गर्नुपर्ने हुन्छ । नेपालको संविधानमा उल्लिखित मौलिक हक राज्यका निर्देशक सिद्धान्त र प्राथमिकता एवं अनुसूचीमा उल्लिखित अधिकारलाई मुख्यरूपमा सरकारले खर्चका लागि निर्धारण गर्ने क्षेत्र हुन्। यसका साथै नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट गरिएका प्रतिवद्धता र स्वयम् आफ्नै सरकारले नागरिकसामु विभिन्न नीतिगत र घोषणापत्रबाट प्रतिवद्धता जनाइएका कार्यका लागि सार्वजनिक वित्तको उपयोग हुने गर्दछ। नागरिकको जीवनमा गुणस्तरियता ल्याउन नै सबै तहका सरकार प्रतिवद्ध रहेका छन् । पञ्चवर्षीय योजना र मध्यमकालीन खर्च संरचनासँग तादात्म्यता हुने गरी वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम सभाले स्वीकृत गरी कार्यपालिकालाई कार्यान्वयनको अधिकार सुम्पेको छ।

सार्वजनिक स्रोतको न्यायोचित र सन्तुलितरूपमा वितरण गर्ने मूलधार भन्दा कमजोर रहेको वर्ग क्षेत्र र समुदायमा अतिरिक्त लगानी गर्ने नीतिमा प्रतिवद्ध रहनु पर्दछ ।समग्र सार्वजनिक खर्च प्रणालीलाई पारदर्शी जवाफदेही नतिजामूलक बनाउन आर्थिक अनुशासन वित्तीय सुशासन र वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी आर्थिक प्रशासनका नीतिगत तथा सैद्धान्तिक पक्षको पूर्ण पालना गरिनुपर्दछ । सार्वजनिक खर्चको कुशलता प्रभावकारिता र दिगोपना उच्च तथा गुणस्तरिय पुँजीगत खर्च मानव पुँजी निर्माण वित्तीय पुँजी निर्माण एवं वित्तीय संघीयताको सफलीभूत अभ्यासमा यो योजनालाई परिलक्षित गरिएको छ ।

३.१.२समस्या तथाचुनौती

मुख्यतः राष्ट्रिय समस्याकोरूपमा रहेको अनियन्त्रित प्रशासनिक खर्चमा वस्तुगत र तथ्यपरक ढंगबाट विश्लेषण गरी चालु खर्च कटौतीमा ध्यान पुऱ्याइएको छैन् । बजेट तथा कार्यक्रमको तथ्यपरक कार्यान्वयनयोग्य र मागमा आधारित छनौट हुन नसक्दा पुँजीगत खर्चको गुणस्तरिय र उच्च आकारमा खर्च हुन सकेको छैन् । संघीयताको अभ्यासको प्रारम्भदेखि नै तीन तहकै सरकारका आयोजना तथा कार्यक्रमका बीचमा झनै दोहोरोपना अस्पष्टता र बजेट तथा योजना श्रृङ्खलाको विच्छेद अन्तर तहगत र अन्तरनिकायगत समन्वयमा जटिलता थपिएको छ ।

विनियोजन कुशलता र कार्यावयन दक्षताको कमी हुनु,पुँजीगत खर्चको तुलनामा चालु खर्चको अनुपात विस्तार हुनुआर्थिक अनुशासन तथा वित्तीय सुशासनको र वित्तीय उत्तरदायित्वप्रति निरपेक्ष रहनु,आर्थिक अनियमितता एवं बेरूजुको आकार विस्तार हुँदै जानु, नियमन निकायको आदेशको पूर्ण बेवास्ता गर्नु सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनका प्रमुख समस्या हुन्। चालु खर्चलाई वाञ्छित सीमाभित्र राखि पुँजीगत खर्च उच्च एवं गुणस्तरीयरूपमा खर्च गर्नु, वित्तीय संघीयताको सन्तुलित कार्यान्वयन गरिनु, आवधिक योजना मध्यमकालीन खर्च संरचना र वार्षिक बजेटका बीचमा अन्तर सम्बन्ध स्थापित गर्नु र वित्तीय व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनु प्रमुख चुनौती रहेका छन्।

3.1.3 अवसर

नीति, कानुन, प्रविधि, संस्थागत संरचनाको उपलब्धताले सार्वजनिक खर्चलाई अधिकतम प्रतिफल प्राप्त हुने क्षेत्रमा लगानी केन्द्रित गर्नुपर्ने हुन्छ । नागरिक समाज, आमसञ्चार, सामाजिक सञ्जाल र अनुगमन गर्ने निकायले निरन्तर अनुगमन गरिरहने प्रणालीको विकास भएको छ । निर्वाचित जनप्रतिनिधि र नियुक्ति भएका कर्मचारी स्रोतको परिचालनमा हरेक क्षेत्रमा जवाफदेही र पारदर्शी हुनुपर्दछ । साथै, सार्वजनिक सुनुवाई, आन्तरिक नियन्त्रण, लेखापरीक्षण, सामाजिक परीक्षण, खर्चको सार्वजनिकीकरण, कार्य सम्पादन सम्झौता, वित्तीय हस्तान्तरण आर्थिक

अनुशासन र गुणस्तरीय खर्चका आधारमा हुने, र गाउँसभामा बजेट खर्चको प्रगति विवरण प्रस्तुत हुने नीतिगत र प्रणालीगत व्यवस्थाले सार्वजनिक खर्चलाई थप प्रभावकारी बनाउने अवसर प्राप्त भएको छ ।

३.१.4 दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

राजस्व परिचालन र पुँजी निर्माणमा केन्द्रित सार्वजनिक खर्च।

लक्ष्य

उपलब्ध स्रोतसाधनको कुशल विनियोजन र दक्षतापूर्ण परिचालन र उपयोगबाट अधिकतम राजस्व र मानव एवं वित्तीय पुँजी निर्माण गर्ने।

उद्देश्य

१. सार्वजनिक वित्त चालु खर्च र वित्तीय व्यवस्थालाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्दै पुँजीगत क्षेत्रमा विनियोजन एवं खर्च कुशलता अभिबृद्धि गर्नु।
२. गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा उत्पादनशील रोजगारी सृजना र उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु।
३. सन्तुलित र सामाजिक न्यायसहितको विरणबाट उच्च एवं दिगो आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नु।

3.1.5 उद्देश्य, रणनीति / कार्यनिति, कार्यक्रम र उपलब्धि

उद्देश्य	रणनीति र कार्यनीति	कार्यक्रम	अपेक्षित उपलब्धि
१. सार्वजनिक वित्त चालु खर्च र वित्तीय व्यवस्थालाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्दै पुँजीगत क्षेत्रमा विनियोजन एवं खर्च कुशलता अभिबृद्धिगर्नु।	१.१प्रविधि र प्रणालीको अवलम्बन गरी चालु र वित्तीय व्यवस्थाका कार्यक्रममा विनियोजित बजेट भन्दा पुँजीगत कार्यक्रममा बजेट विनियोजन एवं खर्चलाई विस्तार गर्दै लैजाने।	१.१.१ आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी ऐनतर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। १.२.१आर्थिक नियन्त्रण प्रणाली तथा सार्वजनिक खर्चको मापदण्ड तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । १.३.१नीति, कानुन, योजना,	योजनाको अन्तमा उपलब्ध स्रोत साधनको विनियोजन कुशलतार कार्यान्वयन दक्षता एवंक्षमता सुदृढ भएको हुने, स्रोत र साधनको लगानी उत्पादनमूलक, आर्थिक एवं सामाजिक पुँजी

	१.२ आर्थिक अनुशासन, वित्तीय कुशलतार वित्तीय उत्तरदायित्व प्रवर्द्धनमा अधिकतम सूचकको निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने । १।३ सार्वजनिक ऋण उत्पादनशील रोजगारीको सृजना, पुँजी निर्माण, लगानी विस्तार, राजस्व क्षमता विस्तार हुने क्षेत्रमा लगानी गर्ने ।	बजेट तथा कार्यक्रम तथ्याङ्कमा आधारित बनाइनेछ। १.४.१सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउँदै पारदर्शिता जवाफदेहिता सूचनाको हकको प्रचलन व्यापक र व्यवस्थित गरिनेछ।	निर्माणकोक्षेत्रमाकेन्द्रि तभएकोहुनेछ।
२. गाउँपालिकाको अर्थ व्यवस्थामा उत्पादनशील रोजगारी सृजना र उत्पादकत्व वृद्धिगर्नु।	२.१रोजगारीका अवसरको सृजना, उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि एव म्पूँजी निर्माण हुनेगरि स्रोतको महत्तम परिचालन गर्ने। २.२ तीन तहका सरकारका बीचमा हुने वहुसरकार लगानीका क्षेत्र स्रोत आधार निर्माण गर्ने।	२.१.१कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण,प्रविधिमै त्री सेवा व्यवसाय, स्वरोजगारमूलक उद्यमशीलता प्रति युवा जनशक्तिलाई उत्प्रेरित गरीउत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरिनेछ। २.१.२बैदेशिक रोजगारीबाट युवा जनशक्तिले आर्जित सीप क्षमता अनुभव पुँजी प्रविधि उद्यमशीलता व्यवस्थापकीय कौशलता स्थानीय स्तरमा उपयोग बढाउन नीतिगत एवं बजेटरी सहयोग कार्यक्रम	गाउँपालिकाकोअर्थ व्यवस्था सुदृढ, सबल र रोजगारमूलक भएको हुनेछ।

		विस्तार गरिनेछ।	
३. सामाजिकन्याय, समानतासहितकोआर्थिकसमृद्धिहासिलगर्नु	३.१पूर्वाधारविकासतथासामाजिकक्षेत्रमालगानी गर्दाविशेष क्षेत्रमा लगानी बढाउँदै अन्य क्षेत्रमा समन्यायिक लगानी रवितरणगर्ने।	३.१.१सार्वजनिक निर्माण र सामाजिक क्षेत्रबाट प्राप्त लगानीको प्रतिफल समाजका सबै वर्ग र क्षेत्रमा समन्यायिक वितरण हुने प्रबन्ध मिलाइनेछ। ३.१.२आर्थिक र सामाजिक रुपले पछाडिपरेका वर्गतथा क्षेत्रको सामाजिकसंरक्षणकाकार्यक्रममार्फत्संरक्षणगरिनेछ।	आर्थिक सामाजिक समानता र न्याय, समावेशितार समतामूलक आर्थिक बृद्धि र विकास भएको हुनेछ।

सार्वजनिक खर्च

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१	आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व लगायतका नीति, ऐन, नियमावली, कार्यविधि, दिग्दर्शन तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।	संख्या		१	२	१	४
२	नीति, कानुन, योजना, बजेट तथा कार्यक्रम तथ्याङ्कमा आधारित बनाउने।	संख्या		५	५	५	५
३	सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउँदै पारदर्शिता, जवाफदेहिता, सूचनाको हकको प्रचलन व्यापक र व्यवस्थित गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	बैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त सीप र लगानीलाई स्थानीय स्रोत र साधन परिचालन हुने उद्योगको स्थापना र विस्तारमा जोड दिने।	संख्या		४	४	४	१२
५	कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण,प्रविधिमैत्री सेवा व्यवसाय, स्वरोजगारमूलक उद्यमशीलता प्रति युवा जनशक्तिलाई उत्प्रेरित गरीउत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गर्ने।	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	सार्वजनिक निर्माण र सामाजिक क्षेत्रबाट प्राप्त लगानीको प्रतिफल समाजका सबै वर्गर क्षेत्रमा समन्यायिक वितरण हुने प्रबन्ध मिलाउने।	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७	आर्थिक र सामाजिक रुपले पछाडि परेका वर्ग तथा क्षेत्रको सामाजिक संरक्षणका कार्यक्रम मार्फत्संरक्षण गर्ने।	संख्या		१०	१०	१०	१०

३.२राजस्व

३.२.१पृष्ठभूमि

संघीय शासन प्रणालीमा खर्च तथा राजस्वको अधिकार प्राप्त सबै सरकारमा अन्तरर्निहित रहेको हुन्छ ।संविधानको धारा ६० मा नेपाल सरकारले संकलन गर्ने राजस्व वितरण तथा अनुसूची ८ ले स्थानीय तहले सम्पत्तिकर, घरबहालकर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सबारी साधन कर, सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क, विज्ञापन कर, व्यवसाय कर, भूमि कर, दण्ड जरिवाना र मनोरञ्जन कर जस्ता कर तथा गैर कर उठाउन पाउने प्रत्याभूत गरेको छ। संविधानले घरजग्गा लगायतका रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारीसाधन कर, विज्ञापन कर र मनोरञ्जन कर परिचालनको अधिकार प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको दोहोरो अधिकार क्षेत्रमा राखेको छ। दोहोरो अधिकार क्षेत्रमा रहेका कर तथा गैरकर राजस्व मध्ये मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर, दहत्तर बहत्तर शुल्क अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ बमोजिम एकल कर प्रशासनको रूपमा स्थानीय तहले र सबारी साधन कर प्रदेश सरकारले सकलन गरि बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। संविधान र कानुनतः प्राप्त अधिकार र जिम्मेवारी अनुरूप कर तथा गैर करका आधार साँघुरो रहेको, कर परिचालनमा जनताको चेतनास्तर, जीवनशैली, जनशक्ति र प्रणाली उपयुक्त र प्रभावकारी हुनसकेको छैन। खर्चको आवश्यकता पूरा गर्न राजस्वको क्षमता सुदृढ गरिनुतथा पर्दछ। संघीय शासन प्रणाली अनुरूप कर तथा गैरकरलाई सन्तुलित पारदर्शी प्रतिस्पर्धी सन्तुलित बनाई लगानी व्यवसाय र करप्रशासन करदातामैत्री बनाउनु संविधान र विश्व समुदायमा नेपाल सरकारले गरेको प्रतिवद्धता अनुरूप हुन

जानेछ।लगानी तथा बजेटमा राजस्वको योगदान बढाउन समग्र कर प्रणाली सुधार योजना तयार गरि कार्यान्वयनमा लैजान आवश्यक रहेको छ।

३.२.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

गाउँपालिका स्वभावतः ग्रामीण प्रकृतिको नै हुँदा ब्यवसाय कर र घरबहाल कर बापत प्राप्त हुने राजस्वको मात्रा न्यून हुनु, आर्थिक केन्द्र न्यून तथा साना भएकोले व्यवसायिक करको आधार न्यून हुनु, जग्गा मूल्याङ्कन बजार मूल्य भन्दा न्यून हुँदा सम्पत्ति कर यथार्थपरक नउठ्नु, नागिरकको आयस्तर कमजोर भएकोले बचत, लगानी र कर तिर्ने क्षमता न्यून हुनु, कर तिर्नुपर्छ भन्ने आमभावनाको विकास भइनसक्नु, कर प्रशासन सञ्चालन गर्ने दक्षजनशक्ति प्रबिधिको अभाव हुनु, राजस्व संकलन र यसको परिचालनका बीचमा पारदर्शिता र जनविश्वास जागृत गराउन नसकिनु जस्ता समस्या प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

कर तथा गैरकरको आधार र दायरा विस्तार गर्नु, राजस्वको प्रभावकारी परिचालन कर संकलन प्रणालीलाई विद्युतीय माध्यमको प्रयोग गरि अभिलेख प्रणाली र कर संकलन प्रकृयालाई व्यवस्थित गर्नु, कर तिर्नुपर्ने सबै नागरिकलाई करको दायरामा ल्याउनु, कर संकलन र करदाताको कर परिपालन लागत घटाउँदै कर कानुनको पूर्ण पालना गर्नु गराउनु, करदाता तथा कर प्रशासनमा व्यवसायिकता, पारदर्शिता, र सदाचारिता अभिबृद्धि गर्नु, एकल कर प्रशासनमा प्रभावकारिता एवं विश्वासनीयता स्थापित गर्नु, सरकारको लगानी राजस्व परिचालन हुने क्षेत्रमा प्राथमिकीकरण गर्न नसकिनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौती हुन्।

3.2.3 अवसर

राजनीतिक प्रशासनिक वित्तीय संघीयताको कार्यान्वयन हुनु, संविधानले कर तथा गैरकरका अधिकार क्षेत्र निर्धारण गर्नु, गाउँपालिकामा जनशक्ति आपूर्ति सहजहुँदै जानु, करदाता शिक्षा कार्यक्रमको माध्यमबाट करदातामा कर प्रतिको धारणा स्पष्ट हुँदै जानु, कर प्रशासन संस्थागत हुँदै जानु, सार्वजनिक प्रशासनका कार्य सम्पादन प्रविधिमैत्री हुँदै जानु, एकल कर प्रशासनबाट कर संकलन एवं करदाताको कर परिपालना लागत घट्नु, करदातामैत्री (लगानीमैत्री कर प्रशासनको अवधारणालाई प्राथमिकता दिनु, आर्थिक केन्द्रको विस्तार हुँदै जानु, खर्चको आवश्यकता अनुरूप राजस्व परिचालनप्रति संवेदनशील हुनु आदि अवसरको रूपमा रहेका छन्।

३.२.4 दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

सुदृढ र सक्षम राजस्व प्रणालीबाट गाउँपालिकाको समृद्धि।

लक्ष्य

आन्तरिक राजस्व विस्तारबाट प्रशासनि कर विकास कार्यक्रम समेत सञ्चालन गर्नसक्ने अवस्थाको सिर्जना गर्ने।

उद्देश्य

१. कर तथा गैरकरको आधार तथा दायरा फराकिलो बनाउनु।

२। राजस्व परिचालन प्रणालीलाई कुशल, पारदर्शी, लागत प्रभावी र प्रबिधिमैत्री बनाउनु।

3.2.5 उद्देश्य, रणनीति / कार्यनिति, कार्यक्रम र उपलब्धि

उद्देश्य	रणनीति र कार्यनीति	कार्यक्रम	अपेक्षित उपलब्धि
१. कर तथा गैरकर राजस्वको आधार तथा दायरा फराकिलो बनाउनु।	१.१राजस्व नीति, कानुनको तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने। १.२ एकल कर प्रशासनको संरचनागत र प्रणालीगत पक्षमा सुदृढ तुल्याउने। १.३ सरकारी तथा सामुदायिक संस्था सँग समन्वय गरि करदाता शिक्षाकार्यक्रम सञ्चालन गर्ने। १.२करप्रणालीलाईदिगोरप्रभावकारीबनाउनराजस्वसभाब्यताअध्ययनगरिराजस्वसुधारयोजनाबनाउने।	१.१.१स्थानीय क्लब ,समुदायसँग सम्झौता गरि करदाता शिक्षा कार्यक्रम तल्लो तहसम्म सञ्चालन गर्ने। १.१.२उच्च शिक्षा हासिल गरिरहेका विद्यार्थीलाई इन्टर्नको रूपमा परिचालनगर्ने। १.२.१समय, जिम्मेवारी, लागत, प्रतिफल, अनुगमन सूचकसहितकोकार्ययोजना निर्माणगर्ने। १.२.२कार्ययोजनाबमोजिमकोकार्य प्रकृयाअघिबढाउनआवश्यकपर्नेवजेटकोसुनिश्चिततागर्ने	१.पञ्चबर्षीययोजनाकोअन्तमा गाउँपालिकाको कर प्रशासन तथा राजस्व परिचालन क्षमतासुदृढभएकोहुनेछ। २. खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमता एवं सम्भावताका बीचमा सामिप्यता स्थापित भएको हुनेछ।
२।राजस्वपरिचालनप्रणालीलाईकुशल, पारदर्शी, लागतप्रभावीरप्रबिधिमैत्रीबनाउने ।	२.१राजस्वपरिचालनसूचना प्रविधिमा आधारितरजनशक्तिविकासमाजोड दिने। २.२ अन्य कानुन र राजस्व कानुनका बीचमा सामञ्जस्यता स्थापित गर्दै आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा लगानी सुनिश्चित गर्ने।	२.२.१सबैप्रकारका आर्थिक क्रियाकलापको विवरणविद्युतीय प्रणालीमा एकीकृत गरीअभिलेखराख्ने। २.२.२प्रदेश सरकारकोविद्युतीय करप्रणालीसँग अन्तरआबद्धता स्थापितगर्ने।	१. राजस्व परिचालन प्रविधिमैत्री, सरल, पारदर्शी, दक्षतापूर्ण एवं प्रभावकारीरुपमा

		२.२.३करदाता र करप्रशासनमा व्यवसायिकता, इमान्दारिता, स्वच्छता र सदाचारिता प्रर्वद्धनका लागि विशेष प्रकृतिका आचारसंहिता र अनुगमन सूचकको कार्यान्वयनगर्ने। २.२.४ उद्योग, वाणिज्य, सेवा लगायतका कानुनलाई करमैत्री र व्यवसायमैत्री बनाउने।	परिचालन भएको हुने। २. राजस्व परिचालनमा प्रदेश सरकारसँग प्रविधिगत र संरचनागत रूपमा सहकार्य तथा समन्वय मजबुत हुनेछ।

3.2.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

राजस्व							
क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	राजस्व नीति, कर तथा गैरकर ऐन, नियमावली र दिग्दर्शनको तर्जुमा	संख्या		१	२	१	४
२.	संरचनागत तथा प्रणालीगत पक्षमा सुधारका लागि डेडिकेटेड राजस्व शाखा र सूचना प्रविधि शाखा बनाउने	संख्या		२	-	-	२
३.	कर प्रणालीलाई दिगो र प्रभावकारी बनाउन राजस्व सभाब्यता अध्ययन गरि राजस्व सुधार योजना बनाउने	संख्या		१	(	(	१
४.	सबैप्रकारका आर्थिक क्रियाकलापको विवरण	संख्या		२	२	२	८

	विद्युतीय प्रणालीमा एकीकृत गरी अभिलेखीकरण गर्ने						
५.	बजेट विनियोजन र अन्य कानुनको तर्जुमा गर्दा राजस्व विस्तार हुने क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

3.2 सार्वजनिक ऋण

3.2.1 पृष्ठभूमि

घाटा बजेट पूर्तिका लागि सार्वजनिक ऋण आवश्यक रहेको हुन्छ । सामाजिक तथा आर्थिक पुँजी निर्माण हुने क्षेत्रमा मात्र ऋणको उपयोग र परिचालन गरिन्छ । प्रशासनिक एवं अनुदान वितरण र फजुल खर्चका लागि ऋण लिन पाइदैन । ऋण तिर्न सक्ने सामर्थ्यताको विश्लेषण र आधार खडा नगरी बजेटको आकार मात्र विस्तार गर्न सार्वजनिक ऋणको प्रस्ताव गरिनु आर्थिक अनुशासन भन्दा बाहिरको विषय हुन जान्छ । निजी क्षेत्रमा लगानी संकुचन नहुने सरकारको ऋण लगानीमा संस्था तथा नागरिक आकर्षक र इच्छुक हुने वातावरण निर्माण गरेर मात्र सार्वजनिक ऋण परिचालन गर्नुपर्छ। नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको सार्वजनिक वित्त परिचालन सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाका आधारमा स्थानीय तहले राजस्वको क्षमताको आधारमा मात्र ऋण परिचालन गर्नु पर्दछ।

3.2.3समस्या तथा चुनौती

बढ्दो चालु खर्चले वित्तीय स्रोतमा दवाव सिर्जना गरिरहेको छ। संविधानतः स्थानीय तहलाई कर तथा गैरकर राजस्व परिचालनको आधारमा ऋण परिचालन गर्न पाउने भएकोले कराधार क्षेत्र निकै साँघुरो रहेको हुँदा ऋण परिचालनको सम्भावना पनि न्यून नै रहेको छ । सार्वजनिक ऋण परिचालनका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक अर्थ मन्त्रालय र महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको संलग्ता रहने हुँदा यस प्रकारको एकल संरचना स्थापना र व्यवस्थित गर्न जनशक्ति, प्रविधि र स्रोतका कारणले समस्या तथा चुनौती रहेको छ। यसर्थ, उपयुक्त र आवश्यकता अनुरूपको नीतिगत व्यवस्था, प्रविधिगत व्यवस्था सक्षम एवं विशिष्ट प्रकृतिको जनशक्ति,योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्दा आर्थिक तथा सामाजिक पुँजी निर्माणका क्षेत्रको प्राथमिकीकरण र बजेट विनियोजन सुनिश्चित नगरिनु, भविष्यमा ऋणको मात्रा बढ्दै जादा वित्तीय व्यवस्थाका लागि ठूलो मात्रामा बजेट सुनिश्चित गर्नुपर्ने जस्ता जोखिमपूर्ण कार्यले सार्वजनिक ऋण परिचालनमा समस्या तथा चुनौतीका चाङ रहेका छन् ।

3.2.4 अवसर

सबै तहका सरकारले घाटा बजेट पूर्तिका लागि सार्वजनिक ऋणको उपयोग गर्न पाउने संघीय कानुनमा व्यवस्था गरिएको छ। राजस्वको आकार ठूलो हुने स्थानीय तहले सोही अनुपातमा ऋण परिचालन गर्न पाउँछ। आर्थिक तथा सामाजिक पुँजी निर्माण हुने गरी बजेटको कुशल विनियोजन र दक्षतापूर्ण उपयोग गर्न सकेमा राजस्व विस्तार र ऋण विस्तारको प्रचुर सम्भावना र अवसर विद्यमान रहेको छ। नेपाल सरकारले स्थापना गरेको सार्वजनिक

ऋण व्यवस्थापन कार्यालय मार्फत ऋण परिचालन गर्न सकिने कानुनी प्रबन्ध भएमा स्रोत साधन प्रविधिको अधिक उपयोग हुने र स्थानीय तहको अतिरिक्त भार नहुने सम्भावना तथा अवसर पनि उत्तिकैमात्रामा रहेको छ।

3.2.5. दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

सार्वजनिक ऋणको परिचालनसँगै पुँजीगत खर्चमा गुणस्तर र आकारमा बृद्धि ।

लक्ष्य

पूर्वाधार क्षेत्र उत्पादनशील क्षेत्रमा सार्वजनिक ऋणको परिचालन गर्ने।

उद्देश्य

राजस्व बृद्धि, पुँजी निर्माण, आर्थिक समृद्धि, रोजगारी सिर्जना र प्रविधिको विकासमा योगदान पुऱ्याउनु ।

3.2.6 रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीतिरकार्यनीति	कार्यक्रम	अपेक्षितउपलब्धि
१। सार्वजनिक ऋण राजस्व बृद्धि, पुँजी निर्माण, आर्थिक समृद्धि, रोजगारी सिर्जना र प्रविधिको विकासमा योगदान हुने क्षेत्रमा परिचालन गर्ने।	१.१सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापनका लागि नीतिको तर्जुमा संरचनाको निर्माण र जनशक्तिको विकास गर्ने। १.२सार्वजनिक ऋणको उपयोग दिगोरूपमा राजस्व प्राप्त हुने आयोजनामा गर्ने। १.३ऋण तथा राजस्व क्षमताको अनुपात (लोन टु रेभेन्यु स्कोप रेसियो) का आधारमा सार्वजनिक ऋणको परिचालन एवं उपयोग उच्च प्रतिफलयुक्त क्षेत्रमा परिचालन गर्ने।	१.१.१सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन नीति तर्जुमा गर्ने। १.१.२ संघीय कानुन अनुकूलका ऋण परिचालनका लागि संरचना प्रविधि र ऋण परिचालन उपकरणको विकास गर्ने। १.२.१ विशेष औद्योगिक क्षेत्र, आर्थिक करिडोर, औद्योगिक पूर्वाधार निर्माणका क्षेत्रमा लगानी गर्ने। १.३.१ ऋणको प्रकृति, सीमा, व्याजदर, बजारको प्रवृत्ति लगायतका परिसूचकको विश्लेषणका आधारमा ऋण परिचालन गर्ने। १.३.२ चालु खर्च न्यूनीकरणका लागि प्रविधि र साझेदारीका मोडलको विकास गर्ने।	१.सार्वजनिक ऋणको सन्तुलित र प्रतिस्पर्धात्मक लाभ बढी भएका क्षेत्रमा लगानी विस्तार हुन गई आर्थिक विकास र बृद्धि एवं सामाजिक परिसूचक सुदृढ भएका हुनेछन्। २. स्थानीय तह तथा नागरिकको आर्थिक पुँजी तथा सामाजिक पुँजी निर्माणका माध्यमबाट समृद्धि प्राप्ति हुनेछ।
१। नेपाल सरकार र	२.१विशिष्ट प्रकारको प्रविधि, पुँजी, जनशक्ति, समन्वय र	२.१.१विद्युतीय सुशासनमा लगानी गर्ने।	१. राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त

प्रदेश सरकारसँग समपूरक तथा विशेष प्रकृतिका आयोजनामा लगानी गर्न स्रोत व्यवस्थापन गर्ने ।	सञ्चालन दक्षता आवश्यक पर्ने आयोजनामा लगानी गर्ने। २.२ स्थानीय जनशक्तिको अधिकतम उपयोग, कच्चा पदार्थको उपयोग, तुलनात्मक लाभ उच्च देखिएका, औद्योगिकीकरणमा टेवा पुग्ने प्रकृतिका आयोजना र क्षेत्रमा ऋणको उपयोग गर्ने।	२.१.२कृषि तथा औद्योगिक कच्चा पदार्थ र उपभोग्य पदार्थको ओसारपसारका लागि रोपवेको विकास गर्ने। २.२.१सूचना प्रविधि पार्क एवं व्यवसायिक तथा सीप विकास प्रतिष्ठानको भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्ने। २.२.४ जडिबुटी अध्ययन खेती विस्तार संकलन र प्रशोधन तथा बजारीकरण जस्ता क्षेत्रमा ऋण लगानी गर्ने।	आयोगबाट विकास गरिएका सूचक र मापदण्डका आधारमा प्राकृतिक स्रोतको उपयोग र लगानीमा अन्तर सरकार लगानी र प्रतिफलको हिस्सा निर्धारण पारदर्शी तथा सन्तुलित भएको हुनेछ। २. विशेष प्रकृतिका र उच्च प्रतिफलमुखी आकर्षक आयोजनामा लगानी तथा साझेदारीको सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

3.2.7 अपेक्षित उपलब्धि

सार्वजनिक ऋणको उपयोग उच्च प्रतिफलयुक्त आयोजनामा भएको, समयमै आयोजना सम्पन्न भएको, सरकारलाई ऋण लगानी गर्न नागरिक उत्सुक भई सरकारको साख विस्तार भएको, आर्थिक तथा सामाजिक पुँजी निर्माणमा उल्लेख्य योगदान पुगेको, राजस्व परिचालनको १२ प्रतिशत सीमाभित्र मात्र ऋण परिचालन गरिएको, पूर्वाधार क्षेत्रको निर्माणले निजी क्षेत्रको लगानीलाई आकर्षण गरेको हुनेछ।

3.3 अन्तर सरकारी वित

3.3.1पृष्ठभूमि

संविधानमा उल्लिखित मौलिक हकको प्रत्याभूत गर्न, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त र नीति अनुरूपका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न एवम् अनुसूचीमा उल्लिखित एकल तथा साझा अधिकार सूचीमा रहेका कार्य जिम्मेवारी बहन गर्नु सबै तह र सरकारको साझा कार्य हो । दैनिक प्रशासन सञ्चालन शान्ति सुरक्षा सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण विकास निर्माण प्रतिवद्ध तथा अनिवार्य दायित्व भुक्तानी विपदको तत्काल सम्बोधन र सामना अध्ययन तथा अनुसन्धान लगायतका विविध क्षेत्रमा वित्तीय स्रोतको आवश्यकता रहेको हुन्छ। यही खर्च आवश्यकता र राजस्वको क्षमता एवं सम्भावना, राजस्व परिचालनमा स्थानीय तहको प्रयास, वित्तीय अनुशासनको पालना जस्ता सूचकहरूको आधारमा नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहलाई चार प्रकारका वित्तीय अनुदान प्राप्त हुन्छ। यस प्रकारका वित्तीय अनुदानसमानीकरण अनुदान सशर्त अनुदान विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान रहेका छन् । अनुदानको माध्यमबाट सबै तहका सरकारका बीचमा सहकार्य समन्वय सहअस्तित्व साझेदारी सहलगानीमा प्रवर्द्धनका माध्यमबाट संघीय शासन व्यवस्था दिगो, सुदृढ, सबल र सर्वस्वीकार्य हुँदै जानेछ।

3.3.2 समस्या तथा चुनौती

वित्तीय अनुदान वितरणका लागि विभिन्न मापदण्ड तथा सूचकहरूको विकास गरिएको छ । समयक्रममा यी सूचक तथा मापदण्डहरूमा परिवर्तन एवं परिमार्जन पनि हुँदै गएका पनि छन्। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगबाट सिफारिस हुने मापदण्ड तथा सूचकले मुलुकको भौगोलिक सांस्कृतिक भाषिक सामुदायिक जातीय विविधता, प्राकृतिक तथा अन्य स्रोतको सम्भावना र उपलब्धतामा रहेको ठूलो खाडल, जनसंख्या र यसको संरचनागत भिन्नता मानव विकास र आर्थिक सामाजिक विकासमा रहेको असन्तुलन राष्ट्रिय राजनीति र सार्वजनिक क्षेत्रमा अमूक क्षेत्रको वर्चस्व एवं प्रभुत्वको एउटै डालोमा राखी गरिएको विश्लेषणले कति वैज्ञानिक र वस्तुगत सूचक तयार भई वित्तीय अनुदान वितरणको सन्तुलित पारदर्शी समन्यायिक मानकको अभ्यास होला भन्ने ठूलो समस्या तथा चुनौती रहेका छन्। यससँगै विना मापदण्ड र पहुँच एवं प्रभावका आधारमा वितरण गरिने सशर्त अनुदान आफैमा सन्तुलित र आवश्यकतामा आधारित रहेको देखिदैन। समपूरक अनुदान तथा विशेष अनुदान वितरण मापदण्डका आधारमा गरिए पनि यसमा मानव विकास सूचकाङ्क र गरिबीको अवस्थालाई अतिरिक्त भार प्रदान नगरिदा यसको वितरणमा पनि अनुदानको प्रकृति र सिद्धान्त अनुकूल नहुनुले संघीय शासन प्रणालीप्रति पनि जनविश्वासमा ठेश लाग्ने देखिएको छ।

विशेषतः वित्तीय अनुदानका लागि खण्डीकृत तथ्याङ्कको विकासनहुनु, वित्तीय अनुदानको प्राप्ति खर्च लेखाङ्कन प्रतिवेदनप्रति जिम्मेवार नदेखिनु वित्तीय सुशासनमा हुने स्खलनले खर्च आवश्यकता पूरा गर्न समेत कठीनाई पर्न जाने, योजना र कार्यक्रमको दोहोरोपना तेहोरोपना बढ्ने,अधुरा एवं अपुरा आयोजना तथा कार्यक्रमको संख्या

सालबसाली बढ्दै जाने जस्ता आर्थिक वित्तीय योजनागतरूपमा अस्तव्यस्ता देखिने गम्भिर समस्या तथा चुनौती रहेका छन् ।

3.3.3 अवसर

स्थानीय तह आफैले आफ्ना नीति, योजना, बजेट तथा कार्यक्रम बनाउनका लागि नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकार दुबैबाट वित्तीय स्रोत प्राप्त गर्नुसनागरिकको माग, आवश्यकता र सम्भावना अनुरूपका आयोजना तथा कार्यक्रममा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारसँग समपूरक लगानीमा कार्यान्वयनमा लैजान पाउनुसवित्तीय अनुदानको प्राप्ति निश्चित मापदण्ड र सूचकका आधारमा वितरण हुने हुँदा सन्तुलित, पारदर्शी, आवश्यकता अनुकूल हुनुस अनुदान परिचालनका क्षेत्र निर्धारणले स्रोतको उपयोग तोकिएको क्षेत्रमा हुनुस स्रोतको परिचालन एवं उपयोगमा सरकारका बीचमा स्वस्थ प्रतिस्पर्धाको वातावरणको सृजना हुनुसआवधिक योजना र मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अनिवार्यताले नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारले आगामी आर्थिक वर्षहरूमा उपलब्ध गराउने स्रोतको सुनिश्चितता र अनुमानले खर्च आवश्यकता निर्धारणमा तथ्यगत आधार उपलब्ध हुनु लगायतका आर्थिक वित्तीय एवं प्रशासनिक अवसर उपलब्ध रहेका छन्।

3.3.4दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

वित्तीय संघीयताको सबलीकरण गर्दै सामाजिक तथा आर्थिक विकास ।

लक्ष्य

वित्तीय अनुदानको अधिकतम प्राप्ति र विवेकशील परिचालनका लागि आर्थिक अनुशासन तथा वित्तीय सुशासनको प्रवर्द्धन गर्ने ।

उद्देश्य

१. वित्तीय अनुदानपुँजी निर्माणमा लगानी गर्नु,

२.खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमता एवं सम्भावनाका आधारमा वित्तीय आकार (फिस्कल स्पेस) बृद्धि गर्नु।

3.3.5 रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति र कार्यनीति	कार्यक्रम	अपेक्षित उपलब्धि
१. वित्तीय अनुदानपुँजी निर्माणमा लगानी	१.१ कार्यान्वयन योग्य आयोजना मौज्दात बनाउने।	१.१.१सडक भवन खानेपानी सिँचाई ढल	१.आर्थिक सामाजिक तथा प्रविधिगत

गर्नु,	१.२ नीतिगत संरचनागत तथा प्रणालीगत सुधार गर्ने।	सरसफाई विद्युतीकरण सूचना प्रविधि केन्द्रको क्षेत्र अनुसारका आयोजना कार्यक्रमको सम्भाव्यता अध्ययन विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन जग्गा प्राप्ति गुरूयोजना वातावरणीय मूल्याङ्कन बनाई कार्यान्वयनयोग्य आयोजनाको मौज्दात बनाउने। १.२.१विकास आयोजना सिफारिस मूल्याङ्कन तथा छनौट सम्बन्धी कार्यविधि बनाउने। १.२.२भौतिक पूर्वाधार विकास शाखालाई प्रविधि जनशक्ति पूर्वाधारयुक्त बनाउने। १.३.३प्राविधिक जनशक्तिलाई समयानुकूल तालिम प्रशिक्षण अध्ययनको व्यवस्था मिलाउने १.३.४नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारमा आयोजना प्रस्ताव, प्रगति, अनुगमनको पहुँच हुने सूचना	पूर्वाधारको निर्माण भएको हुनेछ। २. नीति, कानुन, संरचना, प्रविधि,जनशक्तिको उचित र आवश्यकता बमोजिम प्रबन्ध हुन गई पद्धति र प्रणालीबाट आयोजना छनौट कार्यान्वयन प्रगति प्रतिवेदन हुनेछ।

		प्रविधिको स्वचालित प्रणालीको विकास गर्ने।	
२. खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमता एवं सम्भावनाका आधारमा वित्तीय आकार (फिस्कल स्पेस) बृद्धि गर्नु।	२.१सार्वजनिक वित्त परिचालन कुशल, दक्षतापूर्ण,अनुशासित र व्यवसायिक बनाउने। २.२ आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट तथा कार्यान्वयनमा एकलढोकामार्फत गर्ने। २.३ प्रदेश समन्वय परिषदको भूमिका बढाउँदै अन्तर सरकारी समन्वय प्रभावकारी बनाउने।	२.१.१स्रोत परिचालन र प्रगतिको नियमितरूपमा सार्वजनिकीकरण गर्ने। २.१.२आयोजना मौज्दातका आधारमा मात्र आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने २.२.१स्थानीय तहभित्रै मात्र कार्यान्वयन हुने आयोजना तथा कार्यक्रम सबै तहका सरकारले एकल ढोकाबाट छनौट एवं कार्यान्वयन गर्ने। २.२.४ नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारका सशर्त अनुदानमा आधारित आयोजना तथा कार्यक्रमको क्षेत्र तथा सीमा परिभाषित गर्ने। २.३.१ प्रदेश समन्वय परिषद नियमित बनाउँदै अन्तर सरकारका बीचका योजना नीति कार्यक्रम राजस्व	१. राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगबाट विकास गरिएका सूचक र मापदण्डका समयसामयिकरूपमा सुधारका लागि सुझाव गरिए अनुसार परिमार्जन भएको हुनेछ। २. आयोजना तथा कार्यक्रम आवश्यकता माग क्षमता सम्भावनाका आधारमा उपयुक्त संख्यामा प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयनभएका हुनेछन्।

		परिचालनलाई नतीजामूलक बनाउने।	

3.3.6अपेक्षित उपलब्धि

वित्तीय अनुदान पूर्वानुमान योग्य र यथार्थपरक, पारदर्शी, न्यायोचित, तोकिएको समयभित्र प्राप्त भएको हुनेछ। यसको उपयोग पुँजी निर्माणका क्षेत्रमा भएको हुनेछ। नीति तथा कानुनी प्रबन्ध अनुकूलका क्षेत्रमा विनियोजन र कार्यान्वयन हुने र सोही अनुरूपको प्रतिवेदन भएको हुनेछ।आर्थिक अनुशासन र वित्तीय सुशासनको प्रवर्द्धनले वित्तीय संघीयता दिगो र उत्थानशील (Sustainable and Resilient)भएको हुनेछ।

३.4सार्वजनिक, निजी र सहकारी साझेदारी

३.4.१पृष्ठभूमि

सन् नब्बेको दशक भन्दा अगाडि नागरिकका सबै आवश्यकता सम्बोधन गर्ने सरकार मात्रै हो भन्ने नीति र अभ्यासबाट विश्वका धेरै मुलुकको मान्यता रहि आएको थियो। विश्वव्यापीकरण उदारीकरण खुला बजार र प्रविधिको आश्चर्यजनक रूपमा भइरहेको आविश्कारले सरकारको सहभागिता र संलग्नतामा मूलभूत परिवर्तन देखा परिसकेको छ। सरकारको साझेदारको रूपमा निजीक्षेत्र, गैरसरकारी संस्था र सहकारी संस्था सहभागी र क्रियाशील भइरहेका छन्।सरकार बाहिरका पात्र आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक पूर्वाधार विकासको क्षेत्रमा सरकार सँगै हातेमालो गरिरहेका छन्। गाउँपालिकाको समष्टिगत आर्थिक नीति, आर्थिक विकासको लागि सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहकार्य र साझेदारी गर्ने परिकल्पना गरिएको छ। सार्वजनिक क्षेत्रले निर्माण गरेका नीति नियमको परिधि भित्र रही निजीक्षेत्रले उत्पादन मूलक क्षेत्रमा लगानी गर्ने, उत्पादन कार्यमा स्थानीय स्रोत, साधन र जनशक्तिको अधिकतम परिचालन गरि आत्मनिर्भर अर्थतन्त्र निर्माण गर्नमा सहयोगी भूमिका खेल्ने अपेक्षा गरिएको छ। त्यस्तै, सहकारी क्षेत्रले आफ्ना सदस्यलाई उत्पादन मूलक क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहन गरि स्थानीय स्तरमा उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न सघाउने अपेक्षा गरिएको छ। गाउँपालिकाको विकासमा यी तीन महत्वपूर्ण पक्ष एकताबद्ध हुँदै सहकार्य, समन्वय र सहलगानी गर्दै आर्थिक विकास र समृद्धि हासिल गर्नु पर्ने देखिन्छ।नेपालको संविधानले नै सार्वजनिक निजी तथा सहकारी क्षेत्र विकासका सम्बाहक (Three Pillars of Development)को रूपमा परिकल्पना गरेको छ।

३.4.2समस्या तथा चुनौती

सार्वजनिक क्षेत्रको नीतिगत स्थिरता र संघीय इकाईका बीचमा तादात्म्यताको न्यूनताले निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्नु, निजीक्षेत्रबाट लगानी गर्नसक्ने आयोजनाको पहिचान गर्नु, निजी क्षेत्रले लगानी गरि लाभ लिन सक्ने आर्थिक वातावरण बनाउनु सहकारी क्षेत्रको लगानी उत्पादनमूलक एवं रोजगारमूलक क्षेत्रमा विस्तार गर्नु नागरिकमा उपभोगमुखी संस्कारका कारण वचत गर्ने र लगानी गर्ने बानीको विकास गर्नु सहलगानी तथा साझेदारी प्रणाली एवं संस्कारको पद्धति स्थापित गर्नु उद्यमशीलता र बजारको सुनिश्चितता गरिनु क्षमतावान, दक्ष र प्रतिस्पर्धी मानव संसाधनको विकास गर्नु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्या तथा चुनौतीको रूपमा रहेका छन्। यसैगरी, सम्बन्धित निकायका बीचमा समन्वयप्रगाढ बनाउनु, विदेशी विनिमयको जोखिम घटाउनु, वित्तीय संस्था र स्रोतको सहजता विस्तार गर्नु, सार्वजनिक नीति तथा कानुन एक अर्कामा परिपूरक र परिपोषक बनाउनु, लगानी र समन्वयका लागि एकद्वार प्रणालीको विकास गर्नु लगायतका समस्या तथा चुनौती विद्यमान रहेका छन्।

3.4.3 अवसर

गाउँपालिकाले सार्वजनिक-निजी- सहकारी नीति लगानी मैत्री नीति तथा कार्यक्रम ल्याई निजीक्षेत्र र सहकारी क्षेत्रलाई उत्पादन मूलक र सेवाक्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहित गर्नु, युवापुस्तामा उद्यमशीलता प्रतिसकारात्मक धारणाको विकास हुँदै जानु, गाउँपालिका केन्द्रसम्म आर्थिक केन्द्रको विकास र विस्तार हुँदैजानु, निजी क्षेत्रले नाफामूलक मात्र नभइ विस्तारै संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व वहनलाई समेत् अवलम्बन गर्ने संस्कारको शुरुवात हुनु, वैदेशिक मुद्राको जोखिम न्यूनीकरणका लागि हेजिङको प्रबन्ध गरिनु , कृषिमा व्यवसायिकरणले औद्योगिकीकरणको आधार बनाउनु, उत्पादन मूलक क्षेत्रमा लगानी गर्न चाहिने ऊर्जाको उपलब्धता बढ्दै जानु, लगानीका लागि न्यूनतम रुपमा आवश्यक हुने भौतिक पूर्वाधार, शान्ति सुरक्षा, स्थानीय जनताको सहयोग जस्ता क्षेत्रमा सुधार हुँदै जानु, औद्योगिक श्रम सम्बन्ध सुमधुर हुँदै जानु, ऊर्जाशील-दक्ष र वैदेशिक रोजगारीबाट अनुभव र सीपप्राप्त मानव संशाधनको पर्याप्त हुनु यस क्षेत्रका अवसर हुन्।

३.4.4दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दिर्घकालीन सोंच

सार्वजनिक, निजी र सहकारी लगानी र समृद्धिमा साझेदारी।

लक्ष्य

स्वस्थ र प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण बनाई निजी तथा सहकारी क्षेत्रको लगानीका माध्यमबाट सामाजिक तथा आर्थिक समुन्नति हासिल गर्ने।

उद्देश्य

१. लगानी मैत्री वातावरण सिर्जना गरि निजी क्षेत्र रसहकारी क्षेत्रलाई उत्पादनशील एवं रोजगारमूलक पूर्वाधार र सेवा क्षेत्रमा लगानी गर्न आकर्षित गर्नु।

२.	सहकारी क्षेत्रलाई प्रवर्द्धनरविकासगर्दैकृषि, वनजन्य र पशुपन्छीजन्य क्षेत्रमालगानीकेन्द्रितगर्नु।

3.4.5 उद्देश्य, रणनीति/कार्यनिति, कार्यक्रमरउपलब्धि

उद्देश्य	रणनीतिरकार्यनीति	कार्यक्रम	अपेक्षितउपलब्धि
१. लगानीमैत्रीवातावरणसिर्जनागरि निजीक्षेत्ररसहकारीक्षेत्रलाईउत्पादनशील एवं रोजगारमूलक पूर्वाधार र सेवा क्षेत्रमालगानीगर्न आकर्षितगर्नु।	१.१सार्वजनिक, निजीरसहकारीसाझेदारीनीतितथाकानुनतर्जुमागर्ने। १.२आर्थिकविकासरसमृद्धिकोसंबाहककोरूपमानिजीक्षेत्रलाई लगानीगर्नप्रोत्साहनगर्ने।	१.१.१निजीक्षेत्रकोलगानीवृद्धि गर्नसरकारकोतर्फबाटपूर्वाधारकाक्षेत्रमालगानी गरिवातावरणसृजनागरिनेछ। १.२.१निजीक्षेत्रकोलगानीलाई सहयोगपुग्नेगरिसार्वजनिक, निजीसाझेदारीकोअवधारणाअनुरुपलगानीगरिनेछ। १.२.३ आयोजना मौज्दातबाट आयोजनामा लगानी गर्न प्रोत्साहन गर्ने।	योजना अवधिकोअन्त्यमासार्वजनिक, निजीरसहकारीसाझेदारीनीतितथाकानुनतर्जुमाभईगाउँपालिकाकोविकासमानिजीतथासहकारी क्षेत्रसँगलगानी साझेदारी हुन गई विश्वासको पद्धति स्थापित भएकोहुनेछ।
२. सहकारीक्षेत्रलाईप्रवर्द्धनरविकासगर्दैकृषि, वनजन्य र पशुपन्छीजन्य क्षेत्रमालगानीकेन्द्रितगर्नु।	२.१ वडा-वडामा सहकारीः बचत, लगानी र रोजगारी अभियानको पूर्णता दिने। २.२ सहकारीक्षेत्रकोबचतवनजन्य एवं कृषिजन्य क्षेत्रमालगानीगर्नउत्प्रेरितगर्ने।	२.१.१वित्तीय पहुँच, अनुत्पादक खर्च न्यूनीकरण, वित्तीय साक्षरता, बचत, लगानी र रोजगारीका लागि वडा-वडामा सहकारी संस्थाको विकास गर्ने। २.१.२ सहकारीक्षेत्रमासंकलित बचतलाईएकीकृतगर्दैउत्पादनमूलकक्षेत्रमालगानीगर्नप्रोत्साहनगरिनेछ २.१.३सहकारीक्षेत्रलाईग्रामीण क्षेत्रकोपूँजीपरिचालनत	कृषि पशुपन्छीजन्य र वनजन्य स्रोतमा आधारित सहकारीको माध्यमबाट बचत परिचालनमा सुधार ल्याई बचतलाई उत्पादनशील एवं रोजगारी सिर्जना हुने क्षेत्रमा परिचालन गरिएको हुनेछ।

		थासमूहलगानीगर्नप्रोत्साहनगरिनेछ। २.२.१ स्थानीय स्रोत साधनको दिगो एवं व्यवसायिक उपयोग हुने प्रकृतिको सहकारी संस्थाको स्थापना गरी औद्योगिकीकरण र रोजगारीका अवसर सृजना गर्ने।	

3.4.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

सार्वजनिक, निजीरसहकारीसाझेदारी							
क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१	सार्वजनिक, निजी र सहकारी साझेदारी नीति तथा कानुन तर्जुमा	संख्या		२	(	(	२
२	सहकारी संस्था स्थापना र विस्तार	संख्या		१	१	१	३
३	आर्थिक विकास र समृद्धिको संबाहकको रूपमा निजीक्षेत्रलाई लगानी गर्न प्रोत्साहन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	सहकारी क्षेत्रको पूँजीलाई उत्पादन मूलक क्षेत्रमा लगानी गर्न उत्प्रेरित गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५	सहकारी क्षेत्रलाई ग्रामीण क्षेत्रको पूँजी परिचालन तथा समूह लगानी गर्न प्रोत्साहन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

ज

3.4.7 अपेक्षित उपलब्धि

सरकार, सहकारी क्षेत्र र निजी क्षेत्रका बीचमा लगानी र सहकार्यको विश्वासको वातावरण सृजना भएको हुनेछ। योजना अवधिमा हुने कुल लगानीको करिब ७० प्रतिशत लगानी सहकारी तथा निजी क्षेत्रबाट हुन गई सामाजिक तथा आर्थिक क्षेत्रको विकास र समग्र गाउँपालिकाको समृद्धि हासिल भएको हुनेछ।

३.5 वैदेशिक लगानी

३.5.१पृष्ठभूमि

यस गाउँपालिकामा वन, कृषि तथा पर्यटन उद्योगको क्षेत्रमा अन्य प्रदेशका लगानीकर्तालाई आकर्षण गर्न सकिने सम्भावना रहेकोछ। लगानीको लागि आवश्यक पर्ने नीति तथा वातावरण तयार गर्न गाउँपालिकाले अझ धेरै तयारी गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेकोछ। गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक सामाजिक विकास र रूपान्तरणको लागि बैदेशिक लगानी अपरिहार्य रहेकोछ। वैदेशिक लगानीबाट पुँजी प्रविधि सीप व्यवस्थापकीय कौशल समेत प्राप्त हुने भएकोले यसप्रति सबै तहका सरकारले नीतिगत, संरचनागत र संस्थागत प्रबन्धमा उल्लेख्य सुधार गर्नु श्रेयष्कर रहेको छ।

३.5.२प्रमुखसमस्या तथा चुनौती

वैदेशिक लगानीका लागि संघीय सरकारका निकायबाट मात्र स्वीकृति पाउने कानुनी प्रवन्ध रहनु, वैदेशिक लगानी आकर्षित गर्ने कार्यान्वयन योग्य परियोजनाको तयार भईनसक्नु, वैदेशिक लगानीकर्तालाई आवश्यकपर्ने जग्गाप्राप्ति कार्य लामो तथा झण्झटिलो हुनु,लगानी फिर्ताका लागिकानुनी एवं प्रशासनिक सहजता नहुनु, नाफा आर्जनका लागि बजारको सिमितता रहनु, लगानीको लागि आवश्यक पर्नेनी तिबनीनसक्नु, व्यवसाय लागत तुलनात्मक रूपमा बढी हुनु, बैंकिङ्ग तथा वित्तीय संस्थाको उपस्थिति न्यून हुनु, अन्तर सरकार एवं अन्तर निकायका बीचमा सुमधुर समन्वय कमजोर रहनु, सूचना प्रविधिको न्यून विकास हुनु, दक्ष मानव संशाधन शहरकेन्द्रित हुनु जस्ता यावत यस क्षेत्रका प्रमुख समस्या तथा चुनौतीका रूपमा रहेका छन्।

3.5.3 अवसर

गैरआवासीय नेपाली नेपालभित्र लगानी गर्न उत्सुक रहनु, लगानीमैत्री वातावरण सिर्जना गर्न नीतिगत, कानुनी, संरचनागत तथा प्रक्रियागत सुधारको सुरूवात हुनुस सबै तहका सरकारको मूल उद्देश्य आर्थिक विकास तर्फ केन्द्रित हुनु तीब्ररूपमा आर्थिक विकास गरिरहेका र धेरै जनसंख्या भएका दुई ठूला छिमेकी मुलुकबीचको रणनीतिक अवस्थिति हुनु जनसाँख्यिक लाभ प्राप्त हुनुस व्यवसाय लागत घट्नु नागरिकको जीवनस्तरमा क्रमशः सुधारहुँदै जानु आन्तरिक आम्दानी र विप्रेषणले गर्दा नागरिकको शक्तिबढ्न गई स्थानीय स्तरमा उत्पादित वस्तुको मागमा क्रमशःबृद्धिहुनु शिक्षा, स्वास्थ्यसेवा प्रति नागरिक जागरुक हुँदैजानु पर्यटन ब्यवसायले उपभोग्य वस्तुको

मागमा उल्लेखनीय मात्रामा बृद्धिहुनु उद्योग वाणिज्य क्षेत्र विदेशी लगानीकर्ता सँग संयुक्त लगानीका लागि तत्पर हुनुसूचना-प्रविधिमुखी पुस्ता (आई जेनेरेशन) ले प्रविधिमा विकास गर्नु जस्ता नीति, कानुन, संरचना, मानव संशाधन, राजनीतिक दूरदृष्टि, विश्वव्यापीकरण, विशाल जनसंख्यायुक्त छिमेकी मुलुकको उपस्थितिले बैदेशिक लगानीका प्रचुर सम्भावना र अवसरको उजागर हुने देखिन्छ।

३.5.4दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दिर्घकालीन सोंच

वैदेशिक लगानीमा अनुकूलनःआर्थिक-सामाजिक क्षेत्रको परिवर्तन।

लक्ष्य

विदेशी पुँजी र प्रविधि भित्र्याउँदै आन्तरिकरूपमा उत्पादित वस्तु तथा सेवा अन्तर्राष्ट्रिय बजारीकरण गर्ने।

उद्देश्य

१. नेपालमा भित्रिने प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीलाईउच्च र दिगो बनाउनु।

२. वैदेशिक लगानीलाई उत्पादनशील तथा विशिष्ट प्रकृतिको क्षेत्रमा उपयोग गर्नु।

3.5.5 उद्देश्य, रणनीति/कार्यनिति, कार्यक्रमरउपलब्धि

उद्देश्य	रणनीतिःकार्यनीति	कार्यक्रम	अपेक्षितउपलब्धि
१. नेपालमा भित्रिने प्रत्यक्ष वैदेशिकलगानीलाईउच्च र दिगो बनाउनु।	१.१वैदेशिकलगानी आकर्षित गर्न नीतिगत, कानुनी, संरचनागत तथाप्रक्रियागत सुधार र सरलीकरण गरी प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी उच्च र दिगो बनाउने ।	१.१.१लगानीमैत्री कानुनी, संस्थागत र प्रकृयागत सुधार र सरलीकरणका लागि इन्टरनेटमा आधारित सेवा प्रवाहस उच्च मनोबल, नैतिक चरित्र, सदाचार र सक्षम जनशक्तिको परिचालन र उपयोग गरिनेछ। १.१.२नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यमा लगानीकर्तालाई उत्पादनशील क्षेत्रमालगानी गर्न उत्प्रेरित औद्योगिक पूर्वाधार निर्माण तथा अन्य कर छुट, सुविधा र सहुलियत उपलब्ध गराउन	योजनाको अन्तमा बैदेशिक नीति तथा कानुन तर्जुमा भई गाउँपालिकाको विकासमा बैदेशिक लगानी प्रवाह हुने वातावरणसिर्जनाभएकोहुने छ।

		नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्ने। १.१.३ जग्गा प्राप्ति कार्य प्रक्रियालाई छरितो र विश्वासिलो बनाउन नेपाल सरकासँग सघन सहकार्य र समन्वयको संस्थागत संरचना निर्माण गर्ने।	
२. वैदेशिकलगानीलाईउत्पादनशील तथा विशिष्ट प्रकृतिको क्षेत्रमाउपयोगगर्नु।	२.१नेपाल सरकारत थाप्रदेश सरकारसँग को सहकार्यमा लगानीक र्तालाई उत्पादनशील एवं उच्चस्तर को पुँजी, प्रविधि, जनशक्ति र समन्वय आवश्यक हुनेक्षेत्रमा लगानी गर्नउत्प्रेरितगर्ने।	२.१.१संभाव्यता अध्ययन गरि आयोजना बैंक तयार गरिनेछ। २.१.२वैदेशिक लगानीको उपयोग पर्यटन, ऊर्जा, उद्योग, सूचना प्रविधि, प्राकृतिक स्रोतको प्रशोधनरभौतिकपूर्वाधारकोक्षेत्रमागरिनेछ।	वैदेशिक लगानीका क्षेत्र स्पष्ट गर्दै आर्थिक बृद्धि र रोजगारी सिर्जना हुने उत्पादनशील एवं विशिष्ट प्रविधि र सीप कौशल आवश्यक पर्ने क्षेत्रमा लगानी केन्द्रित भएको हुनेछ।

3.5.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

वैदेशिक लगानी					
क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य	योजना अवधिको

			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	जम्मा लक्ष्य
१	वैदेशिक लगानी मैत्री नीति तथा कानुन निर्माण	संख्या		२	(	(	२
२	नेपाल सरका रतथा प्रदेश सरकार सँगको सहकार्यमा लगानीकर्तालाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्न उत्प्रेरित गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	संभाब्यता अध्ययन गरि आयोजना बैंक तयारी	संख्या		(	१	(	१

3.5.7 अपेक्षित उपलब्धि

नेपाल सरकारलाई यस क्षेत्रमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी भित्र्याउन सबै प्रकारका उपकरणको उपयोगमा यस स्थानीय तहको सहयोग र समर्पण भएकोहुनेछ। अन्तर सरकार एवं अन्तर निकायका बीचमा गतिशील र सार्थक समन्वय भएको हुनेछ। प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीसँगै औद्योगिक क्षेत्रमा उच्चस्तरीय प्रविधि, प्राविधिक सीप, व्यवसायिक कौशल तथा नवप्रवर्तन हस्तान्तरण भएको हुनेछ। विभिन्न मुलुकहरूसँग समसामयिकरूपमा दोहोरो कर मुक्ति तथा द्विपक्षीय व्यापार सुरक्षा लगानी सम्झौता हुन गई लगानीप्रतिको विश्वास अभिबृद्धि भएको हुनेछ।

३.6 बैदेशिक सहायता एवं सार्वजनिक ऋण

3.6.1पृष्ठभूमि

गाउँपालिकाको सामाजिक तथा भौतिक पूर्वाधारको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न सार्वजनिक खर्चको आवश्यकता बढ्दै गएकोछ ।गाउँपालिकाले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्तआयोगको सिफारिसमामात्र आन्तरिक ऋणलिन सक्ने र नेपालसरकारको स्वीकृतिमा बैदेशिक सहायता परिचालन गर्नपाउने व्यवस्था रहेकोछ। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग सिफारिशको सीमाभित्र रही उत्पादनशील, रोजगारमूलक, आन्तरिक आयको बृद्धि तथा पुँजीगत कार्यको लागि आन्तरिक ऋणलिने दिशामा अगाडिबढ्न आवश्यक देखिएकोछ।

३.6.२प्रमुखसमस्या तथा चुनौती

गाउँपालिकामा बैदेशिक सहायता तथा सार्वजनिक ऋणको परिचालन र व्यवस्थापन सम्बन्धमा संघीय सरकारको सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन सम्बन्धी कानुनमा आधारित हुनु, आन्तरिक ऋण परिचालनलाई निश्चित क्षेत्रमा लगानी गर्ने गरि मापदण्डन हुनु, संस्थागत संयन्त्रको खाका निर्माण भई नसक्नु, नेपालसरकारको स्वीकृति र अन्यप्रक्रिया

पूरा गरि बैदेशिक सहायता प्राप्त गर्ने रआन्तरिक राजस्व र राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने राजस्वको स्रोतको अनुपातमा सार्वजनिक ऋण परिचालनको सीमा भएकोले ऋण परिचालनको आधार साँघुरो हुनु यस क्षेत्रभित्र रहेका समस्या तथा चुनौती हुन्।

3.6.3 अवसर

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४बमोजिम स्थानीय तहले ऋणलिन सक्ने व्यवस्था एवं घाटा बजेट प्रस्तुत गर्नसक्ने सुविधा हुनु, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले ऋण परिचालनको सीमा निर्धारण गरिदिनु, नेपाल सरकारको सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन कार्यालयले ऋण परिचालनमा सहजीकरण गर्नु, बैदेशिक सहायताको लागि दातृ संस्था आकर्षित हुनु यस क्षेत्रका अवसर हुन्।

३.6.4 दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दिर्घकालीन सोंच

उत्पादनशील, रोजगारमूलक,आन्तरिक आयको बृद्धिमा सार्वजनिक ऋण तथा बैदेशिक सहायताको परिचालन।

लक्ष्य

बैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणकोप्रभावकारीपरिचालनमार्फतपूर्वाधारविकासतथाउत्पादनमूलकक्षेत्रकोयोगदानबढाउने।

उद्देश्य

१. बैदेशिक सहायता तथा सार्वजनिक ऋणको प्रभावकारी परिचालन गरि पुँजीनिर्माणमा वृद्धि तथा रोजगारको सिर्जना गर्नु।

२. बैदेशिक सहायता तथा सार्वजनिक ऋणलाई प्राथमिकता र उत्पादनका क्षेत्रमा परिचालन गरि आर्थिक वृद्धिमा योगदान पुऱ्याउनु।

3.6.5 उद्देश्य, रणनीति/कार्यनिति, कार्यक्रमरउपलब्धि

उद्देश्य	रणनीतिरकार्यनीति	कार्यक्रम	अपेक्षितउपलब्धि
१. बैदेशिक सहायता तथा सार्वजनिक ऋणको प्रभावकारी	१.१बैदेशिक सहायता तथा सार्वजनिक ऋणको परिचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति, कानुन र संस्थागत संरचना तयार पार्ने। १.२रोजगारी रआय आर्जनका अवसरमा वृद्धिहुने गरि बैदेशिक सहायता तथा सार्वजनिक ऋणको परिचालन गर्ने।	१.१.१बैदेशिक सहायता तथा सार्वजनिक ऋणपरिचालनको लागि संस्थागत संरचना र कानुनको निर्माण गरिनेछ। १.२.१रोजगारी र आयआर्जनका अवसर	पञ्चबर्षीय योजनाको अन्त्य सम्ममा बैदेशिक सहायता तथा सार्वजनिक ऋणको प्रभावकारी परिचालनहुनेवातावरणसिर्जनाभएकोहुनेछ

परिचालन गरि पुंजी निर्माणमा वृद्धि तथा रोजगारको सिर्जना गर्नु।		वृद्धि हुनेगरि बैदेशिक सहायता तथा सार्वजनिक ऋणको परिचालन गरिनेछ।	।
२. बैदेशिक सहायता तथा सार्वजनिक ऋणलाई प्राथमिकता र उत्पादनका क्षेत्रमा परिचालन गरि आर्थिक वृद्धिमायोगदानपुऱ्याउनु।	२.१गाउँपालिकाकोप्राथमिकतामा परेकाक्षेत्रमा. बैदेशिकसहायतातथासार्बजनिकऋणलाईपरिचालन गर्ने २.२. बैदेशिकसहायतातथासार्वजनिकऋणलाईप्रभावकारीपरिचालनगर्ननेपालसरकारसँगसमन्वयरसहकार्य गर्ने।	२.१.१बैदेशिक सहायता तथा सार्वजनिक ऋणलाई उच्चप्रतिफलका पूर्वाधार र उत्पादनका क्षेत्रमा परिचालन गरिनेछ। २.२.१नेपालसरकारसँग समन्वय गर्दै बैदेशिक सहायता तथा ऋण परिचालनका विभिन्नउपकरणप्रयोगगरिआन्तरिकऋणपरिचालनगरिनेछ।	बैदेशिक सहायता तथा आन्तरिक ऋणको संघीय कानुन अनुकूलका क्षेत्रमा लगानी गर्दै आर्थिक बृद्धि रोजगारी सिर्जनाका माध्यमबाट विकासको सन्तुलन कायम भएको हुनेछ।

3.6.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

सार्वजनिक ऋण							
क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१	नीति र कानुनको निमाण	संख्या		१	(	(	१
२	संस्थागत सरचनाको व्यवस्था	संख्या		(	१	(	१
३	रोजगारी र आय आर्जनका अवसर वृद्धि हुने गरि सार्वजनिक ऋणको परिचालन भए नभएको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने	संख्या		१	१	१	५
४	सार्वजनिक ऋण लाभ लागत विश्लेषण गरिएका आयोजनाहरूमा लगानी भए नभएको अनुगमन मूल्याङ्कन	संख्या		१	१	१	५
५	सार्वजनिक ऋण लगानी गर्न उपयुक्त हुने गौरवका आयोजनाको पहिचान	संख्या		१	१	१	५
६	गौरवका आयोजनाहरूमा सार्वजनिक ऋणको लगानी	प्रतिशत		२०	२०	२०	२०

परिच्छेद४
आर्थिक क्षेत्र

४.१कृषि

४.१.१पृष्ठभूमि

हाम्रो समग्र मुलुकको समग्र कृषि प्रणालीलाई हेर्दा लगभग शतप्रतिशत किसानले निर्वाहमुखी कृषिको अभ्यास गरेको देखिन्छ। पहिलो पञ्चवर्षीय योजनादेखि नै कृषिको विकासका प्राथमिकता दिएर ठूलो लगानी गरिएको भएपनि आधुनिक कृषिप्रणालीको ज्ञान, दक्ष जनशक्ति, स्रोत तथा साधनको अभावले गर्दा यस गाउँपालिकाको कृषि उत्पादनमा उल्लेख्य रूपमा प्रगतिभएको देखिदैन। गाउँपालिकामा आर्थिकरुपले सकृय जनसंख्याको ठूलो हिस्सा कृषिमा आश्रित छन्। कुल खेतीयोग्य जमिनको केही प्रतिशत जमिन बाँझो छ भने खेती गरिएको जमिनको पनि केही भागमामात्र सिंचाईको सुविधा पुगेकोछ। मूलतः कृषिप्रणाली निर्वाहमुखी हुने र यसमा संलग्न श्रमिकको उत्पादकत्व निकैकम रहँदा यसक्षेत्रबाट श्रमशक्तिको पलायन बढ्दो छ र खाद्यान्नको उत्पादकत्व पनि न्यून रहेकोछ। कृषिको आधुनिकीकरण, यन्त्रिकीकरण, व्यवसायीकरण तथा औद्योगीकरण गरि खाद्य सुरक्षित गाउँपालिका बनाउनपर्ने आवश्यकताछ।परम्परागत कृषि उपज र प्रणालीलाई विस्थापित गर्दै जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, बजारको माग, उच्च मूल्य श्रृङ्खला भएका कृषि उपजको उत्पादन बृद्धिका लागि सडक, सिंचाई, बजार, जनशक्ति विकास, प्रविधिको उपलब्धता र विकास, प्राविधिक जनशक्तिको निर्वाध उपस्थिति हुने गरी नीति एवं योजना र बजेट कार्यान्वयन गर्नु जरूरी रहेको छ।

४.१.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

कृषि पेशा र व्यवसायलाई मर्यादित र बीमायुक्त नबनाइनुले यो निकै जोखिमयुक्त र हेयको क्षेत्रको रूपमा परिचित रहेको छ।बैदेशिक रोजगारी, सहर तथा मधेश तराईतर्फको तीब्र बसाइसराई, सिंचाइको अभाव आदिकारणले जग्गाबाँझो राख्ने प्रवृत्ति बढ्दै गएको देखिन्छ। कृषिपेशालाई लगानीमैत्री बनाउन नसक्दा युवावर्ग कृषिपेशामा आकर्षित नभई विदेशपलायन हुनु, भौगोलिक विविधता र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनको कृषि प्रणाली विकास नहुनु, कृषिमा निजीक्षेत्रको लगानी कमहुनु, कृषि उत्पादनको मूल्यको बढी हिस्सा बिचौलियाको हातमा जानु र किसानले उचित मूल्यन पाउनु, उत्पादन मुखी भन्दा आयात मुखी सरकारी नीति हुनु, सरकारी क्षेत्रबाट वितरण हुने अनुदान तथा प्रविधि हस्तान्तरण वास्तविक किसानले प्राप्त गर्न नसक्नु, प्रविधि विकास तथा यान्त्रिकीकरण र व्यवसायीकरण हुन नसक्नु, कृषिमैत्री शिक्षा योजना र बजेट नहुनु आदि कृषिक्षेत्रमा देखिएका समस्या तथा चुनौती हुन।

४.१.3अवसर

सबै तहका सरकारले कृषिक्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राख्दै नीति, योजना, बजेट तथा कार्यक्रममा प्राथमिकता दिनु कृषकलाई अनुदान, प्रविधि तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम उपलब्ध गराउनु, विशेष सीप,ज्ञान, पूँजी र उन्नत प्रविधि सहित विदेशबाट फर्किएका युवा कृषिक्षेत्रमा आकर्षित भई ब्यवसायिक रूपमा कृषिपेशा अँगाल्दैजानु, ग्रामीण क्षेत्रसम्म सडक पूर्वाधार तथा सिंचाई सुविधा बढ्दैजानु पछिल्ला वर्षमा कृषि ऋण, कृषि बीमा र नयाँ प्रविधिको उपयोग बढ्दैजानु सूचना तथा प्रविधिको उपयोग बढ्दै जाँदा उत्पादन र बजारीकरणमा सहज हुँदै जानु, संस्थागत औद्योगिक घरानाले व्यवसायिक कृषिमा लगानी गर्नु, जलवायु अनुकूलन र उच्च मूल्य श्रृङ्खलामा आधारित कृषि उपज र प्रविधिको प्रयोग बढ्दै जानु आदि यस क्षेत्रका अवसर हुन्।

४.१.4दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

सोंच

कृषि क्षेत्रको सहभागिता र योगदान अभिबृद्धि गर्ने।

लक्ष्य

कृषि क्षेत्रमा व्यवसायीकरण, आधुनिकीकरण गर्दै कृषि जन्य उपजप्रतिको परनिर्भरताको अन्त्य गर्ने।

उद्देश्य

१. समग्र कृषि प्रणालीमा यान्त्रीकरण र नवीन प्रबिधिको प्रयोग गर्दै उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउनु।
२. कृषि पेशालाई मर्यादित पेशाका रूपमा विकास गर्न प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु।
३. वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त युवाको अनुभव,सीप,ज्ञान, पूँजी र प्रविधिको अधिकतम उपयोग गर्नु।
४. कृषिलाई पर्यटन तथा उद्योगसँग जोड्दै आयतथा रोजगारीका अवसर वृद्धि गर्नु।

४.१.5रणनीति तथा कार्यनीति

४.१.४.१ भौगोलिक क्षेत्र, कृषकको लगानी गर्ने क्षमता, उत्पादन हुन सक्ने मात्रा, त्यस्तो प्रविधिको निरन्तरता हुने सम्भावना, त्यस्तो प्रविधि अपनाउनका लागि आवश्यक पर्ने ज्ञान, सीप, आदिलाई बिचार गरि कृषिमा आधुनिक प्रविधि, उपकरण र मेशिनरीको प्रयोग गर्ने।

४.१.४.२सम्भावित क्षेत्रको पहिचान गरि नगदे तथा तरकारीवालीको पकेटक्षेत्रको घोषणा गर्ने। एक वडा एक नमूना कृषि कार्यक्रम कार्यक्रम नीति अवलम्बन गर्ने।

४.१.४.३ कृषकको उत्पादकत्वमा ह्रास नहुने बैकल्पिक उपाय सँगै कीटनाशक औषधिको प्रयोगलाई क्रमश:घटाउने र सबै कृषि त्पादनमा जैबिक प्रणालीमा आधारित (अर्गानिक)कृषिप्रणाली अबलम्वन गर्ने।

४.१.४.४ अनुसन्धान र परीक्षण उत्पादनबाट प्रमाणित र उपयुक्त देखिएका उन्नतजातका विऊविजनको प्रयोगमार्फत उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धिगर्ने।

४.१.४.५ बजारीकरणका लागि सडक पूर्वाधार, हाटबजार, कृषि उपज संकलन केन्द्र, सहकारी क्षेत्रको विकास विस्तार गर्ने।

४.१.४.६ कृषकको पहिचान तथा बर्गीकरण गरि अभिलेख व्यवस्थापन गर्ने ,कृषिभूमिको चक्लाबन्दी गरि व्यवसायिक खेती गर्नेलाई सुविधा दिने नीतिगत व्यवस्था मिलाउने।

४.१.४.७ बीउविजन लगायतका गुणस्तरीय उत्पादन सामग्री र कृषियन्त्र, उन्नत प्रविधि एव म्सुलभ कृषि कर्जाको व्यवस्था गर्ने।

४.१.४.८ व्यवसायिक कृषि उत्पादनमा युवा कृषकको योगदानलाई अभिबृद्धि गर्न र युवालाई विदेश जान निरुत्साहित गर्न तथा कृषिमा आकर्षित गर्ने विशेष कार्यक्रमको व्यवस्था गरिनेछ।

४.१.४.९ कृषक, पर्यटन व्यवसायी, सहकारी र निजी क्षेत्रसँगको समन्वयमा स्थानीय गुणस्तरीय तथा अर्गानिक कृषि उत्पादनलाई पर्यटनसँग जोड्दै दिगो र आकर्षक कृषि पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने।

४.१.४.१० कृषिसहकारी संस्थाले बचत र कम कृषि उत्पादनमा लगानी गर्नुपर्ने, कृषि उद्यम एवं व्यवसाय सञ्चालन गर्न वित्तीयसंस्थाबाट सहुलियत व्याजदरको ऋण उपलब्ध गराउने नीतिगत गर्ने।

४.१.४.११ कृषिक्षेत्रको प्रवर्द्धन र विकासका लागि बैदेशिक लगानी आकर्षित गर्ने।

४.१.४.१२ बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट मौद्रिक नीतिबाट निर्देशित कृषि क्षेत्रको लगानी अनुपात विस्तारका लागि यस्ता निकाय सँगको सहकार्यलाई प्रवर्द्धन गर्ने।

4.1.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

कृषि							
क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	कृषियोग्य भूमि चक्लावन्दी नीति तर्जुमा	संख्या		१	(	(	१
२.	भूमिहिनलाई बाँझो जग्गा लिजमा उत्पादन गर्न दिने तथा व्यवसायिक करार खेती सञ्चालन र भूमि बैंकसँग सहकार्य	वडा		१	१	१	३
३.	कृषक वर्गिकरण र परिचयपत्र वितरण			निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
४.	नमूना फार्म (:यमभ्र्ँबक्क० को निर्माण	वडा		१	२	२	५
५.	पकेट स्थापनामा सहयोग कार्यक्रम (कफी, सुन्तला...)	वडा		१	२	२	५
६.	आलु खेतिप्रवर्द्धन मिसन कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
७.	व्यवसायिक कोल्ड रुम तथा कोल्ड स्टोरस्थापना	वडा		२	२	१	५
८.	कृषि तथा पशु भेटेरिनेरि शिक्षालयको स्थापना	संख्या		(	(	१	१
९.	किसानसँग कृषि प्राविधिक कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१०.	थोपा सिँचाई वर्षे पानी संकलन प्लाष्टिक सिंचाईकार्यक्रमको सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
११.	उच्च उत्पादनदिने विउ उत्पादन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१२.	प्रयोगशाला सेवा सञ्चालन	संख्या		(	१	(	१
१३.	विषादी, मल र विउविजनको गुणस्तर नियमन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१४.	कृषि उपज संकलन तथा बिक्री केन्द्र स्थापना	संख्या		(	१	(	१
१५.	उन्नत प्रविधि अवलोकन भ्रमण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१६.	सुलभ व्याजदर ऋण प्रवाह	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

१७.	कृषि सहकारीले आफ्नो कर्जा लगानी ७०% कृषिक्षेत्रमा गरे नगरेको अनुगमन गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
१८.	अनुदान तथा सहुलियत कृषि ऋणमा कृषि यन्त्र उपकरण वितरण	संख्या		१०	१५	१५	४०
१९.	कृषि विमा प्रवर्द्धन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२०.	कषि उपजको प्रशोधन कार्य एवं उद्योगसंख्या स्थापनालाई प्रोत्साहन अनुदान	संख्या		१	१	१	३
२१.	कृषक र व्यवसायीविच करार सम्झौता गर्ने	संख्या		१	१	२	४
२२.	उत्कृष्ट कृषक, कृषि उद्यमी, समूह र कृषि सहकारीलाई प्रोत्साहन अनुदान, पुरस्कार तथासम्मान गर्ने	संख्या		६	६	६	१८
२३.	जलवायु परिवर्तन अनुकुलन कृषि प्रविधिको अध्ययन र परीक्षण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२४.	कृषि उपज बजार अनुगमन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२५.	तरकारी बालीमा विषादीको अवशेष तथाजोखिम विश्लेषण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२६.	वातावरणमैत्री कृषि वाली र प्रविधिकोसम्भाव्यता अध्ययन	संख्या		१	२	२	५
२७.	घरघरमा गुणस्तरीय प्रागांरिक मल उत्पादन रप्रयोग गर्न सहयोग एवं सचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२८.	कृषि तथा पशुपंक्षीपालनका उप-उत्पादनबाटप्राङ्गारिक मल उत्पादन उद्योग स्थापनामासहयोग	संख्या		(	१	(	१
२९.	कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३०.	बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग सहकार्य गरी कृषि क्षेत्रमा न्यूनतम निर्देशित लगानीको उपयोग	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

४.१.7प्रमुख कार्यक्रम

१. दश वर्षे कृषि नीति तर्जुमा गर्ने।

२. कृषि बजार र संकलन केन्द्र नौ वडामा नै स्थापना गर्ने।
३. बीस रोपनी भूमिको चक्लाबन्दी गर्ने।
४. सार्वजनिक, निजी, सहकारीको साझेदारीमा कृषिमा आधारितदुई वटा कृषि उपज प्रशोधन उद्योग स्थापना गर्ने।
५. नमूनाको रुपमा एउटा जैविक विषादी केन्द्र स्थापना गर्ने।
६. एउटा नमूना कृषि पाठशालाको विकास गर्ने।
७. संघीय सरकार र प्रदेश सरकारसंगको सहकार्यमा कृषि अनुसन्धान केन्द्र, कृषि शिक्षा वाली विज्ञान तथा कलेज र कृषि पकेट क्षेत्रको स्थापना गर्ने ।

४.१.४ अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्तमा कृषि सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा कानुन बनेको, भूमिको चक्लाबन्दी गर्ने निर्देशिका र कार्यविधि तयार भई कार्यान्वयनमा ल्याइएको, खाद्यान्न उत्पादकत्वमा बृद्धि हुनगई कृषि उत्पादनको परनिर्भरता न्यूनीकरण भएको, कृषिमा आधारित प्रशोधनजन्य उद्योग खुलेका हुने, कृषिबजार र संकलन केन्द्रको निर्माण भएको, कृषिलाई पर्यटनसँग जोड्न कृषिक्षेत्र र पर्यटन ब्यवसायी सम्झौता गरि खेतीभएको, नमूनाका रूपमा एक एक नमूना कृषि पाठशाला जैविक विषादी केन्द्र कृषि उपज प्रशोधन उद्योग स्थापना भएकोहुनेछ।

४.२पशुपंक्षी विकास

४.२.१पृष्ठभूमि

कृषि कर्म, पशुपन्छी पालन, खुद्रा पसल सञ्चालन जस्ता वहुक्षेत्रमा संलग्न हुने तर कुनै क्षेत्र पनि प्राथमिकतामा नपर्ने कारणले हाम्रो व्यवसायिकताको विकास हुन सकेको छैन्। गाउँपालिकामा पशुपंक्षीपालन ब्यवसाय पनि निर्वाहमुखी भएको र ब्यवसायिकता तर्फ उन्मुख नभएकोले गाउँपालिकाको विकासमा यस क्षेत्रको योगदान अत्यन्त कमजोर रहेकोछ। दुध तथा मासुको आन्तरिक मागको आपूर्ति गर्दै पशुपंक्षी जन्य उपजको निर्यात गर्ने तर्फ गाउँपालिकाले आफ्ना कार्यक्रमलाई मुखरित गर्न आवश्यक रहेकोछ। कृषि र पशुपंक्षीपालनको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्दै यसक्षेत्रको विकासमा जोडदिनु पर्ने देखिन्छ।

४.२.२प्रमुखसमस्या तथाचुनौती

पशुपन्छी जन्य वस्तुको उत्पादन प्रशोधन र बजारीकरणलाई लागत-प्रभावी बनाउनु गुणस्तर तथा स्वच्छता नियमन कार्य प्रभावकारी तुल्याई नाफा मूलक र प्रतिस्पर्धात्मक बनाउनु, पशुपंक्षीपालनको लागि आवश्यक पर्ने जग्गाजमीन, पानी, घाँस उत्पादन, चरन क्षेत्रको अभाव हुनु, कृषकले उत्पादन लागत अनुसारको मूल्य नपाउनु र बजारीकरणमा बिचौलिया हावी हुनु, बीमा, सुलभ ऋण जस्ता सेवामा कृषकको पहुँचन पुग्नु, पशुपालन पेशालाई सम्मानित पेशा र लगानीमैत्री बनाउन नसक्दा युवा वर्ग पशुपालन पेशामा आकर्षित नभई विदेशपलायन हुनु, वास्तविक किसानले

भन्दा व्यवसायिक प्रस्ताव र कागजात बनाउन सक्नेले अनुदान प्राप्त गर्नुस सबै सरकारका बीचमा एकरूपता एवं समन्वय स्थापित गर्नु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्या तथा चुनौती रहेका छन्।

4.2.3 अवसर

जैविक तथा भौगोलिक विविधता जन्य सम्भाव्यता रहनु, शैक्षिक र प्रविधि अभ्यस्त युवा आधुनिक प्रविधिसहित यस पेशामा झुकाव बढाउनु, पशुपंक्षीपालनको क्षेत्रलाई आर्थिक मेरुदण्डको रूपमा विकास गरि गाउँपालिकाको समृद्धिमा योगदान पुर्‍याउनको लागि नीति तथा कार्यक्रममा प्राथमिकता दिनु, विदेशबाट फर्किएका युवा सीप,ज्ञान, पूँजी र उन्नत प्रविधि सहित पशुपंक्षीपालनको क्षेत्रमा आकर्षित भई ब्यवसायिक रूपमा पशुपंक्षीपालनको पेशा अँगाल्दै जानु, ग्रामीण क्षेत्रसम्म यातायात तथा सिंचाई सुविधा बढ्दै जानु, पछिल्ला वर्षमा पशुपंक्षीपालनको ऋण, कृषि बीमा र नयाँ प्रविधिको उपयोग बढ्दै जानु व्यवसायिक तथा प्राविधिक र व्यवहारिक शिक्षामा लगानी विस्तार हुँदै जानु आदि यस क्षेत्रका अवस रहुन्।

४.२.४दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

दिर्घकालीन सोंच

पशुपंक्षीजन्य क्षेत्र मार्फत स्थानीय रोजगारी र समुन्नति ।

लक्ष्य

जलवायु अनुकूलन, स्वच्छ एव म्गुणस्तरीय पशुपंक्षी जन्य उत्पादनमा गाउँपालिकालाई आत्मनिर्भर बनाई खाद्य तथा पोषण सुरक्षणमा सहयोग गर्ने।

उद्देश्य

१. गाउँपालिकालाई पशुपंक्षीजन्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर बनाई निर्यात प्रवर्द्धन तथा आयात प्रतिस्थापन गर्नु।
२. पशुपंक्षी व्यवसायलाई प्रविधियुक्त, परिणाममुखी, व्यावसायिकर प्रतिस्पर्धी बनाउनु।
३. प्रतिस्पर्धात्मक तथा व्यवसायिक क्षमता विकास गरी आयआर्जनको दिगोस्रोतकोरूपमा विकास गर्नु।

४.२.5रणनीतितथाकार्यनीति

४.२.४.१ पशुपंक्षी क्षेत्रमा सहभागिता लगानी र रोजगारी बढाई आर्थिक विकास तथा स्थानीय उत्पादनको उपभोग संस्कृति प्रवर्द्धनहुने गरी नीति, कानुनको कार्यान्वयन एवं प्रचलन बसाइनेछ।

४.२.४.२ अध्ययन,अनुसन्धानर परीक्षणबाट सिफारिस गरिएका उन्नतजातको नश्लको प्रयोग मार्फत उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धिमा जोड दिइनेछ।

४.२.४.३ प्रत्येक वडामा घाँसेवाली स्रोत केन्द्र स्थापनालाई प्राथमिकता दिइनेछ।

४.२.४.४ पशुपंक्षीको नश्लसुधार, पौष्टिकदाना आहाराको व्यवस्था, रपशुपंक्षी स्वास्थ्य सेवाप्रदान गरिनेछ।

४.२.४.५ निजी क्षेत्रलाई पशुदाना उत्पादन गर्ने कारखाना खोल्न प्रोत्साहन गरिनेछ।

४.२.४.६ व्यवसायिक कृषि उत्पादनमा युवा कृषकको योगदानलाई अभिबृद्धि गर्न र युवालाई विदेशजान निरुत्साहित गर्न तथा कृषिमा आकर्षित गर्ने विशेषकार्यक्रमको व्यवस्था गरिनेछ। सहुलियतपूर्ण ऋण तथा ब्याजमा अनुदान जस्ता सेवा प्रदान गरि ब्यवसायिकता तर्फ उन्मुख हुन प्रोत्साहन गरिनेछ।

४.२.४.७ पशुपंक्षी तथा मत्स्यपालन क्षेत्रमा निजी, सहकारी तथा सरकारी क्षेत्रको लगानी अभिबृद्धि गर्ने नीति तथा कार्यक्रम अनुरूप प्रशोधन र बजारीकरण सम्म साझेदारी र सहलगानीको प्रारम्भ गरिनेछ।

४.२.४.८ पशुपंक्षी तथा मत्स्यपालनक्षेत्रको विकासको लागि उन्नत वैदेशिक प्रविधि तथा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी भित्राउने आवश्यक नीति अपनाईनेछ।

४.२.४.९ प्रविधिसँग व्यवसायलाई आवद्ध गर्न सार्वजनिक निकायका सेवालाई मोबाइल एप्स तथा म्यासेज प्रणालीको विकास र अवलम्बन गरिनेछ।

४.२.४.१० नेपाल सरकारको भू-उपयोग नीति अनुकूल हुनेगरी कृषि तथा पशुपन्छीपालनका लागि भूमिको वर्गीकरण गर्दै पशुपन्छी क्षेत्र घोषणा गरिनेछ।

4.2.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

पशुपन्छी विकास								
क्र।सं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य				योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
			२०७६-७७	२०७७-७८	२०७८-७९	२०७९-८०		
१	दीर्घकालीन पशुपंक्षी नीति तर्जुमा गर्ने	संख्या		२	(	(		२
२	निजी तथा सहकारी क्षेत्रसँग साझेदारी गर्दै उत्पादन, प्रशोधन र बजारीकरणसम्मको श्रृङ्खला स्थापना गर्ने।	संख्या		-	१	१		४
३	सबै वडामा १र१ वटा घाँसेवाली केन्द्र स्थापना गर्ने	संख्या		१	२	२		९
४	सबै वडा केन्द्रमा व्रव्ब्को प्रबन्ध गर्ने	संख्या		१	२	२		९
५	विद्यालयमा कृषि तथा पशुपंक्षी प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन गर्ने	संख्या		(	(	१		१
६	पशुदाना कारखाना स्थापना	संख्या		(	(	१		१
	सहुलियतपूर्णऋणतथाब्याजमाअनुदान	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		निरन्तर

४.२.7प्रमुख कार्यक्रम

१. सार्वजनिक सेवा, सुविधा, सहुलियत तथा पशुपन्छीजन्य उत्पादनको बजार, मूल्य, ढुवानी अवस्था,सञ्चिती, भण्डारण लगायतका प्राविधिक विषयमा कृषकलाई नियमित जानकारी उपलब्ध गराउनसक्ने विशेषता सहितको मोबाइल एप्स तथा म्यासेजको विकास गर्ने।
२. कृषि तथा पशुपंक्षी प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गरी सञ्चालनमा ल्याउने।
३. सरकार, निजी क्षेत्र र सहकारी क्षेत्रको साझेदारीमा एउटा पशुदाना कारखाना स्थापना गर्ने।

४.२.8अपेक्षितउपलब्धि

योजनाको अन्तमा पशुपालनसम्बन्धी आवश्यक नीति तथा कानुन बनेको हुने, पशुपंक्षीपालनको क्षेत्रमा व्यवसायिकता प्रवर्द्धन भई आयात प्रतिस्थापन गर्नमा उल्लेखनीय योगदान पुगेको, स्थानीय उत्पादनको प्रशोधन भई मूल्य श्रृङ्खला बढेको, स्थानीय उपजको उपभोग संस्कार विकास भएको, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षालयले उच्चस्तरको जनशक्ति र अनुसन्धान विकास गरेको, सूचना प्रविधिको वहुउपयोग भएको, नागरिकको जनजीविकामा उत्थान भएकोहुनेछ।

४.३खाद्य सुरक्षा तथा पोषण

४.३.1पृष्ठभूमि

नेपालको समग्र निर्वाहमुखी, परम्परागत र पाको उमेरका किसानको सहभागितालमूलक कृषि तथा पशुपन्छीपालनको संस्कारले गर्दा अधिकांश घरपरिवारलाई आफ्नो उत्पादनले वर्षभरिखान पुग्दैन।उत्पादनशील जमीनको कमी, सिंचाइको अभाव, गरिबी, भौगोलिक विकटता, जग्गाबाँझो राख्नेप्रबृत्ति, बैदेशिकरोजगारी तथा बसाइसराइ आदि कारणले माग अनुसारको खाद्यान्न उत्पादन हुनसक्दैन। परम्परागत किसिमको उत्पादन प्रणाली र मौसमी निर्भरता पनि खाद्यान्न उत्पादनका बाधक पक्षहुन। दलित तथा न्यून आय भएका गरिवपरिवारको अबस्था अझ दयनीयछ।। न्यूनपोषण यसगाउँपालिकाको एक प्रमुख समस्याकोरुपमा रहेकोछ। पाँच वर्षमुनिका बालबालिकामा पुड्कोपन तथा ख्याउटेपनरहेकोछ भने महिलामा रक्तअल्पता छ गाउँपालिकाले यो अवस्थालाई लक्षित गरि खाद्य सुरक्षा र पोषणको अबस्थालाई सम्बोधन गर्ननी तितथा योजनातर्जुमा र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ।संविधान प्रदत्त खाद्य सुरक्षाका लागि सबै सरकारले आ-आफ्नो स्रोत साधन र सम्भाव्यता अनुकूल कार्यक्रम समन्वयात्मक र सन्तुलितरूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने साझा अवसर एवं जिम्मेवारी रहेको छ।

४.३.2प्रमुख समस्या तथा चुनौती

भूमिको असमान वितरण हुनु, खाद्यान्न उत्पादनको लागि पर्याप्त जग्गा नहुनु, उत्पादित वस्तु पर्यटन क्षेत्र र पशुपंक्षीको दानामा प्रयोगहुँदा जनतालाई खाद्यपदार्थको न्यून उपलब्धता हुनु, कृषि भूमिको अन्यप्रयोजनमा प्रयोगहुनु ,कृषिक्षेत्रबाट जनसंख्या पलायनहुँदै जानु, भूमिको न्यून उत्पादकत्व र उत्पादित वस्तुकोपनि अन्यक्षेत्रमा प्रयोग हुँदा

वालवालिका, महिला र ज्येष्ठ नागरिकको लागि आवश्यक पोषणको उचित व्यवस्था गर्न नसक्नु, उपभोग संस्कारमा परिवर्तन हुनु, जलवायु परिवर्तनका कारणले उत्पादनमा ह्रास आउनु, उत्पादित वस्तुको उचित प्याकिङ्ग र समयमै उपभोग नगरिनु, भूमि बैक र बाँझो जग्गा उपयोग सम्बन्धी कार्य सरकारी तदर्थवादमा अल्झिनु आदि यस क्षेत्रका समस्या हुन्।

४.३.3अवसर

नेपालको संविधान लेखाद्यसम्बन्धी हक स्थापित गर्नु,सबै तहका सरकारले कृषि विकास तथा पशुपंक्षीपालनको कार्यक्रमलाई प्राथमिकतामा राख्नु, जलवायु अनुकूलन अनुरूपका उत्पादन उपभोग संस्कारको विकास हुँदै जानु, दिगो विकासका लक्ष्यको महत्त्वपूर्ण सूचकको रूपमा रहनु, खाद्य सम्प्रभुताको प्रत्याभूतिका लागि भू-उपयोग नीति र कार्यक्रमको कार्यान्वयन गरिनु, शैक्षिकज्ञानले पोषण र सन्तुलित भोजनप्रति जागरूक गर्दै लैजानु ,बिप्रेषण मार्फत प्राप्त आम्दानी उपभोगमा खर्च भई पोषणको अबस्थामा सुधार हुँदैजानु, क्षेत्रीय तथा राष्ट्रिय खाद्य सुरक्षा भण्डार मार्फत विपद र संकटको परिस्थितिमा उपयोगमा ल्याइनु आदि यस क्षेत्रका महत्वपूर्ण अवसर हुन्।

४.३.4दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

दिर्घकालीन सोंच

दिगो खाद्य तथा पोषणबाटस्वस्थ नागरिक ।

लक्ष्य

आवश्यक खाद्यान्न उपलब्ध गराउने र पोषण सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्ने।

उद्देश्य

१. खाद्य सुरक्षा तथा पोषणको दृष्टिले जोखिममा रहेका क्षेत्र र समूहको पहिचान गरि पोषण केन्द्रित कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नु।
२. कृषि तथा पशुपन्छी जन्य उत्पादनमा बृद्धि गरि खाद्य तथा पोषण उपलब्धता तथा उपभोग स्थितिमा सुधार ल्याउनु।
३. खाद्य सुरक्षा भण्डारण तथा पोषण सम्बन्धी आवश्यक पूर्व तयारी गरि विपद एवं संकटको समयमा गरिब तथा सीमान्तकृत्समुदायको खाद्यान्नमा पहुँच पुर्‍याउनु।

४.३.5रणनीति तथा कार्यनीति

४.३.३.१ खाद्य अधिकार, खाद्यसं प्रभुता, खाद्य सुरक्षा र पोषण सम्बन्धी नीति निर्माण गर्ने।

४.३.३.२ खाद्य तथा पोषण असुरक्षित क्षेत्र तथा समुहमा उपयुक्त कृषि तथा पशुपन्छी जन्य वस्तुको उत्पादकत्व बृद्धिका लागि आधुनिक र जलवायु अनुकूलनका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने।

४.३.३।३ पोषणयुक्त स्थानीय बालीवस्तुको संरक्षण, उत्पादनको प्रवर्द्धन गरिनेछ र उपभोग संस्कारमा परिर्वतन गर्न स्वास्थ्य र पोषण (हेल्थ एण्ड हाइजिन)कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

४.३.३।४ खाद्य असुरक्षित क्षेत्रमा सम्भाव्यताका आधारमा स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुनसक्ने उच्चमूल्यका कृषिउपज तथा पशुजन्य उत्पादन गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरि आयस्तर बढाउन प्राथमिकता दिइनेछ।

४.३.३।५ सरकारहरूका बीचको समन्वयमा खाद्यान्न भण्डारणलाई व्यवस्थित गर्दैविपद, भोकमरी र संकटको समयमा जोखिमयुक्त परिवारमा वितरण गरिनेछ।

४.३.३.६ खाद्य वस्तुको बजार अनुगमन प्रणालीलाई नियमित र प्रभावकारी बनाइनेछ।

४.३.३.७ खाद्य तथा पोषण सुरक्षाका प्रतिकूल क्रियाकलाप कृषियोग्य भूमि खण्डीकरण र जग्गा बाँझो राख्ने कार्यलाई भू-उपयोग नीति बमोजिम व्यवस्थित र प्रभावकारी तुल्याइनेछ।

४.३.३.८ कृषि, वन तथा पशुपन्छीजन्य सहकारी संस्थाको प्रवर्द्धन र विकास गर्दै गरिब तथा सीमान्तकृत वर्गलाई खाद्य तथा पोषणको असमान वितरण र पहुँचलाई न्यूनीकरण गरिनेछ।

4.3.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

खाद्य तथा पोषण							
क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	खाद्य अधिकार र खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितताका लागि खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी नीति तथाकानुन निर्माण	संख्या		२	(	(	२
२.	खाद्य अभाव रहेको क्षेत्र र घरपरिवारको पहिचान र सुरक्षा	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
३.	पोषण तथा खाद्य सुरक्षाका लागि वार्षिक योजना निर्माण	संख्या		१	१	१	३
४.	स्थानीय तहमा खाद्य सुरक्षा समिति गठन	संख्या		१	(	(	१
५.	पोषणयुक्त स्थानीय (रैथाने) बालीबस्तुहरूको संरक्षण तथा उत्पादन प्रवर्द्धनर उपभोगमा प्रोत्साहन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

६.	खाद्यान्नको सन्तुलित उपभोगगर्ने बानीको विकास गर्न जनचेतनाका कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	खाद्य असुरक्षित क्षेत्रमा घरधुरीहरूको आय तथा उत्पादकत्व बृद्धिका लागिउत्प्रेरक तालिम सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	खाद्य असुरक्षित क्षेत्रका लक्षितपरिवारलाइ पोषण वगैचा सञ्चालन गर्न आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग तथातालिम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९.	विपद्, भोकमरी तथा अन्य संकटको समयमा प्रभावित परिवारलाई खाद्यान्नकोव्यवस्थापन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	कृषि तथा पशुपंक्षी क्षेत्रमा आकस्मिक सेवाटेवा कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या		१	१	२	४
११.	कृषि, वन तथा पशुपन्छीजन्य सहकारी संस्थाको प्रवर्द्धन र खाद्य सुरक्षा जोखिम समुदायको सहभागिता सुनिश्चतता	संख्या	-	२	२	२	६

४.३.7प्रमुख कार्यक्रम

१. खाद्य असुरक्षित तथा कुपोषितको यथार्थ तथ्याङ्कका आधारमा उपयुक्त प्रकारको नीति योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्ने।

२. सरकारका बीचमा समन्वय र साझेदारी गरी न्यूनतम एउटा भए पनि खाद्य सुरक्षा सञ्चितीको व्यवस्थापन गर्ने।

३. कृषि, वन तथा पशुपन्छीजन्य सहकारी संस्थामार्फत खाद्य सुरक्षाको जोखिम रहेका क्षेत्र तथा समुदायलाई मूल प्रवाहीकरण गर्ने।

४. भू-उपयोग नीति अनुसार जग्गा खण्डीकरण र बाँझो राख्ने परिस्थितिको अन्त्य गर्दै भूमि बैंकसँग सहकार्य गर्ने।

४.३.8 अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्तमा वास्तविक तथ्याङ्कमा आधारित खाद्य अधिकार, खाद्यसं प्रभुता, खाद्य सुरक्षा तथा पोषण सम्बन्धी नीति, कानुन, योजना तथा बजेट तर्जुमा भएका,जनचेतना थप अभिबृद्धि भएको हुने, खाद्यान्नको उचित उपभोग गर्ने संस्कारमा परिवर्त नभएको, चरम खाद्य असुरक्षित घरधुरीको संख्या न्यून भएको हुने, पुड्कोपन तथा ख्याउटेपन भएका कुपोषित बालबालिकाको संख्यामा उल्लेख्य मात्रामा मीआएको, तरकारी, अण्डा र मासुको सन्तुलित उपभोग

प्रवृत्तिमा सुधार भएको, खाद्य सञ्चिती केन्द्रको स्थापना भई विपद, भोकमरी तथा संकटको समयमा खाद्यान्न जोखिम परिवारलाई खाद्यान्नको आपूर्ति भएको, भू-उपयोग नीति अनुकूलका कार्यक्रम सञ्चालन भएको हुनेछ।

४.४सहकारी क्षेत्र

4.4.१पृष्ठभूमि

कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा सहकारीक्षेत्रको योगदान करिव दुई प्रतिशत रहेको छ। यस क्षेत्रले प्रत्यक्ष रूपमा सानो संख्याका विभिन्न तहका जनशक्तिलाई रोजगारीका अवसर उपलब्ध गराएको छ तथापि अप्रत्यक्ष रूपमा विभिन्न पेसा, उद्योग, व्यापार, सेवा व्यवसायमार्फत लाखौं व्यक्तिले रोजगारीका अवसर प्राप्तगरेका छन्।विशेषगरि ग्रामीण क्षेत्रमा छरिएर रहेको सानो सानो बचतलाई प्रवर्द्धन गरी संस्थागत पुँजी संकलन, परिचालन र निर्माणमा अहम भूमिका निर्वाह गरेको छ।देशको राजनीतिक परिवर्तन सँगै विभिन्न चरणमा विकास हुँदै आएको हाम्रो सहकारी आन्दोलन सामाजिक आर्थिक विकासमा महत्त्वपूर्ण भूमिका पूरागर्ने हैसियतमा स्थापित भएकोछ। सहकारीलाई निजीक्षेत्र र सरकारीक्षेत्र सरहको तीन खम्बे नीतीको रुपमा अख्तियार गर्न थालिएकोछ। यसगाउँपालिकामा उत्पादक, उपभोक्ता, वित्तीय, बहुउद्देश्यीय सेवाको क्षेत्रमा गरि करिब.........संख्याको हाराहारीमा सहकारी संघसंस्था सञ्चालनमा रहेकाछन्। सहकारी कानुन, सहकारीको सिद्धान्त, मूल्यमान्यताको भावना अनुरुप यसक्षेत्रमा छरिएर रहेको श्रम, सीप, पूँजी, प्रविधि र ज्ञानलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गरि गरिबी न्यूनीकरण, स्वरोजगारी तथा उत्पादन तथा उत्पादकत्व बृद्धिमा सहकारीताको विकास र प्रवर्द्धन आवश्यक रहेकोछ।सहकारी संस्थाको विकासका लागि सरकारले विभिन्न प्रकारका कर सहुलियत,अनुदान, वीऊ पुँजी र नेपाल राष्ट्र बैंकबाट शेयर लगानी, ऋण, लगानी, बचत, ब्याज, शाखा विस्तार, अनिवार्य नगद मौज्दात, अनिवार्य लगानी गर्ने क्षेत्रमा सहुलियत तथा सुविधा प्रदान गरिरहेको छ।

४.४.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

सहकारी संघसंस्थाको संकलित बचतको अबस्था कमजो ररहनु, अस्वस्थ प्रतिस्पर्धाको वातावरण हुनु, ऋण परिचालन उद्योग, ब्यवसाय र उत्पादनमूलक क्षेत्रमा भन्दापनि उपभोगको क्षेत्रमाबढी हुनु,सहकारी सम्बन्धी ज्ञानको कमीले सुशासनको अवस्था सन्तोषजनक नहुनु, सहकारीको नियमन,विकास र साझेदारीमा गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता कमजो रहुनु, सहकारी क्षेत्रलाई प्राप्त छुट, सुविधा, सहुलियतको बारेमा पर्याप्त जानकारी नहुनु, सार्वजनिक क्षेत्रबाट सम्पादन हुने कार्य सहकारी क्षेत्रसँग साझेदारी सहकार्य नगरिनु, सिमित व्यक्तिले सहकारी संस्था स्थापना गरी व्यक्तिगत लाभ लिँदा यसप्रतिको जनविश्वास घटनु आदियसक्षेत्रमासमस्यातथाचुनौतीविद्यमान रहेका छन्।

4.4.3 अवसर

नेपालको मूल कानुनमा सहकारीक्षेत्र विकासकोएक सम्भाहकको रूपमा स्वीकार गरिनु, सबै तहका सरकारले सहकारी मार्फत आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने गरी योजना र बजेटमा प्राथमिकता दिइनु ,सहकारी क्षेत्रसँग रहेको बचतलाई कृषि, पशुपंक्षीपालन ,लघु तथा घरेलु उद्योगमा परिचालन गर्न सकिने सम्भावनारहनु, सहकारीमा आबद्ध हुने र सहकारी गाउँमै एउटा अभियानको रूपमा अगाडि बढ्नु,सहकारी सम्बन्धी शैक्षिक जागरण तथा सोंचमा सकारात्मक परिवर्तन देखिनु, ग्रामीण क्षेत्रमा छरिएर रहेको बचतमा प्रवर्द्धन मार्फत संस्थागत बचत लगानी र पुँजी निर्माणमा उल्लेख्य योगदान रहनु, रोजगारीका अवसरको सृजना गर्नु, शिक्षित युवावर्गलाई घरेलु, साना, मझौला उद्योग स्थापना र उद्यमशिलताप्रति उत्प्रेरित गर्नुयसक्षेत्रकोअवसरकोरूपमालिनसकिन्छ।

४.४.4दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

दिर्घकालीन सोंच

आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणमा सहकारी क्षेत्रसँग साझेदारी ।

लक्ष्य

उपलब्ध स्थानीय वित्त, प्राकृति स्रोत,मानव संसाधन, सीप, पूँजी र प्रविधिको अधिकतम परिचालन गरि उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धिगर्ने।

उद्देश्य

१. सहकारी क्षेत्रको प्रवर्द्धन र नियमन मार्फत संस्थागत सुशासन प्रभावकारी बनाउनु।

२. सहकारीसँग साझेदारी गरि उत्पादनको क्षेत्रमाल गानीगर्नु।

३. सहकारीलाई गाउँपालिकाको आर्थिक समृद्धिकोप्र मुख सम्बाहकका रूपमा विकास गर्दैलैजानु।

४.४.5रणनीति तथा कार्यनीति

४.४.४.१ आवश्यक नीतिगत एवं कानुनी,संस्थागत संरचनाकोस्थापना गर्ने।

४.४.४.२ सहकारी सम्बन्धी गाउँपालिकाको नीति, कानुन तथा मापदण्ड तर्जुमा गर्ने।

४.४.४.३ सहकारी क्षेत्रसँग समन्वय तथा सहकार्य गरि स्थानीय श्रम, सीप,पूँजी, प्रविधि, ज्ञान र बजारको साथै लगानीको क्षेत्र पहिचान गर्ने।

४.४.४.४ एक सहकारी एक उत्पादनको नीतिलाई कार्यान्वयन गर्ने।

४.४.४.५ सहकारीको माध्यमबाट साना, घरेलु, मझौला उद्योगको स्थापना र सञ्चालन तथा कृषि उत्पादन र उपजको व्यवसायीकरणमा सहयोग गर्ने।

४.४.४.६ युवा, महिला, गरिब, सीमान्तकृत व्यक्ति वा समुदायको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन सहकारीको उपयोग गर्ने।

४.४.४.७ सार्वजनिक निकायका सेवा प्रवाह र विकास निर्माण कार्यमा सहकारी क्षेत्रसँग सहकार्य, समन्वय तथा साझेदारीको नीति अवलम्बन गर्ने।

४.४.४.८सहकारी संस्थामा आर्थिक अनुशासन, वित्तीय सुशासन, संस्थागत सुशासन र संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व बहन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने ।

4.4.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

सहकारी क्षेत्र						
कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
		२०७३/७४	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
सहकारी सम्बन्धी नीति एवंकानुनतर्जुमा	संख्या		२	(	(	२
सहकारी तथा गरिबी निवारण सम्बन्धित सूचना प्रणाली (COPOMIS) सञ्चालन बारे तालिम	पटक		१	१	१	३
सहकारीहरूको एकीकरण	संख्या		२	२	२	६
सहकारी सचेतना, पूर्व सहकारी शिक्षा, सशक्तीकरण, दिगो जीविकोपार्जन, संस्था गठन, सञ्चालन, विकास सम्बन्धी सहकारी शिक्षा रतालिम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
सहकारी संघ संस्था नियमन र प्रवर्द्धन	संख्या		१	१	१	३
सहकारीलाई प्रोत्साहन गर्न मेला, महोत्सव कार्यक्रम	पटक		१	१	१	३
वस्तु उत्पादन, संकलन, प्रशोधन तथा बजारीकरणका तालिम, प्रविधि, पूर्वाधार तथा वित्तीयअनुदान	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
एक सहकारी एक उत्पादनको लागि आवश्यक प्याकेजसहयोग, संकलन, प्रशोधन, बजार व्यवस्थापनकाक्षेत्रको अध्ययन, अनुसन्धान	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
नेपाल सरकार तथा नेपाल राष्ट्रबाट प्राप्त हुने कर तथा वित्तीय क्षेत्रका छुट, सुविधा र सहुलियतका लागि सहजीकरण, समन्वय तथा साझेदारी	संख्या		१	१	२	४

४.४.7प्रमुख कार्यक्रम

१. सहकारी सम्बन्धी नीति तथा कानुन समयानुकुल तर्जुमा तथा परिमार्जन गर्ने।

२. कम्तिमा प्रत्येक वडामा कृषि, वनतथा पशुपन्छीजन्य एवं बचत तथा ऋण सहकारी स्थापना गर्ने।

३. सार्वजनिक सेवा प्रवाहका कार्य सहकारी संस्थागत सहकार्य र साझेदारी गरी दिगो एवं उत्थानशील बनाउने।

४.४.४अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको सफल कार्यान्वयन पश्चात सहकारी सम्बन्धी गाउँपालिकाको नीति, कानुन, योजना, कार्यक्रम एवं संस्थागत संरचना तयार भएको,आर्थिक सामाजिक रूपान्तरणमा यस क्षेत्रको योगदान र साख उल्लेख्य अभिबृद्धि भएको,प्रत्येक वडामा कृषि, वनतथा पशुपन्छीजन्य एवं बचत तथा ऋण सहकारी४ प्रकारका सहकारी संस्थाको स्थापना भई कार्यान्वयनमा आएका, स्वनियमन एवं संस्थागत सुशासन र संस्थागत सामजिक उत्तरदायित्व प्रवर्द्धन भएको, सहकारीमा आधारित दुग्धजन्य, कृषिजन्य, वनजन्य उद्योग स्थापना भएकोहुनेछ।

४.५पर्यटन

४.५.१पृष्ठभूमि

आतिथ्यता हाम्रो परम्परा हो । अतिथिदेवो भवः नेपालीको संस्कार हो । पर्यटन धर्म हो। पर्यटन सेवा हो। पर्यटन वैदेशिक मुद्रा आर्जनको प्रमुख क्षेत्र हो । नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको पञ्चवर्षीय योजना एवं वार्षिक योजनामा पर्यटन विकास गर्ने प्रमुख लक्ष्य राखिएको छ । यसै अनुसार नेपाल भ्रमण वर्ष भ्रमण दशक जस्ता प्याकेजको घोषणा गरिएको छ।प्रकृति, संस्कृति र साहसिक भ्रमण तथा खेलको अनुपम संगमकोरूपमा अवस्थित यस क्षेत्रमा आन्तरिक र वाह्य दुबै पर्यटकलाई उत्तिकैरूपमा आकर्षित गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ। उपलब्ध स्रोतको प्रभावकारी परिचालन र प्रवर्द्धनमार्फत आर्थिक गतिबिधि विस्तारको लागि पर्यटन क्षेत्र महत्वपूर्ण आधारको रूपमा विकास हुँदैगइरहेकोछ। यस गाउँपालिकामा रहेका जैविक, भौगोलिक, प्राकृतिक, सामाजिक,सांस्कृतिक, ऐतिहासिकरधार्मिकविविधतालेपर्यटन विकासमा महत्वपूर्ण योगदान गर्नेछन्। यहाँ रहेका पर्यटकीय गन्तव्यको विकास गरि पर्यटनप्रवर्द्धनको माध्यमबाट रोजगारीका अवसरमा वृद्धि गरि गरिबी न्यूनीकरण गर्दै जनताको जीवनस्तरमा सुधारगर्नु आवश्यकछ। पर्यटनक्षेत्रलाई समृद्धिको मुख्य सम्वाहक मानेको हुँदा पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास र व्यवस्थापनमार्फत् अर्थतन्त्रको आधारशीला तयार पार्न यस क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखी कार्यगर्नुपर्ने आवश्यकता रहेकोछ।सबै तहका सरकार र निजी क्षेत्रको सहभागितालाई दिगो, सघन र उत्थानशील बनाउँदै आतिथ्य सेवाबाट आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक विकासतर्फ उन्मुख हुनु नै उपयुक्त देखिन्छ।

४.५.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

आतिथ्य सेवाप्रति नागरिक उत्सुक, उत्प्रेरित र आकर्षित हुने वातावरणको सृजना नहुनु, स्थानीय उत्पादनसँग पर्यटन व्यवसायको अपेक्षित सहकार्य नहुनु, पर्यटकलाई गाउँपालिकामै राख्नमिल्ने होटेल तथा होमस्टेनहुनु, पर्यटन सेवागुणस्तरीयन हुनु, पर्यटकीय गन्तव्य स्थल तथा सम्पदाको संरक्षण, सुरक्षा तथा पूर्वाधार अभाव हुनु, पर्यटक भनेका विदेशी मात्र हुन भन्ने जनविश्वास रहिरहनु, पर्यटन सेवालाई छरितो पर्यटकमैत्री सुरक्षित र विश्वाशिलो बनाउनु, पर्यटकको बसाइ अवधि र खर्च बढाउनु, आधुनिक प्रविधिको माध्यमबाट बजारीकरण र ब्राण्डिङ्ग गर्न नसकिनु, सेवाको विविधिकरण र एकीकरण गर्न नसकिनु लगायतका बग्रेल्ती यस क्षेत्रमा समस्या तथा चुनौती विद्यमान रहेका छन्।

4.5.3 अवसर

द्रुत विकास र ठूलो जनसंख्या भएको छिमेकी मुलुक भारतबाट नजिक हुनु, धार्मिक महत्व बोकेका धार्मिक, ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय स्थलको रूपमा लक्ष्मीनारायण मन्दिर, सन्तोक वौद्ध गुम्वा,गोरखनाथ मन्दिर,शिवालय मन्दिर,कालिका मन्दिर, रन्जिका देवी मन्दिर,हरीकला देवी मन्दिर, शिव पार्वती मन्दिर,जनशिवालय मन्दिर,चण्डीमन्दिर, शिवालय मन्दिर, वुढा बराजू मन्दिर, होली मेलारैनादेवी मन्दिर,दर्लम महाकाली भगवती मन्दिर,दर्लम टाकुरा शिवालय, नवदुर्गा मन्दिर, भगेरस्थान मन्दिर,दरुङ शिवालय,गरनडाँडा शिवालय मन्दिर,भगवती मन्दिर, राम जानकी मन्दिर, सिद्ध गुफा मन्दिर, कालिका मन्दिर,अन्नपूर्णेश्वर (ऋषिकेश्वर) महादेव मन्दिर,शिवासन मन्दिर, सिद्धबाबा मन्दिर,दुर्गा मन्दिर, कालिका विन्दबासिनी हुनु,भौगोलिक सुन्दरतार मौसमी अनुकूलता, विविध जातीय समिश्रण र मौलिक पहिचान, कृषि तथा जडिबुटी ब्यवसाय प्रवर्द्धन,सबै तहका सरकारबाट पर्यटन क्षेत्रको विकासलाई उच्च प्राथमिकतामा राखिनु, निकट भविष्यमै भैरहवा क्षेत्रीय विमानस्थल सञ्चालनमा आउनु, छिमेकी स्थानीय तहहरू आतिथ्य सेवाको विकासमा आक्रामक रूपमा लाग्नु पर्यटनक्षेत्रलाई विकास र विस्तार गर्ने महत्वपूर्ण अवसर हुन।

४.५.4दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दिर्घकालीन सोंच

सुरक्षित, शान्त, मनोरम, विविधता सहितको पर्यटन केन्द्र (त्यगचष्क ज्गद)।

लक्ष्य

पर्यटन विकासबाट रोजगारी तथा गार्हस्थ उत्पादनमा योगदान वृद्धिगर्ने।

उद्देश्य

१. स्थानीय उत्पादन र पर्यटनसेवालाई परिपूरक बनाउनु।

२. पर्यटन पूर्वाधार र अन्यविकासको अन्तरसम्वन्ध विकास गर्नु।

३। सुरक्षित, शान्त, मनोरम, विविधतापूर्ण पर्यटन गन्तव्य बनाउनु।

४. पर्यटन मार्फत् आय र रोजगारीबाट गुणस्तरीय जीवनतर्फ अग्रसर रहनु।

४.५.५रणनीतितथाकार्यनीति

४.५.४.१ पर्यटन क्षेत्रको विकास विस्तार र प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक पर्ने नीति तथा कानुन निर्माण गरिनेछ।

४.५.४.२ निजी, सहकारी र गैर आवासीय नेपाली लगानीकर्तालाई लगानीमैत्री वातावरणको सिर्जना गरिनेछ

४.५.४.३ स्थानीय उत्पादन पर्यटनसँग आबद्धगर्ने अभियान सञ्चालन गरिनेछ।

४.५.४.४ पर्यटन गन्तव्यको व्यापक प्रचारप्रसार गरि आन्तरि करबाह्य पर्यटकलाई आकर्षण गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

४.५.४.५ निजी, अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्र तथा गैरआवासीय नेपालीलाई गाउँपालिकाको पर्यटन पूर्वाधार विकास र पर्यटनप्रवर्द्धनमा आबद्ध हुन उत्प्रेरित गरिनेछ।

४.५.४.६ गाउँपालिकामा रहेका रणनीतिक महत्वका पर्यटकीय क्षेत्रको विकास र सौन्दर्यकरण गरिनेछ।

४.५.४.७ होमस्टे तथा स्तरीय होटेलको स्थापना गरि आन्तरिक तथा बाह्यपर्यटकको बसाई लम्ब्याउने अभियान सञ्चालन गरिनेछ।

४.५.४.८ आन्तरिक पर्यटकलाई धर्म संस्कृति रीतिरिवाजसँग एकाकार बनाइनेछ।

४.५.४.९ आधुनिक सूचना प्रविधिको उपयोग मार्फत पर्यटकीय क्षेत्र, सुविधा, प्याकेज लगायतका विषयमा व्यापक र नियमतिरूपमा बजारीकरण गरिनेछ।

४.५.४.१० मौद्रिक नीतले बैंक तथा वित्तीय संस्थाले पर्यटन क्षेत्रमा अनिवार्य लगानीको सीमा निर्धारण गरेकोले यसतर्फ बैक तथा वित्तीय संस्थालाई आकर्षित र सहजीकरण गरिनेछ।

4.5.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

पर्यटन							
क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
			२०७६-७७	२०७७-७८	२०७८-७९	२०७९-८०	
१.	"पर्यटन व्यवसायमा स्थानीय उत्पादन प्रवर्द्धन नीति् निर्माण	संख्या		१	(	(	१
२.	पर्यटन गुरुयोजनानिर्माण	संख्या		१	(	(	१
३.	वित्तीय संस्थासँग सहकार्य गरि पर्यटन व्यावसायीका लागि ऋणको ब्याजमा अनुदान उपलब्ध गराउने	संख्या		२	२	२	६
४.	अन्तर सरकार तथा निजी क्षेत्रको सहकार्य र साझेदारीमा आवश्यक पर्यटन पूर्वाधारविकास गर्ने	संख्या		१	१	१	३
५.	पदमार्ग स्तरउन्नति, विकास, निर्माण र व्यवस्थापन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	पर्यटन सूचना केन्द्रहरू राख्न उपयुक्त ठाउँहरू पहिचान र स्थापना	संख्या		१	(	(	१
७.	पर्यटक तथ्याङ्क संकलन र व्यवस्थापन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

८.	दिगो पर्यटन विकासको लागि पर्यटकीय वस्तु, उपज तथा गन्तव्यहरूको उपयोग र संरक्षण गर्न "पर्यटकआचारसंहिता निर्माण	संख्या		१	(	(	१
९.	पर्यटकीय स्थलहरूमा हरित वातावरण तथा जैविक उपज उपयोगप्रति उद्वेलित बनाउने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	सम्भावित कोशेली बस्तुहरूको पहिचान गरि निजीक्षेत्रलाई उत्पादन गर्न प्रोत्साहन गर्ने	संख्या		१	१	१	३
११.	स्थानीय कृषक र निकासीकर्ता बीच खरिद सम्झौता	संख्या		१	१	१	३
१२.	मौसम पूर्वानुमान सम्बन्धी मोबाइल एप्सको विकास गरी उपयोगमा ल्याउने	संख्या		-	१	-	१

४.५.७प्रमुख कार्यक्रम

१. अन्य नीतिसँग परिपूरक हुने गरी पर्यटन सम्बन्धी नीति तथा कानुन तर्जुमा गर्ने।

२. वेवमा आधारित पर्यटन सूचना केन्द्रको सञ्चालन गर्ने ।

३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको अनिवार्य पर्यटन क्षेत्रको लगानीलाई आकर्षित गर्ने।

४.५.८अपेक्षित उपलब्धि

अन्य नीतिसँग परिपूरक तथा परिपोषक हुने गरी पर्यटन सम्बन्धी नीति तथा कानुन निर्माण भएको आन्तरिक पर्यटनमा उल्लेख्य बृद्धि भएको पर्यटकीय संभावना बोकेका क्षेत्रको विकास र विस्तार भएको स्थानीय उत्पादन र पर्यटनबीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित भएको सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत पर्यटन सूचना केन्द्र, बजारीकरण र पर्यटनमा लगानी सम्भावना र विकास लगायतका सूचना तथ्याङ्क प्रकाशन प्रसारण भएकाहुनेछन्।

४.६ उद्योग, वाणिज्य र आपूर्ति

४.६.१पृष्ठभूमि

कृषिजन्य, पशुपन्छीजन्य र वनजन्य कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग सन्चालनको सम्भावना रहेको छ।साथै सेवामूलक होटल रेष्टुरेन्ट, सूचना प्रविधि, निर्माण व्यवसाय, शैक्षिक संस्था, स्वास्थ्य संस्था जस्ता उद्योग व्यवसाय सन्चालनमा अनुकूल हावापानी रहेको छ।स्थानीय श्रम, सीप, स्रोत र साधनको उपयोग गरि घरेलु

तथा साना उद्योग स्थापना गर्नसकिने प्रशस्त संभावना रहेकाछन्। गाउँपालिकाले निजी, सहकारी तथा सार्बजनिक क्षेत्रमार्फत एकल तथा साझेदारी लगानी मार्फत स्थानीय स्रोतसाधनको उपयोग गरि अघि बढ्ने नीति अख्तिया रगरेको छ। वाणिज्य क्षेत्रको विकास र विस्तारले वस्तु तथा सेवाको सहज आपूर्ति गर्न मद्दत गर्दछ।

सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागिता र साझेदारी मार्फत् अन्य क्षेत्रबाट भित्र्याइने वस्तु तथा सेवाको प्रतिस्थापन एव म्तुलनात्मक तथा प्रतिस्पर्धात्मक लाभका क्षेत्रको पहिचान, विकास र विस्तार गर्दै व्यापार तथा वाणिज्य क्षेत्रलाई थप सबल बनाउन यसक्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखी कार्य गर्नुपर्ने आवश्यकता छ।उपभोक्ताको हकहितको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै वस्तु तथा सेवाको नियमित आपूर्ति गर्नु गाउँपालिका लगायत सबै तहका सरकारको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी हो।गाउँपालिकाले यी विविध क्षेत्रलाई सम्वोधन गर्नेगरि उपयुक्त नीति र कार्यक्रमका साथ अगाडि बढ्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

४.६.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

पहाडीग्रामीणभौगोलिकअबस्थिति,न्यून गुणस्तरका सडक खानेपानी ढुवानी सेवा विद्युतीकरण सूचना प्रविधिका कारणले उच्च उत्पादन लागत हुनु,दक्ष एवं सृजनशील मानव संसाधनको अपर्याप्तता, ठूला आर्थिक केन्द्र नजिक नहुनु,व्यवसायिक शिक्षा तथा अवधारणामा जोड नदिइनु, उपभोगमुखी संस्कृतिको प्रभाव बढ्नु, उद्यमशीलताकोअभावहुनु, गाउँपालिकामाबाणिज्यतथाआपूर्तिरउपभोग्यवस्तुतथासेवाकोआपूर्तिलाईउचितव्यवस्थापनसम्बन्धीनीतिगत, कानुनीतथासंरचनागतव्यवस्थानहुनु, बसाइसराइ सहरकेन्द्रित हुनु, ठूलो मात्रामा ऊर्जाशील युवा जनशक्ति वैदेशिक रोजगारीमा जान विवस हुनआदियसक्षेत्रकासमस्यातथाचुनौती रहेकाछन्।

4.6.3 अवसर

संघीय तथा प्रदेश सरकारले एक स्थानीय तह एक उद्योगग्रामको नीति अँगिकार गर्नु, भौगोलिक विविधता हुनु, गैरआवासीयनेपालीलाईऔद्योगिकविकासमापरिचालनगर्नेसम्भावनाबढ्नु, श्रमसम्बन्धमासुधारहुनु, पूर्वाधारनिर्माणमासरकारकोलगानीबढ्दैजानु, ऊर्जाको उपलब्धता बढ्नु, भूमण्डलीकरणसँगै, सूचनातथाआधुनिकसञ्चारप्रविधिकोविकासरविस्तारहुनुरशिक्षितएवम्सीपयुक्तजनशक्तिको उद्यमशीलताप्रति आकर्षित हुँदै जानु,निजीक्षेत्र, बैंक, वित्तीय संस्थातथासहकारीक्षेत्रकोविकास र विस्तारले वित्तीय साधनको उपलब्धता बढनु, स्थानीयतहसक्रियहुनेहुँदावजारव्यवस्थापनमाअनुगमनतथामूल्याकंनकोप्रभावकारिताबढ्नु, व्यापारीतथाउपभोक्तामासचेतनाबढ्नुशान्ति सुरक्षामा सुधार हुनु, व्यवसाय लागत घट्नु, सामाजिक सञ्जालबाट नागरक निगरानी तथा खबरदारी बढ्दा आपूर्ति प्रणाली स्वस्थ हुन बाध्यकारी परिस्थितिको सृजना हुनुअवसरकोरूपमालिनसकिन्छ।

४.६.४दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

दिर्घकालीन सोंच

उद्योगतथाबाणिज्यक्षेत्रकोविकासमार्फतसमृद्ध अर्थतन्त्रनिर्माणरस्वस्थआपूर्तिप्रणाली।

लक्ष्य

उद्योग,बाणिज्यर आपूर्तिमा सामञ्जस्यता स्थापित गरी आय,रोजगारीवृद्धितथा प्रतिस्पर्धात्मक बजारको विकास गर्ने।

उद्देश्य

१. उद्योगकोस्थापनारउत्पादनवृद्धिगरिकुलगार्हस्थउत्पादनमायसक्षेत्रकोयोगदानबढाउनु।

२. उद्योगक्षेत्रमास्वदेशीतथाविदेशीलगानीवृद्धिगरिरोजगारीकाअवसरसृजनागर्नु।

३. स्थानीयस्रोतसाधनकोमहत्तमउपयोगगरिआन्तरिकउत्पादनवृद्धिगर्नु।

४. स्थानीयकच्चापदार्थ, स्रोत,साधनरसीपकोबढीप्रयोगगर्दैवस्तुकोउत्पादनतथाविकासगरिव्यापारप्रवर्द्धनगर्नु।

५. गुणस्तरीयवस्तुतथासेवाकोसहज, सुलभरनियमितआपूर्तिकोव्यवस्थागर्नसार्वजनिक,निजीरसहकारीक्षेत्रलाईप्रोत्साहिततथानियमितगर्नु।

४.६.५रणनीति तथा कार्यनीति

४.६.४.१ स्थानीयस्रोत, साधनएवम्सीपकोउपयोगगरिलघु, घरेलु, साना,मझौलातथाठूलाउद्योगकोस्थापनारसञ्चालनगरिनेछ।

४.६.४.२ गरिवीनिवारणकालागिलघुउद्यमविकासकार्यक्रमलाईगाउँपालिकाअन्तर्गतकासबैवडासमेतकोसहभागितामाप्रभावकारीरुपमासञ्चालनगरिनेछ।

४.६.४.२ लघुउद्यमविकासकार्यक्रमकार्यान्वयनगर्नेनिकायतथासहयोगीनिकायसँगसमन्वयगरिक्षमताविकासगर्दैगरिनेछ।

४.६.४.३ उद्योगग्रामस्थापनारसञ्चालनगर्नप्रोत्साहनगरिनेछ।

४.६.४.४ एकवडाएक औद्येगिकउत्पादनसम्बन्धीकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

४.६.४.६ उत्पादितवस्तुकोगुणस्तरीयतासुनिश्चितगर्नसंस्थागतसंयन्त्रकोविकासगरिनेछ।

४.६.४.७ उद्योगग्राममास्थापनाहुनेउद्योगकोप्रतिस्पर्धात्मकक्षमतावृद्धिगरिनेछ।

४.६.४.८ अन्य क्षेत्रकोपूँजीतथाप्रविधिलाईआकर्षितगर्नकानुनीव्यवस्थागरिनेछ।

४.६.४.९ उद्योगग्राममाअन्य क्षेत्रकोलगानीभित्र्याउनकालागिआवश्यकपूर्वाधारनिर्माणगरिनेछ।

४.६.४.१० लगानीकर्तालाईउद्योगदर्तादेखिवहिर्गमनसम्मकासेवासहजउपलब्धगराइनेछ।

४.६.४.११ वस्तुकोउत्पादनरउत्पादकत्वबढाउनसम्वन्धितनिकायसँगसमन्वयरसहकार्यगरिनेछ।

४.६.४।१२ साना, घरेलुतथामझौलाउद्योगलाईउत्पादनतथाआपूर्तिसञ्जालमाआवद्वगर्दैराष्ट्रियतथाअन्तर्राष्ट्रियमागवमोजिमकावस्तुतथासेवाकोउत्पादनरविकासगरिनेछ।

४.६.४.१३ स्वस्थ आपूर्तिप्रणालीका लागिआवश्यकऐन,नियम, मार्गदर्शनकोतर्जुमा,पूर्वाधाररसंस्थागतसंरचनाकोव्यवस्थागरिनेछ।

४.६.४.१४ उत्पादन,आयातनिर्यातरबिक्रीमूल्यसम्बन्धीसूचनाप्रवाहगर्नेप्रणालीविकसितगरिनेछ।

४.६.४.१५ उत्पादक, आयातकर्ता, सञ्चयकर्ता, वितरकरथोकविक्रेतालेबिक्रीगर्नेबस्तुकोसञ्चयरभण्डारणस्थितिकोविवरणलिनेप्रणालीकोविकासगरिनेछ।

४.६.४.१६ उपभोक्तासचेतनातथाउपभोक्तागुनासो सम्बन्धी स्वचालित प्रणालीकोव्यवस्थागरिनेछ।

४.६.४.१७ उपभोक्ताहकहितप्रवर्द्धनकोलागितालिमतथाप्रशिक्षणकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

४.६.४.१८ आन्तरिकआवश्यकतापूर्तिगर्नेरनिकासीजन्यकृषितथाऔद्योगिकवस्तुकोउत्पादनक्षमतामावृद्धिगर्नेकार्यमासघाउपुर्‍याइनेछ।

४.६.४.१९ नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा निजी क्षेत्रसँग साझेदारी गरी सेवा उद्योगको विकासमा पूर्वाधार निर्माण, छुट, सुविधा, सहुलियतमा सहजीकरण गरिनेछ।

४.६.४.२० सूचनाप्रविधिमा आधारित सार्वजनिक प्रशासनमार्फत सार्वजनिक सेवाको लागत घटाइनेछ।

४.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

उद्योग,वाणिज्यरआपूर्ति

क्र।सं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
			२०७६÷७७	२०७७÷७८	२०७८÷७९	२०७९÷८०	
१.	उद्योग, वाणिज्य तथा आपुर्ति प्रवर्द्धन सम्बन्धी नीति तथा कानुन निर्माण	संख्या		२	(	(	२
२.	लघु, घरेल, साना तथा मझौला उद्योग सशक्तीकरण कार्यक्रम९प्रविधि खोज, तालिम, हस्तान्तरण र अनुदान प्रोत्साहन)	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३.	गरिबी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रम सञ्चालन	पट		निर	निर	निर	

		क		न्तर	न्तर	न्तर	
४.	लघु उद्यमीहरूको क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
५.	औद्योगिक ग्रामको स्थापना	संख्या		१	(	(	१
६.	औद्योगिक विकासका लागि निजी क्षेत्रसँग सम्बाद र सहकार्य	संख्या		१	१	१	३
७.	जडिबुटी संकलन र प्रशोधन केन्द्र स्थापना	संख्या		(	(	१	१
८.	जडिबुटी संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र स्थापना गर्न निजी क्षेत्रलाई सहयोग	संख्या		(	(	१	१
९.	वनजन्य, कृषिजन्य र पशुपन्छीजन्य कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग स्थापनामा प्रोत्साहन सहयोग	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	व्यवसायीलाईव्यापारव्यवसायक्षमतातथादक्षताअभिवृद्धितालिम	संख्या		५	५	५	१५
११.	सार्वजनिककार्यालयमास्थानीयस्तरमाउत्पादितसमानप्रयोगगर्नेनीतिनिर्माण	संख्या		(	१	(	१
१२.	परम्परागतसीपव्यावसायिकरणकालागिअनुदानसहयोगकार्यक्रम	संख्या		(	१	(	१
१३.	महिलातथासीमान्तकृतवर्गहरूबाटसञ्चालितउद्योगहरूलाईनिर्यातव्यापारमाआबद्धगर्नेशसक्तिकरणअभियानसञ्चालन	संख्या		१	१	१	३
१४	बजार अनुगमन संयन्त्र निर्माण र नियमित अनुगमन र नियमन	संख्या		१	(	(	१
१५.	अनिवार्य रुपमा मूल्य सूची राख्ने प्रणाली विकास र कार्यान्वयन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१६.	बिक्री गर्ने वस्तुको संचय र भण्डारण अवस्थाको विवरण राख्ने प्रणाली विकास	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१७.	उपभोक्ता सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन उपभोक्ता हकहित प्रवर्द्धनको लागि तालिम तथा प्रशिक्षण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१८.	निकासीजन्य वस्तुहरूको पहिचान र उत्पादन वृद्धि गर्न प्रोत्साहन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१९.	अन्तर सरकार तथा निजी क्षेत्रसँग साझेदारी गरी सेवा उद्योगको विकासमा पूर्वाधार निर्माण, छुट, सुविधा, सहुलियतमा सहजीकरण	पटक		निर	निर	निर	

				न्तर	न्तर	न्तर		
२०	सूचनाप्रविधिमा आधारित सार्वजनिक प्रशासनमार्फत सार्वजनिक सेवाको लागत घटाउने	पट क		निर न्तर	निर न्तर	निर न्तर		

४.६.७प्रमुख कार्यक्रम

१. एउटा उद्योगग्रामस्थापना गरी विविध प्रकारका उद्योगसञ्चालन गर्ने।

२. गैर सरकारी संस्थासँगको सहकार्य र साझेदारीमा सबै वडामा गरिबी निवारणका लागि लघु तथा साना उद्यम विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

३. वेवमा आधारित औद्योगिक सूचना केन्द्र स्थापना गर्ने।

४. जिल्ला प्रशासन कार्यालयसँगको सहकार्यमा आपूर्ति व्यवस्थापन र बजार अनुगमन प्रणाली नियमित गर्ने।

५. व्यापार,बजार सूचना र निगरानी केन्द्र स्थापना गर्ने।

४.६.८अपेक्षित उपलब्धि

योजनाकोअन्तमा उद्योगी व्यवसायीलाईउद्योगदर्तादेखिवहिर्गमनसम्मकासेवासहजभएको,वस्तुकोउत्पादनरउत्पादकत्वबढाउनसम्वन्धितनिकाय सँगसमन्वयरसहकार्यभएको, औद्योगिक सूचना केन्द्र स्थापना भएको,उत्पादनआयातनिर्यातरबिक्रीमूल्यसम्बन्धीसूचनाप्रवाहगर्नेप्रणालीविकसितभएको,उपभोक्तासचेतनातथाउपभोक्ता हकहितप्रवर्द्धनभएको, उद्योगग्राम सञ्चालनबाट औद्योगीकिकरण र उद्यमशीलता प्रवर्द्धन हुन गई रोजगारी आय आर्जन र आर्थिक बृद्धिमा उल्लेख्य योगदान पुगेकोहुनेछ।

४.७वन तथा वनस्पति सम्पदा

४.७.१पृष्ठभूमि

संविधानतःवनक्षेत्रव्यवस्थापनकोअधिकार नेपाल सरकाररप्रदेशसरकारमा निहितरहेकोछ।तथापि,स्थानीयतहसँगकोसमन्वयमावन, जलाधारतथाजैविकविविधतासंरक्षणबाटस्थानीयतहकोसम्मृद्धिमाटेवापुर्‍याउनयसक्षेत्रकासमस्याकोसम्बोधनगर्नेगरिउ पयुक्तनीति,ऐन, नियमरसांगठनिकसंरचनाअपरिहार्यहुन्छ।वनरस्थानीयजनताकोदैनिकजीवनकोआवश्यकताप्रत्यक्षसम्बन्धराख्नेभएको लेगाउँपालिकालेव्यवस्थापनरउपयोगमाबिशेषभूमिकानिर्बाहगर्नुपर्नेहुन्छ।साथै,संघीयतथाप्रदेशकानुनकोअधीनमारहीवै ज्ञानिकवनव्यवस्थापनसहितकोयोजनारतदनुरुपकाबजेटतथाकार्यक्रमकार्यान्वयनगर्नुआवश्यकदेखिन्छ।वन

वनस्पतिको अध्ययन अनुसन्धान र विकासका लागि आवश्यक सहजीकरण गर्नु पनि गाउँपालिकाको जिम्मेवारी रहेको छ।

४.७.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

हरियो वन नेपालको धन भन्ने लोकोक्ति बमोजिम यसबाट उल्लेख्य लाभ लिन सकिएको छैन्। प्राकृतिक जडिबुटी कौडीको भाउमा विदेश निकासी गरी करौडौ मूल्यमा औषधि खरिद गरिएको छ। विभिन्न विदेशी मुलुकबाट काठ तथा काठजन्य उत्पादन पैठारी गरी नेपालको काठपातको समुचित उपयोग गरिएको छैन।संविधानकोअधिकारसूचीबमोजिमतीनतहकैसरकारकाबीचमाबनव्यवस्थापनकाकार्यक्रममासमन्वयस्थापितगर्नु,वनतथावातारणकोसंरक्षणगर्दैजलवायुअनुकूलनकाकार्यक्रमसञ्चालनगर्नु,गाउँपालिकामावनसँगसम्बन्धितजनशक्तिकोअभावहुनु, वनजन्य उद्योग र सहकारीको विकास हुन नसक्नुआदिसमस्यातथाचुनौतीहुन्।

4.7.3 अवसर

सामुदायिकतथासाझेदारीवनबाटप्राप्तआयकोकम्तिमापचासप्रतिशतरकमवनव्यवस्थापनरबाँकीपचासप्रतिशतरकमस्थानीयतहसँगकोसमन्वयमाआयआर्जनतथागरिबीन्यूनीकरणकाकार्यक्रममाखर्चगर्नुपर्नेसंघीयकानुनीव्यवस्थाहुनुआदिलाईअवसरकोरूपमालिइएकोछ।

४.७.४ दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दिर्घकालीन सोंच

वन, वनस्पतिरजैविकविविधताको दिगो संरक्षणतथा वैज्ञानिक व्यवस्थापन।

लक्ष्य

वन, वनस्पतिरजैविकविविधताकोसंरक्षणमार्फतवातावरणसंरक्षण, पर्या-पर्यटन, रोजगारीका अवसरको सृजना रआर्थिक बृद्धि हासिल गर्ने।

उद्देश्य

१. उपभोक्तासमूहकोव्यवस्थापनमार्फतसामुदायिक,धार्मिक, कवुलियतीवनकोसंरक्षण, सम्वर्द्धन, उपयोगरनियमनमा प्रभावकारी भूमिका निर्वाहगर्नु।
२. जैविकविविधता, सिमसार क्षेत्ररवातावरणकोसंरक्षणगर्नु।

४.7.5रणनीति तथा कार्यनीति

४.६.४.१ नेपाल सरकारतथाप्रदेशसरकारसँगसमन्वयगरिवन, वनस्पति, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, सिमसार क्षेत्र,जलउपयोग, वातावरण, पर्यावरणतथाजैविकविविधतासम्बन्धीस्थानीयनीति, कानुन, मापदण्डनिर्धारणसाथैयोजना, कार्यान्वयनरनियमनगर्ने।

४.६.४.२ सामुदायिक,धार्मिक, कबुलियतीवनकोसंरक्षण, सम्वर्द्धन, उपयोगरनियमनगर्ने।

४.६.४.३ वनउपभोक्तासमूहकोव्यवस्थापनगर्ने।

४.६.४.४ औषधिजन्य एवं अत्तरजन्य जडिबुटीकोसंरक्षण, प्रवर्द्धन, संकलन र प्रशोधनगर्ने।

४.६.४.५ नदीकिनार, नदीउकास, नहरकिनारतथासडककिनारमावृक्षारोपणगर्ने

४.६.४.६ निजीतथाव्यवसायिकवनकोप्रवर्द्धनरनियमनगर्ने।

४.६.४.७ सार्वजनिकखालीजग्गा, पाखावाक्षेत्रमावृक्षारोपण, सम्भार, उपयोगरव्यवस्थापनगर्ने।

४.६.४.८ जडीबुटीतथाअन्यगैरकाष्ठवनपैदावारसम्बन्धीउत्पादन, प्रशोधन, रबजारव्यवस्थापनगर्ने।

४.६.४.९ वनबीउबगैँचास्थापना, व्यवस्थापनरप्रवर्द्धनगर्ने।

४.६.४.१० नर्सरीस्थापना, बिरुवाउत्पादन, वितरण, रोपणरप्रवर्द्धनगर्ने।

४.६.४.११ वन्यजन्तुरचराचुरुङ्गीकोसंरक्षण, व्यवसायिकपालन, उपयोगरअनुगमनगर्ने।

४.६.४.१२ वन्यजन्तुबाटस्थानीयसमुदायमापर्नेप्रभावरोकथाम, व्यवस्थापनगर्ने।

४.६.४.१३ स्थानीयवन्यजन्तु,पर्यटनरआयआर्जनगर्ने।

४.६.४.१५ स्थानीयस्तरमाआखेटोपहारकोव्यवस्थापनगर्ने।

४.६.४.१६ वन, वन्यजन्तुतथाचराचुरुङ्गीकोअभिलेखाङ्कनरअध्ययनअनुसन्धानगर्ने।

४.६.४.१७ रैथानेप्रजातिकोसंरक्षणरप्रवर्द्धनसाथैमिचाहाप्रजातिकोनियन्त्रणगर्ने।

४.६.४.१८ जैविकविविधताकोअभिलेखराख्ने।

४.६.४.१९ सामुदायिकभूसंरक्षणरसोमाआधारितआयआर्जनकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने।

४.६.४.२० विकास र वन, वनस्पति, जैविक विविधताबीचमा सामञ्जस्यता स्थापित गर्ने।

४.६.४.२१ वन अतिक्रमण, चोरी निकासी,वन डढेलो जस्ता अपराधलाई निरूत्साहित र मिचाहा वाह्य प्रजातिको नियन्त्रण गर्ने।

४.६.४.२२ वन क्षेत्रका सरोकारवाला निकायको स्वरूप कार्यशैली र आचरणलाई रूपान्तरण गरी पारदर्शी नतीजामुखी र जवाफदेही बनाउने।

४.६.६कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

वन, भू(संरक्षण र जैविक विविधता							
क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	सामुदायिक वन गठनमा सहजीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

२.	सामुदायिक वन कार्ययोजना कार्यान्वयनमा सहजीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३.	गरिवी न्यूनीकरणका लागि व्यवसायिककवुलियती वन कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
४.	साझेदारी वन व्यवस्थापन कार्य योजनाकार्यान्वयनमा सहजीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५.	राष्ट्रिय वन व्यवस्थापन कार्यक्रममा सहजीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	मानव वन्यजन्तु द्वन्द व्यवस्थापन कार्यक्रम	संख्या		१	(	१	२
७.	वन्यजन्तु संरक्षण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	वन संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९.	वन अतिक्रमण नियन्त्रण कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	वृक्षारोपण र संरक्षण	संख्या		२	२	२	६
११.	विरुवा उत्पादन र वितरण	संख्या		१००००	१००००	१००००	३००००
१२.	जडिबुटी नर्सरी स्थापना र सञ्चालन	संख्या		५००००	५००००	५००००	१५०००
१३.	जडिबुटी व्यवसायीहरूको संजालीकरण	संख्या		१	(	(	१
१४.	सिमसार क्षेत्र, पोखरी तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण	संख्या		१	३	१	५
१५.	किसानसँग भू-संरक्षण कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
१६.	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना तयारी र कार्यान्वयन	संख्या		१	(	(	१
१७.	जलवायु परिवर्तन अनुकुलन सम्बन्धी तालिम	संख्या		१	१	१	३
१८.	औषधियोग्य र अत्तरयोग्य वन जडिबुटिको उत्पादन, संकलन, प्रशोधन जस्ता व्यवसायिक कार्यमा सहजीकरण	संख्या		१	१	१	३
१९.	पर्या-पर्यटन एवं वन्यजन्तुको संरक्षणमा पर्यटन व्यवसायीसँग साझेदारी	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

४.७.७प्रमुख कार्यक्रम

१. वहुमूल्य औषधिजन्य तथा अत्तरजन्य वन वनस्पति खेती विस्तार,संरक्षण, संकलन, र प्रशोधन उद्योग सञ्चालनमा सहजीकरण ।

२. सार्वजनिकखालीजग्गा, पाखावाक्षेत्रमावृक्षारोपण, सम्भार, तथा वन डढेलो नियन्त्रण मिचाहा वाह्र प्रजातिको नियन्त्रण।

३. सामुदायिक, धार्मिक, कवुलियतीवनकोसंरक्षण, सम्वर्द्धन र पर्या–पर्टनसँग एकाकार बनाउने।

४. वनउपभोक्तासमूह र वनमा आधारित सहकारी संस्थालाई पारदर्शी र व्यवसायिक बनाउने।

४.७.८अपेक्षित उपलब्धि

वातावरण, पर्यावरणतथाजैविकविविधतासम्बन्धीस्थानीयनीति, कानुन, मापदण्डनिर्माण तथा परिष्कृतभएको,नेपाल सरकारतथाप्रदेशसरकारसँगसमन्वयगरिवन, वनस्पति, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, जलचर सिमसार तथा जलाधारक्षेत्रको संरक्षण एवंउपयोग भएको, सबैप्रकारकावनकोप्रभावकारीव्यवस्थापनभईवनवनस्पतिरजैविकविविधताकोसंरक्षणभएकोरवनक्षेत्रकोआम्दानीमार्फत गाउँपालिकाकाजनताकोआयआर्जनमाअभिबृद्धिभएको,वहुमूल्य औषधिजन्य तथा अत्तरजन्य वन वनस्पतिको दिगो व्यवस्थापन भएको, वन्यस्रोतमा आधारित सहकारिताको विकासबाट नागरिकको गुणस्तरीय जीवन भएकोहुनेछ।

४.८ खनिज सम्पदा

४.८.१पृष्ठभूमि

समथर फाँट र अग्ला अग्ला पहाड अवस्थित यस गाउँपालिका खनिज सम्पदाको प्रचुर सम्भावनायुक्त क्षेत्रकोरुपमा रहेको छ। भौगर्भिकविविधताकाकारणविभिन्नखानीतथाखनिजस्रोतउपलब्धरहेतापनिसघनरुपमाउत्खननरसदुपयोगहुनसकेकोछैन।यसकालागिपहिचानभइसकेकाखनिजकोथपअध्ययनरउत्खनन्गरिखनिजमाआधारितउत्पादनमूलकतथानिर्माणउद्योगसञ्चालनरसम्भावितअन्यखानीतथाखनिजकोअन्वेषणगरिआवश्यकव्यवस्थापनगर्नआवश्यकछ।संघीय सरकारसँगकोसहकार्यरसमन्वयमाअन्वेषणरउत्खननगरिखनिजजन्यवस्तुनिर्यातसमेत्गर्नसकिने, नयाँरोजगारीका अवसरकोसृजनाहुने, आन्तरिक राजस्वको बृद्धि हुन गई खर्च आवश्यकता पूरा गर्न सहज हुनेदेखिन्छ।

४.८.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

खानीतथाखनिजसम्पदाको प्रकृति उपलब्धता र उपयोग सम्बन्धमा अध्ययन, अनुसन्धानप्रति सरकार निरपेक्ष रहनु, संघीय शासन प्रणाली अनुरुप सबै तहका सरकारका नीति, कानुन, योजना, बजेट तथा कार्यक्रम नबन्नु,खानी तथा भूगर्भ विभाग संस्थागतरूपमा साधनस्रोत सम्पन्न नहुनु,

अन्वेषणतथाउत्खननकालागिआवश्यकविशेषज्ञ, ज्ञान, सीप, उपकरणकोअपर्याप्ततारहनु, अन्वेषणकार्यमहँगोहुँदाबजेटकोअपर्याप्तताहुनु,स्थानीय नागरिकमा विकास र औद्योगिकीकरण कार्यमा सहयोगी भन्दा प्रतिस्पर्धी देखिनुआदियसक्षेत्रमादेखिएकासमस्यातथाचुनौतीहुन्।

4.8.3 अवसर

आफ्नै क्षेत्रभित्र खानी तथा खनिज स्रोतको उपलब्धता हुनु,स्थानीय सरकारलाई लगानीको क्षेत्र निर्धारण गर्ने स्वायत्तता रहनु, सबै तहका सरकारका बीचमा अनुसन्धान उत्खनन र प्रशोधनका लागि साझेदारी सहकार्यको वातावरण सिर्जना हुनु, यसप्रति निजी क्षेत्र सक्षम तथा आकर्षित हुँदै जानु, प्रवधिको एवं दक्ष जनशक्तिको विकास हुँदै जानु, सरकारका बीचमा स्रोतको दिगो उपयोगमा समन्वय विस्तार हुँदै जानु, सूचना तथा प्रविधिको तीव्र विकासले स्वदेशी जनशक्ति सक्षम हुँदै जानु यस क्षेत्रका अवसरकारूपमा रहेका छन्।

४.८.४दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य र उद्देश्य

सोँच

खानीतथाखनिजसम्पदाको दिगो तथा उत्थानशील उपयोग।

लक्ष्य

खानीतथाखनिजसम्पदाकोअन्वेषण रउत्खननतथाप्रशोधनबाट आर्थिक तथा सामाजिकसमृद्धि हासिल गर्ने।

उद्देश्य

१. नेपाल सरकारसँगकोसमन्वयमाखानीतथाखनिज सम्पदा सम्बन्धीउद्योगकोविकासकालागिआवश्यकनीतिगततथासंस्थागतसंरचनानिर्माणगर्नु।
२. खनिजकोउत्पादन तथा प्रशोधनबाट मूल्य अभिवृद्धिगरिगाउँपालिकाकोविकासमाखनिजक्षेत्रकोयोगदानबढाउनु।

४.७.५रणनीति तथा कार्यनीति

४.७.४.१ नेपाल सरकारसँगकोसमन्वयमाखनिजअन्वेषण,उत्खननतथा प्रशोधनकालागिआवश्यकनीति, ऐन, नियमकोतर्जुमागरिकार्यान्वयनगरिनेछ।

४.७.४.२ गाउँपालिकाभित्रअन्वेषणसर्वेक्षणकोप्रक्रियामारहेकाखानीतथाखनिजकोअन्वेषणप्रक्रियालाईतीब्रतादिई नेछ।

४.७.४.३ निजीक्षेत्रसँगकोसहकार्यमागाउँपालिकाभित्रसम्भावितखनिजकोअन्वेषणसर्वेक्षणरउत्खननगरिनेछ।

४.७.४.४ खनिजउत्पादनकोमात्रारगुणस्तरहेरीखनिजसँगसम्बन्धितउत्पादनतथानिर्माणउद्योगकोस्थापना, विकासरविस्तारमासहजीकरणतथाप्रवर्द्धनगरिनेछ।

४.७.४.५ ढुंगा, माटो, बालुवारगिटीजस्तानिर्माणसम्बन्धीखनिजकोउत्खनन तथा बिक्री वितरणलाईनियमित, व्यवस्थितरवातावरणमैत्रीबनाइनेछ।

४.७.४.६ सबै तहका सरकार तथा निजी क्षेत्रको सहलगानीको माध्यमबाट खनिज सम्पदाको उत्खनन तथा प्रशोधन गरी वहुउपयोग गरिनेछ।

४.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

खनिज सम्पदा								
क्र।सं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य				योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०		
१.	नेपाल सरकारसँगकोसमन्वयमाखनिजअन्वेषण,उत्खननतथा प्रशोधनकालागिआवश्यकनीति तथा नियमकोतर्जुमा	संख्या		१	१	१		३
२.	निजीक्षेत्रसँगकोसहकार्यमागाउँपालिकाभित्रसम्भावितखनिजकोअन्वेषणसर्वेक्षणरउत्खनन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
३.	ढुंगा, माटो, बालुवारगिटीजस्तानिर्माणसम्बन्धितखनिजकोउत्खनन र बिक्री वितरण कार्यनियमित, व्यवस्थितरवातावरणमैत्री बनाउने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
४.	सबै तहका सरकार तथा निजी क्षेत्रको सहलगानीको माध्यमबाट खनिज सम्पदाको उत्खनन तथा प्रशोधन गरी वहुउपयोग तथा निर्यात	संख्या		-	१	-		१

४.८.७प्रमुख कार्यक्रम

१. आवश्यकनीति, तथा नियमकोतर्जुमागर्ने

२. निजीक्षेत्रसँगकोसहकार्यमागाउँपालिकाभित्रसम्भावितखनिजकोअन्वेषण,सर्वेक्षणरउत्खननगर्ने।

३. सबै तहका सरकार र निजी क्षेत्र सम्मिलित खनिज सम्पदामा आधारित उद्योग स्थापना र सञ्चालन गर्ने।

४.८.८अपेक्षित उपलब्धि

स्थानीयनीति, कानुन, मापदण्डतर्जुमाभएको, नेपाल सरकारसँगको साझेदारी, सहलगानी तथासमन्वयमाखनिजअन्वेषणरउत्खननकार्य भएको,सबै तहका सरकार र निजी क्षेत्र सम्मिलित खनिज सम्पदामा आधारित उद्योग स्थापना र सञ्चालन भएको, खनिजकोउत्पादनतथा प्रशोधनबाट मूल्य अभिवृद्धिहुन गई गाउँपालिकाकोस्रोत परिचालनमायोगदानबढेको, खानीक्षेत्रकोविकासबाटगाउँपालिकाकाजनताकोजीवन प्रणालीमा रूपान्तरणभएकोहुनेछ।

४.९ भूमि व्यवस्था

४.९.१पृष्ठभूमि

नेपालको परिवेशमा भूमिको उपलब्धता नै जीवन निर्वाहको आधारको रूपमा शदियौंदेखि मान्यता स्थापित हुँदै आएको छ। जग्गा जमीनको वितरण कहिले पनि सन्तुलित र व्यवस्थित हुन सकेन। विभिन्न कालखण्डमा भूमिको हदबन्दी निर्धारण गरिए पनि यसले उद्देश्य अनुरुप जग्गा व्यवस्थित गर्न सकेको पाइदैन।संविधानलेव्यवस्थागरेकोसम्पत्तिकोहक,
खाद्यसुरक्षारसम्प्रभुताकोहकरभूमिहीनहककार्यान्वयनगर्नतथादिगोविकासलेनिर्दिष्टगरेकोलक्ष्यप्राप्तगर्नसमेत्उपलब्धसीमितभूमितथाभूमिस्रोतकोसंरक्षणतथाप्रभावकारीव्यवस्थापनगर्नआवश्यकरहेकोछ।भूमिकोसमुचितउपयोगसुनिश्चितगर्नभूमिवर्गीकरणएवंभूउपयोगयोजनातयारगरिकृषकवर्गकोभूमिमापहुँचबढाईयसक्षेत्रमालगानीअभिवृद्धिगर्दैजानुपर्नेहुन्छ।
जलवायुरमाटोअनुकूलकोखाद्यान्नउत्पादनलाईप्रोत्साहनगर्नुपर्ने,
भूमिहीनरसुकुम्बासीकोपहिचानगरिबसोबासकोसमुचितव्यवस्थापनतथाजीविकोपार्जनकोप्रबन्धगर्दैसामाजिकन्यायरसमृद्धिकालागिकाभूमिकोवैज्ञानिकव्यवस्थापनगर्नुपर्नेदेखिन्छ।आधुनिकप्रविधिकोप्रयोगमार्फत्नापनक्सामाशुद्धताकायमगर्नेतथागाउँपालिकाकोभूसूचनाप्रणालीस्थापनातथाविकासगर्दैजग्गाप्रशासनसम्बद्धनिकायकोसंस्थागतक्षमताअभिबृद्धिगरिसेवाप्रवाहलाईसरलसहजरव्यवस्थिततुल्याउनकालागिआवश्यकनीति,कानुन,
पूर्वाधारतयारीतथास्रोतसाधनपरिचालनआवश्यकदेखिन्छ।हालै नेपाल सरकारले ल्याएको भू–उपयोग नीति अनुरुप भूमिको वर्गीकरण र उपयोग गर्न सकिएमा उत्पादकत्व बृद्धि र सामाजिक न्यायको वितरण सन्तुलित हुन जानेछ।

४.९.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

एकातिर वास्तविक किसान भूमिहिन छन् भने अर्कोतर्फ कृषि कार्य नगर्ने व्यक्ति भूमिपति हुँदा भूमिबाँझैराख्नेतथाखण्डीकरणगर्नेप्रवृत्तिबढ्दैजानुलेकृषिउत्पादकत्वमाह्रासआउनु,
भूमिकोउपयोगरक्षमताअनुसारकोभूउपयोगसूचनाप्रणालीकोविकासहुननसक्नु,सरकारीरसार्वजनिकजग्गामाअतिक्रमण गर्नेप्रवृत्तिबढ्नुतथाभूमिप्रशासनसम्बद्धनिकायबाटप्रदानहुनेसेवासरलरसहजरुपमाउपलब्धहुननसक्नु, जग्गा हदबन्दी

कानुन प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयन नहुनु, भू–उपयोग नीति अनुसारका ऐन नियम तर्जुमा भई नसक्नु, जग्गालाई उत्पादनको साधन भन्दा बढी अन्य क्षेत्रमा उपयोग गर्नुआदियसक्षेत्रकाविद्यमानसमस्यातथाचुनौतीहुन्।

४.९.३अवसर

भूमिको प्रकृति अनुसार उपयोग र परिचालनका लागि नेपाल सरकारले भू–उपयोग नीति जारी गर्नु, कृषिउत्पादनमाआत्मनिर्भरतुल्याउनेतर्फतीनैतहकासरकाररसरोकारवालकोचासोतथाजागरुकताबढ्नु, जग्गाकोचक्लाबन्दीप्रतिकृषककोआकर्षणबृद्धिहुँदैजानु,सुकुम्बासीसमस्यासमाधानएवंअव्यवस्थितबसोबासलाईव्यवस्थिततुल्याउनु, आधुनिक प्रविधिको प्रयोगबाट भूमिको उत्पादकत्व बृद्धि गर्नु, जैवीक खेती प्रणाली विस्तारले जमीनको उर्वराशक्ति दिगो बनाउँदै वातावरण संरक्षणप्रति कृषक तथा अन्य पक्षको जागरूकता बढ्नुआदियसक्षेत्रकाअवसरकोरूपमालिनसकिन्छ।

४.९.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

भूमिकोवैज्ञानिकव्यवस्थापनःसामाजिक न्यायमा सुशासन।

लक्ष्य

भूमिरभू-उपयोगप्रणालीलाईदीर्घकालीनहितअनुरूपसमृद्धिकोसंवाहककोरूपमाविकासगर्ने।

उद्देश्य

१. वैज्ञानिकभू-उपयोगप्रणालीलागूगरिभूमिस्रोतकोविवेकशीलप्रयोगकोवातावरणसृजनागर्नु।
२. विकासनिर्माणकालागिआवश्यकनाप, नक्सातथाभौगोलिकसूचनासर्वसुलभबनाउनु।
३. भूमिव्यवस्थापनसम्बन्धीसेवालाईप्रविधिमैत्री बनाउनु।

४.९.५रणनीति तथा कार्यनीति

४.८.४.१ भूमिको उत्पादकत्व बृद्धि तथा वातावरणीय संरक्षणका लागि भू-उपयोगसम्बन्धीनीति, एवं मापदण्डकोनिर्माणगरिनेछ।

४.८.४.२ भूमिव्यवस्थापन, भूमिप्रशासनरजग्गानापजाँचसम्बन्धीनीतिरमापदण्डबनाईकार्यान्वयनगरिनेछ।

४.८.४.३ सरकारीजग्गाप्रयोगसम्बन्धीनीतिगतव्यवस्थागरिनेछ।

४.८.४.४ गुठीजग्गाकोसंरक्षणतथाअभिलेखव्यवस्थापनगर्ननेपाल सरकारतथाप्रदेशसरकारसँगसमन्वयगरिनेछ।

४.८.४.६ छरिएको बस्ती, जोखिमयुक्त बस्ती र अव्यवस्थित बस्तीलाईव्यवस्थितगरिनेछ।

४.८.४.७

जग्गाकोखण्डीकरणरबाँझोराख्नेप्रवृतिलाईनियन्त्रणगर्नभूमिबैंकस्थापनातथाजग्गाकोचक्लाबन्दीलाई प्रोत्साहनगरिनेछ।

4.9.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

भूमि व्यवस्थापन							
क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य			योजना अवधिको जम्मा लक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१	भू–उपयोग, भूमि व्यवस्थापन तथा जग्गा प्याकेज विकास सम्वन्धी नीति तथा मापदण्ड र मानक निर्माण	संख्या		१	२	(	३
२	भूमिहिन तथा सुकुम्वासी समस्याको दिर्घकालिन समाधाका लागि नेपाल सरकारसँग समन्वय गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	सुरक्षित वसोबास तथा जग्गा एकिकरण नीति	संख्या		१	(	(	१
४	जग्गा एकीकरण तथा चक्लाबन्दी प्रवर्द्धन	संख्या		१	२	२	६
५	भू-सूचना प्रणाली विकास तथामालपोत अभिलेख सुदृढीकरण	संख्या		(	१	(	१
६	लिखत तथा श्रेष्ताको संरक्षण तथा भण्डारणडिजिटाइजेशन	संख्या		(	(	१	१
७	भूमिव्यवस्थापनसम्बन्धीसेवालाईप्रविधिमैत्री बनाउने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

४.९.७प्रमुख कार्यक्रम

१. भू-उपयोगसम्बन्धीनीति, मापदण्ड तथा मानककोनिर्माण

२. दुई स्थानमा जग्गाकोचक्लाबन्दीलाईप्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन

३. नमूनाकोरूपमा एउटा सुरक्षित एवं विकासमैत्री बस्तीविकास

४. भूमिसम्बन्धी सबै स्रेस्ताको डिजिटल संरक्षण तथा भण्डारण ।

४.९.८अपेक्षितउपलब्धि

योजनाकोअन्तमाभू-उपयोगनीतितथाऐनतर्जुमाभईकार्यान्वयनभएको, भूमिव्यवस्थापनकाआवश्यकपूर्वाधारयुक्त संस्थागतसंरचनानिर्माणभएको, चक्लाबन्दीगरिखेतीगरिएकोजग्गाकोक्षेत्रफलबृद्धिभएको, उपयोगकोआधारमाभूमिकोवर्गीकरणभएको, भूउपयोगतथाभूउपयोगक्षमतासम्बन्धीनक्सारतथ्याङ्क आधारतयारभएको,नमूनाकोरूपमा एउटा सुरक्षित एवं विकासमैत्री बस्ती विकास भएको, भूमिको न्यायोचित उपयोगका लागि भूमि बैकसँग समन्वय स्थापित भएकोहुनेछ।

परिच्छेद५

सामाजिक विकास

५.१शिक्षा

५.१.१पृष्ठभूमि

शिक्षा जीवनको प्रकाश हो । असल र सफल नागरिक बनाउन राज्यले शिक्षामा समुचित ध्यान दिइएको हुन्छ। सामाजिकतथा आर्थिकरूपान्तरणकोमहत्वपूर्णआधारशीलाकोरूपमा शिक्षा रहेको छ।संविधानलेमौलिकहककारूपमाशिक्षा सम्बन्धी हकको प्रत्याभूतगरेकोछभनेमाध्यमिकतहसम्मकोशिक्षाव्यवस्थापनगर्नेजिम्मेवारी एकलअधिकारसूचीकोरूपमास्थानीयतहलाईसुम्पेको छ।शिक्षाएउटाआधारभूतअवयवभएकालेयसक्षेत्रकोसञ्चालनरविकासकालागिदीर्घकालीननीति, योजनारकार्यक्रमकोतर्जुमापहिलोशर्तहो। नागरिकसमृद्धिको हकदार र ठेकदार दुबैरूपमा रहेको छ।असल नागरिक, सभ्य नागरिक, सक्षम नागरिक, प्रतिस्पर्धी नागरिक,र सुशिक्षित नागरिक निर्माण र विकासका निम्ति सबै तहका सरकार शिक्षासम्बन्धीव्यवहारिक, व्यवसायिक,प्राविधिक, नैतिक, अनुसन्धानमूलक, र सिर्जनामुखी शिक्षानीति, योजनातथाकार्यक्रमप्रतिकेन्द्रित रहनु आवश्यक रहेकोछ।

५.१.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

सबै नागरिकमा शिक्षाको पहुँच सुलभ र सहजरूपमा पुर्‍याउनु, सार्वजनिक तथा निजी शिक्षामा भएको शैक्षिक खाडल सम्याउनु, माध्यमिकतहसम्मकोशिक्षाव्यवस्थापनगर्नेजिम्मेवारीरहेकोभए तापनिशिक्षकभर्नातथासरुवाबढुवाआदिमाअझैनीतिगततथाकानुनीअल्झनकायमैरहनु,सामुदायिकविद्यालयकोशैक्षिकगुणस्तरमासमय सापेक्ष सुधार गर्नु,सामुदायिकविद्यालयमापर्याप्तजनशक्ति, उपयुक्तभौतिकपूर्वाधारलगायतआवश्यकपर्नेसाधनस्रोतकोव्यवस्थापनगर्ननसक्नु,

माध्यमिकतहरउच्चशिक्षामानिर्धारितउमेरसमूहकानागरिककोभर्नातथाअध्ययननिरन्तरताकोअवस्थाकमजोररहनु, फरकपरिस्थितितथाविभिन्नआवश्यकताभएकाऔपचारिकशिक्षाप्रणालीभित्रसमेटिननसक्नु, स्वआर्जितज्ञानरसीपकोमान्यतारजीवनपर्यन्तसिकाइकोअवसरप्रदानगर्ननसक्नु, प्रविधिकोप्रयोग, उत्पादनमूलकजनशक्तिकोविकासअपेक्षितरुपमाबृद्धिगर्ननसक्नु, रशैक्षिकक्षेत्रकोलागिआवश्यकपर्नेबजेट तथा कार्यक्रमनेपालसरकारकोसशर्तअनुदानमाभरपर्नुपर्नेअबस्थाहुनु,व्यवहारिक, व्यवसायिक, प्राविधिक, नैतिक, अनुसन्धानमूलक, र सिर्जनामुखी शिक्षाप्रति निरपेक्ष रहनु जस्ता यावत समस्या तथा चुनौती यसक्षेत्रमाविद्यमान रहेका छन्।

5.1.3 अवसर

संविधानमामौलिकहककोरूपमाप्रत्येकनागरिकलाईआधारभूततहसम्मकोशिक्षाअनिबार्यरनिःशुल्कतथामाध्यमिकतहसम्मकोशिक्षानिःशुल्कपाउनेहकउल्लेखहुनु,माध्यमिकतहसम्मकोशिक्षाव्यवस्थापनगर्नेजिम्मेवारीस्थानीय तहमाहुनु,संघीयसरकार,प्रदेशसरकाररस्थानीयतहसबैलेशिक्षालाईपहिलोप्रथमिकतामाराखीनीति, योजनातथाकार्यक्रमबनाउनु, नेपालसरकारबाटशिक्षाक्षेत्रका लागिसशर्तअनुदानकोरूपमाबजेट तथा कार्यक्रमप्राप्तहुनु, शैक्षिकक्षेत्रउन्नयनकोलागिबैदेशिकसहायतामापरियोजनासचालनहुनु, निजी क्षेत्र शिक्षाको विकासका लागि अग्रसर एवं अधिकउत्प्रेरित हुनु, सर्वसाधारण नागरिक आफ्ना बालबालिकाको राम्रो र असल शिक्षाप्रति सचेत तथा सजग रहनु, दिगो विकासका लक्ष्य, नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारका दिर्घकालीन तथा अल्पकालीन नीति योजना बजेट कार्यक्रम शिक्षाको अभिबृद्धि र उन्ननयनमा प्राथमिकीकरण गरिनु, सूचना प्रविधिको पहुँच विस्तारआदियसक्षेत्रकाअवसरकोरूपमालिनसकिन्छ।

५.१.३दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

सामाजिक तथा आर्थिक विकासका लागि आधारस्तम्भको रूपमा आधारभूततथामाध्यमिकशिक्षा

लक्ष्य

आधारभूततथामाध्यमिकशिक्षामासबैकोपहुँचरगुणस्तरसुधारगर्दैदक्षजनशक्तिउत्पादनकोआधारतयारगर्ने।

उद्देश्य

१. शिक्षणसंस्थाकोभौतिकपूर्वाधाररनवीनप्रबिधिमार्फतआधुनिकीकरणगर्नु।

२. साक्षरतारजीवनपर्यन्तशिक्षाकोअवसरबढाउनु।

३. व्यवहारिक, व्यवसायिक,प्राविधिक, अनुसन्धानमूलक र सिर्जनामुखीशिक्षाप्रणालीको विकास गर्नु।

५.१.४रणनीति तथा कार्यनीति

५.१.४.१ शिक्षामासबैकोपहुँचपुर्‍याउनआवश्यकनीतिगतपरिवर्तनगर्नपहलगरिनेछ।

५.१.४.२ शिक्षाकोगुणस्तरमासुधारगर्नलगानीमावृद्धिगरिनेछ।

५.१.४.३ नमूनाप्रारम्भिक बालविकासकेन्द्रस्थापनागरिनेछ।

५.१.४.४

दुर्गमतथाछरिएकोबस्तीभएकाक्षेत्रकाविद्यालयलाईनमूनाआवासीयतथागाउँपालिकाकाअन्यक्षेत्रकाछनौटभएकाविद्यालयलाईनमूनाविद्यालयकारुपमारुपान्तरणगरिनेछ।राष्ट्रियशैक्षिकनीतितथात्यसमाआधारितआवश्यकऐन, नियम, निर्देशिकातथाकार्यविधितयारगरिनेछ।

५.१.४.५ गाउँशिक्षासमितकोगठनरपरिचालनगरिनेछ।

५.१.४.६ सवैविद्यालयमाविद्यालयव्यवस्थापनसमितिकोगठनतथापरिचालनगरिनेछ।

५.१.४.७ बालमैत्रीविद्यालयकालागिभौतिकपूर्वाधार, सेवाप्रवाहरगुणस्तरसुधार सम्बन्धीन्यूनतमसूचकहरुकोनिर्धारणगरिनेछ।

५.१.४.८ गाउँशिक्षाकार्यालयतथास्रोतकेन्द्रसमेतकोभवननिर्माणगरिनेछ।

५.१.४.९ सवैबालविकासकेन्द्र, विद्यालय, माध्यामिकशिक्षालायमाबालमैत्रीसूचकका आधारमासुविधायुक्तन्यूनतमभौतिकपूर्वाधार (भवन, कार्यालयतथाकक्षाकोठा, फर्निचरतथाडेष्कबेञ्च, छात्ररछात्राकालागिअलगअलगसौचालय (छात्राकालागिआवश्यकसामाग्रिसहितकोचेन्जिङकक्षसमेत), खानेपानी, खेलमैदान, विज्ञानप्रयोगशाला, पुस्तकालय, कम्प्यूटरसहितकाशैक्षिकउपकरण, बगैंचालगायतको) निर्माणव्यवस्थापनगर्नेगराइनेछ।

५.१.४.१० आधारमाविद्यालयजाने उमेरकातरविद्यालयजानेअवसरबाटबञ्चितरहेकाबालबालिकाकोअवस्थाविवरणसहितकोसामाजिकनक्साङ्कन नियमित सार्वजनिक गरी विद्यालयमा पहुँच पुर्याइने गरी सहयोगका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

५.१.४.११

लक्षितवर्गकाबालबालिकाकोविद्यालयमापहुँचबृद्धिकालागिअभिभावकशिक्षातथापिछडिएकागरिवटोलबस्तीमाविद्यालयभर्नाकालागिजनचेतनामुलकघरदैलोकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

५.१.४.१२ गाउँपालिकाकासवैविद्यालयमापूर्वप्राथमिकशिक्षाकार्यक्रमतथागाउँपालिकाक्षेत्रकागरिव, सुकुम्बासीवस्तिमा आवश्यकताबमोजिमप्रारम्भिकबालविकासकेन्द्रकोस्थापनातथासञ्चालनगरिनेछ।

५.१.४.१३

गाउँपालिकासवैसामुदायिकतथासस्थागतविद्यालयलेबालमैत्रीवातावरणमाआफ्नाशैक्षिककार्यक्रमब्यवस्थितगरिसञ्चालनगर्नेगराउनेसाथैझोलारहितशिक्षणकार्यक्रमसञ्चालनकालागिआवश्यकपूर्वाधारतयार गरिनेछ।

५.१.४.१४ अनौपचारिकशिक्षातथाबालशिक्षाकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

५.१.४.१५ अतिगरिवतथाबिपन्नबर्गकाबालबालिकालाईशैक्षिकसामग्रीरछात्रबृतिकोव्यवस्थापनगरिनेछ।

५.१.४.16 गाउँपालिकासवैवडामासाक्षरताअभियानसञ्चालनगरिनेछ।

५.१.४.१7

बालमैत्रीविद्यालयकालागिआवश्यकन्यूनतमभौतिकपूर्वाधारसहितकास्रोतरसाधनतयारगरेकानिजीस्तर मासञ्चालिततथासञ्चालनहुनेप्रस्तावितविद्यालयलाईमात्रस्तरोन्नती, सञ्चालनसिफारिसतथास्वीकृतिदिइनेछ।

५.१.४.१8

विद्यार्थीसंख्यारविषयकाआधारमासवैसामुदायीकविद्यालयमाशिक्षकदरवन्दीमिलानगर्नेमाध्यमिकविद्यालयमाकम्प्यूटरशिक्षालाईअनिवार्यगरिनेछ।

५.१.४.१९

गाउँपालिकाभित्रसम्भाब्यमाध्यमिकतहमाकृषि,विज्ञानतथाप्राविधिकविषयकोपठनपाठनकोव्यवस्था मिलाइनेछ।

५.१.४.२०

विद्यालयशैक्षिकगुणस्तरसुधारअभियानअन्तरगतसामुदायिकतथासंस्थागतविद्यालयसाझेदारीकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

५.१.४.२१ सवैविद्यालयमादक्षजनशक्तिकोव्यवस्थापनगरिनेछ।

५.१.४.२२ कक्षापाँचभन्दामाथिकोअध्ययनअध्यापनहुनेविद्यालयमाबालक्लबगठन, परिचालनरअभिमुखीकरणकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

५.१.४.२3 सवैविद्यालयमाखेलकुदसामग्रीकोव्यवस्थापनगर्नेगराउने।

५.१.४.२4 प्राविधिकविषयमाउच्चशिक्षाअध्ययनगर्नेअतिगरिबतथाबिपन्न,पिछडावर्ग, दलित, जानजातितथाआदिवासीसमुदायकाबालबालिकालाई"**दार्माज्ञानज्योतिछात्रवृत्ति**कोव्यवस्थागर्ने।

५.१.४.२5

सिकाईउपलब्धीरउत्तीर्णसंख्याकोआधारमाएकविद्यालयएकशिक्षककादरलेउत्कृष्टविद्यालयरउत्कृष्टशिक्षकपुरस्कारतथासम्मानकार्यक्रमसञ्चालनगर्नेप्रत्येकवर्षएक–एकवटासामुदायिकविद्यालयमानमूनाविद्यालयविकासकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने।

५.१.४.२6 सवैवडामास्मार्टबोर्डनिर्माण (फ्रिवाईफाईजोननिर्माण)

५.१.४.२7 जनसाँख्यक बनौट भौगोलिक अवस्थाको आधारमा विद्यालय नक्साङ्कन गरी विद्यालयगाभ्ने, सार्ने तथा नयाँ स्थापना गर्ने।

५.१.४.२8 प्रत्येकविद्यालयमाउजुरीतथासुझावपेटिकाकोव्यवस्थागर्ने।

५.१.४.२९ विद्यालायलाईशान्तिक्षेत्रघोषणागरिकार्यान्वयनमाल्याउने।

५.१.४.३0 नियमितअनुगमनकालागिसरोकारवालासहभागिरहेकोअनुगमनसम्यन्त्रनिर्माणगर्ने।

५.१.४.३1 सवैविद्यालयमाशिक्षक, कर्मचारी, विद्यार्थी, अभिभवकतथासहयोगीरसाझेदारसंस्थाकोसमेतआचारसंहितानिर्माणगरिकार्यान्वनयमाल्याउनेआर्थिक पारदर्शितारगुणस्तरसुधारकालागिप्रत्येकविद्यालयलेसार्वजनिकसुनुवाईलाईकार्यान्वनयमाल्याउने।

५.१.४.३2 सिर्जनशील, व्यवहारिक र प्रयोगात्मक शिक्षा प्रणालीमा लगानी विस्तार गर्ने।

५.१.४.३३सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई विस्तार गर्ने, गुणस्तर सुधार गर्ने र प्रविधिमैत्री शैक्षिक सामग्री, पाठ्यक्रम, शिक्षक, भौतिक पूर्वाधार विकासका कार्यक्रमलाई एकीकृतरूपमा सञ्चालन गर्ने।

५.१.५ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

शिक्षा क्षेत्र							
क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	शिक्षामा सबैको पहुँचका लागि स्थानीय नीति तथा कानुन निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने	संख्या		३	((	(	३
२.	वडा कार्यालयको समन्वयमा विद्यार्थी भर्ना र टिकाउका लागि सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३.	शिक्षकको क्षमता विकास गरि शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४.	विषयगत शिक्षक समूह गठन गरि परिचालन गर्ने	संख्या		१	१	१	३
५.	शिक्षक व्यवस्थापनमा सहजीकरण			निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	विद्यालयमा विषयगत प्रयोगशाला, पुस्तकालय र सूचना प्रविधि कार्यक्रम वितरण	संख्या		१	१	१	३
७.	विद्यालयमा प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन एवं विद्यालयको पुनर्सवलीकरण गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	बालविकास केन्द्रका सहजकर्ताको क्षमता विकास	संख्या		२	२	२	६
९.	नमूना प्रारम्भिक बालविकास	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

	केन्द्र सुदृढीकरण						
१०.	बालविकास केन्द्रमा दिवा खाजा व्यवस्थापन	संख्या		२	२	२	६
११.	जनसाँख्यक बनौट र भौगोलिक अवस्थाको आधारमा विद्यालय नक्साङ्कन गरी विद्यालयगाभ्ने, सार्ने तथा नयाँ स्थापना गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
१२.	नमूना आवासीय विद्यालय विकास, सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने	संख्या		१	१	१	३
१३.	आवासीय विद्यार्थीका लागि आवासीय सुविधा वितरण गर्ने	संख्या		(	(	१	१
१४.	कक्षा ११-१२ मा विज्ञान विषय सञ्चालनका लागि विद्यालयलाई संस्थागत क्षमता विकास रप्रोत्साहन गर्ने	संख्या		१	१	१	३
१५.	कक्षा ११-१२ मा विज्ञान विषय सञ्चालनका गरेका विद्यालयको विज्ञान प्रयोगशाला सुदृढीकरण गर्ने	संख्या		१	१	१	३
१६.	कक्षा ११-१२ मा विज्ञान विषय अध्ययन गर्ने विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति वितरण	संख्या		६	६	६	१८
१७.	माध्यमिक विद्यालयका लागि ऐच्छिक विषयहरूमा पर्यटन, कृषि, ऊर्जा उद्योग र पूर्वाधार पेशा व्यवसायसँग सम्बन्धित पाठ्यक्रमविकास	संख्या		१	१	१	३
१८.	सिकाइ उपलब्धि अध्ययन र विश्लेषण गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१९.	शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि मापदण्ड तयारी	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

२०.	विद्यालयमा भएका असल अभ्यास र अनुभवको आदान प्रदान गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२१.	विद्यालयमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास एवं विद्यार्थी प्रतिभा प्रोत्साहन कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२२.	फरक क्षमता ९अपाङ्गता०भएका बालवालिकाका लागि स्थानीय तह स्तरीय आवासिय विद्यालय स्थापना र सञ्चालन गर्ने	संख्या		१	१	१	३
२३.	विद्यालयमा बालमैत्री पूर्वाधार विकास गर्ने	संख्या		१	१	१	३
२४.	विद्यालय शिक्षण संस्थामा मेधावी विद्यार्थी परिचालनका लागि कानुनी आधार तयार गर्ने	संख्या		(	१	(	१
२५.	साक्षरता र निरन्तर शिक्षाको कार्यविधि तयार गरि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या		(	१	(	१
२६.	प्राविधिक विषयमा उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने अति अति सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई **"दार्मा ज्ञान ज्योती छात्रवृत्ति"** को व्यवस्था गर्ने	संख्या		९	९	९	२७
२७.	सूचना प्रविधिमैत्री शैक्षिक सामग्री, पाठ्यक्रम, शिक्षक, भौतिक पूर्वाधार विकासका कार्यक्रमलाई एकीकृतरूपमा सञ्चालन गर्ने।	संख्या		४	४	४	४

५.१.६प्रमुख कार्यक्रम

१. शिक्षामासबैकोपहुँचपुर्‍याउनआवश्यकनीतिगतव्यवस्था

२. चार माध्यामिक विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय र कम्प्युटर ल्याबको स्तरोन्नति, बाह्र विद्यालयमा आधुनिक पूर्वाधार निर्माण।

३. सबै विद्यालयमा व्यवस्थापन समितिको गठन

४. सीमान्तकृत समुदायका लागि वार्षिक रू.5000/का दरले 20 जना बालबालिकालाई "**दार्मा ज्ञानज्योति छात्रबृत्ति**"कार्यक्रम प्रत्येक वर्ष सञ्चालन गर्ने।

५. प्रत्येक वर्ष माध्यामिकतहका विद्यार्थीका बीचमा विज्ञान, सूचना प्रविधि, कृषि जस्ता क्षेत्रमा गरिएका **"नवीन आविष्कार"**प्रदर्शनी र पुरस्कृत गर्ने ।

६. प्रत्येक वर्ष चार चार वटाका दरले सूचना प्रविधिमैत्री शैक्षिक सामग्री, पाठ्यक्रम, शिक्षक जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार विकासका कार्यक्रमलाई एकीकृतरूपमा सञ्चालन गर्ने।

५.१.७अपेक्षित उपलब्धि

योजना अवधिकोअन्तमागाउँपालिकाभित्रकाबाह्रवटासामुदायिकविद्यालयआधुनिक भौतिकपूर्वाधारकाहिसावलेसुविधासम्पन्नभएका,पाँच विद्यालयसमायोजनभएका, चार विद्यालयलाई प्राविधिक विद्यालयकोरुपमा रूपान्तरण भएका, शिक्षाकोअवसरबाटबञ्चितपूर्वप्राथमिकविद्यालयतथाविद्यालयरउच्चशिक्षाउमेरसमुहकासवैबालबालिकाकोशिक्षामापहुँच बृद्धिभएको,शतप्रतिशतबालबालिकालेबालमैत्रीवातावरणमाशिक्षाप्राप्तगरिरहेका,नियमितरूपमा हुन् आविष्कार प्रदर्शनीले व्यवहारिक र व्यवसायिक शिक्षामा परिवर्तन भएको, ज्ञानज्योति छात्रबृत्तिबाट सिमान्तकृत वर्गका बालबालिका शिक्षाको मूलप्रवाहीकरणमा अग्रसर भएका,सूचना तथा प्रविधिमैत्री एकीकृत कार्यक्रमले शैक्षिक सिकाइ र विद्यार्थीको सफलता र प्रतिस्पर्धी क्षमता उच्च र नमूनायोग्य भएकोहुनेछ।

५.२स्वास्थ्य

५.२.१पृष्ठभूमि

मुलुक तथा नागरिकको विकासका लागि स्वस्थ नागरिक हुनै पर्दछ।नेपालको संविधानले प्रत्क नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य वा निःशुल्क प्राप्त गर्ने मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ।आधारभूतस्वास्थ्यसेवालाईगाउँपालिकाकाप्रत्येक वडाकेन्द्रमा विस्तार तथा स्तरोन्नोतिगरिलोककल्याणकारीराज्यकोमूलभूतमान्यतालाईब्यवहारमाउतार्नुगाउँपालिकाकोकर्तव्यरजिम्मेवारी हो।गाउँपालिकाभित्ररहेकास्वास्थ्यसंस्थामाआवश्यकताअनुसारकोआधुनिकउपकरणरविशेषज्ञचिकित्सकरआधुनिकभौतिकपूर्वाधारकोव्यवस्थागरिस्वास्थ्यसेवालाईप्रभाबकारीवनाउनआमूलपरिवर्तनकोखाँचोरहेकोछ।

गाउँपालिकाभित्रखोपसेवा,सरकारद्धारानिःशुल्कउपलब्धगराइनेऔषधिकोव्यवस्था, पोषणकोअबस्थामासुधार, गर्भवतीसुत्केरीमहिलाकोस्वास्थ्यसुरक्षा,

किशोरकिशोरीलाईयौनतथाप्रजननस्वास्थ्यसम्बन्धीसचेतनाआदिसम्बन्धमाव्यवहारिकनीति, योजनातथाकार्यक्रमको कार्यान्वयन गर्दैस्वस्थनागरिकरस्वच्छसमाजनिर्माणमाउल्लेख्य योगदान पुग्नजाने देखिन्छ।यसबाट राष्ट्रिय तथा दिगो विकासले लिएका लक्ष्य प्राप्तिमा महत्त्वपूर्ण परिपूरकको कार्य जिम्मेवारी पूरा हुन जानेछ।स्वास्थ्य

क्षेत्रमा सुधार ल्याउन आधुनिक चिकित्सा, होमियोप्याथी चिकित्सा, आयुर्वेदिक चिकित्सा, अकपञ्चर चिकित्सा लगायतका बैकल्पिक चिकित्सा प्रणालीको एकीकृत तथा समन्वयात्मकरूपमा अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ।

५.२.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

स्वास्थ्य क्षेत्रका जनशक्ति विदेश पलायन हुने, जोखिमपूर्ण तथा अत्यावश्यक सेवाकारूपमा स्वास्थ्य सेवामा संलग्न सरकारी कर्मचारीलाई पनि अन्य साधारण कर्मचारी सरह मात्र सेवा सुविधाको प्रबन्ध रस्थानीय तहमा खटिएका स्वास्थ्यकर्मीको तालिम अध्ययन अभ्यासबाट बञ्चित हुने परिस्थितिले स्थानीय तहमा विशेषज्ञ जनशक्ति जान नचाहनु, सबैनागरिकलेअपेक्षागरेअनुरुपकोस्वास्थ्यसेवाकोसहजपहुँचमाकमीरहनु, स्वास्थ्यजनशक्तिउत्पादनरउपयोगबीचसामन्जस्यताहुननसक्नु, स्वास्थ्यसंस्थामाआवश्यकताअनुसारकोआधुनिकउपकरणरविशेषज्ञचिकित्सककोकमीहुनु,सर्नेतथानसर्नेरोग, कुपोषण, दूर्घटनातथाविपदजन्यस्वास्थ्यसमस्याविद्यमानरहनु, स्वास्थ्यसेवामानिजीक्षेत्रकोव्यवस्थापनतथानियमनयथोचितहुननसक्नुसंघीयताकोमर्मरभावनाअनुरुपसबैक्षेत्रमानागरिककोसमतामूलकपहुँचस्थापितगर्नु, निःशुल्कआधारभूततथागुणस्तरीयस्वास्थ्यसेवालाईसबैस्थानीयतहबाटसर्वसुलभरुपमाउपलब्धगराउनु, आयुर्वेदिक चिकित्सा जस्ता परम्परागत एवं बैकल्पिक चिकित्सा प्रणालीप्रति बेवास्ता गरिनु जस्तासमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

5.2.3 अवसर

संविधानलेप्रत्याभूतगरेकास्वास्थ्यसेवासम्बन्धीनीतितथाकानुनकोनिर्माणहुनु, स्वास्थ्यक्षेत्रमानागरिककोचेतनातथाचासोबढ्दैजानु, स्थानीय तहमा दक्षस्वास्थ्यकर्मीको सेवा समूह रही स्थायीरूपमा काम गर्ने वातावरण सिर्जना हुनु, कोभिड–19 जस्ता महामारीका कारण स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी बृद्धि भई स्वास्थ्य क्षेत्रको समग्र प्रणालीको सुदृढीकरण हुनु, नयाँ संरचना थपिनु, स्वास्थ्यबीमारआधारभूतस्वास्थ्यसेवाकोजनसंख्यातथास्थानीयऐन, नियम, निर्देशिकातथाकार्यविधितयारगरिकार्यान्वयनहुनु,आयुर्वेदिक चिकित्सा जस्ता परम्परागत एवं बैकल्पिक चिकित्सा प्रणालीप्रति लगानी विस्तार हुनु, तीनै तहका सरकारका बीचमा स्वास्थ्य क्षेत्रको सुदृढीकरणमा प्याकेजकोरूपमा कार्यान्वयन गरिनुस सूचना प्रविधिको विकास, गुणस्तरिता र पहुँचले टेलिमेडिसिन, टेलिहेल्थको प्रयोग बढ्नुआदियसक्षेत्रमारहेकाअवसरहुन्।

५.२.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

सबै नागरिकमा आधारभूतस्वास्थ्यसेवाकोपहुँचबाट गुणस्तरीय जीवन।

लक्ष्य

सबल स्वास्थ्य प्रणालीको विकास र विस्तार गर्दैस्वास्थ्यसेवामासबैकोपहुँचरजनविश्वास स्थापित गर्ने।

उद्देश्य

१. निःशुल्कआधारभूत स्वास्थ्य सेवा,गुणस्तरीयएवम्विशिष्टीकृतस्वास्थ्यसेवामानागरिककोपहुँचविस्तारगर्नु।

२. औपचारिक तथा अनौपचारिक शैक्षिक क्रियाकलापबाट आमनागरिकमास्वास्थ्यसम्बन्धीनिरोधात्मक, प्रवर्द्धनात्मक र उपचारात्मक पद्धति र प्रणालीकोअभिवृद्धिगर्नु।

३. आधुनिक तथा बैकल्पिक समग्र स्वास्थ्यसेवाकोव्यवस्थापनसुदृढीकरणगर्नु।

५.२.५ रणनीति तथा कार्यनीति

५.२.४.१ आधुनिकविधिरनिश्चितमापदण्डविकासगरिस्वास्थ्यसंस्थाकोसंख्या, प्रकार, स्थानतथाआवश्यकस्वास्थ्यजनशक्तिकोनिर्धारणगर्नगुरुयोजनातयारगरिलागूगरिनेछरक्रमशःसमयसापेक्षरूपमापेशागतजनशक्तिकोव्यवस्थातथाक्षमताअभिवृद्धिगरिनेछ।

५.२.४.२ एकचिकित्सकरस्वास्थ्यकर्मीएकस्वास्थ्यसंस्थाकोअवधारणालाईलागूगर्नतथासेवाकोपहुँचविस्तारगर्नकालागिसरकारीअस्पतालमाअतिरिक्तसुविधासहितकोविस्तारितस्वास्थ्यसेवाकार्यान्वयनगरिनेछ।

५.२.४.३ नयाँप्रविधिजन्यस्वास्थ्यसामग्रीकासाथैऔषधितथाऔषधिजन्यसामग्रीकोउत्पादन, आयात, भण्डारण, वितरणतथाप्रयोगकोनियमनतथाव्यवस्थापनगरिनेछ।

५.२.४.४स्वास्थ्यव्यवस्थापनसमितिकोगठनगरिनेछ

५.२.४.५ आभारभूतस्वास्थ्यसम्बन्धीतथ्याङ्कअध्यावधिकगरिनेछ

५.२.४.६ अस्पतालतथास्वास्थ्यकेन्द्रकोनिर्माणकालागिआर्थिकस्रोतकोव्यवस्थागरिनेछ।

५.२.४.७ अस्पतालतथास्वास्थ्यकेन्द्रनिर्माणकालागिजग्गाकोव्यवस्थापनसाथैसुविधासम्पन्नअस्पतालरस्वास्थ्यकेन्द्रकोनिर्माणगरिनेछ।

५.२.४.८ आयुर्वेदचिकित्सा, प्राकृतिकचिकित्सातथाअन्यचिकित्सापद्धतितथासेवालाईसञ्चालनगरिनेछ।

५.२.४.९ सवैस्वास्थ्यकर्मीतथामहिलास्वास्थ्यस्वयंसेविकाकोशिपरदक्षताबृद्धिकालागिनियमिततथाप्रशिक्षणकोव्यवस्थामिलाउने

५.२.४.१० स्वास्थ्यहेल्पडेक्सकोव्यवस्थागर्नेकुष्ठरोगतथासरुवारोगलगायतस्वास्थ्यसँगसम्बन्धितसवैविषयरक्षेत्रकाबारेमासञ्चारस्रोत, एसएमएसलगायतकासम्भाब्यसवैखालेप्रविधिकोप्रयोगगरिजनचेतनामुलककार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

५.२.४.११ विभिन्नकिसिमकाखोप, भिटामिनपोलियोथोपा, अल्वेण्डाजोलवितरणजस्ताअभियानगतकार्यक्रमसञ्चालनतथाव्यवस्थापनगरिनेछ।

५.२.४.१२ लागूपदार्थदुर्व्यसनीविरुद्धसचेतनाकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

५.२.४.१३ स्वास्थ्यविमालाईअनिवार्यगरिनेछ।

५.२.४.१४ स्वास्थ्यकेन्द्रमार्फतगर्भवतीजाँचसेवालाईप्रभावकारीबनाउने

५.२.४.१५ कुपोषितबालबालिकातथागर्भवतीरसुत्केरीमहिलाकालागिपोषणशिक्षातथापोषणसहयोगकार्यक्रमसाथै आइरनचक्कीतथाक्यालसियमचक्कीवितरणकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ

५.२.४.१६ सीमान्तकृतपरिवारकागर्भवतीमहिलालाईसरसफाईकोलागिनिःशुल्कसावुन, सेम्पुतथातेलवितरणगरिनेछ

५.२.४.१७ एम्बुलेन्ससेवालाईप्रभावकारी, सर्वसुलभरसहुलियतपूर्णबनाउने।

५.२.४.१८ विभिन्नस्वास्थ्यसंस्थाकोसम्लग्नतारसहयोगमाप्रत्येक३/३महिनामाबिपन्नवर्ग, पिछडिएकातथागरिबसमुदायबसोवासगरेकाक्षेत्रलाईलक्षितगरिनिःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण, औषधि तथा सर्जिकल उपकरण उपलब्ध गराउने।

५.२.४.१९ समग्रस्वास्थ्यउपचारसाथैमहिलातथाबालबालिकाकालागिअनिवार्यखोप, सुत्केरीगराउनेतथामहिलातथाबालपोषण, स्वास्थ्यसरसफाई, प्रजनन्स्वास्थ्य, एचआईभीएड्सनियन्त्रण, परिवारनियोजन, महामारी, क्षयरोगऔषधिसहितकोघुम्तिस्वास्थ्यसिविरसञ्चालनगरिनेछ

५.२.४.२० गाउँघरक्लिनिकसञ्चालनगर्नेसाथैनवजातशिशुकोनियमिततौललिनेव्यवस्थामिलाउने

५.२.४.२१ सरसफाईकोलागिसीमान्तकृतपरिवारमाजन्मेकाबालबालिकाकालागिनिशुल्कसावुन, सेम्पुतथातेलवितरणगर्ने

५.२.४.२२ शिशुस्याहारकेन्द्रस्थापनारसञ्चालनगरिनेछ।

५.२.४.२३ व्यवस्थितपरिवारप्रोत्साहनपुरस्कारवितरणगर्ने।

५.२.४.२४ आधुनिक सूचना प्रविधिको उपयोग गर्दै उन्नत र भरपर्दो टेलिमेडिसिन तथा टेलिहेल्थका लागि आवश्यक जनशक्ति पूर्वाधारको निर्माण गर्ने।

५.२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

स्वास्थ्य क्षेत्र							
क्र।सं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	स्वास्थ्य सम्बन्धी नीति तथा कानुन तर्जुमा र कार्यान्वयन	संख्या		२	(	(	२
२.	स्वास्थ्य केन्द्रको स्तरोन्नति गर्ने	संख्या		१	१	१	३
३.	स्वास्थ्य जनशक्तिको व्यवस्थापन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४.	स्थानीय तह स्वास्थ्य प्रोफाइल तयारी र प्रकाशन	संख्या		१	(	(	१
५.	एक वडा एक स्वास्थ्य संस्थाको निर्माण र सञ्चालन	संख्या		१	१	२	४
६.	स्वास्थ्य संस्थामा नागरिकको पहुँच अभिवृद्धि गर्न सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	औषधि वितरण र भण्डारण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्थाको स्तरोन्नति गर्ने	संख्या		१	(	(	१
९.	आयुर्वेद तथा बैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिको विकास	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्रमा शारीरिक शिक्षाका लागि ध्यान, योगा तथा व्यायाम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
११.	अनिवार्य स्वास्थ्य विमा कार्यक्रमको विस्तार	संख्या		३०००	४०००	५०००	१२०००

१२.	एकीकृत स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या		१	१	१	३
१३.	कुपोषण न्यूनीकरणका लागि स्वस्थ बानी र व्यवहारको प्रवर्द्धन	संख्या		१	१	२	४
१४.	विपद् तथा महामारीको तत्काल सम्बोधनका लागि स्वास्थ्यकर्मी सहितको टोली परिचालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१५.	एम्बुलेन्स सेवाको एकीकृत विकास गरि तालिम प्राप्त चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीको परिचालन	संख्या		१	१	१	३
१६.	गर्भवती महिला प्रतिक्षा गृह सञ्चालन	संख्या		१	१	२	४
१७.	सर्ने तथा नसर्ने रोगको रोकथाम र नियन्त्रण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१८.	टेलिमेडिसिन तथा टेलिहेल्थका लागि आवश्यक जनशक्ति विकास तथा अन्य पूर्वाधारको निर्माण	संख्या		१	१	१	३
१९.	स्वास्थ्य सेवाका जनशक्तिको उत्प्रेरणका लागि प्रोत्साहन सुविधा- मौद्रिक तथा गैरमौद्रिक	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

५.२.७प्रमुख कार्यक्रम

- सबैस्वास्थ्यव्यवस्थापनसमितिकोगठन
- प्रत्येक वडामा शिशुस्याहारकेन्द्रस्थापनारसञ्चालन
- कुपोषितबालबालिकातथागर्भवतीरसुत्केरीमहिलाकालागिपोषणशिक्षातथापोषणसहयोगकार्यक्रम
- सबै नागरिक स्वस्थ्य बनाउने नीति अनुरुप अनिवार्य स्वास्थ्यविमा कार्यक्रम
- सबै वडामा एम्बुलेन्स सेवा सञ्चालन

- .... स्वास्थ्य केन्द्रलाई कम्प्युटर ल्याब, आधुनिक सर्जिकल उपकरणर भवन संरचना बनाई टेलिमेडिसिन तथा टेलिहेल्थबाट विशिष्ट प्रकारका स्वास्थ्य उपचार सेवा उपलब्ध गराउने।
- नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग विशेष अनुदान वा सशर्त अनुदानमा आधारित रही...........स्वास्थ्य केन्द्रलाई 15 शैयाको अस्पतालकोरूपमा स्तरोन्ति गर्ने ।

५.२.७अपेक्षित उपलब्धि

योजना अवधिकोअन्तमाएउटा सुविधासम्पन्न १५ शैयाको अस्पताल तथा तीन वटा थप प्राथमिकस्वास्थ्यकेन्द्ररऔषधालयकोस्थापनारविकासभईसम्पूर्णगर्भवतीमहिला, नवजातशिशुलगायतसवैजनतालेसर्वसुलभरुपमागुणस्तरीयस्वास्थ्यसेवाकोउपभोगको अवसर पाएको,विशिष्ट प्रकारका असाध्य रोगको उपचार विशेषज्ञ एवं टेलिमेडिसिन र टेलिहेल्थको माध्यमबाट उपलब्ध भएको, सबै नागरिकमा स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम पुगेको,स्वास्थ्य सेवामा कार्यरत जनशक्तिलाई विशेष प्रोत्साहन उपलब्ध गराई स्वास्थ्यकर्मीउच्च मनोबल र उत्प्रेरणासहित नियमित उपचार सेवामा सहभागी भएका, तीनवटा गाउँघर क्लिनिक सञ्चालन भएको,सबै वडाबाट एम्बुलेन्स सेवा नियमित सञ्चालन भएको, औपचारिक तथा अनौपचारिक शैक्षिक प्रणालीबाट सबै नागरिक स्वास्थ्य र जीवनप्रति सुशिक्षित भएका, बैकल्पिक चिकित्सा प्रणालीको पनि जनविश्वास बढेकोएवं विकास भएकोहुनेछ।

५.३जनसंख्या तथा बसाइँसराई

५.३.१पृष्ठभूमि

मानव सभ्यताको सुरूआतदेखि नै अवसर र सुविधाको प्यास मेटाउन बसाइसराई गरी सुविधायुक्त ठाउँमा पुग्ने मानवीय स्वभाव नै रहिआएको छ। नेपालकोसंविधानरकार्यविस्तृतीकरणलेजनसंख्यायोजना, परिवारनियोजनरजनसंख्याव्यवस्थापनलाईसंघरप्रदेशकोएवम्व्यक्तिगतघटना (जन्म, मृत्यु, विवाह, सम्बन्धबिच्छेद, बसाईसराई)सम्बन्धिततथ्याङ्कव्यवस्थापनगर्नेकार्यसंघ, प्रदेशरस्थानीयतहकोसाझाअधिकारकोरूपमालिएकोछ।जनशक्तिविकासकोपरिचालकतथाप्रयोगकर्ताकासाथैउत्पादकरउपभोक्तासमेतहो।सबैनागरिककोगुणस्तरीयजीवनयापनकोलागिअवसरकोवृद्धिगर्नेजनसंख्यासम्बन्धीदीर्घकालीनयोजना (२०६७-२०८७), राष्ट्रियजनसंख्यानीति२०७१, बमोजिमगाउँपालिकालेउपयुक्तनीति,योजनातथाकार्यक्रमतयारगरिअगाडिबढ्नुपर्नेदेखिन्छ।

५.३.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारीका अवसर, प्रविधिको पहुँच शहरमबाट ग्रामीण क्षेत्रमा विस्तार र विविधीकरण गर्नुस सोह्रवर्षदेखिपचासवर्षउमेरसमूहकाअधिकांशयुवाजनशक्तिबैदेशिकरोजगारीतथाअध्ययनलगायतअन्यकामकोसिलसिलामाबिदेशमारहनु,जस्ताकारणलेतराईमधेशतथासहरीक्षेत्रमाबसाईसराईकोप्रकृयातीब्र हुनु, ज्येष्ठनागरिककोजनसंख्याबढ्दोक्रममाहुनुतथागरिबी, अशिक्षा, भौगोलिकविकटता, अव्यवस्थितबसोबासरसामाजिककुरीतिलेजनसंख्यारविकासकाबीचअसन्तुलनहुनु,विदेशमासिकेकोसीपलाईस्वदेशमाउपयोगगर्नेव्यवस्थामिलाउनु, उच्चदरमाबढ्दोज्येष्ठनागरिकजनसंख्याकोव्यवस्थापनगर्नु, स्वास्थ्य,शिक्षा, रोजगारीरखानेपानीजस्ताआधारभूतसुविधासहितकोएकीकृतबस्तीकोविकासगर्नु,सन्तुलिततथासमानुपातिकविकासमार्फत्आन्तरिकबसाइँसराइलाईव्यवस्थितगर्नु,सामाजिक सांस्कृतिक एकता र सद्भावको संरक्षण गर्नुजस्तायसक्षेत्रकाप्रमुखसमस्यातथाचुनौतीहुन्।

5.3.3 अवसर

नेपालको जनसांख्यिक संरचनामा पन्ध्रदेखि उनान्साठीवर्षउमेरका सन्तानउन्न प्रतिशत रहेकोलेजनसांख्यिकलाभकोउच्चतमउपयोगगरिदेशकोआर्थिकरसामाजिकविकासमायोगदानपुर्‍याउनसकिनेअवस्थारहनु, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, सिँचाई, विद्युतीकरण, सूचना प्रविधि, रोजगारीका अवसर ग्रामीण क्षेत्रमा विस्तार हुँदै जानुस सहरी क्षेत्रको तुलनामा शान्ति सुरक्षा सरसफाइको अवस्था राम्रो हुनुस वातावरणीय प्रदूषण र सरूवा रोगको प्रकोप न्यून हुनु सस्थानीयसरकारकारूपमास्थापितगाउँपालिकालेजनसंख्याव्यवस्थापनलाईप्राथमिकतामाराख्नु, सूचना प्रविधिको सहजताले विश्वका जुनसुकै कुनाको काम गर्न सकिनुआदियसक्षेत्रकोअवसरकोरूपमालिनसकिन्छ।

५.३.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

शिक्षा,स्वास्थ्य,रोजगारीतथासामाजिकसुरक्षासहितकोजनसंख्या र बसाइसराईव्यवस्थापन।

लक्ष्य

आधारभूत मानवीय आवश्यकताको सम्बोधन गर्दै जनसंख्या र बसाईसराईका बीचमा सन्तुलन र समृद्धिहासिल गर्ने।

उद्देश्य

१. सबैनागरिकमाशिक्षा,स्वास्थ्य,रोजगारीतथासामाजिकसुरक्षाका अवसरको पहुँच पुर्याईगुणस्तरीयजीवनयापनकोअवसरसिर्जनागर्नु।

२. आर्थिकविकासरसमृद्धिमाजनसंख्यिक लाभांशको अधिकतमउपयोगगर्नु।

५.३.५रणनीति र कार्यनीति

५.३.४.१ जनशक्तिविकासकालागि नीति तथाकार्ययोजनाबनाईलागूगर्ने।

५.३.४.२ स्वास्थ्य, विकासकार्यक्रमरजनसंख्याबीचसामञ्जस्यताकायमगर्दैजनसंख्याव्यवस्थापनलाईसमन्वयात्मकरूपमा सञ्चालनगरिनेछ।

५.३.४.३ जनसंख्यासम्बन्धीअध्ययनअनुसन्धानगर्ने, जनसंख्याव्यवस्थापनसम्बन्धीनीतिबनाउने।

५.३.४.४ सबैविकासनीतितथाकार्यक्रममाजनसंख्यालाईएकीकृतगर्ने।

५.३.४.५ विदेशवाटप्राप्तविप्रेषणरसीपलाईउत्पादनक्षेत्रमालगाउने।

५.३.४.६ वडाकेन्द्रक्रमश:प्रशासनिकएवम्आर्थिककेन्द्रकोरुपमाविकासगर्ने।

५.३.४.७ परिवारनियोजनकासाधनकोप्रयोगबढाईजनसंख्याबृद्धिलाईप्रतिस्थापनदरमाब्यवस्थितगर्ने।

५.३.४.८ श्रमबजारमाआउनेआर्थिकरुपलेसक्रियजनसंख्यालाईब्यवसायिकतालिमसंञ्चालनगर्ने।

५.३.४.९ ब्यक्तिगतघटनाकोदर्ताप्रभावकारीबनाउने।

५.३.४.१० सूचना प्रविधिको पहुँच र गुणस्तर सुधार गर्दै वहुआयामिक अवसरको उपलब्धता विस्तार गर्ने।

५.३.४.११ गुणस्तरीय जीवनका लागि सामाजिक, आर्थिक तथा भौतिक पूर्वाधारको लगानी सन्तुलित समन्यायिक र पारदर्शी बनाउने।

५.३.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

जनसंख्या तथा बसाइसराई								
क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य				योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०		
१.	जनशक्ति विकास योजना निर्माण र कार्यान्वयन	संख्या		१	(	(		१
२.	विकास आयोजनामा जनसंख्या व्यवस्थापनलाई एकीकृत गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
३.	जनसंख्या तथा दिगो विकासका कार्यक्रममा लक्षित वर्गको सहभागिता परिवार व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या		१	१	१		३
४.	गाउँपालिकाको नीति निर्माणमा ज्येष्ठ नागरिकको अनुभवको उपयोग गर्ने	संख्या		१	१	१		३
५.	जेष्ठ नागरिकका लागि सामाजिक संरक्षण कार्यक्रम सुदृढीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
६.	गाउँपालिकाका सवै भौतिक संरचना अपाङ्गमैत्री बनाउने	संख्या		२	२	२		६
७.	जनसंख्या व्यवस्थापनका लागि सरोकारवालासँग साझेदारी र सहकार्य	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
८.	ग्रामीण क्षेत्रबाट हुने बसाइसराईलाई व्यवथित गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
९.	व्यक्तिगत घटनाको दर्ता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने	संख्या		४	४	(		८
१०.	सूचना प्रविधिको पहुँच र गुणस्तर सुधार गर्दै वहुआयामिक अवसरको उपलब्धता विस्तार गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
११.	सामाजिक, आर्थिक तथा भौतिक पूर्वाधारको लगानी सन्तुलित, समन्यायिक र पारदर्शी बनाउने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

५.३.७प्रमुख कार्यक्रम

१. जनशक्तिविकासकालागि नीति तथाकार्ययोजना तर्जुमा र कार्यान्वयन

२. जनसंख्यासम्बन्धीअध्ययनअनुसन्धान एवं ब्यक्तिगतघटनाकोदर्ता व्यवस्थित वनाउने।

३. विप्रेषणरसीपलाईउत्पादनक्षेत्रमाउपयोग गरी रोजगारीका अवसरको सिर्जना गर्ने।

४. वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमलाई सन्तुलित, समन्यायिक र पारदर्शीरूपमा वितरण र विनियोजन गर्ने।

५.३.८अपेक्षित उपलब्धि

योजना अवधिकोअन्तमासबैनागरिकलाईशिक्षा,स्वास्थ्य,रोजगारीतथासामाजिकसुरक्षाउपलब्धगराईगुणस्तरीयजीवनयापनको अवसरसिर्जनाभएकोहुने,गाउँपालिकाकोआर्थिकविकासरसमृद्धिमाउपलब्धजनसंख्याकोमहत्तमउपयोगगाउँपालिकाकोआर्थिकविकासरसमृद्धिमाउपलब्धजनसंख्याकोमहत्तमउपयोगभएको, आधारभूत आवश्यकताका पूर्वाधार सन्तुलित र गुणस्तरीय आधारमा निर्माण भएर आर्थिक सामाजिक क्षेत्रमा सहभागिता बढेको, सूचना प्रविधिको पहुँच तथा गुणस्तर अभिबृद्धिबाट वहुआयामिक लाभ सबै नागरिकले लिन सक्ने वातावरणको निर्माण भएकोहुनेछ।

५.४युवा तथा खेलकुद

५.४.१पृष्ठभूमि

सक्षम, स्वस्थ, प्रविधिमैत्री र सृजनशील युवा समकालीन नेपाली समुदायको परिचय हो। परिबर्तनरविकासकोसंवाहकयुवाजनशक्तिहो।राष्ट्रियविकासमायुवासहभागिताकोअभिवृद्धिगर्दैराजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिकअधिकारकोपूर्णउपयोगकोवातावरणतयारगरियुवाकोसशक्तीकरणरविकासकालागिशिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारीलगायतकाक्षेत्रमाविशेषअवसरप्रदानगरिनुपर्दछ।बजारको माग अनुरुप शिक्षा प्रविधि क्षमता विकासका अवसर उपलब्ध गराउन नसक्दा युवा बरालिने र कुलतको दलदलमा भासिएका छन्। आफ्नै मुलुक तथा गाउँठाउँमा शिक्षा स्वास्थ्य प्रविधि र रोजगारीका अवसरको न्यूनताले एकातिर राज्यले युवाबाट लाभ लिन सकिरहेको छैन भने अर्कोतर्फ अवसरको खोजिमा युवा विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धी हुन नसक्दा सस्तो श्रममा जोखिमयुक्त काम गर्न बाध्य भएको छ।

उत्पादनरउत्पादकत्वबढाउनेपूँजीकोरूपमारहेकायुवाकोविदेशपलायनरोक्दैगाउँपालिकाकोविकासकोहरेकक्षेत्रमायुवाकोपहुँचबढाउनेरसामाजिकआर्थिकरूपान्तरणमायुवालाईमूलप्रवाहीकरणगर्दैशिक्षित, दक्ष, लगनशील,अनुशासितयुवाबाटगाउँपालिकाकोविकासमायोगदानकोवातावरणसिर्जनागर्नुआवश्यकदेखिन्छ।पुस्ता हस्तान्तरणमा देखिएको अस्वभाविक संस्कार परिवर्तन गर्ने हरेक क्षेत्रमा युवा सहभागितालाई प्रोत्साहित गर्ने, आविष्कार, सृजनाका लागि उल्लेख्यरूपमा प्रोत्साहन कोष तथा कार्यक्रम बनाउनु युवा र मुलुक सबैको हित र समृद्धिको आधार हुने देखिन्छ।

५.४.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

मुलुक विप्रेषणमा मात्र रमाउनुस व्यवहारिक, व्यवसायिक, प्राविधिक र प्रविधिमैत्री शिक्षा तथा तालिम प्रणाली नहुनुस शिक्षातथारोजगारीकानाममायुवाशक्तिविदेशपलायनहुनु, युवाकालागिउद्यमशीलताररोजगारीकाअवसरपर्याप्तनहुनु, युवालक्षितविकासकालागिठोसनीति, योजनारकार्यक्रमबनाईप्रभावकारीरूपमाकार्यान्वयननहुनु, वर्षेनीश्रमबजारमाथपिनेयुवालाईरोजगारीप्रदानगर्नु, युवालाईरोजगारमूलकरव्यावसायिकशिक्षातालिमउपलब्धगराईबेरोजगारीन्यूनगर्नु,युवालाईकुलततथादुर्व्यसनीबाटजोगाईसामाजिकआर्थिकक्षेत्रमायुवाकोसहभागितावृद्धिगर्नुस युवाका लागि सञ्चालित कार्यक्रम प्रभावकारी नदेखिनुस प्रविधिमैत्री युवालाई परम्परागत पेशा र रोजगारी उद्यमशीलतमा रूची नहुनु, आदियुवाविकासकाक्षेत्रमादेखिएकाप्रमुखसमस्यातथाचुनौतीहुन्।

5.4.3 अवसर

समाज रूपान्तरणका लागि राजनीतिक, प्रशासनिक र व्यवसायिक क्षेत्रमा सहभागी हुन सक्ने संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको अभ्यास प्रारम्भ हुनुस वहुआयामिक क्षेत्रको विकासमायोगदानगर्नसक्नेप्रशस्तयुवाशक्तिरश्रमगाउँपालिकामाउपलब्धहुनु, विदेशिनेयुवाबाटभित्रिनेविप्रेषणलेराष्ट्रियअर्थतन्त्रमासहयोगपुग्नु,बैदेशिकरोजगारीबाटफर्केकायुवास्वदेशमैब्यसायिकखेतीतथाउद्यममापरिचालितहुनु,युवालाईराष्ट्रनिर्माणमालगाउन, स्वदेशमारोजगाररस्वरोजगारकाअवसरअभिवृद्धिकातीनैतहकासरकारबाटयुवास्वरोजगारकार्यक्रमलाईप्राथमिकतादिइनुस विश्वव्यापीकरण र सूचना प्रविधिको विकासका अवसर प्राप्त हुनुसआदिलाईअवसरकारूपमालिनसकिन्छ।

५.४.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीनसोंच

युवाको वहुआयामिक विकासबाटगाउँपालिककोसमुन्नति।

लक्ष्य

नैतिकवान, चरित्रवान, राष्ट्रप्रेमी, प्रतिस्पर्धी, उद्यमशील र नवप्रवर्तनशील युवाको निर्माण र परिचालन गर्ने।

उद्देश्य

१. सबैयुवालाईउद्यमशील, स्वरोजगाररस्वावलम्बीवनाउनु।
२. गाउँपालिकाकोआर्थिकविकासरसमृद्धिमाउपलब्धयुवाशक्तिकोमहत्तमउपयोगगर्नु।
३. खेल तथा सामाजिक सांस्कृतिक क्षेत्रमा सहभागिता बढाउँदै युवाप्रतिभाआर्थिक सामाजिक प्रविधिको विकासमा लगाउनु।

५.४.५रणनीति र कार्यनीति

५.४.४.१ युवालाईविकासएवम्समृद्धिप्रतिजिम्मेवार,कर्तव्यबोध, चरित्रवानरनैतिकवान्वनाउनयुवानीतिनियमबनाईकार्यान्वयनगर्ने।

५.४.४.२ युवालाई उद्यम व्यवसाय सञ्चालनमा प्रोत्साहन गर्ने।

५.४.४.३ सीपमूलक, व्यवसायिकतथाप्राविधिकशिक्षाकालागिप्राविधिकशिक्षालयस्थापनाएवंशैक्षिककार्यक्रमसञ्चालनगर्ने

५.४.४.४

व्यापारव्यवसायसञ्चालनव्यवस्थापनकालागिइच्छुकयुवालेसर्वसुलभरुपमान्यूनतमब्याजदरमाऋण प्राप्तगर्नसक्नेव्यवस्थाकालागिबैंकतथावित्तीयसंस्थासँगसाझेदारीगर्ने

५.४.४.५

गाउँपालिकाभित्रैअवसरकोसिर्जनागरिबैदेशिकरोजगारीमाजानचाहनेयुवालाईनिरुत्साहितगर्नेसाथैकारणबसबैदेशिकरोजगारीमाजानचाहनेलागिसीपविकाससुरक्षितबैदेशिकरोजगारीतालिमसञ्चालनगर्ने।

५.४.४.६ युवास्वयंसेवक, स्वरोजगाररउद्यमसञ्चालनगर्नेसहुलियतकर्जाकोउपलब्धता।

५.४.४.७ युवानेतृत्वविकासरअध्ययनअनुसन्धानमासहभागिता।

५.४.४.८ युवामासकारात्मकसोंचविकासकोअभियानसञ्चालन

५.४.४.९ युवामाव्याप्तलागूपदार्थदुर्व्यसनीरोक्नसचेतनातथाउद्धारकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने

५.४.४.१

आर्थिकविकासकार्यक्रमसँगआवद्धगरिवर्तमाननिर्वाहमुखीकृषिप्रणालीलाईप्रतिस्थापनगर्दैआधुनिकएवं व्यवसायिककृषि कार्यक्रमसञ्चालनगर्नेतथायुवायुवतीबाटप्रवर्द्धितउद्योग, व्यापारतथाव्यवसायकोविकास, विस्ताररप्रवर्द्धनकालागिविशेषबजारसञ्जालकोव्यवस्थापनगर्ने

५.४.४.११ ब्यवसायिकशिक्षामाआधारितसामुदायिकयुवापुस्तकालयतथायुवासूचनाकेन्द्रस्थापनागरिसञ्चालनगर्ने

५.४.४.१२ युवाव्यायमशालास्थापना,खेलकुदमैदाननिर्माणरखेलकुदप्रतियोगितासञ्चालनगर्ने।

५.४.४.१३ खेलकुदविकासकार्यक्रमसँगआवद्धगरिखेलकुदतथाअतिरिक्तकृयाकलापकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने।

५.४.४.१४

युवाप्रतिभापुरस्कारकोस्थापनागरिआर्थिकविकासरसमृद्धिनिर्माणसाथैखेलकुदविकासरविस्तारमासंलग्नतथासहयोगपुर्याउनेयुवायुवतीलाईप्रतिभापुरस्कारबाटसम्मानितगर्ने।

५.४.४.१५ आजको युवा प्रविधिमैत्री पुस्ता (क्ष नभलभचबतष्यल, ध ब्ललयखबतखभ, ब्लतभचलभत, ष्कयबतवतभम, ब्लतर्भाभिअतगबा, कयअष्बा अगतिगचबा क्ष्लमषाभचभलत)भएकोले सूचना प्रविधिको उपलब्धता र गुणस्तर विकास गरी सेवा उद्यमशीलताको प्रवर्द्धन गर्ने।

५.४.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

युवा तथा खेलकुद							
क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	युवाको सर्वाङ्गीण विकासका निम्ति युवा सम्बन्धीदिर्घकालीन नीति, योजना तथा मापदण्ड निर्माण	संख्या		१	(	(	१
२.	युवा स्वयंसेवक परिचालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३.	गाउँपालिकाकोसमग्र विकास प्रक्रियामा युवालाई सहभागी गराउने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४.	युवा लक्षित प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम	संख्या		१	१	१	३
५.	युवालाई सहुलियत दरमा कर्जा प्रवाह गर्ने कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	उत्पादनमूलक उद्यमका लागि अनुदान परम्परागत पेशाको व्यवसायीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	विविध क्षेत्रका उत्कृष्ट युवालाईप्रतिभापुरस्कारप्रदान गर्ने	संख्या		१	१	१	३
८.	आचरण र सदाचारबारे युवालाई प्रशिक्षण	संख्या		१	(	१	२
९.	खेल मैदान तथा रंगशाला निर्माण	संख्या		(	१		१
१०.	खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्ने	संख्या		१	१	१	३
११.	गाउँपालिकाको गौरव राख्न सफल स्थानीय खेलाडीलाई	संख्या		१	१	१	३

	सम्मान गर्ने						
१२.	युवा क्लबहरूलाई खेलकुद सामग्री प्रोत्साहन	संख्या		८	८	८	२४
१३.	विद्यालयहरूमा खेल पूर्वाधार स्तरोन्नति	संख्या		५	३	३	११
१४.	युवामैत्री सूचना प्रविधि ल्याबको विकास गर्ने	संख्या		१	१	१	३
१५.	शासकीय प्रक्रिया, नीति निर्माण तथा कार्यान्वयनमा युवाको समावेशी सहभागिता अभिबृद्धि गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१६.	वित्तीय स्रोत साधनमा युवाको पहुँच दिगो, उत्थानशील बनाउँदै दायरा फराकिलो बनाउने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

५.४.७प्रमुख कार्यक्रम

१. युवाको सर्वाङ्गीण विकासका निमित्त युवासम्बन्धी दिर्घकालीन स्थानीय नीति, योजनातथा मापदण्डको तर्जुमा तथा परिष्कृत गर्ने ।

२. शासकीय प्रक्रिया, नीति निर्माण तथा कार्यान्वयनमा युवाको समावेशी सहभागिता अभिबृद्धि गर्नेसंस्थागत संरचनाको विकास गर्ने।

३. आविष्कार, नवप्रवर्तन, उद्यमशीलता, व्यवसायिकता प्रवर्द्धन गर्ने तथा जुनसुकै क्षेत्रमा उत्कृष्ट योगदान दिई गाउँ पालिकाको गौरब बढाउने युवालाई शिक्षा, उद्यमशीलता, खेलकूद, व्यवस्थापन, र विज्ञान प्रविधिक्षेत्रका एक–एक जना गरी पाँच युवालाई रू.पचास हजारका दरले प्रतिभा पुरस्कारबाट सम्मान गर्ने।

४. युवा उद्यमीलाई उद्यमशील सहुलियतपूर्ण कर्जा एवं व्याजमा अनुदानका लागि युवा उद्यमशीलता कोषको प्रवर्द्धन।

५. युवाका लागि तीन वटा सूचना प्रविधि पार्कको निर्माण तथा सार्वजनिक-निजी साझेदारी मोडलमा सञ्चालन गर्ने।

५.४.८अपेक्षित उपलब्धि

योजना अवधि पूरा हुँदासबैयुवालाईउद्यमशील, स्वरोजगाररस्वावलम्बीसीपमूलकतालिमप्रदानभएको,वित्तीयस्रोतमायुवाकोपहुँचवृद्धिभएकोहुने,युवामानेतृत्वविकासभई अर्थपूर्णसहभागिताभएकोहुने, रोजगाररस्वरोजगारव्यवसायमायुवाकोसहभागितावृद्धिभईयुवाकोविदेशपलायनमाकमीआएको,सिर्जनशील एवं

उद्यमशील कार्यमा युवा सहभागिता विस्तार भएको, खेलकुदपूर्वाधारकोनिर्माणभईखेलकुदक्षेत्रकोप्रवर्द्धनभएको, शासकीय प्रणालीमा अर्थपूर्ण सहभागिता अभिबृद्धिबाट सुशासनप्रवर्द्धनमा टेवा पुगेको, युवामा विश्वव्यापीकरण र सूचनाप्रविधिको लाभ प्राप्त भएको हुनेछ।

५.५बालबालिका तथा किशोरकिशोरी

५.५.१पृष्ठभूमि

बालबालिका तथा किशोरकिशोरीको मानसिक तथा शारीरिक स्वास्थ्य र विकासको परिवार समाज र समग्र विश्व समुदायको प्रमुख सबाल बनेको छ।नेपालकोसंविधानलेबालबालिकाकोहकलाईमौलिकहककोरूपमास्थापितगरेकोछ।दिगो विकासका लक्ष्यका सूचकहरूमा बालबालिकाको शिक्षा स्वास्थ्य बालश्रम पोषण सामाजिक दुर्व्यवहार लगायतका धेरै पक्षलाई समावेश गरिएको छ।बालबालिकातथाकिशोरकिशोरीकोशिक्षार स्वास्थ्यमापहुँचबढाउँदैउनीहरुबिरूद्धहुनेसबैप्रकारकाहिंसातथाविभेदकोअन्तगरिबालअधिकारकोरक्षागर्नुगाउँपालिकाको महत्वपूर्णजिम्मेवारीहो।अतः गाउँपालिकासंविधानरकानुनप्रदत्तजिम्मेवारीतथासामाजिकदायित्वबहनगर्नबालबालिकाकोगुणस्तरीयशिक्षा, स्वास्थ्य,बालबालिकामाथिहुनेहिंसा, शोषण, दुर्व्यवहार, उपेक्षाकोअन्त्यरसुरक्षितरपहुँचयोग्यवातावरणतथाकिशोरकिशोरीमाथिहुनेसबैप्रकारकाविभेदकोअन्त्यगर्नेविषयकोउपयुक्तनीति,योजनातथाकार्यक्रमनिर्माणगर्नुपर्नेआवश्यकतारहेकोछ।

५.५.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

गरिबी सामाजिक कुरीति बञ्चितीकरण अशिक्षा र लैङ्गिक सवालका कारण बालबालिका सानैदेखि घरव्यवहारमा संलग्न हुनु, अभिभावक तथा समाजले बालबालिकाकोगुणस्तरीयशिक्षा,स्वास्थ्यर पोषणमापर्याप्तध्यान नदिनु, बालमैत्रीवातावरणकोकमीहुनु, कानुनीनियन्त्रणकावावजुदबालश्रमशोषणकोअवस्थाविद्यमानरहनु, असहाय,अनाथ, सडकतथाश्रमिकबालबालिकाकोउचितसंरक्षणरव्यवस्थापनहुननसक्नु, बालबिवाह,हिंसा, शोषण, यौनदुर्व्यवहार, बलात्कार, हत्या, लिंगपहिचानगरिभ्रुणहत्या, बालन्यायप्रणालीकोप्रभावकारितानहुनुआदियसक्षेत्रकामुख्यसमस्यातथाचुनौतीहुन्।

5.5.3 अवसर

सामाजिक क्षेत्रमा गरिने सार्वजनिक लगानी विस्तार हुनु,संविधानमावालवालिकाकोहकलाईमौलिकहककोरूपमाप्रत्याभूतिगरिनु, गाउँपालिकालेबालबालिकाकासवाललाईप्राथमिकताकासाथसम्बोधनगर्नविभिन्ननीतितथाकार्यक्रमकोतर्जुमागर्नु,तीनैत

हकासरकारलेबालबालिकाकासम्बन्धमानीति, कानुन, संस्थागतसंयन्त्र, योजनातथाकार्यक्रमलाईप्राथमिकतामाराख्नु,दिगोविकासलक्ष्यमाबालबालिकातथाकिशोरकिशोरीसम्बन्धीविषयसमावेश गरिनु, तीनैतहकासरकारलेबालबालिकाकोशिक्षारस्वास्थ्यमाविशेषजोडदिइनु, वालअधिकारकोसंरक्षणतथाप्रवर्द्धनकालागिबालअदालत, वालमैत्रीस्थानीयशासनकोअवधारणा, बालक्लवगठन, किशोरकिशोरीलाईसम्बोधनगरिकार्ययोजनातर्जुमाहुनु, गैरसरकारी क्षेत्रबाट सामाजिक कुरीति परिवर्तनमा उल्लेख्य रूपमा योगदान पुर्‍याउनुयसक्षेत्रकाअवसरहुन्।

५.५.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

बालबालिकातथाकिशोरकिशोरीमैत्रीगाउँपालिका।

लक्ष्य

बालबालिकातथाकिशोरकिशोरीविरुद्धहुनेसवैप्रकारकाविभेद, हिंसारशोषण, असमानतकोअन्त्यगरी समाज रूपान्तरणका सक्षम योग्य र स्वस्थ नागरिकरुपमा विकास गर्ने।

उद्देश्य

१. बालबालिकातथाकिशोरकिशोरीकोसमग्रअधिकारकोसंरक्षणतथाप्रवर्द्धनगर्नु।
२. बालबालिकाको उज्जवल जीवनका लागि समाज र सरकारको परम्परागत दायित्वको पुनर्परिभाषित गर्नु।

५.५.5रणनीति र कार्यनीति

५.५.४.१ बालबालिकामाथिहुनेशारीरिकतथामानसिकसजाय, बालविवाह, बालश्रम, वालवालिकाविरुद्धकोहिंसा, लागूऔषध, बालयौन दुर्व्यवहार,बालबालिकाबेचबिखनतथागैरकानुनीओसारपसारलगायतवालवालिकासम्बन्धीकानुनीप्रावधानकाविषयमासचेतनामूलककार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

५.५.४.२ हिंसाप्रभावितबालबालिकातथाकिशोरकिशोरीकोउचितसंरक्षणतथापुनर्स्थापनाकालागिविशेषव्यवस्था गरिनेछ।

५.५.४.३ गाउँपालिकाकोबालमैत्रीस्थानीयशासनकार्यान्वयनरणनीतिकयोजनानिर्धारणगरिबालबचाउ, बालसंरक्षण, बालविकासरबालसहभागितासँगसम्बन्धितसवैकार्यक्रमसमयतालिकाकाआधारमासञ्चालनव्यवस्थापन गर्ने।

५.५.४.४ बालविवाहरबालअधिकारसम्बन्धीसचेतनामूलककार्यक्रमसञ्चालन।

५.५.४.५ सडकतथावेवारिसेवालवालिकाकोउद्धारतथासंरक्षण।

५.५.४.६ बालअधिकारसमितिकोसंस्थागततथाक्षमताविकास।

५.५.४.७ बालक्लवगठनतथासञ्चालन

५.५.४.८ किशोरकिशोरीकालागिजीवनोपयोगीसीपविकासतालिम।

५.५.४.९ अभिभावकसचेतनाकार्यक्रमसञ्चालन।

५.५.४.१० बालमैत्रीस्थानीयशासनप्रवर्द्धनकार्यक्रम।

५.५.४.११ बालकोषस्थापनातथासञ्चालन।

५.५.४.१२ मनोविमर्शसेवा, स्थानीयतहमाबालउद्यान, बालपुस्तकालय, बालसहभागितासँगसम्बन्धितबालक्लवतथाबालसंजालकोस्थापनारसंस्थागतसुदृढीकरण।

५.५.४.१३ बालबालिका तथा किशोरकिशोरप्रति परम्परागतरुपमा गरिने समाज र सरकारको दायित्व र जिम्मेवारी विश्वव्यापीकरण समाजको गतिशीलता र सूचना प्रविधिको प्रयोग अनुकूलका व्यवहार र लगानी, संरक्षणको व्यवस्थामा पुनर्परिभाषित गर्ने।

५.५.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

बालबालिका तथा किशोरकिशोरी							
क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	बालबालिका तथा किशोरी सम्बन्धी नीति तथा कानुन तर्जुमा	संख्या		१	(	(	१
२.	बहुक्षेत्रीय पोषण सम्बन्धीसचेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	२४
३.	किशोरकिशोरी प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	२४
४.	पूर्ण खोप सुनिश्चितताका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	२४
५.	बालविवाह तथा किशोर किशोरी सचेतना कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	२४
६.	जोखिममा परेका बालबालिकाको लागि पुनःस्थापना केन्द्र	संख्या		(	(	१	१

	स्थापना र सञ्चालन						
७.	यौन तथा प्रजनन अधिकार,वालविवाह सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	२४
८.	बाल क्लब तथा सञ्जाल गठन एवं परिचालन	संख्या		८	८	८	२४
९.	एक वडा एक वाल उद्यान निर्माण	संख्या		१	१	२	४
१०.	बालमैत्री स्थानीय शासन प्रवर्द्धन तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
११.	सार्वजनिकस्थल र विद्यालयमा बालमैत्री भौतिक संरचना निर्माण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१२.	बालअधिकार समिति गठन र परिचालन	संख्या		१	(	(	१
१३.	विशेष संरक्षण र सुविधा आवश्यक पर्ने बालबालिका तथा किशोरकिशोरको लागि भौतिक पूर्वाधार तथा सेवा सुविधा सोही अनुरूप विकास गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१४.	बालबालिकाको विकासका लागि विश्वव्यापीकरण, समाजको गतिशीलता र सूचना प्रविधिको प्रयोग अनुकूलका व्यवहार र लगानी, संरक्षणको व्यवस्थामा पुनर्परिभाषित गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

५.५.७प्रमुख कार्यक्रम

१. गैरसरकारी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्दै सामाजिक कुरीति तथा समयानुकूल सचेतनामूलककार्यक्रमसञ्चालन

२. उद्धारतथा संरक्षणरपुनर्स्थापनाकालागिविशेषव्यवस्था

३. बालक्लव रबालकोषगठनतथासञ्चालन

४. बालमैत्रीस्थानीयशासनप्रवर्द्धन

५.५.८अपेक्षित उपलब्धि

योजना अवधिकोअन्तसम्ममाबालबालिकातथाकिशोरकिशोरीविरुद्धहुनेसबैप्रकारकाविभेद, हिंसारशोषणअन्त्यभएको, बालमैत्री शासनको अभ्यास भएको, चार स्थानमाबालबालिका उद्यान सञ्चालन भएका, सूचना केन्द्र स्थापना भएको,बालबालिकातथाकिशोरकिशोरीमैत्रीगाउँपालिकाभएको, सरकारी निकाय, संस्था, बाबुआमा तथा संरक्षकको बालबालिकाप्रतिको दायित्व अभिबृद्धि भएकोहुनेछ।

५.६ज्येष्ठ नागरिक

५.६.१पृष्ठभूमि

जनसंख्याको संरचनागत अनुपातमा निकट भविष्यमा परिवर्तन देखिनेछ। विस्तारै जेष्ठ नागरिकको संरचनामा बृद्धि हुँदै जानेछ। यसबाट सक्रिय जनसंख्याको अनुपात घट्दै जाने तथा आश्रित जनसंख्याको अनुपातमा विस्तार हुँदै जानेछ।यसैले अहिलेदेखि नै उपयुक्त नीति, कानुन, योजना, संरचना, कार्यक्रम, व्यवहारलाई रूपान्तरण गर्नु सान्दर्भिक र बुद्धिमत्तापूर्ण पूर्वतयारी हुन जाने देखिन्छ।जेष्ठनागरिककोउचितसम्मानरसंरक्षणगरिआत्मसम्मानमाअभिबृद्धिगर्नुरसम्मानजनकजीवनयापनकोअवसर प्रदानगर्नुगाउँपालिकाकोकर्तव्यतथादायित्वहो।संविधानलेज्येष्ठनागरिककोहकलाईमौलिकहककोरूपमाव्यवस्थागरिरा ज्यबाटविशेषसंरक्षणतथासामाजिकसुरक्षाकोप्रत्याभूतिगरेकोछ।जेष्ठनागरिककोज्ञान, सीपरअनुभवकोसदुपयोगगर्नेवातावरणबनाउने,जेष्ठनागरिकमिलनकेन्द्र, कानुनीसहायताकेन्द्र,स्वास्थ्यउपचारकेन्द्रव्यवस्थापनरसञ्चालनगर्नेसार्बजनिकसेवामासहुलियत, औषधोपचार, सामाजिकसुरक्षाभत्तालगायतकाविविधविषयमागाउँपालिकालेउपयुक्तनीति,योजनातथाकार्यक्रमनिर्माणगर्नुपर्नेआवश्यक तारहेकोछ।

५.६.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

ज्येष्ठनागरिकलाईसेवासुविधारसामाजिकसुरक्षापर्याप्तनहुनु, उनीहरूकोज्ञान, सीपरअनुभवराष्ट्रलेउपयोगरपुस्तान्तरणगर्नेनसक्नु, शारीरिकरमानसिकरूपमाअसक्त, असहाय, एकल, वेवारिसेतथाजोखिममापरेकाज्येष्ठनागरिककोउचितसंरक्षणनहुनु,परिवारकोबाबुआमाप्रतिपूरागर्नुपर्नेदायित्वबहनरहेरचा हमाक्रमशःह्रासहुँदैजानु,अनुकूलन प्रकृतिका भौतिक पूर्वाधार र सामाजिक संरक्षणका कार्यक्रम सञ्चालन नहुनु, संयुक्त परिवारको परम्परागत संस्कारमा विचलन हुन गई न्यूक्लियस परिवारमा रूपान्तरण हुँदै जानु, परम्परागत संस्कार तथा सम्मान गर्ने प्रचलनमा क्षयीकरण हुँदै जानुआदियसक्षेत्रमारहेकासमस्यातथाचुनौतीहुन्।

५.६.३अवसर

जेष्ठ नागरिकको विशेष संरक्षण तथा सामाजिक सुरक्षाको हक संविधानद्वारा सुनिश्चित गरिनु, ज्येष्ठनागरिकको व्यवस्थापनस्थानीयसरकारकोअधिकारक्षेत्रभित्ररहनु, ज्येष्ठनागरिकको ज्ञान, सीपरअनुभवलाईउपयोगगर्नेवातावरणसृजनाहुँदैजानु, तीनैतहकासरकारकोनीति,कानुनतथायोजनामाज्येष्ठनागरिकका सवाललाईसम्वोधनगरिनु, सामाजिकविकाससंघरसंस्थापरिचालितहुनु, सबै तहका सरकारले सामाजिक संरक्षणका कार्यक्रम सालबसालीरुपमा कार्यान्वयन गर्नु, सूचना प्रविधिको विकासले जीवनयापनमा सरलता ल्याउनु, अन्तर्राष्ट्रय तथा राष्ट्रियरूपमा दिवस कार्यक्रमबाट समाजलाई उत्प्रेरित गराउनु, आदियसक्षेत्रकाअवसररहेकाछन्।

५.६.४दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

ज्येष्ठनागरिककोमर्यादित तथा सम्मानित जीवनयापनका लागि सामाजिकसंरक्षण।

लक्ष्य

ज्येष्ठनागरिककोजीवन सहज,सम्मानित,रसुरिक्षतबनाईउनीहरूकोज्ञान, सीपरअनुभवलाईसंस्कार र समाज रुपान्तरणमा उपयोगगर्ने।

उद्देश्य

१. ज्येष्ठनागरिककोउचितसम्मानरमर्यादाराख्दै संरक्षण गर्नु।
२. उनीहरुकोविशिष्ट ज्ञान, सीपरअनुभवको पुस्तान्तरण गर्नु।
३. परम्परागत संस्कार संस्कृतिका सबल पक्षलाई पुनर्जीवित तुल्याउनु।

५.६.५रणनीति र कार्यनीति

५.५.४.१ जेष्ठनागरिककोसामाजिकसंरक्षण तथा सुरक्षासँगसम्बन्धितनीति तथा कानुन तर्जुमा र परिमार्जनगर्ने ।

५.५.४.२ जेष्ठनागरिक, एकलमहिलातथाअनाथरअसहायबालबालिकाएकीकृतग्रामनिर्माणव्यवस्थापनतथामिलनकेन्द्रकालागिआवश्यकजग्गाजमिनतथास्थानकोव्यवस्थागर्ने

५.५.४.३ नीति निर्माणमा सहभागिता र स्रोत साधनमा पहुँच बढाई अपनत्व बृद्धिगर्ने

५.५.४.४ प्रत्येकवडामाकम्तिमाएक–एकवटाएकीकृतसेवासुविधा (दिवासेवा, स्वास्थ्यसेवा, कानुनीसेवालगायतकासेवासुविधा) सहितकोजेष्ठनागरिकमिलनकेन्द्रतथाचौतारीकोस्थापनारसञ्चालनगर्ने

५.५.४.५ असहायजेष्ठनागरिक, बालबालिकारएकलमहिलाकाएक्लोपनाकोअन्त्यकालागिपारिवारिकवातावरणरसेवासुविधासहितकोएकीकृतग्रामतथाआवासगृहनिर्माणतथासञ्चालनव्यवस्थापनगर्ने

५.५.४.६ जेष्ठनागरिकस्वास्थ्यउपचारकोषकोस्थापनागरिअसहायजेष्ठनागरिककालागिस्वास्थ्यउपचारतथागरिवतथाविपन्नवर्गकाजेष्ठनागरिककालागिनिःशुल्कऔषधिकोव्यवस्थामिलाउने।आफ्नोविशिष्ट प्रकारको ज्ञान, शिपरअनुभवकोसदुपयोगगरिसामाजिकतथाआर्थिकविकासमापुर्‍याएकोयोगदानकाआधारमाजेष्ठनागरिकसम्मानकार्यक्रमसञ्चालनव्यवस्थापनगर्ने

५.५.४.७ सामाजिकसुरक्षाभत्ताएवंपरिचयपत्रवितरणलाईसहजरसर्वसुलभबनाउने

५.५.४.८ जेष्ठनागरिककोलागिस्वास्थ्यअभ्यास (योगअभ्यास) केन्द्रस्थापनारसञ्चालनगर्ने

५.५.४.९ जेष्ठनागरिकलाईधार्मिकस्थल, पर्यटकीयस्थाललगायतकास्थानमाभ्रमणकोव्यवस्थामिलाउने

५.५.४.१० सार्वजनिकयातायातकासाधनमाजेष्ठनागरिकका लागिनिःशुल्कआवतजावतकोव्यवस्थामिलाउने

५.५.४.११ ज्येष्ठनागरिककोज्ञान, सीपरअनुभवलाईउपयोगगर्नेअवसरप्रदानगर्नुकासाथैअन्तरपुस्ताहस्तान्तरणगरिनेछ।

५.५.४.१२ आफ्नाआमाबाबुलाईसन्तानलेहेरचाहतथाउचितव्यवस्थापनगर्नुपर्नेपद्धतिकोथपप्रवर्द्धनगरिनेछ।

५.५.४.१3 सामाजिक सुरक्षा भत्ता लगायतका सुविधा बैंकिङ्ग प्रणालीमार्फत उपलब्ध गराउने।

५.५.४.१४ मानसिक स्वास्थप्रति विशेष सहुलियत र सुविधा उपलब्ध गराउने।

५.५.४.१५ सन्ततिको आर्थिक उपार्जनको निश्चित अंश बाबुआमालाई योगदान पुर्याउने गरी सन्तालाई उत्प्रेरित गरिनेछ।

५.५.४.१६ अनिवार्य स्वास्थ्य बीमाको व्यवस्था गरी सबै प्रकारका जटिल तथा दिर्घ रोगको उपचारमा सहज बनाउने।

५.५.४.१७ दिगो विकासको लक्ष्य अनुरूप जीवन पर्यन्त शिक्षालाई व्यवहारमा रूपान्तरण गर्ने।

५.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

जेष्ठ नागरिक							
क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी नीति तथा कानुन र तर्जुमा	संख्या		२	(	(	२

	एवं कार्यान्वयन						
२.	ज्येष्ठ नागरिकका सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणका कार्यक्रमलाई विद्युतीय माध्यमबाट कार्यान्वयन गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३.	ज्येष्ठ नागरिकप्रति गरिनुपर्ने सम्मान, आदर र संरक्षण घर परिवार, समाज र राज्यको दायित्व सम्बन्धमा औपचारिक तथा अनौपचारिक शैक्षिक कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४.	ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्रर स्वास्थ्यअभ्यास (योगअभ्यास) केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन	संख्या		१	१	१	३
५.	अन्तरपुस्ता सीप हस्तान्तरण कार्यक्रम	संख्या		(	१	(	१
६.	ज्येष्ठ नागरिक आश्रमको सुदृढीकरण	संख्या		(	१	(	१
७.	ज्येष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
८.	स्वास्थ्य बीमाको माध्यमबाट सबै प्रकारका जटिल तथा दिर्घ रोगको उपचारमा प्रत्याभूति	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९.	जीवन पर्यन्त शिक्षा	संख्या		३	३	३	९
१०.	नागरिक शिक्षा नैतिक शिक्षा र पूर्वीय दर्शनका असल पक्षलाई शैक्षिक पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने	संख्या		३	३	३	९

५.६.७प्रमुख कार्यक्रम

१. जेष्ठ नागरिकप्रति आदर, सम्मान, मर्यादा र संरक्षणमा घर परिवार समाज र स्थानीय सरकारको नैतिक जिम्मेवारी रहने गरी उपयुक्त नियमावली, निर्देशिकातथाकार्यविधि निर्माण

२. जेष्ठनागरिकमिलनकेन्द्रतथाचौतारी, आरोग्यकेन्द्र, भजनशाला, पुस्तकालय, आश्रमकोस्थापनारसञ्चालन

३. ज्येष्ठनागरिककोज्ञान, सीपरअनुभवलाई अन्तरपुस्ताहस्तान्तरणका लागि शैक्षिक संस्थामा आगन्तुक शिक्षक प्रणालीको विकास

४. सवारी साधन अस्पताल तथा अन्य पूर्वाधार निर्माणलाई जेष्ठनागरिकमैत्री बनाउने, सार्वजनिक तथा निजी सेवा प्रवाहमा जेष्ठनागरिकमैत्री तथा छुट्टै डेस्क स्थापना गर्ने।

५.६.७अपेक्षित उपलब्धि

पाका नागरिकलाई सम्मान र गौरवान्वित हुने गरि नीति कानुनको तर्जुमा एवं परिमार्जन भएको, जेष्ठ नागरिकप्रति हुने हिंसा तथा दुर्व्यवहारमा उल्लेख्य कमी आएको, जेष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र तथा चौतारी, आरोग्यकेन्द्र, भजनशाला, पुस्तकालय, आश्रमको स्थापना र सञ्चालनभएको,ज्येष्ठनागरिककोजीवनसम्मानितरसुरिक्षतबनाईउनीकोविशिष्ट ज्ञान, सीपरअनुभवअन्तरपुस्ता हस्तान्तरण गर्ने असल सामाजिक सांस्कृतिक परम्पराको पुनर्जीवन्त भएको,जेष्ठनागरिकमैत्री पूर्वाधार निर्माण तथा सेवाप्रवाहमा उल्लेख्य परिवर्तन भएकोहुनेछ।

५.७अपाङ्गता भएका व्यक्ति

५.७.१पृष्ठभूमि

संविधानतथाकानुनलेअपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोनागरिक, राजनैतिक,आर्थिक, सामाजिकतथासांस्कृतिकअधिकारसहितकोसम्मानजनकजीवनयापनकोअधिकारलाईस्थापितगरेकोछ।अपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोशिक्षा,स्वास्थ्य,रोजगारी,उचितसम्मानरउपयुक्तअवसरप्रदानगरिअपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोअधिकारलाईसंरक्षणगर्नगाउँपालिकालेठोसनीति, योजनातथाकार्यक्रमतयारगरिअगाडिबढ्नआवश्यकरहेकोछ।शारीरिक तथा मानसिकरूपमा फरक देखिए पनि यस्ता व्यक्तिमा अदभूत खालको कुनै न कुनै फरक प्रकृतिको क्षमता रहेको हुँदा क्षमता अनुसारको अवसर उपलब्ध गराउनुपर्ने हुन्छ। सामाजिक व्यवहार, चिन्तन, सोंचाई दृष्टिकोणमा परिवर्तन गर्न सकिएमा पनि यस प्रकारको आत्मसम्मान र स्वाभिमानको ठूलो कदर भएको हुन्छ।विकास निर्माण तथा सेवा प्रवाहमा अपाङ्गता भएका व्यक्ति अनुकूल बनाउन सकिएमा अपाङ्गता भएका व्यक्ति, समाज र समग्र राष्ट्रले गौरब गर्न र पर्याप्त लाभलिन सक्छ। सबै तहका सरकारबाट समावेशी, समन्यायिक, सन्तुलित र सहभागितामूलक शासन व्यवस्थाको प्रवर्द्धन नै संविधानको मर्म तथा भावनाको पालना हो।

५.७.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

अपाङ्गता भएका व्यक्तिको आत्मसम्मान र स्वाभिमानप्रति सामाजिक व्यवहार, चिन्तन, सोंचाई दृष्टिकोणमा साँघुरो एवं सहानुभूतिमूलक देखिनु, अपाङ्गतामैत्रीशिक्षारशैक्षिकपूर्वाधारअभावमाअपाङ्गताभएकावालवालिकाविद्यालयकोपहुँचबाटबाहिरिनु, अपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोलागिरोजगारीउपलब्धगराउननसक्नु, सामाजिकसहभागितारआयआर्जनकाअवसरमासमानपहुँचनहुनुरविभिन्नअवरोध, विभेदरअसमानव्यवहारकोअवस्थाविद्यमानहुनु, भौतिकसंरचनाअपाङ्गमैत्रीनहुनु,सूचनातथासञ्चारप्रविधिअपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोलागिपहुँचयुक्तहुननसक्नु, अपाङ्गताको वर्गीकरण अनुसारको व्यवहार तथा सेवा सुविधाको उपलब्ध गराउन नसक्नुयसक्षेत्रकाप्रमुखसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

5.7.3 अवसर

नेपालको संविधानमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको हकको प्रत्याभूति गरिनुस अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि दिगो विकासका लक्ष्य आदिमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि विभिन्न प्रावधान रहनु, राष्ट्रिय तथा स्थानीय परिवेशमाअपाङ्गता भएका व्यक्तिप्रतिको धारणामा परिवर्तन आउनुस उनीहरुको आत्मसम्मान, रोजगारी, आवतजावत, शैक्षिक अवसरमा सहज हुने गरि नीति कानुनको तर्जुमा र पालनाको प्रवृत्तिमा बढोत्तरी हुनुससूचना प्रविधिको विकासले दैनिक जीवनयापनमा सहजीकरण गर्नुस सडक, भवन जस्ता भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा अपाङ्गतामैत्री बनाउने नीतिगत तथा प्रचलन बढ्नुस राजनीतिक, प्रशासनिक, सामाजिक क्षेत्रमा यस्ता वर्गका लागि विशेष संरक्षण र सहभागिताको सुनिश्चितता गरिनु, संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्वको अवधारणाले मूर्त रूप लिनु, यस्ता व्यक्तिको उपचार पद्धतिमा नवीनता आउनु र प्रविधिको विकासले उपयुक्त उपकरण उपलब्ध सरकार तथा गैरसरकारी संस्थाबाट गराइनु जस्ता महत्त्वपूर्ण अवसरकारूपमा रहेका छन्।

५.७.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

अपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोराजनैतिक,आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिकअधिकारसहितकोमर्यादितजीवन।

लक्ष्य

अपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोसबै शासकीय क्षेत्रमा पहुँचस्थापितगरिमर्यादिततथा न्यायोचित जीवनजीउनेवातावरणसिर्जनागर्ने।

उद्देश्य

अपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोराजनैतिक,आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिकअधिकारमार्फतसबै प्रकारका अवसरमासहज पहुँचस्थापितगरिमर्यादितजीवनजीउनेवातावरणबनाउनु।

५.७.५रणनीति र कार्यनीति

५.७.४.१ सबैप्रकारकाअपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोहकअधिकारसंरक्षणगर्नआवश्यकनीतिनिर्माणगरिप्रभावकारीकार्यान्वयनगर्ने।

५.७.४.२ गाउँपालिकाभित्र बसोबास गर्ने अपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोअभिलेख व्यवस्थापन गर्दै क्षमतापहिचानगर्ने।

५.७.४.३ अपाङ्गकोअधिकाररक्षमताउपयोगकाविषयमाजनचेतनामूलककार्यक्रमसञ्चालनगर्ने

५.७.४.४ अपाङ्गताकोपहिचानगरिसहायकतथासहयोगीसामग्रीवितरणगर्ने

५.७.४.५ सीपविकासकेन्द्रकोस्थापनारसञ्चालनगर्ने

५.७.४.६ अपाङ्गबाटप्रवर्द्धिततथासञ्चालितसाथैअपाङ्गलेमात्ररोजगारीप्राप्तगर्नेगरिएकनमूनाउद्योगवाव्यापारवाव्यवसायसञ्चालनव्यवस्थापनमागाउँपालिकालेसहयोगरसाझेदारीगर्ने

५.७.४.७ अपाङ्गताकोवर्गीकरणकाआधारमापरिचयपत्रवितरणगर्ने

५.७.४.८ पूर्णअपाङ्गभईक्षमताकोप्रयोगगर्ननसक्नेभएकाव्यक्तिकालागिपोषणसहयोगकार्यक्रमसञ्चालनगर्नेसाथैस्वास्थ्यउपचारकोव्यवस्थामिलाउने

५.७.४.९ अपाङ्गतासचेतनाकालागिसन्देशमूलकसामग्रीकोउत्पादन।

५.७.४.१० आपत्कालीनअपाङ्गताकोषकोस्थापनारसञ्चालन।

५.७.४.११ नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्दै अपाङ्गतासम्बन्धीसंघसंस्थाकोनियमन।

५.७.४.१२ अनुगमनतथामूल्याङ्कन, अपाङ्गताक्षेत्रमाकामगर्नेसंस्थाकोक्षमताबृद्धि।

५.७.४.१३ पुनर्स्थापनाकेन्द्रकोस्थापनारसञ्चालन।

५.७.४.१४ अपाङ्गता भएका व्यक्तिप्रति गरिने विभिन्न प्रकारका अन्धविश्वास, विभेद र हिंसा अन्त्य गर्ने।

५.७.४.१५ अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्न एकीकृत प्रणालीको सञ्चालन

५.७.४.१६ सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रका पूर्वाधार निर्माण, सवारी साधन, सेवा प्रवाहका भौतिक तथा सूचना प्रविधिको विकास गर्दा अपाङ्गतामैत्री र सुविधायुक्त बनाउने।

५.७.६कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

अपाङ्गता भएका व्यक्ति							
क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६र७७	२०७७र७८	२०७८र७९	२०७९र८०	
१.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिको हक अधिकार, मर्यादा, आत्मसम्मान र स्वाभिमानको प्रवर्द्धन हुने गरी नीति तथा कानुन निर्माण	संख्या		२	(	(	२
२.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्न एकीकृत प्रणाली (क्लनभि ध्लमयध)	संख्या		१०	१०	१०	१०
३.	अपाङ्गतामैत्री शिक्षण सिकाई प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	२४
४.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिमाथि हुने हिंसा तथा विभेद न्यूनीकरण सम्बन्धी कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	२४
५.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई सामाजिक सुरक्षामा पहुँच पुर्‍याउन सचेतना कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	२४
६.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई सरकारी तथा निजी क्षेत्रमा रोजगारीको पहुँच पुर्याउन क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	संख्या		८	८	८	२४
७.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि सहायक सामग्री वितरण	संख्या		८	(	(	८
८.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सशक्तीकरण कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
९.	पूर्ण अशक्त र अति अशक्त अपाङ्गता भएका व्यक्तिका	संख्या		१	१	१	३

	परिवारका लागि जीविकोपार्जन सहयोग						
१०.	सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रका पूर्वाधार निर्माण, सवारी साधन, सेवा प्रवाहका भौतिक तथा सूचना प्रविधिको विकास गर्दा अपाङ्गतामैत्री र सुविधायुक्त बनाउने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
११.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई सरकारी र निजी क्षेत्रमा रोजगारीका अवसर बृद्धि गरिनेछ।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१२.	सार्वजनिक-निजी साझेदारीमा विशेष प्रकारको अपाङ्गताको लागि पुनर्स्थापना सेवा र आवश्यक स्वास्थ्योपचारको व्यवस्था गर्ने	संख्या		१	१	१	३

५.६.७प्रमुख कार्यक्रम

१. अपाङ्गता व्यक्ति सम्बन्धि एक-एक नीति मापदण्ड र कार्यविधि तर्जुमा गरी अपाङ्गताको वर्गीकरण अनुसार सेवा सुविधा सहुलियत र संरक्षणका कार्यक्रमकार्यान्वयन।

२. अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्न गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय र नौ वटै वडामा गरी दश वटा अपाङ्गमैत्री एकीकृत सेवा प्रणाली (क्ष्लनभि ध्ष्लमयध) स्थापना र सञ्चालन ।

३. पुनर्स्थापनाकेन्द्र तथा सीपविकास तथा उपयोगकेन्द्रकोस्थापनारसञ्चालन

५.६.८अपेक्षित उपलब्धि

अपाङ्गताभएकाव्यक्तिकोराजनैतिक,आर्थिक, सामाजिकअधिकारलाई सुनिश्चित एवं सुरक्षित बनाउन नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वयमा आवश्यक नीति कानुनको तर्जुमा भएकोस सीप विकास तथा पुनर्स्थापना केन्द्रको स्थापना भएकोसअपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्न गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय र नौ वटै वडामा गरी दश वटा अपाङ्गमैत्री एकीकृत सेवा प्रणाली (क्ष्लनभि ध्ष्लमयध) स्थापना र सञ्चालन भएको, यसप्रकारका व्यक्तिको क्षमता, सीप, योग्यता, फरकपनाको अभिलेखाङ्कन भएकोस सार्वजनिक पूर्वाधार निर्माण अपाङ्गतामैत्री भएकोससामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिकअवसरमापहुँचस्थापितगरिमर्यादितजीवनजीउनेवातावरणसिर्जनाभएको, सामाजिक संरक्षणका कार्यक्रम प्रविधिमैत्री भई वास्तविक व्यक्तिले उपयुक्त लाभ सहज र सरल रूपमा प्राप्त गरेकोहुनेछ।

५.८लैंगिक समानता तथा महिला सशक्तीकरण

५.८.१पृष्ठभूमि

सबै नागरिक कानुनको रोहमा बराबर रहेका छन्। कसैप्रति उचोनिचो थिचोमिचो बैरभाव राख्न पाइदैन।जात भाषा धर्म संस्कृति भेषभूषा चालचलन रहनसहन वर्ण लिङ्ग क्षेत्रको राज्यमा समान अधिकार र अपनत्व रहेको हुन्छ। तर व्यवहारमा संगति देखिदैन। यसका लागि नियमन र कानुनको कार्यान्वयन आवश्यक रहेको हुन्छ। सबै तहका सबै सरकारले लैंगिक विभेद न्यूनीकरण गरी समतामूलक समाज निर्माण गर्नुपर्ने छ। यसैका लागि उपयुक्तनीतिनिर्माण र र कानुनको कार्यान्वयनमा स्थानीय सरकार अझ नागरिकको नजिक रहेको छ।महिलालाई हरेकक्रियाकलापमासहभागीहुनपाउनेअवसरकोसिर्जनागरिलैंगिकसमानतातथामहिलासशक्तीकरणगर्नुपर्नेदायित्वतथा जिम्मेवारीगाउँपालिकासमक्षरहेकोछ।संविधानतथाकानुनलेलैङ्गिकविभेदकोअन्त्यगरिमहिलालाईलैङ्गिकभेदभावविनासमानवंशीयहक, सुरक्षितमातृत्वरप्रजनन्स्वास्थ्यसम्बन्धीहक, राज्यकासबैनिकायमासमानुपातिकसमावेशीसिद्धान्तकोआधारमासहभागीहुनेहकलगायतमौलिकहकको प्रत्याभूतिगरेका छन्।राष्ट्रिय,प्रादेशिकतथादिगोविकासकालक्ष्यमालैङ्गिकसमानतातथामहिलासशक्तीकरणकोविषयसमावेशभएकोछ।महिलाकोक्षमता, श्रम, सीपरसृजनालाईविकासप्रकृयामालगाउनेउपयुक्तअवसरकोसिर्जनागरिसामाजिकसमानताकायमगर्नठोसनीति,योजनातथाकार्यक्रमसञ्चालनगर्नुपर्नेआवश्यकतारहेकोछ।

५.८.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

पुरूषप्रधानरहेकोनेपालीसमाजमामहिलामाथिहुनेव्यवहारगतविभेदहट्नननसक्नु, अशिक्षा, लैङ्गिक, सोंच, मूल्य, मान्यता, प्रथा, परम्पराकायमैरहनु,महिलातथाबालिकामाथिघरेलु, यौनजन्यतथालैङ्गिकतामाआधारितहिंसाविद्यमानहुनु,प्रदेशरस्थानीयतहबीचलैङ्गिकसमानतासम्बन्धीनीति, योजनातथाकार्यक्रममासामञ्जस्यताकायमगर्नु, पारिवारिकरसामाजिकमूल्य, मान्यतारलैङ्गिकभूमिकामापरिवर्तनल्याउनु, महिलामाथिहुनेसबैकिसिमकाहिंसा, विभेदरशोषणकोअन्त्यगर्नु, धार्मिकसंस्कारमहिलामैत्रीनहुनु, , राजनैतिकदलमासमेतमहिलाकोसमानहैसियतकायमनहुनु, सम्पतिमाथिमहिलाकोपहुँचस्थापितगर्नु,महिलाअधिकारकाक्षेत्रमावनेकाकानुनकोप्रभावकारीकार्यान्वयनगर्नु, राज्यका सबै तह र तप्कामा लैङ्गिक मूल प्रवाहीकरण गर्नु, आर्थिक तथा सामाजिक जीवनमा सारभूत समानता स्थापित गर्नु, राष्ट्रिय आयमा महिलाको योगदान लेखाङ्कन गर्नु, नीति कानुन योजना र बजेट चक्रमा महिलाको अर्थपूर्ण सहभागिता प्रत्याभूत गर्नु यसक्षेत्रकासमस्यातथाचुनौतीहुन्।

5.8.3 अवसर

नेपालकोसंविधानलेसमानताकोहकअधिकारसुनिश्चितगर्नु, उद्योग वाणिज्य तथा कर कानुनले महिलालाई विशेष सहुलियतको व्यवस्था गर्नु, घरजग्गा लगायतका सम्पत्तिमा स्वामित्व बढाउन रजिष्ट्रेशन लगायतका शुल्क र सेवा शुल्कमा सहुलियतप्रदान गर्नु, आधारभूत भौतिक पूर्वाधार तथा सूचना प्रविधिको विकासले महिलाको दैनिक जीवन तथा सामाजिक आर्थिक जीवनमा उल्लेख्य योगदान पुर्‍याउनु, सार्वजनिक प्रशासनमा महिलाका लागि थप सुविधाका व्यवस्थाले सेवाप्रति आकर्षिण बढ्नु, लैङ्गिकमैत्रीसंविधानतथादेशमालैङ्गिकमैत्रीनीति तथाकानुननिर्माणहुनु, राज्यकातीनैतहमामहिलाकोराजनैतिकसहभागिताउत्साहजनकरहनु, राष्ट्रियमहिलाआयोगकोसंवैधानिकअधिकारसहितक्षेत्राधिकारवृद्धिहुनु,केन्द्रमालैङ्गिकउत्तरदायीबजेटप्रणालीसंस्थागतहुनु ,सामाजिकसंघसंस्थाक्रियाशीलरहनुआदियसक्षेत्रकाअवसरहुन्।

५.८.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्यरउद्देश्य

सोंच

लैङ्गिकसमानतामा आधारित समाज।

लक्ष्य

सबै प्रकारका लैङ्गिकविभेद तथा असमानताअन्तगर्ने।

उद्देश्य

१. नीतिनिर्माणतथाविकासप्रकृयामामहिलाकोनेतृत्वदायीभूमिकाविकासगर्दैस्रोत, साधन, अवसरतथालाभमापहुँचसुनिश्चितगर्नु।
२. महिलाविरुद्धहुनेसबैप्रकारकाभेदभाव,हिंसारशोषणकोअन्त्यगरिसमतामूलकसमाजनिर्माणगर्नु।
३. महिलाको योगदानलाई आयमा लेखाङ्कन गर्ने प्रणालीमा सहयोग गर्नु।

५.८.५रणनीतिरकार्यनीति

५.८.४.१ लैङ्गिकसमानतातथामहिलासशक्तीकरणसम्बन्धी क्षेत्रगत नीति, कानुन, कार्यक्रमनीतिगत परिपूरक र परिपोषक हुने गरीतर्जुमागर्ने ।

५.८.४.२ महिलाविरुद्धहुनेसबैप्रकारकाहिंसा, शोषणरविभेदरोकथामएवंनियन्त्रणकालागिकानुनीउपचारप्रणालीलाईसरल, सहज, प्रभावकारीरपहुँचयोग्यबनाइनेछ।

५.८.४.३ महिलाको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक क्षेत्रमा योगदान पुग्ने गरीयोजनातथाकार्यक्रममालैगिंकउत्तरदायीबजेटकोव्यवस्थागरिनेछ।

५.८.४.४ हिंसापीडिततथाप्रभावितमहिलाकोराहततथाउद्धारकोपुर्नस्थापनाकेन्द्रसञ्चालनगरिनेछ।

५.८.४.५

उद्यमशीलताकोमाध्यमबाटपिछडिएकातथाविपन्नमहिलाकोआर्थिकसशक्तीकरणगर्नकोलागिजीविकोपार्जनसुधारकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

५.८.४.६

महिलासहकारीसंस्थालाईमहिलाकाउत्पादनमूलकव्यवसायतथास्वरोजगारकोक्षेत्रमापरिचालनगर्नेवातावरणसृजनागरिनेछ।

५.८.४.७ सुरक्षितमातृत्वरप्रजनन्स्वास्थ्यअधिकारलाईथपसुनिश्चितगर्नविशेषकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

५.८.४.९ औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीबाटपरम्परागत कुरीतिका आधारमा महिलामाथि थोपरिने आरोप लाञ्छना निमिट्यान्न पार्ने।

५.८.४.१० स्थायी सम्पत्तिमा महिलाको अनुपात बढाउन सुविधा तथा सहुलियतको अवसर उपयोगमा उत्प्रेरित गर्ने।

५.८.४.११ सारभूत लैंङ्गक समानता प्राप्तिको लागि पुरुषको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।

५.८.४.१२ महिला विरूद्ध हुने सबै प्रका हिंशा शोषण र भेदभाव अन्त्यका लागि निरोधात्मक तथा संरक्षणात्मक उपायद्वारा न्यायमा पहुँच अभिबृद्धि गर्ने।

५.८.४.१३ सिमान्तकृत वर्ग तथा समुदायका महिलालाई तालिम, अनुदान, सहभागिता, सशक्तिकरण, क्षमता विकास, सहकारीकरणलगायतका कार्यक्रम मार्फत मूलप्रवाहीकरण गर्ने।

५.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

लैङ्गिक समानता र महिला सशक्तीकरण							
क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	लैंगिक समानता प्रवर्द्धन हुने गरी क्षेत्रगत नीति तथा कानुनमा परिपूरकता र परिपोषकताको अवलम्बन	संख्या		२	२	२	६
२.	सार्थक लैंगिक समानताका लागि पुरुषको सक्रिय सहभागिता प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
३.	महिला, अपाङ्गता तथा अन्य अल्पसंख्यकका लागि	संख्या		२	२	२	६

	प्रतिस्पर्धात्मक परीक्षा तयारी कक्षा सञ्चालन						
४.	लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यकप्रतिको विभेद न्यूनीकरण सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
५.	लैंगिक हिंसा पीडितको लागि कानुनी उपचारको व्यवस्था गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	लैगिक उत्तरदायी शासन कायम गर्न प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	लैंगिक हिंसा विरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीति कार्यान्वयनमा सामाजिक कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	एकल, पिछडिएका तथा विपन्न महिला संरक्षण तथा सशक्तीकरण	संख्या		१	१	१	३
९.	महिला विकास कार्यक्रमद्वारा प्रवर्द्धन महिला संस्थाहरुलाई प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
१०.	महिलाले गर्ने घरायसी कामको समय र श्रमको वचत गर्ने प्रविधिको प्रयोगमा प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
११.	सुरक्षित मातृत्व र प्रजन्न अधिकार सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
१२.	महिलाहरूको लागि सीप तथा व्यवसायिकता विकास तालिम एवम् महिला उद्यमीको लागि सहुलियत ऋण प्रदान गर्ने	संख्या		२	२	२	६
१३.	लैङ्गिक समानता तथा सशक्तीकरण मापन सूचकको निर्माण तथा प्रभावकारी अनुगमन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

	मूल्यांकन र नियम गर्ने						
१४.	सिमान्तकृत वर्ग तथा समुदायको महिलालाई तालिम अनुदान सहभागिता सहकारीकरण लगायतका उपकरणको प्राथमिकताका आधारमा मूलप्रवाहीकरण कार्यक्रम	संख्या		४	४	४	१२
१५.	लैङ्गिक लेखापरीक्षण कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

५.८.७ प्रमुख कार्यक्रम

१. सबै प्रकारका क्षेत्रगत नीति तथा कानुनका बीचमा परिपूरक तथा परिपोषक सम्बन्ध हुने गरी लैङ्गिकसमानतातथामहिलासशक्तीकरणसम्बन्धीनीति तथा कानुनको तर्जुमाएवं परिमार्जन संशोधन कार्यान्वयन

२. प्रत्येक आर्थिक वर्षमा लैगिंकउत्तरदायीबजेट, लैंगिक लेखापरीक्षण गर्ने ।

३. राहततथाउद्धारकोपुर्नस्थापनाकेन्द्रसञ्चालन

४. महिलासहकारीसंस्था स्थापना विस्तार सञ्चालनका लागि क्षमता विकास अनुदान सहयोग तथा अन्य सहुलियत उपलब्ध गराउँदै आर्थिक सामाजिक सांस्कृतिक व्यवसायिक विकास

५. स्थानीय तहबाट शैक्षिक सामग्री, भौतिक पूर्वाधार,सारभूत सहभागिता, सेवा प्रवाहको संरचना, सामाजिक आचरण, बजेट विनियोजन लगायतका क्षेत्रमा महिलामैत्री बनाई नमूना लैंगिक उत्तरदायी शासनको प्रवर्द्धन

५.८.८अपेक्षित उपलब्धि

योजनाअवधिकोअन्तमागाउँपालिकाकोराजनैतिक,आर्थिक, सामाजिकजस्ताक्षेत्रकोनीतिनिर्माणतथाविकासप्रकृयामामहिलाकोनेतृत्वदायीभूमिकाविकासभईस्रोत, साधन, अवसरतथालाभमापहुँचस्थापितभएकोस लैङ्गिकहिंसामुक्तक्षेत्रहुने गरीलैगिंकउत्तरदायीबजेटकोव्यवस्थाभएकोससुरक्षितमातृत्वरप्रजनन्स्वास्थ्यका कार्यक्रमबाट दुई तिहाई जनसंख्यालाभान्वित भएकोसमहिलासहकारीको स्थापनाबाट महिलाको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, व्यवसायिक र राजनीतिक क्षमता सुदृढ भएकोसनीति, योजना, बजेट, कार्यक्रम र सार्वजनिक सेवा प्रवाहको ढाँचा र सामाजिक व्यवहारमा लैंगिक समानताप्रति रूपान्तरण हुन गई नमूना लैंगिक उत्तरदायी शासन प्रवर्द्धन भएकोहुनेछ।

५.९सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण

५.९.१पृष्ठभूमि

लोकतन्त्रको स्थायित्व, शान्ति, सुशासन, समानता, राष्ट्रिय एकता र सद्भावका लागि गरिब तथा विपन्न वर्ग तथा समुदायप्रति राज्यको विशेष संरक्षणकारी भूमिका निहित रहेको हुन्छ। लोककल्याणकारी राज्यले तृणमुलमा रहेका नागरिकलाई राज्यबाट उपलब्ध गराउन सक्ने विविध सेवा, सुविधाको उपयोग गर्दै गरिबी न्यूनीकरण र असमानताको अन्त्य गरिनुपर्दछ। संविधानलेनागरिकको सामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणकोहकलाईसुनिश्चितगरेकोछ।नेपालसरकारलेआर्थिकतथासामाजिक रूपलेविपन्न, अशक्तरअसहायअवस्थामारहेकाविपन्नएकलमहिला, पूर्णअपाङ्गताभएकाव्यक्ति, बालबालिका, ज्येष्ठनागरिक, आफ्नोहेरचाहआफैगर्ननसक्नेतथालोपोन्मुखजातिकानागरिक, दलितआदिलाईलक्षितगरिस्वास्थ्यउपचारसेवा, स्वास्थ्यबीमा, छात्रवृत्ति, निर्वाहमुखीभत्तालगायतविशेषव्यवस्थासहितसंरक्षणकोव्यवस्थागर्दैआएकोअवस्थाछ।खाद्यान्न पोषण स्वास्थ्य शिक्षा कृषि श्रम तगा रोजगारी लगायतका क्षेत्रमा सामाजिक सुरक्षा र संरक्षणका लक्षित कार्यक्रम सञ्चालित छन्।गाउँपालिकालेनेपाल सरकारतथाप्रदेशसरकारसँगसमन्वयरसहकार्यगर्दैयसकाअतिरिक्तसामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणप्रणालीलाईअझसुदृढव नाउनआवश्यकदेखिन्छ।

५.९.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

सामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणकालक्षित कार्यक्रमलाईप्रभावकारीबनाउनआवश्यकस्रोतसाधनअपर्याप्तहुनु, सामाजिकसुरक्षाकार्यक्रमप्रभावकारीव्यवस्थापननहुँदासंघ, प्रदेशसँगकोसमन्वयप्रभावकारीनहुनु, गाउँपालिकामासम्बन्धितनीतितथा कानुनी पूर्वाधार अपर्याप्त हुनु,सामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणसेवाकोएकीकृत्सूचनाप्रणालीलाईकार्यान्वयनमाल्याउनु, एकीकृततथ्याङ्ककोव्यवस्थापनगर्नु,योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा प्रणालीमा सबैको आवद्धता बढाउनु, जेष्ठ नागरिकको जनसंख्याको अनुपात बढ्दै जाँदा राज्यकोषमा पर्ने थप दायित्वको सुनिश्चित गर्नु, सबै तहका सरकारका बीचमा स्रोतको न्यूनताका बावजुद सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रम घोषणा गर्ने प्रतिस्पर्धा देखिनु, सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणमा बजेटको ठूलो हिस्सा छुट्याउनु पर्दा पुँजीगत बजेटको आकार संकुचन र सुक्दै जानु, आदियसक्षेत्रकासमस्यातथाचुनौतीहुन्।

5.9.3 अवसर

नेपालकोसंविधानलेसामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणकोविषयलाईमौलिकहककोरूपमाव्यवस्थागर्नु, राज्यका सिद्धान्त र नीतिले लोककल्याणकारी राज्यकोरूपमा उदघोष गर्नु, सामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणकोविषयतिनैतहकासरकारसाझाअधिकारक्षेत्रमापर्नु, नेपालसरकारलेयोगदानमाआधारितसामाजिकसुरक्षायोजनाकार्यक्रमलागूहुनु,योगदानमा आधारित

सामाजिकसुरक्षाकोषस्थापना गरिनु, निजी क्षेत्र संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्वप्रति गम्भिर रहनु,एकीकृतसूचनाप्रणालीलाईलागूगरिनु,जोखिम बहनका लागि बिमा क्षेत्रको विविधीकरण र बजार विस्तार हुनु, गरिबीको अनुपात घट्दै जानु, सूचना प्रविधिको भरपर्दो प्रयोगबाट यस्ता कार्यक्रम खास लक्षित वर्गमा पहुँच हुन गई स्रोतको समुचित र प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनुजस्तायसक्षेत्रकाअवसरहुन्।

५.९.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

सोंच

गरिबी न्यूनीकरण र लोककल्याणकारी कार्यका लागि सामाजिकसुरक्षाप्रणाली।

लक्ष्य

सामाजिकसुरक्षारसंरक्षणकाकार्यक्रम दिगो र तथ्याङ्कमा आधारितवनाउँदै सामाजिक समानता अभिबृद्धि गर्ने।

उद्देश्य

सामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणकाकार्यक्रममालक्षितवर्गकानागरिककोपहुँचसुनिश्चितगरिसम्मानजनकजीवनयापनकाअवसरप्रदानगर्नु।

५.९.५रणनीति र कार्यनीति

५.९.४.१ नेपाल सरकारतथाप्रदेशसरकारसँगसमन्वयतथासहकार्यगरिज्येष्ठनागरिक, एकलमहिला, अपाङ्गताभएकाब्यक्ति, लोपोन्मुखसमुदायकानागरिक, दलितबालबालिकालगायतलाईउपलब्धगराइनेसामाजिकसुरक्षाभत्ता, स्वास्थ्यबीमा, जीवनबीमा, दुर्घटनाबीमा, शैक्षिक छात्रवृत्ति, पोषणलगायतकासामाजिकसुरक्षा तथा संरक्षणकाकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने।

५.९.४.२ लक्षितबर्गकोसूचना तथा तथ्यांकअद्याबधिकगरिविकासकार्यक्रमतथाआयोजनामालक्षितवर्गकासामाजिकसुरक्षासवाललाईमूलप्रवाहीकरणगरिनेछ।

५.९.४.३ हिंसापीडित, शारीरिकरूपलेअशक्त, अपाङ्गताभएकातथाविशेषजोखिममारहेकाविपन्नवर्गकानागरिककालागिविशेषकार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

५.९.४.४ समाजमा परम्परागत संस्कृतिकरुपमा जरा गाडेर बसेका सामाजिककुरीति तथा विकृतिनिमिट्यान्न पार्नेरमर्यादितजीवनबारेशैक्षिकतथाजनचेतनामूलककार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

५.९.४.५ योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा आवद्धता बढाउन प्रोत्साहनका कार्यक्रम गर्ने।

५.९.४.६ सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणका कार्यक्रमलाई सबै तहका सरकार तथा सबै निकायबाट फरक फरक रूपमा नदिई एकीकृत प्रणालीका माध्यमबाट कार्यान्वयन लैजाने।

५.९.४.७ शैक्षिक छात्रवृत्ति प्राप्त जनशक्तिलाई स्थानीय उत्पादन, रोजगारी सिर्जना, उद्यमशीलता विकास, व्यवसायिकता र नवप्रर्वतनमा सहभागी र योगदान पुरयाउने गरी कार्यक्रमको मोडालिटी परिवर्तन गर्ने।

५.९.६कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण							
क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी नीति तथा कानुन र मापदण्ड निर्माण तथा नियमन	संख्या		२	(	(	२
२.	सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा सहजीकरण (जेष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपांगता, लोपोन्मुख, दलित आदि)	संख्या		२	२	२	६
३.	सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा पहुँच वृद्धि सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या		२	२	२	६
४.	सामाजिक सुरक्षा तथा लक्षित वर्गको पहिचान र एकीकृत सूचना प्रवाह	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५.	नेपाल सरकारको योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा पहुँच वृद्धि गर्न सहयोग गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा बहुनिकायगत समन्वय गरी एकीकृतरूपमा कार्यान्वयन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	परम्परागत सामाजिक कुरीति विरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या		२	२	२	६

	सञ्चालन गर्ने						
८.	मयादित सामाजिक जीवनका लागि विद्यालयमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या		२	२	२	६
९.	निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रबाट योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा आवद्धता बढाउन प्रोत्साहनका कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	शैक्षिक छात्रवृत्ति प्राप्त जनशक्तिलाई स्थानीय उत्पादन, रोजगारी सिर्जना, उद्यमशीलता विकास, व्यवसायिकता र नवप्रर्वतनमा सहभागी र योगदान पुरयाउने गरी कार्यक्रमको मोडालिटी परिवर्तन गर्ने।	संख्या		४	४	४	१२

५.९.7प्रमुख कार्यक्रम

१. नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारका नीति अनुकूलका सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी नीति तथा कानुन र मापदण्ड निर्माण तथा नियमन

२. यथार्थ सूचना र तथ्याङ्कमा आधारमा सामाजिकसुरक्षाभत्ता, स्वास्थ्यबीमा, जीवनबीमा, दुर्घटनाबीमा, शैक्षिक छात्रवृत्तिलगायतकोसामाजिकसुरक्षाकाकार्यक्रमसञ्चालन

३. अध्ययन पुरा गरेपश्चात निश्चित समय स्थानीय उत्पादन, रोजगारी सिर्जना, उद्यमशीलता विकास, व्यवसायिकता र नवप्रर्वतनमा सहभागी र योगदान पुरयाउने गरी सम्झौता गराई शैक्षिक छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने गरी कार्यक्रमको मोडालिटी परिवर्तन गर्ने।

५.९.८अपेक्षित उपलब्धि

योजना पुरा हुँदा यथार्थ तथ्याङ्कमा आधारित रही वास्तविक लक्षित वर्गको सामाजिकसुरक्षातथासंरक्षणकाकार्यक्रममापहुँचसुनिश्चितभएकोसनेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारका नीति अनुकूलका सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी नीति तथा कानुन र मापदण्डको तर्जुमा गरी यसै बमोजिम कार्यान्वयन तथा नियमन भएको, सामाजिकसुरक्षाभत्ता, स्वास्थ्यबीमा, जीवनबीमा, दुर्घटनाबीमा, शैक्षिक छात्रवृत्ति, यातायात सहुलियत, अनुदानलगायतकासामाजिकसुरक्षाकाकार्यक्रमसञ्चालनभएकास अध्ययन पुरा गरेपश्चात

निश्चित समय स्थानीय उत्पादन, रोजगारी सिर्जना, उद्यमशीलता विकास, व्यवसायिकता र नवप्रर्वतनमा सहभागी र योगदान पुरयाउने गरी सम्झौता गराई शैक्षिक छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने गरी कार्यक्रमको मोडालिटी परिवर्तन भएको, नौंवटै वडातहमा पुग्ने गरी विद्युतीय माध्यम तथा भौतिक उपस्थितिको माध्यमबाट जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरि समाजमा रहेका कुरीति र विकृतिको परम्परागत व्यवहारमा आमूल सुधार हुन गई सम्मानजनकजीवनयापनकाअवसरस्थापितभएकोहुनेछ।

५.१०सामाजिक संघसंस्था

५.१०.१पृष्ठभूमि

आर्थिकतथासामाजिकविकासकासहयोगीतथासाझेदारकोरूपमासामाजिक संघसंस्थाले स्वतन्त्ररुपमा वा सरकारसँगसहकार्यगर्दैआइरहेकाछन्।विशेष गरी सामाजिक अभियान जागरण सचेतना क्षमता विकास लक्षित वर्ग एवं समुदायको उत्थानका कार्य सामाजिक संस्थाबाट प्रभावकारीरूपमा सञ्चालन हुँदै आएका छन्। सामाजिकसंघसंस्थालाईएउटैछातामुनिसमेटीविकासप्रयासमालगाउनेवातावरणनिर्माणगर्नुरउनीहरुबाटप्रवाहहुनेस्रोतको उपयोगलाईवार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश गरिपारदर्शीबनाईप्रभावकारीसेवारजनताकोजीवनस्तरमासुधारगर्नेगराउनेतर्फजोडदिनुआवश्यकछ।गाउँपालिकाकोनीति तथायोजनामासामाजिकसंघसंस्थाकोकार्यक्रममादोहोरोपनाआउननदिनसामाजिकसंघसंस्थासँग नीति योजना रकार्यक्रममा समन्वय सहकार्य तथा साझेदारीमा विश्वासको वातावरण अझ फरकिलो बनाउनुपर्ने आवश्यकता रहेकोछ।सरकारका वहुपात्रमध्येका यस्ता संघसंस्थालाईपारदर्शिता र आर्थिक अनुशासनका आधारमा आफ्नाक्रियाकलाप कार्यान्वयनको अवसर उपलब्ध गराउनु गाउँपालिकाको सामाजिक काम पनि हो।

५.१०.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

सामाजिकसंघसंस्थाबाट सञ्चालन हुने क्रियाकलापपारदर्शी, आर्थिक अनुशासनको पालनारप्रभावकारीबनाउननसक्नु, सामाजिकसंघसंस्थाकोकार्यक्रममादोहोरोपनाहुनु, परियोजनाकोप्रभावकारीसुपरीवेक्षण, अनुगमनतथामूल्याङ्कननहुनु, एकीकृतसूचनातथातथ्याङ्कप्रणालीनहुनु, सामाजिकसंघसंस्थामाआन्तरिकसुशासनकोकमीहुनु, सामाजिकसंघसंस्थामार्फत्वैदेशिकसहायतापरिचालनभैरहेकोभएतापनिलगानीअनुसारअपेक्षितप्रतिफलहासिलहुननसक्नु, बजेटको अधिकतम रकम सफ्टवेर कार्यक्रममा सकाई मूल कार्यक्रममा न्यून लगानी गरिनु, संघसंस्थाको उद्देश्य विपरितका क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनु,यसक्षेत्रकासमस्यातथाचुनौतीहुन्।

5.10.3 अवसर

निश्चित समूह ९॥व्यवसायी संघ० को स्वार्थ रक्षा तथा हित प्रवर्द्धनका लागि बलियो संस्था गठन गर्न पाइनु, संविधानतथाकानुनलेसामाजिकसंघसंस्थालाईविकाससाझेदारकोरूपमास्वीकार

गर्नु,आर्थिकसामाजिकविकासकोक्षेत्रमासामाजिकसंघसंस्थाखुल्नेक्रमबढ्नुरगाउँपालिकामासमेतकार्यगर्नआकर्षितहुनु, सार्वजनिक नीति कानुनमा सामाजिक संघसंस्थामार्फत सेवा तथा कार्य सञ्चालन गर्न सकिने गरिने प्रबन्ध मिलाइनु, सरकारको दृष्टि नपुगेको क्षेत्र तथा समुदायको उत्थान गर्नु, सार्वजनिक निकायलाई सहयोग, खबरदारी र पृष्ठपोषण प्रदान गर्न सकिनेयसक्षेत्रकाअवसरहुन्।

५.१०.४दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य र उद्देश्य

दीर्घकालीन सोंच

आर्थिकसामाजिकतथा सांस्कृतिकविकासमा स्वस्थरूपमासामाजिकसंघसंस्थाको परिचालन।

लक्ष्य

पारदर्शी र जनभावना अनुकूलसामाजिकसंघसंस्थालाईविकाससहयात्रीकोरुपमा परिचालन गर्दैनागरिकको सामाजिकतथाआर्थिक तथा नेतृत्व विकासगर्ने।

उद्देश्य

१. गाउँपालिकाको आवश्यकता,प्राथमिकता, सम्भावनाको क्षेत्रमासंघसंस्थाको स्वतन्त्र र साझेदारीका आधारमा नेतृत्व विकास,आर्थिक-सामाजिक विकास तथासांस्कृतिक उन्नयनमा क्रियाशील बनाउनु ।
२. संघसंस्थाकोउचित परिचालन, समयानुकूल व्यवस्थापनरस्वस्थ नियमन गर्नु।

५.१०.५रणनीति र कार्यनीति

५.१०.४.१ सामाजिकसंघसंस्थास्थापना, स्वीकृति, आवद्धता,सञ्चालन, व्यवस्थापन, परिचालनतथानियमनकोलागिआवश्यकनीति, कानुनरमापदण्डतर्जुमागर्ने।

५.१०.४.२ सामाजिकसंघसंस्थासँग गरिने सहकार्य तथा साझेदारीकाकार्यक्रमलाईगाउँपालिकाकोवार्षिकबजेटतथाकार्यक्रममासमाबेशगरिसञ्चालनगर्ने।

५.१०.४.३ सामाजिकसंघसंस्थाबाटगाउँपालिकामासञ्चालनगरिनेकार्यक्रमकोआचारसंहितातथामापदण्डतर्जुमागरिकार्यान्वयनगर्ने।

५.१०.४.४ सामाजिकसंघसंस्थाबाटसञ्चालितहुनेकार्यक्रमकोतर्जुमा,कार्यान्वयनतथाअनुगमनमूल्यांकनमाजनसहभागितासुनिश्चितगर्ने।

५.१०.४.५ सामाजिकसंघसंस्थाकाकार्यक्रमलाईपारदर्शीबनाउनेरसञ्चालितकार्यक्रमलाईउपलब्धिमूलकबनाउनेप्रयासगरिनेछ।

५.१०.४.६ सामाजिक संघसंस्थालाई मर्यादित, अनुशासित र सुशासनयुक्त बनाउन अनुगमन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गरिनेछ।

५.१०.४.७ सामाजिक संघसंस्थाको सामाजिक लेखा परीक्षण, वित्तीय लेखा परीक्षण,व्यवस्थापकीय परीक्षण कार्यको थालनी गर्ने।

५.१०.४.८ सरकार तथा यस्ता संघसंस्थाका बीचमा निरन्तर सूचना, तथ्याङ्क, र प्रतिवेदनको आदानप्रदानका लागि मोबाइल एप्सको विकास गरी उपयोगमा ल्याइनेछ।

५.१०.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा पञ्चवर्षीय लक्ष्यः

सामाजिक संघसंस्था							
क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्माल
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१	सामाजिक संघसंस्था दर्ता, नवीकरण, स्थानान्तरण, लागनी, प्रतिवेदन, नियमन सम्बन्धी नीति तथा कानुन र मापदण्ड निर्माण	संख्या		१	१	१	३
२	नेतृत्व विकास र आर्थिक,सामाजिक तथा सांस्कृतिक समुन्नति हुने गरी क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न प्रबन्ध मिलाउने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	संस्थागत उत्तरदायित्व तथा सुशासन प्रवर्द्धन गर्न सामाजिक लेखा परीक्षण, वित्तीय लेखा परीक्षण, व्यवस्थापकीय परीक्षण कार्यको थालनी	संख्या		३	३	३	९
४	संस्था सञ्चालन सम्बन्धी आचारसंहितातथामापदण्डतर्जुमागरिकार्यान्वयनगर्ने।	संख्या		१	-	-	१
५	सूचना, तथ्याङ्क, र प्रतिवेदनको आदानप्रदानका लागि मोबाइल एप्सको विकास गर्ने	संख्या		१	-	-	१

५.१०.७प्रमुख कार्यक्रम

१. संघसंस्था दर्ता नवीकरण सञ्चालन आवद्धता सम्बन्धी एक–एक वटा स्थानीयनीति, कानुनरमापदण्डतर्जुमा

२. आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लागि कृषि, वन तथा पशुमा आधारित उद्यमशीलता र व्यवसाय सञ्चालनका लागि वित्तीय स्रोत, प्रविधि,व्यवस्थापनमा, सामाजिक संघसंस्था र गाउँपालिका बीचमा साझेदारी

३. नमूनाकोरूपमा सामाजिक परीक्षण, वित्तीय परीक्षण, व्यवस्थापन परीक्षणको थालनी

४. सामाजिक संघसंस्थाको तथ्याङ्क क्रियाकलाप प्रतिवेदनलाई निश्चित मापदण्डमा आधारित बनाउने

५.१०.९अपेक्षित उपलब्धि

योजना कार्यान्वयनकोअन्तमासामाजिकसंघसंस्थापरिचालन, व्यवस्थापनरनियमनप्रणाली सम्बन्धी नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गरिएको हुनेस गाउँपालिकाको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा सामाजिक संघसंस्थामार्फत परिचालित हुने बजेट समावेश भएको हुनेस निश्चित मापदण्डमा आधारित रही संघसंस्था दर्ता, नवीकरण कार्यक्रम सञ्चालनभएकोस प्रतिवेदनतथा परीक्षणबाट पारदर्शिता तथा आर्थिक अनुशासनमा सुधार भएकोसगाउँपालिकाकोप्राथमिकताकोआर्थिकसामाजिकक्षेत्रमासामाजिकसंघसंस्थाकाकार्यक्रमप्रभावकारीरूपमासञ्चालनभएकोसकृषि, वन तथा पशुमा आधारित उद्यमशीलता र व्यवसाय सञ्चालनका लागि वित्तीय स्रोत, प्रविधि, व्यवस्थापनमा, सामाजिक संघसंस्था र गाउँपालिका बीचमासाझेदारीका कार्यक्रम सञ्चालन भएकोहुनेछ।

परिच्छेद६

भौतिक पूर्वाधार

६.१.१ पृष्ठभूमि

दार्मा गाउँपालिका पूर्वाधार विकासका दृष्टिले हालसम्म पनि निकै पछाडि रहेको छ ।पूर्वाधार विकासको अभावमा गाउँपालिका अन्य विकासका सम्भावना समेत पछाडि परेका छन् । विकास प्रकृयालाईनिश्चितदिशामालैजानभौतिकपूर्वाधारकोनिर्माणपहिलोतथामहत्त्वपूर्णशर्त हो। आर्थिकतथासामाजिकविकासकालागिभौतिकपूर्वाधारकोनिर्माणलेमार्गप्रशस्तगर्दछ। स्थानीयआवश्यकतामागरसम्भावनामाआधारितभौतिकसंरचनाबनाउनुबढीदिगोतथाउपयोगीहुनेदेखिन्छ। राष्ट्रियतथाप्रदेशकोप्राथमिकतारदिशानिर्देशलाईमार्गनिर्देशक सिद्धान्तकोरूपमाअवलम्बनगरिनुपर्दछ। आन्तरिकस्रोतकोदिगोउपयोगहुनेरोजगारीकाअवसरसिर्जनाहुनेगरिबीनिवारणमासहयोगपुग्नेजस्ताक्षेत्रलाईप्राथमिकतामाराखिनुपर्दछ। कृषिउद्यमशीलताविकासलाईध्यानदिँदैकृषिपूर्वाधारनिर्माणगरिनुपर्दछ। सूचनाप्रविधिकोसञ्जालभरपर्दोसस्तोमितव्ययीविश्वसनीयबनाउँदैनागरिकलाईयसकोउपयोगतथाप्रतिफलप्राप्तिमासहयोगहुनेगरीविकासरविस्तारगरिनुपर्दछ। विद्युतीकरणलाईभरपर्दोरसस्तोसुलभबनाइनुपर्दछ। यसलेगर्दागार्हस्थतथाऔद्योगिकीकरणमामहत्त्वपूर्णयोगदानपुग्नजान्छ। आर्थिककेन्द्रलाईमध्यनजरराख्दैशहरीकरणदिगोवातावरणमैत्रीरेसिलेन्टप्रकृतिकोबनाउनुपर्दछ। सडक, पुल, खानेपानी, सिंचाइ, उर्जातथा ब्यवस्थित वस्ती विकासको माध्यमबाट समग्र गाउँपालिकाको आर्थिक सामाजिक विकासमा योगदान पुग्ने गरी गाउँपालिकाका पूर्वाधार विकासका योजना तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्नुपर्ने आबश्यक्ता रहेको छ ।

६.१.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

सडकलाई मात्र प्रथमिकतामा राखी जथाभावीसडकविस्तारगरिनु,वातावरणीयप्रभावलाईबेवास्तागरिनु,आर्थिकतथासामाजिकविकाससँगपूर्वाधारनिर्माणलाई तादात्म्यतानराखिनु,स्थानीयनागरिककोमागआवश्यकताभन्दासीमितस्वार्थसमूहप्रेरितपूर्वाधारनिर्माणलाईप्राथमिकता दिइनु,आवश्यकताअनुरूपकोपुँजीकोउपलब्धतानहुनु,अन्तरनिकायएवंअन्तरसरकारसमन्वयकमजोररहनु,निजीक्षेत्रपुँजी प्रविधिव्यवस्थापनउपकरणमासमयसापेक्षसक्षमनहुनु,नागरिकसमाजकोनिगरानीकमजोरदेखिनु,मूलभूतसमस्यातथाचु नौतीदेखिएकाछन्।

६.१.३ अवसर

संघीयशासनप्रणालीकाकारणस्थानीयनागरिकलेआफ्नोसरकारनिर्माणस्थानीयस्रोततथासाधनकोदिगोपरिचालनमाप्रत्य क्षसहभागीहुनसक्नेअवसरप्राप्तगरेकाछन्।आफ्नाआयोजनाछनौटमासहभागितातथाप्राथमिकतानिर्धारणमायोगदानगर्न सकेकाछन्। पूर्वाधारनिर्माणमाअनुगमनतथाखबरदारीगरीसमयमैगुणस्तरीयपूर्वाधारनिर्माणमासहयोगगरिरहेकाछन्। भौतिकपूर्वाधारनिर्माणमारोजगारीकाअवसरप्राप्तगर्ने, स्थानीय उत्पादनको वजारीकरण गर्ने र ग्रामीण जीवनयापनमा सहजीकरण गर्ने दिशामा गाउँपालिका अग्रसर हुनु आदिलाई अबसरकोरूपमा लिन सकिन्छ ।

६.१.४ जोखिम पक्ष

आवश्यकपुँजीतथाप्रविधिको न्यूनतारव्यवस्थापकीयअसक्षमताकाकारणपूर्वाधारनिर्माणकार्यबीचमाअलपत्रछोडिने रगुणस्तरहीनपूर्वाधारनिर्माणहुनेजोखिमबढ्नेसम्भावनारहेकोछ।
यसैगरीपूर्वाधारनिर्माणसन्तुलितएवंमागकाआधारमानबनीशक्तिरप्रभावकाआधारमाअसन्तुलिततथाअव्यवस्थितहुनेखत राबढ्नसक्नेदेखिन्छ।
भौतिकपूर्वाधारकोलगानीविस्ताररव्यापकहुँदैगाउँबस्तीसम्मपुग्दापूर्वाधारउत्पादनसँगनजोडिदाबसाइँसराईकोतीव्रताले गाउँबस्तीरित्तिनेखतरासमेतप्रबलरहेकोछ।

६.१.५ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्य र उद्धेश्य

दीर्घकालीनसोंच

लगानीको प्राथमिकता पूर्वाधार, गाउँपालिका समृद्धिको आधार

लक्ष्य

ग्रामीण पूर्वाधार विकासको माध्यमबाट आर्थिक सामाजिक विकास गर्ने

उद्धेश्य

१. आधारभूत ग्रामीण पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु
२. पूर्वाधार विकासलाई गुणस्तरीय र दिगो वनाउनु
३. रोजगारीकाअवसरकोविस्तारगर्नु
४. आर्थिक तथा सामाजिकसूचकमासुधारगर्नु

६.१.६ रणनीति तथा कार्यनीति

१. पूर्वाधार विकासलाई समग्र विकासको संवाहकको रूपमा विकास गर्दै लैजाने
२. पूर्वाधारनिर्माणरविकासमास्थानीयस्रोतकोपरिचालनमाप्राथमिकतादिने
३. प्रतिस्पर्धात्मकबजारतथावातावरणलाईप्राथमिकतातथाप्रवर्द्धनगर्ने
४. दिगो,समन्यायिक,सन्तुलित विकासमापूर्वाधारमा गरिनेलगानीलाईव्यवस्थिततुल्याउने
५. पूर्वाधार विकासको मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

६.१.७ प्रमुख कार्यक्रम

१. सडकपूर्वाधारनिर्माण
२. ग्राभेलसडककोस्तरोन्नतिगरीपक्कीसडकमारूपान्तरण
३. कच्चीतथाधुलेएवंहिउँदयाममासञ्चालनहुनेसडकलाईस्तरोन्नतिगर्दैग्राभेलसडकबनाईवर्षैभरीसञ्चालन
४. सार्वजनिकसेवाप्रवाहकालागिएकीकृतसार्वजनिकप्रशासनइकाईभवननिर्माण
५. वडाकेन्द्रमावडाकार्यालयलगायतकासार्वजनिकसेवाप्रवाहगर्नएकीकृतप्रशासनिकपरिसरनिर्माण
६. आधारभूतखानेपानीसेवाकोउपलब्धता
७. विद्युतीकरणनपुगेकास्थानमाबैकल्पिकऊर्जाकोव्यवस्था
८. विद्युतीकरणपुर्‍याउनसकिनेस्थानमानेपालविद्युतप्राधिकरणसँगकोसहकार्यतथासाझेदारीमाविद्युतीकरण
९. कृषियोग्यभूमिमासिँचाईसुविधा, संभाव्यताका आधारमा लिफ्टिङ सिंचाइ आयोजना
१०. सूचनातथाप्रविधि पूर्वाधारको विकास,विस्तारएवंसुदृढीकरण

६.१.८ अपेक्षित उपलब्धि

आर्थिकविकासकालागिकृषिबजारकेन्द्रव्यवस्थितभएको,सामाजिकविकासकालागिशिक्षास्वास्थ्यखानेपानीतथासरसफाईकाभौतिकपूर्वाधारनिर्माणभएकोरसांस्कृतिकविकासकालागिकलाकेन्द्रप्रतिष्ठानस्थापनाभएकोहुनेछ।
सडकपूर्वाधारविद्युतीकरणबैकल्पिकऊर्जादिगोसुरक्षितव्यवस्थितशहरीकरणकोविकासभएकोहुनेछ।
पक्कीसडक,ग्राभेलसडकनिर्माणभएकोहुनेछ।
गाउँपालिकाकेन्द्रमासार्वजनिकसेवाप्रवाहकालागिएकीकृतप्रशासनिकप्लाजाभवननिर्माणसम्पन्नभएकोहुनेछ।आधारभूतसार्वजनिकविद्यालयभवननिर्माणतथामर्मतसम्भारसम्पन्नेहुनेछन्। आधारभूतखानेपानीतर्फप्रत्येक घरमा धारा जडानभएकाहुनेछन्साथै गाउँपालिकाको खेती योग्य जमीनमा सिंचाइ सुबिधा उपलब्ध भएको हुनेछ ।

६.२ लघु जलविद्युत तथा ऊर्जा

६.२.१ पृष्ठभूमि

दार्मा गाउँपालिकालाई प्राप्त हुने अनुदान तथा आन्तरिक आम्दानीको अबस्थालाई विश्लेषण गर्दा जल विद्युतमा लगानी गर्न सक्ने देखिदैन ।संघ, प्रदेश र निजी क्षेत्रसंगको सहकार्य तथा सहलगानीमा लघु जलिवद्युत आयोजना संचालन गर्न सकिने संभावना चाहिं रहेको छ ।संभाव्यताको आधारमा लघु जल विद्युतको विकासमा गाउँपालिकाले प्राथमिकता दिनु पर्ने देखिन्छ। आर्थिकतथासामाजिकविकासकालागिऊर्जाकोभरपर्दोतथाआवश्यकताअनुसारकोउपलब्धताहुनुपर्दछ। ऊर्जाकोपर्याप्तउपलब्धताबाटमात्रऔद्योगिकीकरणव्यवसायीकरणमासहजताआउनेहुन्छ। महिलाकोजीवनस्तरमासुधारबालबालिकाकोपठनपाठनमासुधारएवंस्वस्थवातावरणबनाउनपनिऊर्जाकोमहत्त्वपूर्णभूमिकारहेकोहुन्छ। जलविद्युतकोउत्पादनप्रसारणतथाखपतकोकार्यलेस्थानीयरोजगारीसिर्जना,बचत,लगानीरनउद्यमशीलताप्रवर्द्धनमायोगदा नपुर्‍याउने हुंदा जलिवद्युतमा लगानी र सहकार्यका कार्यक्रम तर्जुमामा गाउँपालिकाले योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नु पर्ने आवश्यक्ता रहेको छ ।

६.२.२ समस्या तथा चुनौती

जलविद्युतउत्पादनको लागि पर्याप्त आर्थिक स्रोत तथा लगानीको अभाव रहनु, हालसम्म विद्युत् उत्पादन र अनुमति प्रदान गर्ने सम्पूर्ण अधिकार संघ सरकारमा निहीत रहनु, सर्भेक्षण अनुमति देखि विद्युत् खरिद सम्झौता गर्दा सम्मका कार्य प्रक्रिया, जग्गा ब्यवस्थापन र वातावरणीय अध्ययन कार्य झन्झटिला र केन्द्रीकृत हुनु, विद्युत् वितरण प्रणालीको गुणस्तर खाना पकाउन तथा उद्योग सञ्चालन गर्नलाई समेत मिल्ने गरी विस्तार हुन नसक्नु, आदिजलविद्युत क्षेत्रका प्रमुख समस्या तथा चुनौतीहरू हुन् ।

६.२.३ अवसर

नेपाल सरकारको आगामी १२ वर्षमा १५,००० मेगावाट विद्युत् उत्पादन गर्ने र प्रतिव्यक्ति प्रति वर्ष विद्युत् खपत १,५००किलोवाट पुर्याउने लक्ष्य भएको र जलविद्युत् आयोजना प्रवद्र्धनमा वित्तीय संस्था तथा निजी क्षेत्रको सहभागिता बढ्दै जानु, जलविद्युत्विकासको लागि चाहिने सडक, प्रसारण लाइन तथा सब स्टेसन जस्ता भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माणलाई संघ तथा प्रदेशसरकार दुबैले प्राथमिकतामा राख्नु, अन्तरदेशीय प्रसारण लाइनहरूको निर्माण हुनु तथा नेपाल सरकार र भारत तथा बंगलादेश सरकारबीचनेपालबाट विद्युत् निर्यात गर्ने समझदारी हुनु, नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारले विद्युतीय सवारी साधन तथा चुलोप्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्दै लैजाने नीति लिनु आदि जलविद्युत् उत्पादन तथा ब्यवस्थापन क्षेत्रका अवसरहरू हुन् ।

६.२.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

औद्योगिकीकरणकालागिपूर्णविद्युतीकरण

लक्ष्य

जलस्रोतकोउपयोगगर्दैऊर्जाउत्पादन,उपयोगर निकासी

उद्देश्य

१. हरितऊर्जाकोउत्पादनतथाउपयोगबढाउनु
२. उत्पादितविद्युतीयऊर्जाकोवहुआयामिकउपयोगगर्नु
३. विद्युतव्यवस्थापनलाईदिगोरभरपर्दोबनाउनु।

६.२.५ रणनीति तथा कार्यनीति

६।२।५.१ जलविद्युतकम्पनीलाईलाइसेन्सजारीगर्नआवश्यकसिफारिशतथासहजीकरणगर्ने।

६।२।५.२ सार्वजनिक-निजीसाझेदारीलगानीकोवातावरणबनाउने।

६।२।५.३ प्रसारणलाइनलाईदिगोबनाउन संघीय सरकारतथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्ने

६।२।५.४ प्राविधिक तथा आर्थिक हिसाबले आकर्षक जलविद्युत् आयोजना पहिचान र विकास गरी ऊर्जा सुरक्षामा योगदानपुर्‍याउनु र ग्रामीण दिगो अर्थतन्त्रको आधारशीला तयार गर्ने ।

६.२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	गाउँपालिकाको उर्जा नीति तर्जुमा गर्ने	संख्या		१	(	(	१
२.	उर्जा आयोजना अध्ययन, निर्माणर व्यवस्थापनमा आइपर्ने समस्या समाधानका लागिसहजीकरण समिति गठन	संख्या		१	-	-	१
३.	विद्युत नपुगेका बस्तीमा वितरणका लागि विद्युत प्राधिकरणसँग सहकार्य	संख्या		१	१	१	३

४.	निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा लघु जलविद्युत आयोजनामा निर्माण र लगानी	संख्या		)	)	१	१
५.	पुराना काठेपोल प्रतिस्थापन कार्य	संख्या		३००	३००	३००	९००
६.	ट्रान्सफर्मर जडान तथा स्तरोन्नति	संख्या		२	२	१	५
७.	विद्यत चुहावट नियन्त्रणमा सहयोग	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

६.२.७प्रमुख कार्यक्रम

१. विद्युतीकरणका लागिविद्युतप्राधिकरणकाशाखासँग सहकार्य तथा साझेदारी गर्ने

२. लघुजलविद्युतउत्पादनगर्ननिजी क्षेत्रसंग समन्वय गर्ने

३. सवै वडामाविद्युतीकरणगर्ने

४. संघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारसँग आवश्यक्ता अनुसार सबैघरधुरीमाविद्युतीकरणगर्नसाझेदारीसहकार्यरसहलगानीगर्ने

६.२.८अपेक्षित उपलब्धि

१. सवै घरधुरीजलविद्युत तथाबैकल्पिकऊर्जाबाटलाभान्वितभएकाहुनेछन्।

२. विद्युतीकरणकालागिनेपालविद्युतप्राधिकरणसँगविद्युतविस्तारकालागिसमझपत्रमाहस्ताक्षरभएकोहुनेछ।

३. संघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारलेविद्युतीकरणकार्यक्रममाप्राथमिकतादिएकोहुँदासहलगानीतथासाझेदारीकार्यभएकोहुनेछ।

६.३ नवीकरणीय ऊर्जा

६.३.१ पृष्ठभूमि

पृथ्वीको गर्भमा रहेको खनिज उर्जाको भण्डारण सकिदै जाँदा विश्वभर प्रयोग हुने दुई तिहाई बढीको व्यापारिक उर्जाकोस्रोतको विकल्प बारे संसारभर अध्ययन, अनुसन्धान र उत्पादन भैरहेका छन् । त्यो सँगै नवीकरणीय उर्जालाई थप प्रतिस्पर्धीर ग्रीड इन्टर्याक्टिभ वनाउन व्याट्री स्टोरेज प्रविधिको घट्दो मूल्यले पनि सहयोग गरिरहेको छ । यसवाट दुर्गम क्षेत्रमारहेका राष्ट्रिय प्रसारणभन्दा बाहिरका गाउँहरूमा विद्युतीकरणको दीर्घकालीन समाधान भएका छन् । विद्युत् उत्पादनबाहेकवायोग्याँस, वायोमास, वायोइन्धन

जस्ता क्षेत्रमा पछिल्ला वर्षहरूमा भएका अध्ययनले निकै उर्जादक्ष र प्रयोगकर्ता मैत्रीप्रविधिहरू विकास भैरहेका छन् । दिगो विकास लक्ष्य (२०१५-२०३०) तथा नेपालको संविधानले पनि नवीकरणीय उर्जाकोविकास गरी आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका लागि सुपथ र सुलभ रुपमा भरपर्दो उर्जाको आपूर्ति गर्ने नीति अङ्गीकारगरेको छ । राष्ट्रिय प्रसारण लाइन पुऱ्याउन सम्भाव्यता नभएका तथा छरिएर रहेका बस्तिहरूमा आधुनिक उर्जाको पहुँचपुर्याउन, शहरी क्षेत्रमा बढ्दो उर्जा मागको ब्यवस्थापन गर्न र परम्परागत तथा आयातित उर्जा माथिको निर्भरतालाई कमगर्न विभिन्न किसिमका नवीकरणीय उर्जाको प्रवर्द्धन, विकास तथा दिगो ब्यवस्थापन गरी यस क्षेत्रलाई मूल प्रवाहमा ल्याउनजरुरी छ । नवीकरणीय उर्जा क्षेत्रमा नेपालमा भैरहेका कार्यहरूमा लघु जलविद्युत्, सुधारिएको पानी घट्ट, सौर्य उर्जा, वायुउर्जा, सुधारिएको चुलो, सौर्य कुकर, विद्युतीय चुलो र बायोग्याँस आदि रहेका छन् ।

६.३.२ समस्या तथा चुनौती

उपभोक्तासमेतकोसहभागितासहलगानीकाक्षेत्रमासाझेदारीगरीउत्पादितऊर्जालाईवितरणतथादिगोरूपमाउपयोगएवंव्यवस्थापनगर्ने रउद्यमशीलतातथारोजगारीकाअवसरबढाउनकृषितथापशुपालनकालागिसहुलियतदरमाऊर्जाउपलब्धगराउने तथा वैकल्पिक ऊर्जा विकासमा निजी क्षेत्रको लगानीअपेक्षाकृत रुपमा आकर्षित हुन नसक्नु, स्थानीय तहमा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रवद्र्धन, विकास र ब्यवस्थापन दक्षता उपलब्धनहुन जस्तासमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

६.३.३ अवसर

सानोलगानीर
पुँजीबाटउत्पादनगरीउपभोगगर्नसकिनु,स्थानीयस्रोतकोउपलब्धतारमागकाआधारमाऊर्जाउत्पादनगर्नसकिनु,वातावरणसंरक्षणकालागिजनस्तरमाचेतनाविस्तारहुँदैजानु,गैरसरकारीक्षेत्रलेयसक्षेत्रमालगानीकालागिउत्प्रेरितरहनु,संघीयसरकारकोवित्तीयतथामौद्रिकनीतिमार्फतयसलाईप्रवर्द्धनतथासहुलियतदिनेनीतिलिइनुयसक्षेत्रकालागिमहत्त्वपूर्णअवसररहेकाछन्।

६.३.४ दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

नवीकरणीय ऊर्जाको वहुउद्देश्यीय क्षेत्रमा विस्तारःआर्थिकतथा सामाजिकविकास

लक्ष्य

नवीकरणीय उर्जाको प्रवर्द्धन र विकास

उद्देश्य

१. नवीकरणीय उर्जाको माध्यमबाट ग्रामीण विद्युतीकरण र उद्योग सञ्चालन गरी रोजगार सिर्जना गर्नु
२. फोहरव्यवस्थापनतथाऊर्जाउत्पादनलाईएकीकृतकार्यक्रमकारूपमाविकासगर्नु
३. बैकल्पिकऊर्जालाईमहत्त्वपूर्णऊर्जाकोआधारकारूपमाविकासगर्नु
४. रोजगारीकाअवसरकासाथैऊर्जाकोवहुआयामिकउपयोगतर्फकेन्द्रितगर्नु

६.३.५ रणनीति तथा कार्यनीति

६।३।५.१बस्तीबाटउत्सर्जनहुनेफोहरलाईऊर्जामापरिणतगर्नसंघीय सरकारतथाप्रदेशसरकारबाटसमपूरकतथाविशेषअनुदानप्राप्तगर्ने।

६।३।५.२दैनिकगार्हस्थकार्यतथासानातथाघरेलुउद्यममाऊर्जाकोउपयोगबढाउनमागरआपूर्तिकोसन्तुलनमिलाउने।

६।३।५.३अतिरिक्तऊर्जाशक्तिराष्ट्रियविद्युतप्रसारणलाइनमाजोड्ने।

६।३।५.४कृषि,पशुपालन,सिँचाई,पर्यटन,औद्योगिकप्रयोजनकालागिऊर्जाकोउपयोगबढाउने।

६.३.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मा लक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	नवीकरणीय उर्जा सम्बन्धी नीति तर्जुमा	संख्या		१	)	)	१
२.	सौर्य तथा बायुऊर्जा उत्पादन गर्न सकिने ठाउँ पहिचान तथा सम्भाव्यता अध्ययन	संख्या		)	)	१	१
३.	बिद्युत नपुगेका र तत्काल वितरण लाईन पुर्‍याउन सम्भब नरहेका घरहरूमा सौर्य ऊर्जा जडान	संख्या		१०	१०	१०	३०
४.	लघु जलविद्युत निर्माण,मर्मतसम्भार तथा स्तरन्नोति गरि सञ्चालनमा ल्याउने	संख्या		१	१	१	
५.	नवीकरणीय ऊर्जामा आधारित रहेर सञ्चालित घरेलु उद्योग र पर्यटन व्यवसायलाई आवश्यकताका आधारमा सौर्य ऊर्जा प्रयोगको लागि प्रोत्साहन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	लिफ्ट सिंचाई आवश्यकता रहेका	संख्या		)	)	१	

	ठाउँमा सौर्य ऊर्जा प्रयोगको लागि प्रोत्साहन						
७.	लिफ्ट खानेपानी आयोजना आवश्यकताका रहेका ठाउँमा सौर्य ऊर्जा प्रयोगको लागि प्रोत्साहन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	विद्युतीय चुलो प्रयोग प्रवर्द्धन (परिवार)	संख्या		३०	३०	३०	
९.	सुधारिएको चुलो प्रवर्द्धन सहयोग कार्यक्रम	संख्या		३०	३०	३०	

६.३.७ प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना

१. बैकल्पिकऊर्जाउत्पादन तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम

२. विद्युतको पहुँच नभएको वडामासौर्य ऊर्जाजडान

३. सौर्य ऊर्जाको लागि अनुदानउपलब्धहुने

४. सामुदायिकविद्यालयमाबैकल्पिकऊर्जाजडानएवंविस्तारमासहजीकरण

५. दिगोविकासकोलक्ष्यप्राप्तिका लागिगैरसरकारीसंस्था तथा निजी क्षे त्रसँगसमेतसाझेदारी

६.३.८अपेक्षित उपलब्धि

बैकल्पिकऊर्जाजडानकालागिबैकल्पिकऊर्जाकेन्द्रसँग सहकार्य स्थापित भएकोहुनेछ। संघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारलेविद्युतीकरणकार्यक्रममाप्राथमिकतादिएकोहुँदासहलगानीतथासाझेदारीकार्यभएकोहुनेछ । बैकल्पिकऊर्जाजडानतथाविस्तारबाट समुदाय तथा सामुदायिकविद्यालयलाभान्वितभएकाहुनेछन्।

६.४ सडक पूर्वाधार

६.४.१पृष्ठभूमि

विकास प्रकृयालाई ठोस गति तथा दिशा प्रदान गर्न सडकको उपलब्धता प्रारम्भिक शर्त हो। सडक विकासले उत्पादकत्व वृद्धि गर्न, स्वास्थ्य र शिक्षा सेवामा पहुँच उपलव्ध गराउदैरोजगारी सिर्जना गर्न, गरिबी न्यूनीकरण गर्न र समग्र सामाजिक र आर्थिक विकासमा टेवा पुर्याउन उल्लेखनीय योगदानगर्दछ । सडक सञ्जाल अन्तर्गत आउने विभिन्न खोलानालाहरूमा पुल निर्माण तथा मर्मतले बाह्रैमासे

आवतजावतकोप्रत्याभूति गराउँदछ ।। बाह्रैमहिनासुरक्षिततवरबाटसवारीसाधनसञ्चालनगर्नसकिनेसडकपूर्वाधारआजकोआवश्यकताहो। हिउँदैधुलेसडकलेएकातिरअसुरक्षाथपेकाछन्भनेअर्कोतर्फसवारीधनीरउपभोक्ताकोलागतएवंसमयमहङ्गोबनाएकाछन्। हालसम्मयसस्थानीयतहमापक्कीसडक (मुख्य सडक बाहेकका क्षेत्र) नभएतापनिग्राभेलतथाकच्चीसडकभनेसबैवडाकेन्द्रमापुगिसकेकोछ। करिब८०प्रतिशतजनसंख्यासडकसञ्जालभित्ररहेकाछन्। आगामीदिनमाग्राभेलसडकलाईपक्कीसडकमारकच्चीसडकलाईग्राभेलसडकमास्तरोन्नतिगरीसुरक्षित,लागतप्रभावीरसमयबचतहुनेगरीसडकपूर्वाधारकोविकासतथाविस्ताको लागि गाउँपालिकाले पहिलो प्राथमिकता दिनु पर्ने देखिन्छ ।

६.४.२प्रमुख समस्या तथा चुनौती

सडकको स्पष्ट वर्गीकरण नहुनु, मापदण्डविना योजना पहिचानतथा छनौट हुनु, आवश्यक पूर्वतयारीविना योजना कार्यान्वयनमा लैजानु, दक्ष श्रमिक तथा अन्य विषयगत जनशक्ति उपलब्धतामा कमी रहनु, गुणस्तरीय निर्माण सामग्रीका साथै नदीजन्य निर्माण सामग्रीको सहज उपलब्धता हुन नसक्नु, बजेटको विनियोजन र सञ्चालनकुशलताको अभाव हुनु, आयोजना व्यवस्थापनमा सुशासनकायम राख्न गर्नुपर्ने उपायहरूको अवलम्बन नहुनु, ठेक्का व्यवस्थापनमा कमजोरी रहनु, सडक लम्बाइ वृद्धिका साथै मर्मतसम्भारको दायित्व वृद्धि भए अनुरुप स्रोत व्यवस्थापन नहुनु, आदि यस क्षेत्रका समस्याहरू रहेका छन्

६।४।३ अवसर

सडक निर्माणमा स्थानीय तह, प्रदेश र संघ सरकार बीचको साझेदारी थप मजबुद र बलियो हुदै जानु, प्राविधिकजनशक्तिकोउपलब्धताबढ्नु,अस्फाल्डपिचकोसट्टाढलानपिचदीर्घकालीनरूपमासस्तोहुनु,सडक पूर्वाधार विकासका लागि गाउँपालिकाको वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रमकमा प्राथमिकता दिनु र ग्रामीण क्षेत्रको टोलस्तर सम्म सडक संजाल विस्तार हुँदै जानु यस क्षेत्रका अवसरहुन्।

६.४.४ दिर्घकालीन सोँच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीति र कार्यनीति

दिर्घकालीनसोँच

सडकपूर्वाधारको विस्तारःआर्थिक,सामाजिकक्षेत्रमा विकास

लक्ष्य

सडक पूर्वाधार विकास र विस्तार मार्फत सर्वसाधारणको जीवन यापनलाई सहज वनाउँदै स्थानीय स्रोत साधनको उपयोगलाई र समतामूलक आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने ।

उद्देश्य

१।गाउँपालिकाको सबै क्षेत्रमा सडक पूर्वाधार विकास, विस्तार रस्तरोन्नति मार्फत दिगो, भरपर्दो र सुरक्षित पक्की सडक निर्माण गर्ने

२। सडक पूर्वाधार विकाससंग शिक्षा,स्वास्थ्य,सरसफाइरउद्यमशीलता आदिको सम्बन्ध स्थापित गर्दै जाने ।

६.४.५ रणनीति तथा कार्यनीति

६।४।५.१गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिकगतिविधिलाई सन्तुलित,समावेशी, गतिशील बनाउनयोगदान पुर्याउन सक्नेरणनीतिक सडक सञ्जाल सुदृढगर्ने ।

६।४।५.२छिटो, भरपर्दो र वातावरण मैत्री सडक सञ्जाल विकास गर्न सहयोगी हुने प्रविधि तथा उपायहरू अबलम्बन गर्ने

६।४।५.३संघीय सरकार, प्रदेश सरकारसँगको सहकार्य र सहलगानीमा सडक निर्माणलाई प्रथमिकता दिने ।

६।४।५.४सर्वसाधारणनागरिककोदैनिकआवागमनसुरक्षितएवंभरपर्दोसडकपूर्वाधारनिर्माणगर्ने।

६।४।५.५आर्थिकवृद्धिलाईयोगदानपुग्नेगरीसुरक्षितसडकपूर्वाधारकोपहुँचरसुविधाविस्तारगर्ने।

६।४।५.६कृषि, उद्योग, व्यापार, जलविद्युत्, पर्यटन, शिक्षारस्वास्थ्यसेवामापहुँचबढाउनेगरीअन्यस्थानीयतहतथाप्रदेशकारणनीतिकसडकसञ्जालसँगआवद्धताबढाउने।

६।४।५.७वडाकेन्द्रदेखिगाउँपालिकाकेन्द्रसम्मकासडकपक्कीतथाग्राभेलगरीवर्षैभरीसञ्चालनमाआउनेबनाउने।

६।४।५.८सरकार,समुदाय,निजीक्षेत्रसाझेदारी,लगानीतथासहकार्यलाईनिरन्तरताएवंप्राथमिकतादिने।

६।४।५.९सडकपुलनिर्माणकालागिसंघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारसँगसाझेदारीतथासहकार्यगर्ने।

६।४।५.१०वातावरणमैत्रीएवंसुरक्षितपारस्थितिकप्रणालीकालागिसडककोदायाँबायाँहरियालीकायमगर्नेकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने।

६।४।५.११सार्वजनिकनिर्माणमासार्वजनिक-निजीसाझेदारीनिर्माण(पीपीपी)स सञ्चालनतथाहस्तान्तरण (अपरेटएण्डट्रान्सफर)सडिजाइन,फाइनान्स,निर्माण,सञ्चालनतथाहस्तान्तरण (डीएफसीओटी) जस्ताउपयुक्तमोडलअवलम्बनगर्ने।

६।४।५.१२ज्येष्ठ नागरिक, बालबालिका तथा अपाङ्ग मैत्री सडक डिजाइन तथा निर्माणको सुनिश्चिततागर्ने ।

६.४.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	यातायात पूर्वाधार विकास सम्बन्धी नीति कानुन एवं गुरुयोजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन	संख्या		१			१
२.	वडाकेन्द्र र गाउँपालिका केन्द्र	संख्या		२	२	२	६

	जोड्ने मूल सडक स्तरउन्नोति तथा कालोपत्रे						
३.	सडकपहुँच पुगेका तर पुल अभावको कारण वर्षायाममा यातायात सञ्चालन हुन नसकेका सडक खण्डमा मोटरेपुल निर्माणमा संघ प्रदेश सरकारसँग सहकार्य	संख्या		२	२	२	६
४.	गाउँपालिकाभित्रका विभिन्न सडकलाईफराकिलो,ग्राभेलिङ, घुम्ती सुधार र स्तरोन्नति गर्ने	संख्या		२	२	२	६
५.	गाउँपालिका क्षेत्रमा पूर्वाधार निर्माणलाई एकीकृत रुपमा सञ्चालन	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	सवारी नियमको जानकारी गराउने,नियमन गर्ने र नियन्त्रण गर्नको लागि आवश्यक नीतिगत सुधार सहित कार्यक्रम कार्यान्वयन	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

६.४.७प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	आयोजना स्थल	आयोजनाको किसिम नयाँ पुरानो निर्माणाधिन	लाभानित घरधुरी	वडा नं.	
१	फारुला दार्माकोट स्याउलागाउँ नुवाकोट रुकुम सडक	दार्मा १	निर्माणाधिन	८००	वडा नं. १	
२	सिलिङगी दार्माकोट विष्टगाउँ काफलगैरा चौरवाटा सडक		"		"	
३	भुवनटाकुरी ओजावाङ दाकीवारा गोडवाङ पैयाडाडा भदालेखोला सडक		"		"	
४	दैटाकुटा, कारागाउँ किमुयकुटा मोविल्क्षे पोखरा गहते बाध्ने खोला		"		"	

	सडक					
५	कारगाउँ, दाकीवारा, गोड्वाङ साम्याखोला सडक		”		”	
६	खारा, वोरपोले, साज्याखोला कृषि सडक		”		”	
७	लपाटा विष्टगाउँ लाइटीवोट सडक		”		”	
८	खारा मेलटामुरी सडक		”		”	
९	एकिकृत विद्युत विस्तार		”		”	
१०	गगनेखोरिया पैयाडाँडा खारा ठोरीचौर मैदान टौकीवारा खा.पा. निर्माण		”	२००	”	
११	छिन्नेपानी विष्ट गाउँ कारागाउँ दैटाकुरा रावल टाकुरा महरगाउँ भोपाल्न खा.पा. निर्माण		”	३००	”	
१२	जुगेपानी लौसार तीनसल्ले खा.पा. निर्माण		”	५०	”	
१३	सिमखोला विष्टगाउँ लिफ्ट खा.पा.		”	७५	”	
१४	दैटाकुरा दार्माकोट लिफ्ट खा.पा.		”	५०	”	
१५	ठुलाधारा टाकुरीटोल लिफ्ट खा.पा.			७०	”	
१६	चिसाधारी गोडवाङ खा.पा. मर्मत			४०	”	
१७	चिन्नेरी गैरा घारीडाँडा खा.पा. निर्माण			५०	”	
१८	काफलधारा झुलेली खा.पा. निर्माण			४०	”	
१९	तटबन्धन जाली तार दमाखोला भदालेखोला सिलिङ्गी दुवैतिर १२ कि.मी.	दार्मा१	नयाँ	६०० दुवैतिर		
२०	सिलिङ्गी भातमारे	दार्मा २	नयाँ	१५० दुवैतिर		
२१	गोरापानी स्यालाखेत	दार्मा १		३५		
२२						
२३	वाङ्गेलाखुरी फारुला सिलिङ्गे ३० कि.मी.	दार्मा गा.पा.	निर्माणाधिन	५००	वडा नं. २	
२४	फारुला मौलखोली नुवाकोट २० कि.मी.	”	निर्माणाधिन	६००	”	
२५	सिलिङ्गी मैदान १० कि.मी.		नयाँ	४००	”	
२६	झुल्नेटा ढाकाडाम फारुला तिमीलगाडा ३५ कि.मी.		निर्माणाधिन	६००	”	
२७	कारागौर, किमुटाकुरा काफलगौरा वाध्ने १० कि.मी.		नयाँ	३००	”	
२८	भुवनटाकुरी रावागाउँ साक्चाखोला १५ कि.मी.		”	२००	”	
२९	साङ्टा, पाजाखोला, काफलगौरा १० कि.मी.	दार्मा २	निर्माणाधिन	१५०	”	

३०	फारुला चैतेखोला सिलिङ्गी १० कि.मी.	”		१००	”	
३१	वचखोला चैतेखोला ५ कि.मी.	”	नयाँ	१००	”	
३१	मौलिखोला सिमलपुर भ्यारीङ डल्सिङ ७ कि.मी.	”	”	१५०	”	
३२	भाटमारे भुरुङ्गखोला ७ कि.मी.	”	”	१००	”	
३३	मौतरिवाली घुसखोला ५ कि.मी.	”	”	१००	”	
३४	ठानागाउँ विसाउन सिउदसी ७ कि.मी.	”	”	१००	”	
३५	साङटा, पाजाकोट दार्माकोट १५ कि.मी.	”	”	२००	”	
३६	भवुनटाकुरी ओजावाङ वोहोरागाउँ १० कि.मी.	”	”	६००	”	
३७	भुवनटाकुरी विसाउन छाप मौलखोला १० कि.मी.	”	”	१५०	”	
३८	मौलीहलि देखि फारुला ११ कि.मी.		निर्माणाधिन		वडा नं. ३	
३९	गा.पा. केन्द्रबाट फारुला, मौलेखाली दार्माकोट, नुवाकोट ११ कि.मी.		”		”	
४०	फारुला वुढाकाफल तिमिलकोडा ८ कि.मी.		”		”	
४१	फारुला लेखागाउँ, चम्फुटाकुरा मालिका ४ कि.मी. पर्यटकिय क्षेत्र		”		”	
४२	फारुला लेखागाउँ, कुमाख ७ कि.मी.		निर्माणाधिन		वडा नं.३	
४३	फारुला सिलिङ्गी ५ कि.मी.				”	
४४	फारुला वुढाकाफल भुरुङ खोला ८ कि.मी.				”	
४५	फारुला मलिबाङ बाङ्गलामुखी १४ कि.मी.				”	
४६	फारुला मलेअम्रै मैनेरी डौरीखोला सिलिङ्गी				”	
४७	फारुला झयारीवाङ ८ कि.मी. झुल्नेटा १३ कि.मी.				”	
४८	फारुला दुवाङ बाग्खोर (नयाँ ट्याक ५ कि.मी.)				”	
४९	फारुला डाँडागाउँ, कुवाङखोला जलुकेनी विद्युत १२, पायीहाल्ला धीरजल्ले कामी गाउँ				”	
५०	मौलीहलि मालिका धुलखर्क १० कि.मी.		निर्माणाधिन	२००	”	
५१	विद्युत भित्रितर्फ २५ कि.मी. (ट्रान्सफर्म ३ वटा पचासको जम्मा छ)				”	
५२	मौलाहाले फारुलाचौर सडक खण्ड १४ कि.मी.	मौलाहाले फारुलाचौर	निर्माणाधिन		वडा नं. ४	
५३	फारुला बाँगलाखुरी सडक खण्ड	फारुला	निर्माणाधिन		”	

	१४ कि.मी.	वाङगे				
५४	फारुला लामाडाँडा वाग्चौर सडक खण्ड २१ कि.मी.	फारुला वाग्चौर			”	
५५	मौलाहाले पदेरीखोला फारुला सडक खण्ड ९ कि.मी.	मौलाहाले पेदरीखोला फारुला			”	
५६	मौलाहाले चम्पुटाकुरा नेटा सडक खण्ड सुर्खेत राजमार्ग	मौलाहाले नेटा			”	
५७	ढुलागैरा खागल गलाँव रातामाटा वडा कार्यालय सडक खण्ड ९ कि.मी.	रातामाटा खागल			”	
५८	लाखुरी डाँडा गलाँव डाँडागाउँ भातमरी सडक खण्ड ३० कि.मी.	लाखुरी डाँडा देखि भातमारे	नयाँ + पुरानो		”	
५९	पुरवाव जोडीपिपल वडा कार्यालय -कच्ची)				”	
६०	वाघखोर नकालगाउँ रातामाटा सडक खण्ड ६कि.मी.				”	
६१	पाचकिल्ला मसिना विचगाउँ भल्चौर गलाँव रातामाटा सडक खण्ड				”	
६२	कमलपोखरी सौरखाली पेदीखोला सडक खण्ड				”	
६३	मसिना भलचौर सडक खण्ड (कच्ची)				”	
१२७	वाघखोर ढाकाडामकोट साँक्ट फारुलाचौर सडक ग्राभेलिङ (मुलबाटो)	फारुलादेखि बाघखोर	निर्माणाधिन		वडा नं. ५	
१२८	गोढीवन त्रिवेणी लयँटा विष्टगाउँ सडक ग्राभेलिङ	गोढीवन देखि विष्टगाउँ	निर्माणाधिन		”	
१२९	तिनपोखरे अँधेरीखोला लयँटा साइ्ट सडक विस्तार र स्तरवृद्धि	तिनपोखरे देखि साइ्ट सम्म	निर्माणाधिन		”	
१३०	निगालपानी देखि वाघखोर सडक विस्तार र स्तरवृद्धि	निगालपानी देखि बाघखोरसम्म			”	
१३१	जलेखर्क बछेला ढाकाडामकोट अधेरीखोला बाद्ने सडक विस्तार र स्तरवृद्धि	जलेखर्कदेखि बाद्नेसम्म			”	
१३२	बाद्नेदेखि विष्टगाउँ सडक विस्तार र स्तरवृद्धि	बाद्नेदेखि विष्टगाउँ			”	
१३३	उम्पाढुङ्गा देखि लम्पाखा, त्रिवेणी सडक स्तरवृद्धि	उम्पाढुङ्गा देखि त्रिवेणीसम्म			”	
१३४	जलेखर्क काउलावोट त्रिवेणी सडक स्तरवृद्धि	जलेखर्क देखि			”	

		त्रिवेणीसम्म				
१३५	जलेखर्क भालुमारे भालुखोला भैयराधान सम्म सडक निर्माण	जलेखर्कदेखि भैयराधान	नयाँ		"	
१३६	छेरना, उतिसेनी रातामाटा सडक स्तर वृद्धि	छेरनादेखि रातामाटा सम्म	निर्माणाधिन		"	
१३७	पसेला बुरासेखोली झोलुङ्गे पुल					
१३८	सल्लेरीपाखा अङ्गेटाकुरी झोलुङ्गेपुल					
१३९	तिमिलाचौर स्याँला झोलुङ्गेपुल					
१४०	कल्चुरा ढाँर झोलुङ्गेपुल					
१४१	भट्टेनीदेखि साहुका खेत झोलुङ्गेपुल					
१४२	ढाकाडाम महिला साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि. दुग्ध चिस्यान केन्द्र भवन निर्माण					
१४३	जुरढुङ्गा पोखरीडाँडा झोलुङ्गेपुल					
१४४	कागुनोहाल्ने स्वास्थ्य इकाई भवन निर्माण					
१४५	वडा कार्यालय भवन निर्माण					
१४६	५ नं. वडा मा रिचार्ज पोखरी निर्माण ७ वटा					
१४७	सिमखोली, अखारे गोठिवन, भूर्तिवाङ्ग फारुला सडक	सिमखोली देखि फारुला	पुरानो निर्माणाधिन			
१४८	वाङ्गे, चिप्ले किमुटाकुरा ज्यामिरेचौर, फारुला		पुरानो निर्माणाधिन			
१४९	बाघखोर, किमुटाकुरा बडाचौर	बाघखोर बडाचौर किमुटाकुरा	"			
१५०	अरबारे, जलेखर्क मोटर बाटो		"			
१५१	बाघखोर, मलिक्चा, ज्यामिरेचौर सडक बाटो		"			
१५२	गोठिबन, सचेतना बडाचौर, मोटरबाटो		"			

६.४.८अपेक्षित उपलब्धि

सडक स्तरोन्नति भई कालोपत्रे तथा ग्राभेल भएको हुनेछ । सबै वडामा सडक सञ्जाल विस्तार भई पहुँच स्थापित भएको हुनेछ र सडक सञ्जालको विकास र विस्तारसँगै स्थानीय उत्पादन र आर्थिक क्रियाकलापमा महत्वपूर्ण योगदान भएको हुनेछ ।

६.५ सिंचाई

६.५.१पृष्ठभूमि

नयाँ खेतीका विधि तथा ढाँचाहरूको अभ्यास गर्न र उत्पादकत्व बढाई खाद्य सुरक्षा तथा गरिबी निवारणमा योगदान पुर्याउन सिंचाईको मुख्य भूमिका रहने गर्दछ ।कृषियोग्यभूमिमासिँचाइकोउपलब्धतालेकृषिक्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउने अबसरकोरूपमाविकासगर्नसम्भवरहेकोछ। आकाशेपानीमाभरपर्नेहाम्रोकृषिप्रणालीकाकारणखेतीयोग्यभूमिकोपूर्णएवंसार्थकउपयोगगर्नसकिएकोछैन। बाह्रैमहिनासिँचाइकोसुविधाउपलब्धहुनसकेमाकृषकलेमौसमीतथाबेमौसमीखेतीपातीगरीआर्थिकउपार्जनगर्दैबाहिरबाटख रिदगरिनेकृषिउपजलाईबिस्थापनगर्नसक्छन्।

६.५.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

कृषिकर्ममारहेकाकर्मजीविकालागिउपयुक्ततथाबाह्रैमहिनासिंचाइसुविधाउपलब्धगराउनपुँजीप्रविधिलगानीकोअपर्याप्तताहु नु,सिंचाई गुरुयोजना बनाई योजनाबद्ध विकास तथा ब्यवस्थापन गर्न नसक्नु, दिगो सिंचाईको व्यवस्था गर्न नसक्दाउत्पादकत्व कम हुने र खाद्यान्न उत्पादन प्रति कृषक तथा समुदायको उत्साहजनक आकर्षण नहुनु, यसक्षेत्रकाचुनौतीरहेकाछन्।

६.५.३ अवसर

दार्मा गाउँपालिकामा काली गण्डकी नदीको पानी लिफ्टिङ गरी सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउने प्रशस्त संभावना रहेको छ । तीनैतहकासरकारलेआर्थिकसमृद्धिकालागिसिंचाईकाक्षेत्रमालगानीकालागिप्राथमिकतानिर्धारणगरेकाछन्। सार्वजनिकतथानिजीक्षेत्रकाक्षेत्रकाबीचमासहकार्यसहलगानीगर्नसक्नेवातावरणअनुकूलबन्दैगएकोछ। राजनीतिकस्थिरतातथागतिशीलसरकारकोउपस्थितिलेनीतिगतस्थिरतारदीर्घकालीनयोजनातर्जुमाकार्यलाईसबैक्षेत्रबाट सहयोगहुँदै जाने र विदेशमा सिप आर्जन गरी आएका युवाहरूलाई सिंचाई सेवाको उपलब्धताबाट कृषि लगायत ब्यवसायिक पेशामा आकर्षित गर्न सकिने संभावना समेत रहेकोछ।

६.५.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति

दीर्घकालीन सोंच

सिंचाइसुविधाको उपलब्धता स्कृषिक्षेत्रमाउत्पादनशीलता

लक्ष्य

सिंचाइउपलब्धगराउँदैगार्हस्थउत्पादनमाकृषिक्षेत्रकोयोगदानबृद्धिगर्ने

उद्देश्य

१. संभाव्य सवै क्षेत्रमा सानासिंचाईलाईविस्तारगर्नु ।

२. सिंचाईको उपलब्धता संगै कृषि क्षेत्रको विस्तार गर्नु ।

३. सिंचाई प्रणाली तथा नदीको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु ।

६.५.५ रणनीति तथा कार्यनीति

६।५।५।१ भूमि प्रयोग नक्सा, खेतीको परिदृश्य, खेती अनुसार पानीको आवश्यकता र स्रोत पहिचानर सम्भावित सिचाई योजनाका परिदृश्यहरू समेत प्रतिविम्बित हुने गरी विस्तृत "सिंचाई गुरुयोजना" तयार गर्ने ।

६।५।५.२ परम्परागत कृषक कुलोहरू तथा जीर्ण सिंचाई आयोजनाहरूको भौतिक पूर्वाधारको स्तरोन्नति वा आधुनिकीकरण गरी बाह्रै महिना सिंचाई सुविधा पुर्‍याइनेछ ।

६।५।५.३ आकाशेपानीलाईभण्डारणगरीपुनर्भरणकोक्षेत्रनिर्माणगर्ने।

६।५।५.४ साना-सानापानीकास्रोतलाईसंकलनगर्ने।

६।५।५.५ परम्परागतपोखरीतथापानीकामुहानलाईदिगोबनाउनवृक्षारोपणगर्ने।

६।५।५.६ लिफ्टसिंचाइलाईप्रबर्द्धनगर्ने।

६.५.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	सिंचाइ गुरुयोजना तर्जुमा			१	(	(	१
२.	मुख्य कृषि कार्यकम सञ्चालित क्षेत्रमा सिंचाई विकास कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या		२	२	२	
३.	करेसाबारी सिंचाई आयोजना (धाराबाट बगेर खेर गइरहेको र आकाशको पानी पोखरीमा संकलन गरी घरधुरी स्केलका करेसाबारी सिंचाई गर्ने कार्यक्रम)	संख्या		१०	१०	१०	३०
४.	सिंचाई प्रणालीको मर्मत सम्भार,नवीकरण र सुदृढीकरण	संख्या		२	२	२	६
५.	नयाँ प्रविधिमा आधारित सिँचाई	संख्या		२	२	२	६

	विकास कार्यक्रम						
६.	१२ महिना सिंचाई पुगेका तर वर्षको एक खेती मात्र भइरहेका ठाउँ पहिचान गरी १२ महिना सिंचाई पुगेका तर वर्षको एक खेती मात्र भैरहेका ठाउँमा उच्च मूल्य पर्ने कम्तिमा दुई खेती गर्न प्रोत्साहन विकास र कार्यान्यवन	संख्या		१	१	१	३
७.	जोखिममा रहेका सिंचाई आयोजनाका मुहान संरक्षण कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
८.	प्लाष्टिक पोखरी निर्माण तथा सिंचाई प्रोत्साहन	संख्या		१	१	१	३
९.	कालीगण्डकी लिफ्टिङ सिंचाई आयोजना संचालन	संख्या				१	१

६.५.७ सिंचाइतर्फ संचालन हुने आयोजनाहरू

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	आयोजना स्थल	आयोजनाको किसिम नयाँ पुरानो निर्माणाधिन	लाभानित घरधुरी	
१०.	पेदीखेत चिसापानी उम्पाढुङ्गा सिंचाई कुलो निर्माण	पेदिखेत उम्पाढुङ्गा	नयाँ	३५	
११.	लामीढ्राली कोप्टी बुराकाफल साँक्ट सिंचाई कुलो निर्माण		”	५५	
१२.	कल्चुरा तिमिलाचौर सिमखोला लपँटा सिंचाई कुलो निर्माण		”	१००	
१३.	सिमखोला टाट्के पल्लाखेत सिंचाइकुलो निर्माण		”	६०	
१४.	न्याउलेरह त्रिवेणी सल्लेरीचौर सेरागार सिंचाईकुलो निर्माण			५०	
१५.	पाङ्ग्राखोला, उल्लेरी बछेला तल्ली बछेला सिंचाईकुलो निर्माण			५०	
१६.	ठूलाखोला जुरढुङ्ग बादास्वारा सिंचाईकुलो निर्माण			२०	
१७.	ठूलाखोला लपँटा लिफ्ट् सिंचाई योजना			३०	
१८.	आलाखोला देखि तिमिलेकटेरा गुहीएडारी ठारखर्क पाइपद्वारा सिंचाई			१२	

१९.	सोतेराखोला देखि सिमखोलासम्म सिंचाइकुलो			३५	
२०.	तराखोला देखि सिनटाकुरा भालुखोला सिंचाई कुलो			१२	
२१.	ताउलेरह देखि गैरडुर पसेला सिंचाई कुलो निर्माण			६०	
२२.	त्रिवेणीखोला तटबन्ध निर्माण				
२३.	छरीखोला तटबन्ध				
२४.	दौखोला तटबन्ध				
२५.	जुगेपानी मुल संरक्षण				
२६.	टिकेपातल मुहान संरक्षण				
२७.	छराखोला मुहान संरक्षण				
२८.	अधेरीखोला मुहान संरक्षण				
२९.	खालीखोला मुहान संरक्षण				
३०.	मालुवेला मुहान संरक्षण				
३१.	आलाखोला मुहान संरक्षण				
३२.	झ्यानखानी मुहान संरक्षण				
३३.	जिम्नेटी मुहान संरक्षण				
३४.	राउटेपानी मुहान संरक्षण				
३५.	पाखेपानी मुहान संरक्षण				
३६.					

६.५.८अपेक्षित उपलब्धि

कृषियोग्यभूमिमाबाह्रैमहिनासिंचाईप्रबन्धरहेकोहुनेछ।

सिंचाईकाआधुनिकप्रविधिप्लाष्टिकपोखरीथोपासिंचाईआकाशेपानीसंकलनकोविकासएवंविस्तारभएकोहुनेछ।

सानासिंचाईयोजनानिर्माणरविस्तारमाकृषकसहकारीनिजीक्षेत्रसँगसाझेदारीभएकोसंघीयसरकारप्रदेशसरकारसँगमझौला तथाठूलासिंचाईआयोजनाकार्यान्वयनकालागिसमपूरकलगानीभएकोबैकल्पिकऊर्जाकोमाध्यमबाटलिफ्टसिंचाईआयोजनासञ्चालनभएकोहुनेछ।

६.६ खानेपानी तथा सरसफाई

६.६.१पृष्ठभूमि

आधारभूत आवश्यकतामा रहेकोखानेपानीलाई नेपालको संविधानले मौलिकहकको रुपमा व्यवस्था गरेको छ । गाउँपालिकामा आधारभूत स्तरको खानेपानी सुविधाबाट लाभान्वित जनसंख्या ७०प्रतिशत पुगेको छ भने मध्यम तथा उच्च स्तरको खानेपानी सुविधाबाट ३५ प्रतिशत जनसंख्या मात्र लाभान्वित छन् ।दार्मा

गाउँपालिकालाई खुल्ला दिशामुक्त घोषित भैसकेका छन् । नेपालकोभूगोलसानोरहेकोमाब्राजिलपछिकोदोस्रोठूलोपानीकोस्रोतभएकोमुलुककोरूपमारहेकोछ। पानीउपलब्धताकाआधारमाउपयुक्तनीतियोजनारसन्तुलितबजेटव्यवस्थापनगर्नसकेमाहरेकघरधुरीआधारभूतखानेपानीकोसुविधाप्राप्तगर्नसक्छन्। आधारभूतखानेपानीकोसुविधापुगिसकेपछिस्वस्थखानेपानीउपलब्धगराउनेसरकारकोउद्देश्यरहेकोछ। यसैलाईपरिपूर्तिगर्नसंघतथाप्रदेशसरकारबाटएकघरएकधाराकार्यक्रमलाईकार्यान्वयनमालगिएकोछ। हरेकघरधुरीमास्वस्थखानेपानीकोउपलब्धतागराउनसकेमामात्रस्वस्थनागरिककोविकाससम्भवछ। खानेपानीकोसुविधासँगसँगैसरसफाइकार्यक्रमकोपनिविकासगरिएकोछ। हरेकघरविद्यालयसार्वजनिकस्थलमाशौचालयकोव्यवस्थागर्नेसरकारकोनीतिकोनिरन्तरतालाईसहयोगपुर्‍याउनुयससरकारकोजिम्मेवारीतथाकर्तव्यरहेकोछ। स्वस्थ नागरिक उत्पादनमा योगदान पुर्याउन र समग्रआर्थिक सामाजिक विकासको आधारशीला तयार गर्न गुणस्तरीय खानेपानी र सरसफाइको सुविधाको व्यवस्था गर्नु सरकारकोदायित्व रहेको हुँदा खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी कार्य गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

६.६.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

खानेपानीकास्रोतरभौगोलिकविकटताहाम्राप्राकृतिकचुनौतीकारूपमारहेकाछन्। ग्रामीणक्षेत्रकोबस्तीपातलोरछरिएररहेकाकारणपनियस्तोसुविधाउपलब्धगराउनसमस्यादेखिएकोछ। गुरुयोजना बनाई खानेपानीको विकास तथा ब्यवस्थापन हुन नसक्नु, तीन तहका सरकार बीच कार्यक्षेत्र स्पष्ट नहुनु,सरसफाई तथा स्वच्छ खानेपानीको क्षेत्रमा पर्याप्त लगानी नहुनु, जस्तासमस्यातथाचुनौतीको रूपमा रहेका छन्।

६.६.३ अवसर

दिगोविकासकालक्ष्यलेआधारभूततथास्वस्थखानेपानीरसरसफाइलाईप्रमुखलक्ष्यकारूपमासमावेशगरीसन्२०३०सम्ममा लक्ष्यप्राप्तगरिसक्नेसमयसीमानिर्धारणगरिसकेकोछ। खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्र तीनै तहका सरकारको उच्च प्राथमिकतामा पर्नु, खानेपानी तथा सरसफाईको क्षेत्रमा निजीतथा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रको चासो तथा लगानी आकर्षण हुँदै जानु, आयोजनाको छनौट, सञ्चालन र ब्यवस्थापनमा उपभोक्तातथा समुदायको थप चासो हुँदै जानु आदि अवसरकोरूपमा रहेका छन् ।

६.६.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

स्वास्थ्य र स्वच्छताको लागि गुणस्तरीय खानेपानी तथा सरसफाइको उपलब्धता

लक्ष्य

आधारभूतखानेपानीतथासरसफाईकोसुविधाबाटसामाजिकपरिसूचकमासुधारगर्ने।

उद्देश्य

१. आधारभूतखानेपानीतथासरसफाईनपुगेकोक्षेत्रमासुविधापुर्‍याउने

२. आधारभूतखानेपानीपुगेकोस्थानमास्वस्थखानेपानीकोसुविधापुर्‍याउने

३. खानेपानीतथासरसफाईबाटहुनेरोगकोरोकथामतथान्यूनीकरणमासहयोगपुर्‍याउने

४. महिलाकोजीवनस्तरतथाआर्थिकक्षेत्रमासहभागिताबढाउने

६.६.५ रणनीति तथा कार्यनीति

६।६।५.१आधारभूत खानेपानी सुविधा नपुगेका क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी खानेपानी आयोजना निर्माण तथा सुविधा विस्तार गर्ने ।

६।६।५.२परम्परागतखानेपानीकामुहानकुवा,पँधेराकोसंरक्षणगर्ने।

६।६।५.३खानेपानीकास्रोतसंरक्षणकालागिवृक्षारोपणगर्ने।

६।६।५.४सडक,भवनजस्तापूर्वाधारनिर्माणमावातावरणसंरक्षणलाईध्यानदिने।

६।६।५.५संघीय सरकारतथाप्रदेशसरकारकोबजेटतथालगानीलाईसहजीकरणतथामागविस्तारगर्ने।

६।६।५.६संघीय सरकारतथाप्रदेशसरकारकोलगानीमास्थानीयसरकारकोसहलगानीगर्ने।

६।६।५.७घरघरमाखानेपानीतथासरसफाईकोसुविधाबाटमहिलाकालागिप्राप्तहुनेखालीसमयआर्थिकउत्पादनतर्फ लगाउनउत्प्रेरितगर्ने।

६।६।५.८शत प्रतिशत घरमा आधारभूत शौचालय तथा सरसफाई सुविधाको व्यवस्था गर्ने।

६.६.६कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	फोहोर पानीको उचित व्यवस्थापनको लागि मापदण्ड निर्धारण	संख्या		१	(	(	१
२.	फोहोर व्यवस्थापन गुरुयोजना निर्माण	संख्या		१	(	(	१
३.	खानेपानी सुविधाको तथ्याङ्क अद्यावधिक गरि खानेपानी गुरुयोजना निर्माण गर्ने	संख्या		१	(	(	१

४.	आधारभूत खानेपानी नपुगेका सबै घरधुरीमा खानेपानी पुर्‍याउने	प्रतिशत		६०	७०	८०	
५.	खानेपानी आयोजना मर्मतसम्भार र व्यवस्थापनको लागि उपभोक्ता समिति र प्राबिधिक जनशक्तिको क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	जलाधार क्षेत्रको संरक्षण सम्वन्धी जनाचेतामुलक कार्यक्रम	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	जलवायु परिवर्तन र मानवीय हस्तक्षेपको कारणवाट खानेपानीको स्रोतमा पर्न गएको असरको अध्ययन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	सवै सामुदायिक भवन,सार्वजनिकस्थल,विद्यालय तथा निजी घरहरूमा शौचालय निर्माण कार्य सञ्चालन	संख्या		५	५	५	१५
९.	फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि स्थानीय समुदायसँग सघन सहकार्य गर्दै जनचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	अपाङ्गमैत्री,महिलामैत्री तथा बालमैत्री शौचालय निर्माण	संख्या		३	३	३	१२
११.	सार्वजनिक-निजी क्षेत्र सहकार्यमा फोहोर मैलाबाट बायो ग्यास,प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्न सम्भाव्यता अध्ययन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१२.	विद्यालयका विद्यार्थी तथा	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

	समुदाय लक्षित सरसफाई सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम तथा तालिम						

६.६.७प्रमुख कार्यक्रम

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	आयोजना स्थल	आयोजनाको किसिम नयाँ पुरानो निर्माणाधिन	लाभानित घरधुरी	वडा नं.
१३.	तिमिलाचौर रातामाटा खानेपानी निर्माण	तिमिलाचौर रातामाटा	नयाँ	२८	
१४.	चिन्नेगर्हरा एक्ला सल्ला गौर्राफाल्ने खानेपानी निर्माण	चिन्नेगर्हरा देखि गौरीफाल्ने सम्म	नयाँ	३५	
१५.	दार्मा गा.पा. ५ नं.वडा भित्रका सबै ब्न्चका योजनाहरु मर्मत	दार्मा ५			
१६.	छराखोला वडा कार्यालय सिमलनेटा रोगागाउँ साँक्ट लिफट खा.पा. निर्माण योजना	छराखोला देखि सिमलनेटा रोगागाउँ साक्ट सम्म		१५०	
१७.	भालुखोला बाहुन पोखरा लिफ्ट खा.पा. निर्माण योजना	बाहुन पोखरा		२००	
१८.	जुगेपानी बादने लिफ्ट खानेपानी निर्माण योजना	बाद्ने		८०	
१९.	सिस्नेखोला लामाडाँडा दमाई गाउँ खानेपानी निर्माण योजना	सिस्नेखोला देखि दार्मागाउँ सम्म	नयाँ	१५०	
२०.	भालुबेला काउलाबोट खानेपानी निर्माण योजना	भालुबेला देखि काउलाबोट	"	५०	
२१.	लुगाधुने बादरपोले चिन्तेर्हपोखरी लिफ्ट खानेपानी निर्माण योजना		"	११०	
२२.	खालीखोला भोल्टेखा तिम्लाकटेरा भालुखोला ढारखर्कसम्म खानेपानी निर्माण योजना		"	३०	
२३.	बाग्दुलासिम देखि सिमखोला डुराटाकुरा खानेपानी निर्माण			१५	
२४.	सत्येयुगबाट थारमारे हँदै गौरहाल्ने सम्म खा.पा. निर्माण			१५	
२५.	जनजागरण आ.वि. किमुटाकुरा	किमुटाकुरा	"		
२६.	चिसापानी, मुहान देखि गोठिवन	गोठिवन	पुरानो	५२	
२७.	खालीखोला देखि अङगेरनेटा	अङगेरनेटा	नयाँ	५५	
२८.	माथिल्लो चिसापानी ट्याँकी निर्माण	गोठिवन	पुरानो	८२	

२९.	सागिने किमुटाकुरा सुनारगाउँ	ब्म्यद्वारा संचालित	पुरानो	२००	
३०.	कैलासीखोला, सिगारीकोट खानेपानी		पुरानो	१५०	
३१.	रतुवामारे, किमुटाकुरा चिप्ले लिफ्ट खानेपानी	चिप्ले	पुरानो	५०	
३२.	सुनधारा, सुर्योदय मा.वि. लिफ्ट खानेपानी	गोठिवन	पुरानो	३६	
३३.	गौराखोला, सिद्धटाकुरा खानेपानी	बडाचौर	नयाँ		
३४.	सोवितेखानी, पाखापानी, लिफ्ट खानेपानी	भूर्तिवाङ्ग	नयाँ		
३५.	उजेलीगैरा नवारा खानेपानी निर्माण	नवारा	"		
३६.	स्वाराखेत लिफ्ट खानेपानी	स्वारा	"		
३७.	साङटा, ढोरचौर सिंचाई कुलो तटबन्धन	साङटा	"	२५	
३८.	मकुन्ते खोली पानी मुहान संरक्षण		"		
३९.	खरीगैरा पानी मुहान संरक्षण		"		
४०.	हरिखोला पानीको मुहान संरक्षण		"		

६.६.८अपेक्षित उपलब्धि

स्थानीयतहकासबैघरधुरीमाआधारभूततहकोखानेपानीतथासरसफाइसुविधाउपलब्धभएकोहुनेछ। परम्परागतपानीकास्रोतरमुहानकुवापँधेराइनारकोसंरक्षणरसुधारभएकोपानीकास्रोतकोदिगोपनाकालागिवृक्षरोपणभएको रसरसफाईप्रतिविद्यालयशिक्षा,अनौपचारिकशिक्षागैरसरकारीक्षेत्रसँगकोसमन्वयमाकार्यान्वयनभएकोहुनेछ। आधारभूतखानेपानीमाउल्लेख्यलगानीकालागिसंघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारकोविशेषअनुदानकार्यक्रममार्फतभएकोहुने छ।

६.७ आवास र बस्ती विकास तथा पुनर्निर्माण

६.७.१पृष्ठभूमि

व्यवस्थित र सुरक्षित आवास समृद्ध गाउँपालिका विकासको आधारशिला हो ।नेपालको संविधानले अव्यवस्थित बसोबास, योजनाबद्ध, पूर्ण पूर्वाधार, बातावरणमैत्री आवासलाई नागरिकको सुरक्षितआवासको हकलाई प्रत्याभूति गरेको छ । भौगोलिक हिसाबले बिकट र छरिएर रहेका तथा विपदको जोखिममा रहेका घरपरिवारलाई सुविधासम्पन्न, वातावरणमैत्री आवासको व्यवस्थापन र बिपन्न तथा शहरी क्षेत्रमा अनधिकृत तथा अब्यवस्थितरुपले बसोबास गरेका घर परिवारलाई उचित व्यवस्था गर्न यस क्षेत्रलाई प्राथमिकता राखी गाउँपालिकाले कार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ।

६.७.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

आवासको निर्माण गर्दा परम्परागत तरिकाले निर्माण गर्नु,प्राविधिकको परामर्श नलिनु, निर्माण सामाग्री कम गुणस्तर र खर्चिलो हुनु, सुरक्षित,स्वास्थ्य र सुविधायुक्त आवास नहुनु, , भू-उपयोग नीतिलाई कार्यान्वयन गर्न

नसकिनु, गाउँपालिकाले निर्धारण गरेको मापदण्ड विपरित आवास निर्माण हुनु तथा मापदण्ड अनुसार भएको वा नभएकोअनुगमन गर्ने कार्य प्रभावकारी नहुनु जस्ता समस्या र चुनौती रहेका छन् ।

६.७.३ अवसर

गाउँपालिकामा प्राविधिक जनशक्तिको उपलब्धता हुँदै जानु, भवन निर्माणको लागि मापदण्ड निर्धारण हुनु, विकट र विपद्को उच्च जोखिममा रहेका गरिब, न्यून आय भएका परिवारको लागि जनताकोलागि न्यून लागतका आवास कार्यक्रम सञ्चालन हुनुआदिलाई अवसरकोरूपमा लिन सकिन्छ ।

६.६.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

सुरक्षितरव्यवस्थितबस्तीविकास

लक्ष्य

व्यवस्थितबस्तीविकास र अन्य विकासलाई एक आपसमा आवद्ध गर्ने

उद्देश्य

१. सुरक्षितबस्तीविकासकालागिआधारभूतपूर्वाधारकोनिर्माणगर्नु
२. स्थानीयस्रोततथासाधनकोसमुचितउपयोगगर्दैदिगोबस्तीविकासगर्नु
३. एकीकृत् आवास तथा बस्ती विकास गरी अनधिकृत, अब्यवस्थित र छरिएर रहेका विपन्न र सीमान्तकृत् घर परिवारलाईएकताबद्ध गर्नु ।

६.८.५ रणनीति तथा कार्यनीति

६।८।५.१भौगोलिक हिसाबले बिकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका र सीमान्तकृत र परिवारलाई आधारभूत सुविधा सहितको एकीकृत वस्ती निर्माण गरी स्थानान्तरण गर्ने

६।८।५.२स्थानीयस्रोतकारूपमारहेकाकाठ,ढुँङ्गा,बालुवा,गिटीकोसंरक्षणरउपयोगगर्ने।

६।८।५.३लोकमार्ग क्षेत्रमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गर्ने ।

६।८।५.४कृषियोग्य जमिनमा हुने गरेको जग्गा प्लटिङ्गलाई नियन्त्रण गरीब्यवस्थित गर्ने

६।८।५.५पुनर्निर्माण हुन बाँकी रहेका निजी आवास, सार्वजनिक भवन, विद्यालय र स्वास्थ संस्था पुनर्निर्माणका लागि संघ तथा प्रदेश सरकार र पुनर्निर्माण प्राधिकरणसंग समन्वय गरी सम्पन्न गर्ने ।

६.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्र।सं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य	योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य

			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१	एकीकृत बस्ती विकास गर्न जग्गा प्राप्ति कार्य सहज बनाउन नीतिगत व्यवस्था	संख्या		१	)	)	१
२	लोकमार्ग क्षेत्रमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गर्न नीतिगत व्यवस्था	संख्या		१	)	)	१
३	कृषियोग्य जमिनको संरक्षण गर्न नीतिगत व्यवस्था	संख्या		१	)	)	१
४	भौगोलिक हिसाबले बिकट र जोखिममा रहेका बस्ती पहिचान गर्दै सुरक्षित बस्ती विकास कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
५	सिमान्तकृत,लोपोन्मुख,र बिपन्नका लागि जनता आवास कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
६	सामाजिक सामुदायिक आवास निर्माण	संख्या		१	१	१	३
७	भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त भवन निर्माण सामग्रीको सहज व्यवस्था	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

६.८.७प्रमुखकार्यक्रम

१. सहकारीआवाससम्बन्धीनीतितथानिर्देशिकातर्जुमा।

२. सरकारीएवम्सार्वजनिकभवन,मठमन्दिरएवम्अन्यधार्मिकसम्पदाहरूकोनियमितमर्मतसम्भारगर्नेनिर्देशिकातर्जुमातथाकार्यान्वयन।

३. व्यवस्थितबस्तीविकासतथाआवासव्यवस्थापन

४. छरिएररहेकोबसोवासलाईव्यवस्थितगर्नपूर्वाधारसहितनमूनाएकीकृतबस्तीविकास।

५. क्षमताविकासअन्तरगतप्रशासनमासंलग्नप्रशासनिकतथाप्राविधिककर्मचारी,निर्माणव्यवसायी,कालिगढलाईभवन संहितातथाभूकम्पप्रतिरोधीभवननिर्माणसम्बन्धीसीपमूलकतालिमरप्रशिक्षकप्रशिक्षणतालिमसञ्चालन।

६. दलित,सीमान्तकृत,गरिब,ग्रामीणक्षेत्रमालक्षितजातजातितथावर्गसमुदायकालागिआवाससंरचनालगायतजनताआवासनिर्माणमासहजीकरणतथासमन्वय।

७. सार्वजनिकभवनतथाआवासव्यवस्थापन

८. प्रशासनिकप्लाजा,एकीकृततथाअन्यसरकारीभवन,

९. क्षेत्रीयस्तरकासभाहलकोनिर्माण।

१०. प्राचीनतथाऐतिहासिकभवनकोपूनर्निर्माणरअन्यभवनप्रबलीकरण।

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	आयोजना स्थल	आयोजनाको किसिम नयाँ पुरानो निर्माणाधिन	लाभानित घरधुरी
१	श्री सूर्योदय मा.वि. भवन निर्माण	गोठिवन मेलचौर	नयाँ	४२०
२	सिद्धार्थ आ.वि. भवन निर्माण	बडाचौर	"	
३	लक्ष्मी आ.वि. ज्यामिरेचौर भवन निर्माण	ज्यामिरेचौर	"	
४	दिनदिप आ.वि. अङगेरनेटा	अङगेरनेटा	"	
५	भविष्य निर्माता आ.वि. भवन निर्माण	भूर्तिवाङ्ग	"	

६.८.८अपेक्षितउपलब्धि

व्यवस्थित बस्ती विकासको लागि नीति तथा कानून तर्जुमा भएको हुने,छरिएररहेकोबसोवासलाईव्यवस्थितगर्नपूर्वाधारसहितनमूनाएकीकृतबस्तीविकासभएको हुनेछ । सुरक्षितबस्तीविकासकालागिआधारभूतपूर्वाधारकोनिर्माण भएको हुने साथै सार्वजनिकभवनतथाआवासव्यवस्थापन संस्थागत भएको हुनेछ ।

६.९ भवन निर्माण

६.९.१पृष्ठभूमि

सामाजिक तथा आर्थिक विकासको लागि भवन निर्माण क्षेत्रको महत्वपूर्ण योगदान रहेको हुन्छ।विपदबाटजोगिनतथास्वस्थजीवनकानिमित्तसुरक्षितएवंभौगोलिकअवस्थितिअनुकूलकोभवननिर्माणतथाउपयोग सबैनागरिककोसंवैधानिकअधिकारकोरूपमारहेकोछ। गाउँपालिका भित्र भवननिर्माणलाईसुरक्षितबनाउनभवनसंहिताकोपालनालाईप्रभावकारीबनाउँदैलैजान नीतिगत, कार्यक्रमगत तथा जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालनमा जोड दिनु पर्ने देखिन्छ ।

६.९.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

ग्रामीण क्षेत्रमा परम्परागत घर निर्माणको वाहुल्यता रहनु, भवन आचारसंहिता पूर्णरुपमा कार्यान्वयन नहुनु, भवन निर्माण मापदण्डमा एकरुपकता नहुनु र छोटो समयमा नै मापदण्डपरिवर्तन भैरहनु, ईन्जिनियरको सुपरीवेक्षणबिना भवन निर्माण हुनु, भवन निर्माण गर्ने कामदार तथा प्राविधिकको क्षमतातथा दक्षता वृद्धि हुन नसक्नु,गरिबी,कानुनकोन्यूनजानकारी,सार्वजनिकनिकायकोउदासिनता कारणलेसार्वजनिकतथानिजीभवनमापदण्डअनुसारबन्ननसक्नुयस क्षेत्रका समस्या तथा चुनौतीहरू हुन्।

६.९.३ अवसर

२०७२सालकोविनासकारीभूकम्पलेहामीलाईसुरक्षिततथाभरपर्दोभवननिर्माणआवश्यकपर्नेपाठसिकाइसकेकोछ। समयसमयमाहुनेबाढीपहिरोभूक्षयकाकारणलेभौगोलिकसंरचनामाटोकोअवस्थाकोविश्लेषणगर्दैभवननिर्माणमाध्यानपुर्‍याउनुपर्नेविषयमाशिक्षालिनेअवसरप्राप्तभएकोछ।

त्यसैगरीविश्वव्यापीविपद्कोजानकारीबाटहामीलाईथपसजगबनाएकोछ।

आर्थिकसामाजिकविकासबाटसुरक्षितभवननिर्माणमाअभिप्रेरितहुनेअवसरप्राप्तभएकोछ।

६.९.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

मापदण्डमा आधारित सुरक्षिततथाव्यवस्थितसार्वजनिकतथानिजीभवननिर्माण

लक्ष्य

सुरक्षित,किफायती,वातावरणमैत्री र इन्जिनियरिङ्गको माध्यमबाटसार्वजनिकतथानिजीभवननिर्माण

उद्देश्य

१. भवन निर्माण मापदण्डको महत्व र आबश्यक्ता वारेमा सर्बसाधारणलाई सचेत गराउनु
२. सार्वजनिक तथा निजीभवन निर्माणबाटविपद्कोसामनागर्नेतथावातावरणअनुकूलबनाउनु
३. स्थानीयसिपकौशलक्षमताअनुभवलाई मापदण्डमा आधारित वनाईस्रोततथासाधनकोपरिचालनरउपयोगबढाउनु

६.९.५ रणनीति तथा कार्यनीति

६.९.५.१ आवासनभएकाविपन्नतथालक्षितसमूहकालागिसुरक्षिततथाकिफायतीआवासकोव्यवस्थागर्नेसहजीकरणगर्ने

६.९.५.२स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित, बलिया र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।

६.९.५.३सार्वजनिकनिकायकालागिआवश्यकपर्नेभवनवहुउपयोगीरवहुउद्देश्यीयहुनेगरीसुरक्षिततथावातावरणमैत्रीहुनेगरी डिजाइनिङ,इन्जिनियरिङतथानिर्माणगर्ने।

६।९।५.४भवन डिजाइन, निर्माण तथा सुपरीवेक्षणका कार्यमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने ।

६.९.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६र७७	२०७७र७८	२०७८र७९	२०७९र८०	
१	भवन संहितासम्बन्धी नीति तथा कानुन निर्माण र कार्यान्वयन	संख्या		१	१		२
२	निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी स्थानीय तह स्तरिय नमूना भवन मोडल विकास गर्ने	संख्या		५	५	५	१५
३	सुरक्षित र किफायती निजी भवन निर्माण गर्न घर निर्माणको बेला प्राविधिक क्ाउभचखष्कष्यल सहयोग	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	सुरक्षित,किफायती,वातावरणमैत्री र पहिचानयुक्त भवन निर्माणको लागि चेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
५	भवन निर्माणमा काम गर्ने जनशक्तिको क्षमता विकास कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
६	भवन निर्माणमा स्थानीय सामग्रीको प्रयोग वृद्धि गर्न प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या		१	१	१	३
७	सरकारी भवन मर्मत संभार तथा निर्माण संरचनागत सुधार	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

६.९.७प्रमुख कार्यक्रम

१. गाउँपालिकाकार्यपालिकाकोएकीकृतप्रशासनिकभवननिर्माण

२. भवन संहिता पालनाको लागि कार्यबिधि निर्माण तथा जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन

३. शिक्षास्वास्थ्यकृषिपशुपन्छीपूर्वाधारक्षेत्रकाविषयगतशाखाफरकफरकभवनमासञ्चालन

४. सबैवडाकावडाकार्यालयभवननिर्माण

५. सभाहलनिर्माण

६. व्यापारिककम्प्लेक्सनिर्माण

७. आर्थिककेन्द्रमाकृषिउपजसंकलनतथाबजारीकरणलगायकावहुउद्देश्यीयभवननिर्माण

८. विशिष्टव्यक्तिकोलागिपाहुनाघरनिर्माण

६.९.८अपेक्षितउपलब्धि

सार्वजनिकसेवाप्रवाहकालागिएकीकृतसुरक्षितसुविधासम्पन्नप्रशासनिकभवननिर्माणभएकोहुनेछ। वडाकार्यालयव्यवस्थिततथासुविधाजनकरूपमासञ्चालनगर्नवडाकेन्द्रमावडाप्रशासनिकभवननिर्माणभएको हुनेछ।भवननिर्माणकालागिनिश्चितमापदण्डकार्यान्वयनभएकोहुनेछ।

६.१० यातायात व्यवस्थापन

६.१०.१पृष्ठभूमि

आर्थिकविकासकोमहत्वपूर्णखम्बाकोरूपमासमेतयातायातक्षेत्ररहेकोछ। सरकारआफैलेयातायातउद्योगसञ्चालनकालागिपुँजीजनशक्तिलागतव्यवस्थापनकाहिसाबलेपनिप्रभावकारीहुँदैन। अहिलेकोखुलातथाप्रतिस्पर्धात्मकबजारकोअवधारणाअनुसारसरकारकोमुख्यभूमिकाप्रवर्द्धक,नियामक रउत्प्रेरककोरूपमानैउपयुक्तहुन्छ। यातायातसेवालाईभरपर्दोसुरक्षितसस्तोसरलसहजबनाउनस्तरीयसडकनिर्माणतथानियमितमर्मतसंभारगर्नुपर्दछ। शहरीकरणको चाप र ग्रामीण भेकसम्म पनि सडक सञ्जाल विस्तार हुँदै गरेको सन्दर्भमा सबै नागरिकलाई किफायती, सुरक्षित, प्रदूषणरहित र सुविधा सम्पन्न यातायात सेवाको प्रत्याभूति गराउन यातायात ब्यवस्थापन क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखी कार्य गर्नु पर्ने आवश्यकता छ ।

६.१०.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

अधिकांश सडक साँघुरा हुनु, निजी सवारी साधनहरूको संख्या बढ्दै जानु, ट्राफिक नियमको प्रभावकारी कार्यान्वयनहुन नसक्नु, सडक दुर्घटनामा कमी आउन नसक्नु, अव्यवस्थित सडक मर्मत सम्भारका कारण यातायात ब्यवस्थापनमासमस्या आउनु, सवारी साधनको नियमित र व्यवस्थित परीक्षण प्रणाली नहुनु,विकटभौगोलिकअवस्थाहुनु,प्रचलितनेपालकानुनकोपूर्णपरिपालनानहुनु,न्यूनट्राफिकप्रहरीकोसंख्यारहनु,ट्राफिकसंकेतकोप्रबन्धनगरिनु,सिन्डीकेटतथाकार्टेलिङ्गकोनियन्त्रणहुननसक्नुजस्ता समस्या तथाचुनौतीरहेकाछन्।

६.१०.३ अवसर

सडकरेलहवाइरोपवेजस्तायातायातसञ्जालकोविकासविस्ताररगुणस्तरियताकायमगर्नआवश्यकअवसरपनिप्राप्तभएको छ। आर्थिकसामाजिकविकासकालागियातायातक्षेत्रमालगानीकाअवसरमाव्यापकताआएकोछ। यातायात ब्यवस्थापनका नयाँ प्रविधि भिœयाउन निजी क्षेत्रको क्षमता वृद्धि हुदै जानु, शहरीकरणसँगै सवारी साधनहरूको माग बढ्दै जानु, अपाङ्ग मैत्री सडक निर्माणमा तीनै तहका सरकार प्रतिबद्व रहनु, चाक्ला र गुणस्तरीय सडक निर्माणमा तीनै तहका सरकार तथा समुदायको चासो बढ्नु आदि यस क्षेत्रका अवसरकारूपमा रहेका छन्।

६.१०.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

सबैको पहुंचमा प्रविधिमा आधारित सुरक्षितयातायातप्रणाली

लक्ष्य

यातायात प्रणालीको दिगो तथा वैज्ञानिक ब्यवस्थापन गर्ने

उद्देश्य

१।यात्रुआवागमनतथामालसामानओसारपसारकार्यलाईभरोसायोग्यसुरक्षिततथामितव्ययीबनाउँदैआर्थिकतथासामाजिक विकासमायोगदानबढाउनु।

२। किफायती, सुरक्षित, प्रदूषणरहित, सुविधासम्पन्न, प्रतिस्पर्धी र प्रभावकारी यातायात प्रणालीको विकास गर्नु ।

६.१०.५ रणनीति तथा कार्यनीति

६।१०।५.१सुरक्षितयातायातकालागिट्राफिकपूर्वाधारतथासवारीसाधनमाजीपीएसप्रणालीजडानगर्ने।

६।१०।५.२विद्युतीयसवारीसाधनकोसञ्चालनमाउत्प्रेरितएवंसहजीकरणगर्ने

६।१०।५.३रूटपरमिटप्रतिस्पर्धीबनाउनकानुनीतथाव्यवहारिकयोजनाबनाइप्रदेशसरकारसँगआवश्यकसमन्वयरसहकार्यगर्ने।

६।१०।५.४नियमितरनिरन्तररूपमायातायातकावहुआयामिकपक्षमाऔपचारिकतथाअनौपचारिकअनुशिक्षणकार्यगर्ने।

६।१०।५.५प्रविधिको प्रयोग गर्दै सडक दुर्घटनालाई न्यूनीकरण गर्ने ।

६.१०.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्र।सं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधि कोजम्मालक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	

१	सुरक्षितएवंभरपर्दोयातायातसेवासञ्चालनकालागिमापदण्डनिर्माण	संख्या		१			१
२	शहरीतथाग्रामीणयातायातप्रणालीमानियमिततारसुरक्षाव्यवस्था	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	सुरक्षितआवागमनकालागिट्राफिकलाइट,ट्राफिकसंकेत रसडकसुरक्षासम्बन्धीशैक्षिकसचेतनातथापूर्वाधारनिर्माणमासहयोग	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	वातावरणसंरक्षणतथाप्रवर्द्धनरउपभोक्ताहितकालागिपुरानासवारीकोविस्थापनरविद्युतीयसवारीसञ्चालनमासहयोगसहजीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५	सूचनाप्रविधिमाआधारितयातायातकासवारीकोअभिलेखांकन,नियमनरउत्प्रेरणा	संख्या		१	१	१	३

६.१०.७ अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकामा सार्वजनिकयातायातसेवासुरक्षितभरपर्दोरउपयोगीबनाउनयातायातसेवासञ्चालनसम्बन्धीमापदण्डतर्जुमाभईकार्यान्वय नभएकोहुनेछ। यातायातव्यवसायीनाफामुखीभन्दासेवामुखीव्यवसायकोरूपमासञ्चालनकालागिउत्प्रेरितभएका हुने,ट्राफिकसंकेतलाइटनियमकाबारेमासचेतनाकार्यक्रमविस्तारभएकोहुने,प्रदेशसरकारबाटसवारीसाधनकरकोदरतथादर्ता नवीकरणकादरतोक्दाविद्युतीयसवारीसाधनरसुरक्षितसवारीसाधनसञ्चालनमासहुलियतरउत्प्रेरणादिनेगरीविशेषसुविधा काकार्यक्रमघोषणाभएकोहुनेछ।

६.११ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि पूर्वाधार

६.११.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले पूर्ण प्रेस स्वतन्त्रता, प्रकाशन तथा प्रसारण स्वतन्त्रता, सञ्चार एवम् सूचनाको हकलाई मौलिक हककोलरुपमा उल्लेख गरेको छएक्काइसौंशताब्दीकोविकासकोआधारस्तम्भकोरूपमासूचनातथाप्रविधिक्षेत्ररहेकोछ। आर्टिफिसियलइन्टेलीजेन्सकोविकासरविस्तारलेएकातिरमानवजीवनमाअमूल्यसहयोगपुर्‍याएकोछभनेअर्कोतर्फमानव कोरोजीरोटीमाथिधावाबोलिरहेकोछ। सूचनातथासञ्चारकोनिरन्तरअनुसन्धानविकासविस्तारलेविश्वलाईएकाकारमात्रबनाएकोछैनयसबाटहुनेलाभरहानीसंसा रमातुरून्तैफैलिरहेकाछन्। संक्रमणरोगकोविस्तारयसकोसानोउदाहरणहो। औषधिउपचारकोविकासरप्रयोगक्षणभरमासंसारमाप्रयोगसिद्धभएकोछ। प्रविधिकोविकासलेमानवजीवनजति सहज

बन्दै गएको छ त्यतिनै झनैजोखिमपूर्णपनि बन्दैगएएकोछ। सूचनातथाप्रविधिमाहुनेसानोतिनोरोकावटतथाअवरोधबाटदैनिकजीवनठप्पहुनेअवस्थासिर्जनाहुँदैगएएकोछ। यसर्थ गाउँपालिकाको विकास र समृद्धिमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा जोड दिनु बवश्यक देखिन्छ ।

६.११.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

स्थानीय तहसम्म इन्टरनेट सेवा र अन्य सञ्चारका माध्यमको उपलव्धता नहुनु र उपलव्ध सञ्चार माध्यमहरू

समेत शहर केन्द्रित हुनु, सञ्चार संस्थाहरूको संख्यात्मकसँगै गुणात्मक विकास हुन नसक्नु,कृषितथापशुपालनउद्योगव्यवसाय,अध्ययनअध्यापन,स्वास्थ्यउपचारजस्तादैनिकजीवनलगायतकाहरेकपक्षमा सूचनातथासञ्चारकोसहीसदुपयोगतथासस्तोतथाभरपर्दोबनाउनु,सार्वजनिकक्षेत्रमाभएकोन्यूनसेवासुविधाकाकारणउम्दा जनशक्तिलाईसेवामाप्रवेशगराउनु,उत्प्रेरितगराईसेवामाटिकाइराख्नु आदि यस क्षेत्रका समस्या तथाचुनौतीरहेकाछन्।

६.११.३ अवसर

सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी अधिकार संविधानमा नै मौलिक हकका रुपमा प्रत्याभूति गर्नु,युवाजनशक्तिसूचनातथाप्रविधिकोअध्ययन,अनुसन्धान,विकास,विस्तारतथाउपयोगमाउत्प्रेरितएवंसक्षमरहनु,विश्व व्यापीकरणबाटलाभप्राप्तहुनु,कृषिउद्यम,रोजगारी,शिक्षा,स्वास्थ्यसेवामासहजतारसुगमहुनु,दैनिकजीवनमासहजताहुनु,डि जीटलसाक्षरताकोविस्तारहुनु,डिजिटलफासलान्यूनहुँदैजानु,सामाजिकअसमानताकुरीतिछुवाछुतन्यूनीकरणमायोगदानपु र्‍याउनु,कुलगार्हस्थउत्पादनमायोगदानबढाउनु,कृत्रिमबौद्धिकताकोबृद्धिहुनु,सफ्टवेयरकोनिर्यातबाटबैदेशिकमुद्राप्राप्तिमाउ ल्लेख्यसहयोगपुर्‍याउनुलगायतकाअवसरप्राप्तभएकाछन्।

६.११.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य उद्देश्य रणनीति तथा कार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

गाउँपालिकाको विकास र समृद्धिमा सूचना प्रविधिको उपयोग

लक्ष्य

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई विकास मेरुदण्डका रुपमा ग्रहण

उद्देश्य

१।सार्वजनिकसेवारकार्यतथाउद्यमशीलतामासूचनाप्रविधिकोअधिकतमउपयोगबढाउँदैआर्थिकसामाजिकसमृद्धिरसामाजिकन्यायकोविकासगर्ने

२। सूचना प्रविधिको ब्यवसायलाई सुरक्षित भरपर्दो र आकर्षक वनाउने ।

६.११.५ रणनीति तथा कार्यनीति

६।११।५.१सूचना र सञ्चार क्षेत्रको विकासको लागि नीतिगत र कानूनी पूर्वाधार तयार गर्ने

६.११.५.२सूचनाप्रविधिकोअनुसन्धान,विकासरउपयोगमागाउँपालिकातथानिजीक्षेत्रकोसहभागिताबढाउँदैआर्थिक,सामाजिकरसाँस्कृतिकक्षेत्रकोविकासगर्ने।

६.११.५.३सुरक्षितएवंभरपर्दोसरकारीतथ्याङ्ककोविकासगर्ने।

६.११.५.४सार्वजनिकसेवाप्रवाहतथाविकासनिर्माणमाअधिकतमरूपमासूचनाप्रविधिकोउपयोगबढाईलागत,समय,गुणस्तर,विश्वासनीयतारपारदर्शिताकोप्रवर्द्धनगर्ने।

६.११.५.५सूचना प्रविधिमा आधारितरोजगारीको बृद्धि गर्ने ।

६.११.५.६सामाजिकन्यायतथासांस्कृतिककुरीतिन्यूनीकरणमासूचनातथाप्रविधिकोविकासरउपयोगमासमाजकासबैवर्गतथाक्षेत्रलाईसहभागीगराउने।

६.११.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	सूचना तथा सञ्चार नीति तथा कानुन तर्जुमा र कार्यान्वयन	संख्या		१	१		२
२.	सूचना प्रविधिमा क्रियाशिल प्राविधिकको तथ्याङ्क संकलन	संख्या		१			१
३.	सूचना प्रविधि जनशक्ति सशक्तीकरण कार्यकम	संख्या		१		१	२
४.	सूचना प्रविधि क्षेत्रको विकास र व्यवस्थापन	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५.	डिजिटल साक्षरता (म्नष्तबर्ाष्तभचबअथ० अभियान सञ्चालनको लागि आधारभूत मापदण्ड र पाठ्यक्रम निर्माण	संख्या			१		१
६.	स्थानीय तहस्तरीय डिजिटल साक्षरता (म्नष्तबर्ाष्तभचबअथ० कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या		१	१	१	३

७.	नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारसँगको साझेदारीमा माध्यमिक विद्यालयमा आधुनिक सूचना प्रविधि अध्ययन कक्षा स्थापना	संख्या			१	३	४
८.	सबै वडाका केन्द्रमा इन्टरनेट विस्तार	संख्या		सवै	सवै	सवै	

६.११.६ प्रमुख कार्यक्रम

१. सूचनाकोहककोकार्यान्वयनमाअग्रसरता
२. सूचनाकोहककोकार्यान्वयनरअभ्यासकोपरीक्षण।
३. लोककल्याणकारीविज्ञापनमासूचनाकोहकसम्बन्धीसन्देशमूलकसामग्रीकोप्रकाशनरप्रसारण।
४. सूचनाकोहकसम्बन्धीऐनबमोजिमसार्वजनिकसूचनाकोवर्गीकरण।
५. सबैक्षेत्रमाब्रोडब्यान्डइन्टरनेटकोपहुँचसञ्जालनिर्माणमापहल।
६. छापातथाविद्युतीयसञ्चारमाध्यमकोविकास,विस्ताररसुदृढीकरण
७. आमसञ्चारसम्बन्धीमापदण्डनिर्माण।
८. सूचनातथाप्रविधिकोविकासमागैरसरकारीक्षेत्रसँगसाझेदारीतथासहकार्य।
९. सामान्यप्रशासनतथाविकासप्रशासनमासूचनाप्रविधिकोव्यवस्थितउपयोग।
१०. युवातथाविज्ञानप्रविधिसंकायलक्षितसूचनाप्रविधितालिम,सूचनाप्रविधिमेलारप्रदर्शनीसञ्चालन।
११. स्थानीयराजपत्रपोर्टलवामोबाइलएप्सको उपयोग।
१२. आमसञ्चारसामाजिकसञ्जालरप्रविधिकोउपयोगबाटसामाजिकआर्थिकभौतिकएकीकरणरसदभावनाविस्तार।

६.११.७अपेक्षित उपलब्धि

सार्वजनिकनिकायमानियमितरूपमासूचनावर्गीकरणगरीउपयुक्तसूचनासार्वजनिकगर्दैपारदर्शिताअवलम्बनभएकोहुनेछ। योजनाअवधिमाप्रत्येकघरधुरीमामोबाइलफोनकोसुविधाप्रयोगगर्नसक्नेगरीभरपर्दोमोबाइलनेटवर्कसेवारइन्टरनेटसेवा पुगेकोहुनेछ।संघीय तथा प्रदेश सरकारको सहयोगमासबैवडाकेन्द्रमाअप्टिकलफाइबरसञ्जालपुगेको,सूचनाप्रविधिकोविकासतथाविस्तारकोलागिगैरसरकारीक्षेत्रको सहकार्यमाविभिन्नप्रकारकाप्रविधिमेलासञ्चालनभएको,सार्वजनिकतथानिजीसञ्चारमाध्यमबाटसांस्कृतिकमूल्य-मान्यतासंरक्षणतथासामाजिकसदभावअभिवृद्धिभएको रसूचनातथाप्रविधिकोमाध्यमबाटसार्वजनिकसेवातथाकार्यव्यवस्थितरूपमासञ्चालनभएकोहुनेछ।

परिच्छेद७

सुशासन र लोकतन्त्र

७.१ सुशासन र लोकतन्त्र

७.१.१ पृष्ठभूमि

सुशासनको अभावमा समृद्ध गाउँपालिकाको परिकल्पना अधुरो रहन जान्छ । जनसहभागिता,कानुनकोशासन,पारदर्शिता,जवाफदेहिता,सहमतीयपद्धति,समावेशिता,सामाजिकन्यायजस्ता बिषयसुशासनतथालोकतन्त्रकाआधारस्तम्भकारूपमारहेकाछन्।लोकतन्त्रमापूर्णप्रेसस्वतन्त्रता,स्वच्छएवंस्वतन्त्रन्याय पालिकारन्यायप्रणाली,शासकीयशक्तिकोसन्तुलितपृथकीकरण,नागरिकसमाजकोनिगरानी,संवैधानिकनिकायकोस्वायत्त ता,रप्रभावकारिताजस्ताक्षेत्ररहेकाहुन्छन्। लोकतन्त्रकोविकल्पअझसुधारिएकोलोकतन्त्रनैहो। सुशासनलेसमाजमान्याय,नैतिकता,समानता,समावेशिता,सहभागिता,सक्षमता,समृद्धि,सामाजिकन्यायरसन्तुलनजस्ता विविधपक्षकोवकालतरप्रवर्द्धनगर्दछ। यसर्थ गाउँपालिकाले जनताप्रति उत्तरदायी भई प्रभावकारी सेवा प्रदान गर्ने, विकास निर्माणलाई गुणस्तरिय वनाउने, आर्थिक अनुशासन कायम गर्ने दिशाका केन्द्रित भई काम गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

७.१.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

सूचना सञ्जालको व्यवस्था गर्नु, सरकारी एवम् सार्वजनिक सम्पत्तिको बढ्दो अतिक्रमण रोक्नु, पर्याप्त स्रोत साधनको व्यवस्था गर्नु, जिम्मेवार निकाय बीच समन्वय कायम गर्नु, शासकीयक्षेत्रमासबैपक्षकोसन्तोषजनकउपस्थितिगराउनु,सबैपक्षकोसार्थकसहभागिताकोअवसरप्रदानगर्नु,निष्पक्षरतट स्थसेवाप्रवाहगर्नु,सार्वजनिकक्रियाकलापकोपूर्णपारदर्शिताअवलम्बनगर्नु,उपलब्धस्रोततथासाधनकोदक्षतापूर्णएवंकुशलप रिचालनगर्नु,नैतिकचरित्रइमान्दारितासदाचारिताकोउच्चरूपमापालनरअभ्यासगर्नु,सामाजिकन्यायस्थापितगर्नु,सन्तुलि तरसमन्यायिकविकासकोअभ्यासगर्नु,व्यवसायिकतारसार्वजनिकसामाजिकउत्तरदायित्वकाबीचमासामञ्जस्यतास्थापि तगर्नु,लगायतकाविषयसमस्यातथाचुनौतीकारूपमारहेकाछन्।

७.१.३ अवसर

जनचेतनतामा अभिवृद्धि हुनु, अनुसन्धान प्रविधिमा द्रुत विकास हुनु, सूचना प्रविधि तथा सञ्चार सुविधाको तीव्र विकास र विस्तार हुनु । राजनीतिकस्थिरताकानुनीस्थिरतारतीनैतहकासरकारकोअग्रसरताएवंगतिशीलतालेगर्दाआर्थिक तथासामाजिकविकास गर्दै सुशासनलाई संस्थागत गर्दै जाने अबसर प्राप्तभएको छ ।

७.१.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

जनताप्रति पूर्ण उत्तरदायी स्थानीय सरकार

लक्ष्य

लोकतान्त्रिकमूल्यरमान्यतातथासुशासनकोमहत्तमअभ्यासबाटशान्तिकायम गर्दै आर्थिक,सामाजिकरभौतिकविकासगर्ने

उद्देश्य

१।शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गरी नागरिकको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नु ।

२।लोकतान्त्रिकप्रणालीरसुशासनकोअभ्यासबाटआर्थिकसमृद्धि हासिल गर्नु।

३। स्थानीय सरकार र जनताबीचको सम्वन्ध सुमधुर वनाउनु ।

७.१.५ रणनीतितथाकार्यनीति

७।१।५.१शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायमगर्ने संघ र प्रदेश सरकारसंग समन्वय स्थापित गर्ने

७।१।५.२सार्वजनिककानुनतर्जुमा र कार्यान्वयनलाईलोकतान्त्रिकरपारदर्शीबनाउने

७।१।५.३सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिकसुनुवाई,सार्वजनिकलेखापरीक्षणनागरिकनिगरानीआम्दानीरखर्चकोनियमितसार्वजनिकीकरणजस्तापारदर्शिताकाऔजारकोअधिकतमाउपयोगगर्ने

७।१।५.४नीतिकानुनयोजनाबजेटतर्जुमातथाकार्यान्वयनमासर्वपक्षीयसहभागिताकोसुनिश्चितगर्ने

७।१।५.५खुलाबजेटप्रणालीकोअभ्यासकोथालनीगर्ने

७।१।५.६प्रचलितकानुनतथानीतिकोप्रभावकारितारप्रभावकोपरीक्षणगर्ने

६.११.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम
१	सुशासनरविकासकालागिमापदण्डमार्गदर्शनतथाआचारसंहितानिर्माण
२	सूचनाप्रविधिमाआधारितसार्वजनिकसेवाप्रवाहतथाविकासप्रशासनसञ्चालन
३	नागरिकबडापत्रकोकार्यान्वयन
४	सार्थकजनसहभागितामाआधारितनीति,कानुन,योजना,बजेटतथाकार्यक्रमतर्जुमारकार्यान्वयनप्रदेशतथास्थानीयशासकीयसुधा (पीएलजीएसपी)को कार्यान्वयन

५	खुलाबजेटप्रणालीकोअभ्यासतथाप्रवर्द्धन
६	सार्वजनिकखर्चकोविद्युतीयमाध्यमबाटनियमितसार्वजनिकीकरण
७	सामाजिकपरीक्षण,सार्वजनिकपरीक्षणरसार्वजनिक सनुवाइ
८	आर्थिकअनुशासनतथावित्तीयउत्तरदायित्वकालागिसंघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारलाईनियमितवित्तीयप्रतिवेदन
९	सूचनाप्रविधितथाअभिलेखव्यवस्थापन
१०	सूचनाप्रविधिकोप्रयोगबाटसेवाप्रवाहमासुधार
११	शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायमगर्न संघ र प्रदेश सरकारसँग समन्वय

७.1.7 प्रमुख कार्यक्रम

७.१.८अपेक्षितउपलब्धि

सुशासनकामूलभूत मान्यता स्थापनाको लागि नीतिगतव्यवस्थाभएको,सार्वजनिकनिकायकाक्रियाकलापरकोषकोआयव्ययलाईपारदर्शीतुल्याइएको,संघीयसरकारतथा प्रदेशसरकारलाईवित्तीयविवरणरआर्थिकविवरणनियमितरूपमाप्रतिवेदनप्रेषितगरिएको,कानुनमाआधारितरहेरजनशक्ति कोव्यवस्थापनगरिएको,सूचनाप्रविधिकोउपयुक्तविकासरउपयोगगर्दैसार्वजनिकप्रशासननिष्पक्षतटस्थलागतप्रभावीरकुश लबनाइएकोहुनेछ।

स्रोतपरिचालनएवंवितरणमासमानतासन्तुलनन्यायविवेकसमावेशिताकोअवलम्बनबाटसुशासनकायम हुन गई सार्वजनिक सेवा प्रबाह प्रभावकारी भएको, विकास निर्माणका काममा गुणस्तरियता कायम भएको र जनतासंगको सम्वन्ध सुमधुर भएकोहुनेछ।

७.२ न्याय प्रणाली

७.२.१ पृष्ठभूमि

संविधानले गरेको व्यवस्था र मर्म अनुरुप कानून निर्माण गरी न्यायमा सबैको सरल र सहज पहुँच स्थापित

गरीन्यायमासहजपहुँच,शीघ्रन्यायप्राप्ति,सस्तोरसुलभसुविधाभएमामात्रनागरिकलेन्यायप्रतिभरोसातथाविश्वासगर्छन्। ढिलोन्यायदिनुभनेकोन्यायनदिनुसरहहोभन्नेकानुनीमान्यतारहीआएकोछ। न्याय प्रणालीको प्रस्थान बिन्दु स्थानीय तहको न्यायिक समितिलाई न्याय सम्पादन र व्यवस्थापनमा सक्षम एवम् प्रणालीबद्ध बनाई न्याय सम्पादन र व्यवस्थापनमा प्रभावकारिता कायम गर्न आवश्यक छ ।

७.२.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

स्थानीयतहमान्यायसम्पादनकालागिस्थापितन्यायिकसमितिमान्यायतथाकानुनकोपर्याप्तज्ञाननहुनु,राष्ट्रियतथाअन्तर्राष्ट्रियकानुनमाभएकानवीनतमविधिरपद्धतिकोयथेष्टजानकारीनहुनु,समयसमयमातालिमतथाअभिमुखीकरणमानिरन्तरतानहुनुसमस्याएवंचुनौतीरहेकाछन्।

यसैगरीपीडितपक्षलाईसंविधानअनुकूलकानुनीसहायताउपलब्धगराउनुअर्कोचुनौतीरहेकोछ।

न्यायसम्पादनकालागिस्थानीयतहमाकार्यरतकर्मचारीमापर्याप्तज्ञानसीपअनुभवनहुनुपनिसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

७.२.३ अवसर

राज्यशक्तिको बाँडफाँड गरिएकोले तीनै तहलाई आ-आफ्नो क्षेत्रमा कानून निर्माण गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने महत्वपूर्ण अवसर प्राप्त हुनु, न्याय प्रणाली सूचना प्रविधिमैत्री हुँदै जानु, स्थानीय न्यायिक समितिको व्यवस्था हुनु आदि अवसरका रुपमा रहेका छन् । स्थानीयजनताकास्थानीयसमस्याजनप्रतिनिधिवान्यायिकसमितिमारहेकापदाधिकारीलाईहुनेभएकोलेन्यायसम्पादनमा निष्पक्षता,शीघ्रताएवंकिफायतीहुनेअवसरसरकारतथानागरिकदुबैलाईप्राप्तभएकोछ।

७.२.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

निष्पक्ष र पहुंचयुक्त न्याय प्रणालीको विकास

लक्ष्य

छरितोतथासहजन्यायप्रणालीबाटकानुनीशासनकोसुदृढीकरणगर्ने

उद्देश्य

१।न्यायिक प्रक्रियालाई सरल, अनुमानयोग्य, पारदर्शी र सूचना प्रविधिमैत्री बनाउनु

२।स्थानीय स्तरका विवाद तथा मुद्दाहरूलाई समयमैन्यायनिरूपणगर्दैन्यायपूर्णसमाजनिर्माणगर्नु

७.२.५ रणनीति तथा कार्यनीति

७।२।५.१न्यायिक सम्पादनलाई प्रभावकारी वनाउन नीतिगततथाकानुनीआधारनिर्माण गर्ने

७।२।५.२ न्यायिक समितिमा रहने पदाधिकारीको क्षमतागरी संस्थागत क्षमता समेत बढाउने

७।२।५.३

अन्तरसरकारतथान्यायरकानुनकाक्षेत्रमासंलग्ननिजीतथागैरसरकारीक्षेत्रसँगसहकार्यसमन्वयरसम्मिलनकाकार्यलाईप्रवर्द्धनगर्ने।

७.२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य	योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य

			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१	आवश्यक नीति तथा कानुन तर्जुमा गर्ने।	संख्या		१			१
२	न्यायिक समितिका सदस्य र सम्बन्धित कर्मचारीको क्षमता विकास	संख्या		१	१	१	३
३	न्यायिक इजलासको लागि आवश्यक पूर्वाधार र प्रविधिको व्यवस्था	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	वडा तहमा स्थानीय मेलमिलाप समितिको गठन	संख्या		९			९
५	स्थानीय मेलमिलापकर्ताको क्षमता विकास	संख्या		१	१	१	३

7.1.7 प्रमुख कार्यक्रम

७.२. 8 अपेक्षितउपलब्धि

पञ्चवर्षीय योजनाको अन्तमा न्यायिक समितिमा रहने पदाधिकारी तथा कार्य सम्पादनसंग सम्बन्धित कर्मचारीको मुद्दा अनुसन्धानगर्ने, छलफल गर्नेर विवाद निरूपण गर्न सक्ने क्षमताको विकास भएको हुनछ । ।

७.३ संघीय शासन प्रणालीको सुदृढीकरण

७.३.१ पृष्ठभूमि

विभिन्न जात, जाति, वर्ग, क्षेत्र, लिङ्ग र समुदायका नागरिकहरूको स्वामित्व, सहभागिता र पहुँच अभिवृद्धि गर्दै विविधताकोव्यवस्थापनका माध्यमबाट राष्ट्र निर्माण गर्ने उद्देश्यका साथ संघीय शासन प्रणाली लागू भएको छ

स्थानीयसरकारकोशासकीयशैलीकुशलतादक्षताक्षमतासंस्कारसदाचारिताबाटसंघीयताप्रतिसाधारणनागरिकको‌अवधार

णास्थापितहुन्छ।
स्थानीयकार्यपालिका,व्यवस्थापिकारन्यायपालिकाबाटसम्पादनहुनेसेवाप्रवाह,विकासनिर्माण,न्यायसम्पादन,सरकारको निगरानी,निष्पक्षता,सन्तुलितविकास,सामाजिकन्याय,कानुनीशासनजस्तालोकतन्त्रकाआधारभूतमूल्यमान्यतालाईसं स्थागतरूपमास्थापितगर्नसकिएमासंघीयताकोपरिकल्पनासाच्चिकैसार्थकरलाभकारीहुनेछ।
सार्वजनिकवित्तकोसम्भावनालाईअधिकतमपरिचालनगर्दैसाधनतथास्रोतकोकुशलतथादक्षतापूर्णतवरलेप्रगतिशीलआधारबाटवितरणतथापुनर्वितरणगरिएमाआर्थिकसामाजिकप्रविधिगतभौतिकरसांस्कृतिकविकासकोआधारबलियोरदिगोहुनेछ। स्थानीयतहसंघीयशासनकोप्रणालीमा जनताको सबैभन्दा नजिक रहेर शासकीय अभ्यास गर्ने सरकारको रूपमारहेकछन्।

७.३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

संघीयता कार्यान्वयनको स्पष्ट मार्गचित्र तयार भइ नसक्नु, संघ,प्रदेश र स्थानीय तहका सरकार बीच अन्तरसम्बन्ध परिभाषित भए तापनि कार्यान्वयनमा प्रष्टता नहुनु, एक अर्को सरकारबीच अपेक्षित समन्वय कायम हुन नसक्नु र प्रदेश तथा स्थानीय तहको क्षमता विकासको स्पष्ट योजना नबन्नु,सार्वजनिकवित्तस्रोतकोपरनिर्भरताकाकारणगाउँपालिकालेदीर्घकालीनसोंचमास्पष्टताल्याउनसकेकोछैन्। गाउँपालिकाको नीति,कानुन,योजना,बजेटतथाकार्यक्रमकार्यान्वयनमालैजानआवश्यकपर्नेजनशक्तिकोन्यूनतारहेकोछ। न्यूनजनशक्तिपनिआफ्नोक्षेत्रअनुसारअनुभवीदक्षरकाविलदेखिनसकेकोछैन। स्रोतर योजनाकाबीचमातीनतहकासरकारकाबीचमाअझैअन्यौलअस्पष्टताअलमलरहेकोछ। यी संघीयता कार्यान्वयनका प्रमुख समस्याको रुपमा रहेका छन्

७.३.३ अवसर

आफ्नोनीतिकानुनयोजनाबजेटतथाकार्यक्रमआफैछनौटतथाकार्यान्वयनगर्नपाउनेअधिकारलेनागरिकमाअपनत्वगौरवर स्वाभिमानीभएकोमहशुसगरेकाछन्। राजनीतिक प्रतिबद्धता सहितको निर्वाचित स्थिर सरकार, प्रशासनिक संरचना र आवश्यक आधारभूत कानूनहरूकोउपलब्धता, संघीयता कार्यान्वयनका लागि सहयोगी वातावरण, सकारात्मक नागरिकसोच जस्ता अवसरहरू रहेका छन्

७.३.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

स्थानीय सुशासनमार्फतसंघीयशासनप्रणालीको सुदृढीकरण

लक्ष्य

स्थानीयतहलाईनैसंघीयशासनकाआधारस्तम्भकारूपमाविकासगर्ने

उद्देश्य

१. संघीय शासन प्रणालीबाट प्राप्त हुने लाभको समन्यायिक वितरण गर्नु ।

२. जनताको नजिकमा रहेर छिटो छरितो सेवा प्रवाह हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।

३. राजनीतिक एवम् प्रशासनिक नेतृत्व विकासको माध्यमबाट संघीयता सुदृढीकरण गर्नु ।

७.३.५ रणनीतितथाकार्यनीति

७।३।५.1नीति, योजना, कानून तर्जुमा गर्दा सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक रुपलेपिछडिएका वर्ग तथा क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा दिने

७।३।५.2नीतितथाकानुननेपालकोसंविधानसंघीयकानुनरप्रदेशकानुनअनुकूलतर्जुमाएवंकार्यान्वयनगर्ने

७।३।५.3स्थानीयआवश्यकतामागसंभावनाअनुसारनैसार्वजनिकवित्तकोपरिचालनयोजनाबजेटतथाकार्यक्रमकोतर्जुमात थाकार्यान्वयनगर्ने

७।३।५.4वित्तीयअनुशासनरउत्तरदायित्वलाईसर्वोपरीठानीउपलब्धस्रोतकोकुशलतारदक्षतापूर्णतवरलेउपयोगगर्ने

७।३।५.5सेवाप्रवाहविकासनिर्माणन्यायसम्पादनवातावरणसंरक्षणसामाजिकन्यायरसन्तुलितविकासगर्ने।

७.३.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१	सेवा प्रवाह सम्बन्धी कार्यविधि,निर्देशिका र मापदण्ड निर्माण गर्ने	संख्या		१			१
२	वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट बनाउँदा स्थानीय तहमा पिछाडिएका वर्ग तथा क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिने र मूल्याङ्कन गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	संघीयता कार्यान्वयन गर्नआवश्यक नीति तथा कानुनको निर्माण गर्ने।	संख्या			१		१
४	स्थानीय तह मातहतका	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

	निकायको संरचना निर्माण,क्षमता अभिवृद्धि तथा पूर्वाधार विकास गर्ने।						
५	संघीयता कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संगठन संरचनाको निर्माण गर्ने।	संख्या		१			१
६	साझेदारी कार्यक्रमको मोडल बिकास गर्ने।	संख्या			१		१
७	समाज नेतृत्व विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८	कर्मचारीको क्षमता बिकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या		२	२	२	६
९	संघीयताको सफल कार्यन्वयनका लागि अध्ययन	संख्या		१			१

७.४ स्थानीय तहको सन्तुलित विकास

७.४.१ पृष्ठभूमि

गाउँपालिकाले आफ्नो प्रशासनिक सीमा भित्रको सबै क्षेत्र , वर्ग र समुदायलाई समेट्ने गरी कार्यक्रम तथा आयोजना तर्जुमा गर्नु पर्दछ । सन्तुलित र समन्यायिक विकासले मात्र संघीयशासनप्रणालीको आधारनिर्माणगर्न सक्छ। संघतथाप्रदेशसरकारबाटगरिनेवित्तीयहस्तान्तरणलेसन्तुलिततथासमन्यायिकविकासलाईमहत्वपूर्णयोगदानपुर्‍याउँछ। गाउँपालिकाले संविधानबमोजिमनागरिकका आधारभूतआवश्यकताउपलब्धगराउनेरस्थानीयसरकारकोकार्यजिम्मेवारीवित्तीयस्रोतकोउपलब्धताअनुसारयोजनातथाकार्यक्रमरस्रोतसाधनकोवितरण गरी सन्तुलित विकासमा जोड दिनु पर्ने आबश्यक्ता रहेको छ।

७.४.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

विगतको लगानी ग्रामीण क्षेत्रमा न्यून हुनु र क्षेत्रीयसन्तुलनको योजना तयार भए पनि ब्यावहारिक रुपमा कार्यान्वयन नहुनु,स्थानीय जनताको आर्थिक, सामाजिक, भौगोलिक विकासको आकांक्षा बढ्दोरुपमा रहनुस आन्तरिक स्रोतको सम्भाव्यता र परिचालनको अवस्था साँघुरो हुनुस सन्तुलित विकासका लागि भौगोलिक विषमता हुनुआदि समस्या तथा चुनौती रहेका छन्।

७.४.३ अवसर

संघीयता सहितको संरचना कार्यान्वयनमा आउनु, पिछडिएको क्षेत्र र वर्गलाई विशेष प्राथमिकता दिने नीतिगत व्यवस्थाहुनु, गरिबी निवारण तथा रोजगारीका लागि विशेष कार्यक्रम सहित संस्थागत व्यवस्था हुनु,स्थानीयतहलाईनीतितथाकानुनतर्जुमारकार्यान्वयनगर्नेयोजनातथाबजेटतर्जुमारकार्यान्वयनगर्नेस्थानीयस्रोतकोदिगोउपयोगगर्नेसार्थकजनसहभागिताबढाउनेस्रोततथासाधनकोसन्तुलितरसमन्यायिकवितरण रपुनर्वितरण गर्न पाउने आधार सिर्जना भएको छ। यसलाई महत्वपूर्णअवसरकोरूपमा लिन सकिन्छ।

७.४.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

सन्तुलितविकासको आधार समतामूलक समाजको निर्माण

लक्ष्य

सन्तुलित विकास गरी जनताको जीवन स्तरमा सुधार गर्नु

उद्देश्य

नीतिगतर कार्यक्रमगत ब्यवस्था गरी सबै क्षेत्रमा सन्तुलित विकास गर्नु।

७.४.५ रणनीतितथाकार्यनीति

७।४।५.१विकट र पिछडिएका क्षेत्रमा समन्यायिक विकास गर्ने।

७।४।५.२स्थानीयस्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनको सम्भाव्यताका आधारमा लगानी वृद्धि गरी सन्तुलित विकास गर्ने।

७।४।५.३नीति तथाकानुनमापरिस्थितिपरिवेशप्रतिवद्धताअनुरूपकोव्यवस्थागर्ने

७।४।५.४योजना,बजेटतथाकार्यक्रमलाईपूर्णरसार्थक,जनसहभागितामूलकबनाउँदैकार्यान्वयनयोग्यबनाउने।

७।४।५.५संघतथाप्रदेशसरकारबाटप्राप्तहुनेवित्तीयहस्तान्तरणकोअधिकतमउपयोगगर्दैकार्यसम्पादनमाप्राप्तहुनेथपवित्तीय हस्तान्तरणकोस्रोतप्राप्तिमाजोडदिने।

७।४।५.६सरकारकोन्यूनउपस्थितिरहेकास्थानमासहकारी,निजी,सहकारीतथासामुदायिकक्षेत्रसँगसहकार्यसमन्वयरहाते मालोगर्दैसेवाप्रवाहतथाविकासनिर्माणकाकार्यमाउत्प्रेरितगर्ने।

७।४।५.७सार्वजनिकक्षेत्रकाअवसरलाईविकासकोअवस्थारऔषतअवस्थाभन्दापछाडिरहेकाक्षेत्रलाईप्राथमिकीकरणगरीब राबरीमैदान (इक्वायलफुटिङ्ग, लेभलिङ्गदप्लेइङ्गफिल्ड) बनाउनअग्रसररहने।

७।४।५.८मानवसंसाधनलाईउच्चतमरूपमाउपयोगगर्ने।

७।४।५.९प्राकृतिक एवम् मानवीय सम्पदाहरूको पहिचान गरी बढी प्रतिफल दिने आयोजना र कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकता दिने र पिछडिएका क्षेत्रमा कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गर्ने ।

७.४.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रा.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधार
			२०७६/७७
१	वार्षिकबजेटतर्जुमागर्दाआर्थिकसामाजिकभौतिकविकासलेपछिपरेकावडामालगानीविस्तार	संख्या	
२	सामाजिकसांस्कृतिकपरम्पराबाटपछिपरेका क्षेत्रमाशैक्षिककार्यक्रमकोविस्तार	संख्या	
३	गरिबीबढीदेखिएकावस्तीवडामारोजगारीसिर्जनापरम्परागतसीपमासशक्तीकरणकृषितथापशुव्यवसायमाअनुदान	संख्या	
४	आयोजनाहरू छनौट गर्दा पिछडिएको क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिन	पटक	
५	सार्वजनिक निजी साझेदारी मार्फत् पिछडिएका क्षेत्र लाभान्वित हुने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या	
६	स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित आर्थिक क्रियाकलापद्धारा उद्यमशीलता ररोजगारी सिर्जना	पटक	
७	स्थानीय मौलिक संस्कृति र पर्यटकीय स्थलको प्रचारप्रसार गरी पर्यटन प्रवद्र्धन	पटक	
८	सवै वडा केन्द्रमा सडक पूर्वाधारको विकास गर्न संघ र प्रदेश सरकारका बीच सहसम्बन्ध र सम्भावनाको उच्चतम उपयोग	संख्या	

7.४.7 प्रमुखकार्यक्रम

१. वार्षिकबजेटतर्जुमागर्दाआर्थिकसामाजिकभौतिकविकासलेपछिपरेकावडामालगानीविस्तार

२. सामाजिकसांस्कृतिकपरम्पराबाटपछिपरेकाक्षेत्रमाशैक्षिककार्यक्रमकोविस्तार

३. गरिबीबढीदेखिएकावस्तीवडामारोजगारीसिर्जनापरम्परागतसीपमासशक्तीकरणकृषितथापशुव्यवसायमाअनुदान।

७.४.8 अपेक्षितउपलब्धि

सडकपूर्वाधारनपुगेका .... बस्तीतथावडामाकच्चीसडकसञ्जालविस्तारभएकोविद्यालयभवननभएको ......माविद्यालयभवननिर्माणभएकोप्राकृतिकस्रोतकोपरिचालनबाटसरकारलेआम्दानीगरेका .... माथपलगानीतथायोगदानविस्तारभएकोहुनेछ।

सन्तुलितसमन्यायिकसमावेशीभौतिकपूर्वाधाररसामाजिकपूर्वाधारविकासमासंघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारबाटसमपूरक लगानीतथाविशेषलगानीभएकोहुनेछ।

७.५ शासकीय सुधार

७.५.१ पृष्ठभूमि

सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने लक्ष्य गाउँपालिकालेराखेको छ।परिवर्तितराजनीतिकतथासंवैधानिकव्यवस्थालाईमध्यनजरगरीसमग्रशासकीयव्यवस्थामासुधारहुनुपर्दछ। संविधानराजनीतिकव्यवस्थारकानुनमापरिवर्तनलाईशासनकापात्रलेआत्मसातगरिनुपर्दछ। सार्वजनिकप्रशासन,सहकारीक्षेत्र,निजीक्षेत्र,गैरसरकारीक्षेत्र,नागरिकसमाज,सामुदायिकक्षेत्रलेपनिविगतमागरिएकानीतिगततथा व्यवहारगतपक्षमासुधारगरिनुपर्दछ। परम्परागत कार्यशैली र कार्यसम्पादन प्रकृयामा सुधार गरी सर्वसाधारणमा सुशासनको प्रत्याभूति गर्दै संघीयताप्रतिको विश्वास वढाउँदै जानु पर्ने देखिन्छ ।

७.५.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

एकात्मकरकेन्द्रीकृतशासनप्रणालीमालामोसमयअभ्यस्तभएकोलेसोहीअनुसारकाकार्यसंस्कारकार्यशैलीकोअवलम्बनगरिनु,स्थानीय तहको कार्य जिम्मेवारी बमोजिमको क्षमता अभिवृद्धि नहुनु, सार्वजनिक सेवा प्रवाहको क्षेत्रमा प्रचलितविकास एवम् प्रविधिको समुचित उपयोग गर्न नसक्नु, पारदर्शिता र जवाफदेहिताको प्रणालीमा पूर्ण रुपमा विकास भईनसक्नु,संघप्रदेश र स्थानीय तहबीच अपेक्षित समन्वय नहुनु, पर्याप्त दक्ष जनशक्ति उपलब्ध नहुनु प्रमुख समस्या तथा चुनौतीकारूपमा रहेका छन

७.५.३ अवसर

राज्यका तीनै तहमा निर्वाचन सम्पन्न भई स्थिर सरकार गठन हुनु, साक्षरता दर बढ्नु, नागरिकले आफ्नो घरदैलोमै सरकारीसेवा र सुविधा पाउने अवस्था सिर्जना हुनु, गाउँपालिकाको काम कारबाहीमा नागरिक स्तरबाट निगरानी गर्न सक्ने वातावरणतयार हुनु, आयोजनाको छनौट, प्राथमिकीकरण र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता बढ्ने वातावरण वन्नु आदि यस क्षेत्रका अवसरकारूपमा लिन सकिन्छ।

७.५.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

सार्वजनिक सेवामा सुधारका लागि शासकीय सुधार।

लक्ष्य

चुस्त संरचना,जनताप्रति उत्तरदायी कार्यशैली र सूचना प्रविधिको उपयोगमार्फत प्रभावकारी सेवाप्रवाह।

उद्देश्य

गाउँपालिकाको काम कारवाहीलाई भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी, नागरिकमैत्री तथा प्रविधिमैत्री बनाई

शासन व्यवस्थामा जनविश्वास अभिवृद्धि गर्नु ।

७.५.५ रणनीतितथाकार्यनीति

७।५।५.१कानून तथा व्यवहारमा सुधार गरी सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउने ।

७।५।५.२सार्वजनिकक्षेत्रमाहुनेअस्वाभाविकक्रियाकलाप,आम्दानीखर्चव्यवहाररप्रवृत्तिलाईरोकथामतथान्यूनीकरणगर्ने।

७।५।५.३राजनीतिप्रशासनरनिजीक्षेत्रकाबीचमारहेकोबिचौलियासाँठगाँठ (मिडियटरनेक्सस) लाईप्रविधिकोउपयोगगर्दैन्यूनीकरणगर्ने।

७।५।५.४प्रतिस्पर्धात्मकबजारयोग्यताप्रणालीकोअवलम्बनगर्दैलोकतान्त्रिकअभ्यासलाईसार्थकताप्रदानगर्ने।

७।५।५.५नागरिकसमाजगैरसरकारीसंस्थाबाटहुनेस्वस्थशासकीयअभ्यासकालागिनिगरानीनियमननिर्देशनपालनागर्ने कार्यमाअग्रसरतालिने।

७।५।५.६सार्वजनिकस्रोतकोसंकलनरखर्चकानुनबाहेकगर्नेनहुनेकानुनीव्यवस्थालाईसधैंहृदयङ्गमगर्ने।

७।५।५.७आर्थिकपारदर्शिताकालागिसार्वजनिकसुनुवाई,सामाजिकरसार्वजनिकपरीक्षण,विद्युतीयसार्वजनिकीकरणकाअभ्यासलाईनियमितरसार्थकबनाउँदैलैजाने।

७।५।५.८पदाधिकारी तथा कर्मचारीको कार्यसम्पादनलाई मापन योग्य बनाउने ।

७।५।५.९सरकारी कामकारवाहीलाई मितव्ययी बनाउन र एउटै काममा एक भन्दा बढी निकायले दोहोरो खर्च गर्न नसक्ने वातावरण सिर्जना गर्न आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने तथा निश्चित मापदण्डका आधारमा खर्च गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

७.५.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधि कोजम्माल क्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	स्थानीय सेवासम्बन्धी कानुन निर्माण गर्ने	संख्या		१	१	१	३
२.	कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणाली (पुरस्कार)	संख्या		१	१	१	३
३.	सबै कार्यालयहरुलाई प्रबिधिमैत्री बनाउने	संख्या		३	३	३	९
४.	नियमित वेबसाइट अद्याबधिक गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५.	सबै वडा कार्यलयहरूमा सुझाव पेटीका	संख्या		९			९

	र नागरिक वडापत्र राख्ने						
६.	सदाचारबारे प्रशिक्षण दिने।	संख्या		३	३	३	९
७.	कार्यक्रममा दोहोरोपना घटाउन कम्प्युटर सफ्टेवयर बनाई कार्यान्वन गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	निर्माण सम्पन्न आयोजनाको सार्वजनिक परीक्षण रसामाजिक परीक्षण जस्ता सबै विधिको प्रयोग गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९.	स्थानीय तहको शासकीय सुधारका लागि प्राविधिक सहयोग प्रदान (अभिमुखीकरण कार्यक्रम) गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
१०.	सार्वजनिक पद धारण गरेका व्यक्तिले सदाचारलाई जीवनशैलीकै रुपमा अनुसरण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

7.५.7 प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना

१. नीति तथा कानून तर्जुमा
२. सूचना प्रविधिको प्रयोग
३. क्षमता विकास कार्यक्रम संचालन
४. सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण र सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रम संचालन
५. कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणालीको उपयोग
६. आचार संहिता निर्माण र पालना

७.५.8 अपेक्षित उपलब्धि

पञ्चवर्षीय योजनाको अन्तमा चुस्त संरचना,जनताप्रति उत्तरदायी कार्यशैली र सूचना प्रविधिको उपयोग भएको हुने पारदर्शिता र जवाफदेहिताको प्रणालीमा पूर्ण रुपमा विकास भई गाउँपालिकाको विकास निर्माण तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सुधार भई समग्र शासकीय पक्षमा सुधार भएको हुनेछ ।

७.६ प्रशासनिक सुशासन

७.६.१ पृष्ठभूमि

नागरिकको समृद्धि तथा सुखी जीवनको सुनिश्चितता गर्नु प्रशासनिक सुशासनको प्रमुख लक्ष्य हो ।सार्वजनिकप्रशासनलाईस्वच्छ,निष्पक्ष,पारदर्शी,भ्रष्टाचारमुक्त,जनउत्तरदायीरसहभागितामूलकबनाउँदैराज्यबाटप्राप्तहुनेसेवासुविधामाजनताकोसमानरसहजपहुँचसुनिश्चितगरीसुशासनकोप्रत्याभूतिगर्नुसबैतहकासरकारकोमहत्त्वपूर्णजिम्मेवारी तथादायित्वरहेकोछ। सार्वजनिकप्रशासनमासुशासनकायमगर्नेसम्बन्धमाविभिन्नप्रयासभइरहेकाछन्। सर्वसाधारणजनताकोदैनिककामपर्नेरप्रत्यक्षजनसम्पर्कहुनेकेहीकार्यालयहरूमानागरिकबडापत्रलागुगरिएकोछ। सरकारीकार्यालयसूचनाप्रविधिमैत्रीबनाईछरितोरपार्दर्शीसेवाप्रवाहमाजोडदिईप्रशासनिक सुशासनको कार्यलाई योजनाबद्ध ढंगले अघि बढाउने कार्य आवश्यक भएको छ ।

७.६.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

कर्मचारीमा सुशासन कायम गर्न चाहिने सीप र ज्ञानको कमी, सुशासन कायम गर्न राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई दिशानिर्देश गर्नेसंयन्त्रको कमी, स्थानीय निजामति सेवा सम्बन्धी कानूनको अभाव, प्रशासनिक क्षेत्रमा बढ्दो राजनीतिक हस्तक्षेप, प्रशासनिकअनुशासनमा ह्रास, न्यून वेतनधारी कर्मचारी, पूर्वानुमानयोग्य वृत्ति विकास प्रणालीको अभाव, प्रोत्साहन र प्रशिक्षणको अभावआदि प्रमुख समस्या हुन् ।

७.६.३ अवसर

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा जननिर्वाचित स्थायी सरकार गठन हुनु, संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा कर्मचारी समायोजनहुनु, संविधानको मर्म र जनताको चाहना अनुरुप सुशासनको व्यवस्थापन गर्न विभिन्न आवश्यक ऐन, नियम तर्जुमा हुनु,सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रयोग अभिवृद्धि हुनु, अवसरको रुपमा रहेका छन् ।

७.६.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीनसोंच

जवाफदेही र सक्षम स्थानीयसेवा प्रवाह।

लक्ष्य

सार्वजनिकप्रशासनलाईजनउत्तरदायी,सेवामूलकतथाविकासमैत्रीबनाउने।

उद्देश्य

गाउँपालिकाको

सार्वजनिकप्रशासनलाईस्वच्छ,नतीजामुखी,जवाफदेहीरपारदर्शीबनाईसार्वजनिकसेवाप्रवाहरविकासप्रक्रियालाईव्यवस्थित गर्नु।

७.६.५ रणनीति तथा कार्यनीति

७।६।५.१जवाफदेही, नागरिकमैत्री र जनउत्तरदायी सेवा प्रवाह गर्न संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षण गरी विद्यमान संगठन संरचनामा परिमार्जन गर्ने।

७।६।५.२सार्वजनिकसेवाहरूलाईगुणस्तरीयरसर्वसाधारणकोपहुँचयोग्यबनाउनसङ्घीयशासनप्रणालीअनुरूपप्रशासनसंयन्त्रकोविकासगर्ने।

७।६।५.३सार्वजनिकनिकायकासमग्रक्रियाकलापकाचरणमासूचनामानागरिकसहभागिताबढाउने।

७।६।५.४राष्ट्रसेवकहरूलाईकामप्रतिपरिणाममुखीरउत्तरदायीबनाउने।

७।६।५.५सार्वजनिकनिकायकानिर्णयरप्रगतिकासूचनाविद्युतीयतथाआमसञ्चारकामाध्यमबाटनियमितरूपमासार्वजनिकीकरणगर्ने

७।६।५.६सार्वजनिकसेवाप्रवाहलाईगुणस्तरीय, समावेशीएवम्सहजबनाउनविद्युतीयशासनप्रणालीकोअवलम्बनगरीप्रशासनिककार्यविधिलाईसरलीकरणरसङ्क्षेपीकरणगरिनेछ।

७।६।५.७सेवाप्रवाहलाईजनउत्तरदायीबनाउनक्षतिपूर्तिसहितकोबडापत्रकार्यान्वयनमाजोड दिइनेछ।

७।६।५.८जनगुनासोलाईप्रत्यक्षरूपमाअनुभूतगर्नेगरीव्यवस्थापनगरिनेछ।

७।६।५.९आयोजनास्थलमाआयोजनाकोविस्तृतविवरणखुलेकोहोर्डिङबोर्डराख्नेव्यवस्थालाईअनिवार्य बनाइनेछ।

७।६।५.१०भ्रष्टाचारविरुद्धकोशून्यसहनशीलताकोनीतिअनुरूपासार्वजनिकप्रशासनमासदाचारिता अभिवृद्धिगरिनेछ।

७।६।५.११आयोजना कार्यान्वयनमा पारदर्शिताको अभिवृद्धि गर्दै जिम्मेवार पदाधिकारीको कार्य जिम्मेवारी र जवाफदेहिता तोकेर कार्य सम्पादन सूचकसहितको कार्यसम्पादन सम्झौता गर्ने कानूनी व्यवस्था गर्ने ।

७.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रा सं।	कार्यक्रम	इकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गर्ने।	संख्या		१	-	-	१
२.	स्थानीयनिजामतीसेवा	सं		३	-	-	३

	सम्बन्धीनीतितर्जुमा,निजामतीसेवाऐनरनियमावलीकोतर्जुमा गर्ने	ख्य					
३.	बिद्युतीय शासन पद्धति लागुगर्ने।	संख्य		१	३	६	१०
४.	अध्यक्ष र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र शाखा प्रमुख बिच कार्य सम्पादन सम्झौता गर्ने कानूनी व्यवस्था गर्ने।	संख्य		१	-	-	१
५.	कार्यसम्पादनतथास्वस्थकार्यमाआधारितप्रोत्साहनप्रणालीअवलम्बनगरीव्यक्तिकोकार्यसम्पादनलाईनिजकोकार्यालयकोकार्यप्रगतिसँगआबद्ध	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	सूचनाप्रविधिकोविकासरविस्तारद्वाराविद्युतीयप्रणालीकोअधिकतमप्रयोगगरीस्वचालितकार्यप्रणालीकोविस्तार।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	गाउँपालिकाभित्रसञ्चालित आयोजनाको प्रगति समिक्षाबाट प्राप्त पृष्ठपोषणहरूको कार्यन्वयन भए नभएको चौमासिक समिक्षा गर्ने।	संख्य		९	९	९	२७
८.	वडा कार्यालयबाट आधारभूत सेवा प्रबाह गर्न सहिजकरण गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९.	सेवा प्रदायकलाई तालिम क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र लागुगर्ने।	संख्य		१	-	-	१
१०	मोबाइल एप्सको निर्माण गरी सेवा प्रवाहको प्रचारप्रसार गर्ने।	संख्य		१	-	-	१
११	स्थानीय सेवाका कर्मचारीको लागि सेवाकालिन तालिम सञ्चालन गर्ने	संख्य		१	२	२	५
१२	स्थानीय सुशासनको लागि कर्मचारीहरुलाई प्रशिक्षित गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

७.६.७ प्रमुखकार्यक्रम तथा आयोजना

१. स्थानीयनिजामतीसेवा सम्बन्धीनीतितर्जुमा, निजामतीसेवाऐनरनियमावलीकोतर्जुमागरिनेछ।

२. गाउँपालिकाकोकार्यजिम्मेवारीकोविश्लेषणकाआधारमासङ्गठनसंरचनागरीजनशक्तिव्यवस्थापनगरिनेछ।

३. निजामतीकर्मचारीहरूकोमनोबलरउत्प्रेरणाअभिवृद्धिकालागिकर्मचारीहरूकोसामाजिकसुरक्षाकार्यक्रमजस्तैःस्वास्थ्य तथादुर्घटनाबिमा, शिशुस्याहारकेन्द्र,निजामतीकर्मचारीसन्ततिछात्रवृत्ति, सञ्चालनतथासुदृढीकरणगरिनेछ।

४. निजामतीसेवामाकार्यरतकर्मचारीहरूकासबैकालागितालिम'कार्यक्रमलाईकार्यान्वयनगरिनेछ।

५. निजामतीकर्मचारीलाईगाउँपालिकालाईआवश्यकभएकोविषयमास्वदेशतथाविदेशमाअध्ययनतथातालिमकालागिनेपालसरकारलाईअनुरोधगरिनेछ।

६. सूचनाप्रविधिकोविकासरविस्तारद्वाराविद्युतीयप्रणालीकोअधिकतमप्रयोगगरीस्वचालितकार्यप्रणालीकोविस्तार।

७. कार्यसम्पादनतथास्वस्थकार्यमाआधारितप्रोत्साहनप्रणालीअवलम्बनगरीव्यक्तिकोकार्यसम्पादनलाईनिजकोकार्यालयकोकार्यप्रगतिसँगआबद्ध।

७.६.८ अपेक्षितउपलब्धि

स्थानीय सेवा वा निजामतीसेवाकालागिअत्यावश्यकनीतिरऐनकानुनहरूतर्जुमाभईकार्यान्वयनभएकाहुनेछन्। सूचनाप्रविधिकोविकासरविस्तारद्वारासार्वजनिकप्रशासनलाईविद्युतीयसुशासनप्रणालीकोरूपमाअघिबढाईसबैसरकारीकार्यालयमास्वचालितकार्यप्रणालीकोविस्तारभएकोहुनेछ।
सेवाप्रवाहमान्यूनलागत,उच्चगुणस्तररसरलपहुँचकोसुनिश्चितताभएकोहुनेछ।
राष्ट्रसेवककर्मचारीहरूकोक्षमताअभिवृद्धिभईसेवाप्रवाहकुशलतथाप्रभावकारीभएकोहुनेछ।समग्रतामा गाउँपालिकाको सार्वजनिक प्रशासनको सुधार भउको हुनेछ ।

७.७ भ्रष्टाचार नियन्त्रण

७.७.१ पृष्ठभूमि

सामाजिक विकृतिकोरूपमा रहेको भ्रषट्चार नियन्त्रण अहिले सबैको साझा चासो र सरोकारको विषय वन्न पुगेको छ।
सार्वजनिकवस्तुरसेवाकोवितरणएवंविकासप्रशासनकाक्रियाकलापपारदर्शी,उत्तरदायी,जनमुखीरकानुनसम्मतरूपमाकार्यान्वयनगर्नुपर्दछ।
प्रशासनिकसंयन्त्रमाधमिराकोरूपमाविस्ताररविकृतदेखिएकोभ्रष्टाचारअनुचितकार्यएवम्अनियमिततालाईरोकथामन्यूनीकरणरनियन्त्रणगरीसदाचारयुक्त,नैतिकवान्एवम्सुसंस्कृतरसभ्यसमाजकोनिर्माणगर्नआवश्यकरहेकोछ।
वहुआयामिकक्षेत्रबाटभ्रष्टाचारविरुद्धउपयुक्तविधितथाप्रक्रियाअवलम्बनगर्नेरसोविधिअन्तर्गतभ्रष्टाचारनिरोध,कानुनकार्यान्वयन,प्राविधिकसहयोगरसूचना आदानप्रदानतथाकार्यान्वयनसम्बन्धीसंयन्त्रलाईप्रभावकारीपरिचालनगर्नुपर्दछ।
सार्वजनिकनिकायमाहुनेभ्रष्टाचारजन्यक्रियाकलाप,अनियमितता,ढिलासुस्तीतथाअनिर्णयजस्ताविकृतिहरूकोनिराकरणगर्नउजूरीपेटिकाअनलाइनउजूरीसूचनाप्रविधिकोव्यापकप्रयोगतेस्रोपक्षकोनिगरानीराजनीतिकनिगरानीनियमनरनिर्देशनकोपरिपाटीलाईपद्धतिमूलकबनाउनुपर्दछ। गाउँपालिकामा स्थानीय सुशासन कायमको लागि ढिलासुस्ती,

अनियमितता तथा अनिर्णयजस्ता विकृति एवम् भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापको निराकरण गर्न आवश्यक रहेको छ

७.७.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

विश्वमा आएका विभिन्न परिवर्तनसँगै भ्रष्टाचारका आयाम तथा स्वरुपमा पनि परिवर्तन आएकाले त्यसै अनुरुपको अनुसन्धान तथा तहकिकातको व्यवस्था नहुन,संघीयशासनकोअभ्याससँगसँगैभ्रष्टाचारकोविकेन्द्रीकरणहुनु,अनैतिकसम्पत्तिआर्जनलाईसमेतसामाजिकअपराधको रूपमानलिईप्रतिष्ठाकोरूपमास्थापितगर्नु,भ्रष्टाचारजन्यअपराधलेनयाँ-नयाँस्वरूपग्रहणगर्दैजानुरयसकाआयामफराकिलोरविस्तारितहुँदैगएकोमासोअनुरूपकोअनुसन्धानरतहकिकातसम्बन्धी क्षमताविकासगर्नु,भ्रष्टाचारकोउजुरीदिने,साक्षीबस्नेव्यक्तितथाअभियोजनगर्नेकर्मचारीहरूकोउचितसंरक्षणगर्नु,दक्षजनशक्तिकोकमीरहनुजस्तासमस्यातथाचुनौतीकारूपमारहेकाछन्।

७.७.३ अवसर

कानूनी संरचनाको निर्माण हुनु, भ्रष्टाचार विरुद्ध सक्रिय नागरिक समाज तथा सञ्चार जगत हुनु,स्रोतपरिचालनरउपयोगतथाकानुनतर्जुमाएवंकार्यान्वयनमासार्थकजनसहभागितालाईप्राथमिकतामाराखिएको,भ्रष्टाचारअनुचितकार्यतथाअनियमितक्रियाकलापविरुद्धकाकानुनसंरचनासंस्थातुलनात्मकरूपमासक्षमभएको,भ्रष्टाचारनियन्त्रणकालागिनागरिकसमाजतथाआमसञ्चारमाध्यमसामाजिकसञ्जालकोबलियोउपस्थितिरहेको,भ्रष्टाचारनियन्त्रणकालागिशुन्यसहनशीलताकोनीतिअवलम्बनगरिएको,सूचनाप्रविधिकोबृहतउपयोग,भ्रष्टाचारअनुचितकार्यप्रतिसामाजिकअवधारणामापरिवर्तनहुँदैगएको,वित्तीयसंस्थामार्फतआर्थिककारोवारलाईआवद्धगरिएकोनगदकारोवारलाईनिरूत्साहितगरिएको,सार्वजनिककोषबाटहुनेभुक्तानीबैंकिङ्गप्रणालीमार्फतहुनेअनिवार्यव्यवस्थालेभ्रष्टाचारअनुचिततथाअनियमितकार्यरोकथामन्यूनीकरणरनियन्त्रणका सकरात्मक पक्ष हुन् ।

७.७.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीनसोंच

भ्रष्ट्राचारमुक्त गाउँपालिकाः सुशासनयुक्त समाज

लक्ष्य

भ्रष्टाचारजन्यकार्यमाशून्यसहनशीलतानीति अबलम्वन गर्ने।

उद्देश्य

जनप्रतिनिधि, कर्मचारी , निजी क्षेत्र तथा आम सर्वसाधारणमासदाचारितारस्वच्छताकोविकासगरीभ्रष्टाचारजन्यक्रियाकलापकोनियन्त्रणगर्नु।

७.७.५ रणनीतितथाकार्यनीति

७।७।५.१ राजनीति र प्रशासनको सीमा र अन्तरसम्वन्ध स्थापित गर्न राजनीतिकतथाप्रशासनिककार्यजिम्मेवारीकोस्पष्टसीमानिर्धारणगर्ने।

७।७।५.२ सुशासनतथाव्यवस्थापनलाईपरिपूरकतथापरिपोषकरूपमायोगदानपुर्‍याउनेनीतिगततथाकानुनीआधारबनाउने।

७।७।५.३ अनुचिततथाअनियमितकार्यलाईनिरूत्साहिततुल्याउनसामाजिकसंस्कारसोँचाइव्यवहाररकार्यशैलीमारूपान्तरणगर्ने

७।७।५.४ सूचनाप्रविधिमाआधारितसेवाप्रवाहविकासनिर्माणअनुगमनतथामूल्याङ्कनप्रणालीकोविकासतथाविस्तारगर्ने

७।७।५.५ आर्थिककारोवारलाईपारदर्शीउत्तरदायीपरिणाममुखीविश्वासनीयबनाउने

७।७।५.६ नगदकारोवारकोन्यूनीकरणगरीसार्वजनिकआर्थिककारोवारवित्तीयसंस्थामार्फतहुनेअनिवार्यतागर्ने

७।७।५.७ भ्रष्टाचारविरुद्धकोराष्ट्रियरणनीतितथानिकायगतकार्ययोजनालाईसमयसान्दर्भिकरूपमाउपयोगतथाअनुकूरणगर्ने

७।७।५.८ भ्रष्टाचारअनुचितकार्यतथाअनियमितकार्यलाईन्यूनीकरणकालागिस्रोतकोउपलब्धताकाआधारमासार्वजनिकनिकायमाकार्यरतनिर्वाचितरनियुक्तव्यक्तिलाईसेवासुविधाउपलब्धगराउने।

७।७।५.९ भ्रष्टाचारनियन्त्रणकालागिनागरिकसमाजगैरसरकारीसंस्थाएवम्सामुदायिकसंस्थारआमसञ्चारक्षेत्रसामाजिकसञ्जालकोसहयोगरनिगरानीलाईप्रवर्द्धनगर्ने

७।७।५.१०सम्पत्तिशुद्धीकरणकार्यलाईदुरूत्साहनगर्नसंघीयसरकारलाईसहयोगपुर्‍याउने।

७।७।५.११ सार्वजनिकसेवातथाविकासनिर्माणकार्यमासंलग्ननिकायलाईव्यवस्थित, प्रतिस्पर्धी, पारदर्शीरउत्तरदायीबनाउने।

राष्ट्रसेवककर्मचारीकोछनौटनियुक्तिपदस्थापनसरूवाबढुवातथामौद्रीकगैरमौद्रिकप्रोत्साहनउपलब्धगराउनेबेञ्चमार्किङ्गबनाउँदानिजकोकार्यकुशलतादक्षतासदाचारिताकार्यसम्पादनकोनतीजाव्यवसायिकतालाईप्रमुखआधारकारूपमाविकासगर्ने।

आन्तरिकनियन्त्रणप्रणाली,आन्तरिकतथाअन्तिमलेखापरीक्षणकार्यलाईबढीपालनयोग्यबनाईआर्थिकअनुशासनवित्तीयकुशलताप्रवर्द्धनगर्ने।

भ्रष्टाचार निवारण सम्बन्धमा प्राविधिक सहायता र सूचना आदान प्रदानसम्बन्धी प्रदेश तथा संघ सरकारले गरेको व्यवस्थालाई सहयोग र कार्यान्वयन गने

७.७.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य	योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य

			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	भ्रष्टाचार सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्ने।	संख्या		१			१
२.	सेवाकालीन तालिमको पाठ्यक्रममा भ्रष्टाचार विरुद्धको विषयवस्तु समावेश गर्ने।	संख्या			१	१	२
३.	निजीक्षेत्रको भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्ने बारे कानुन बनाउने।	संख्या			१		१
४.	भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	संख्या		९	९	९	२७
५.	कर्मचारीको सेवा सुविधा पुनराबलोकन गर्ने।	संख्या		१			१
६.	विकास आयोजनाको खर्च निर्माणस्थलमै सार्वजनिकीकरण गर्ने।	संख्या		सवै	सवै	सवै	
७.	भ्रष्टाचार विरुद्ध भएका कानुन बारे प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
८.	भ्रष्टाचार विरुद्धका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नागरिक समाजसँग सहकार्य कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
९.	भ्रष्टाचार विरुद्ध अन्तर निकाय समन्वय सुदृढ गर्ने।	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१०.	भ्रष्टाचार निवारण सम्बन्धी आवश्यक कानुनको तर्जुमा	संख्या		१	निरन्तर	निरन्तर	

	र कार्यान्वयन						
११.	आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोगबाट संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

७.७.7 प्रमुखकार्यक्रमहरू

१. भ्रष्टाचारविरुद्धकोसंघीयतथाप्रदेशकानुनमाआधारितरहेरस्थानीयनीतिरकानुनतर्जुमारकार्यान्वयन।

२. भ्रष्टाचारविरुद्धकोराष्ट्रियतथारणनीतितथानिकायगतकार्ययोजनाकोआवधिककार्यप्रगतिकोअनुगमनकाआधारमासमसामयिकपरिमार्जनसहितकोकार्ययोजनाकार्यान्वयन।

३. भ्रष्टाचारनियन्त्रणसम्बन्धीकानुनहरूकोपरिपालनारकार्यान्वयनकोलागिअन्तरसरकारतथाअन्तरनिकायसाझेदारी, समन्वयरसङ्गठितप्रयासलाईअभिवृद्धिगर्नआवश्यकनीतिगत,संरचनागतरकार्यगतव्यवस्था।

४. भ्रष्टाचारविरुद्धकोनागरिकसचेतनाअभिवृद्धिकालागिकेन्द्रदेखिस्थानीयतहसम्मभ्रष्टाचारविरुद्धप्रवर्द्धनात्मकएवम्निरोधात्मककार्यक्रमसम्बन्धी।

५. भ्रष्टाचारकोजोखिमपूर्णक्षेत्रकोपहिचानकोलागिआधारभूतसूचककोनिर्धारणगरीआवश्यकअध्ययनरअनुसन्धान।

६. भ्रष्टाचारनियन्त्रणसँगसम्बद्धनिकायकोसंस्थागतक्षमताविकासकालागिआधुनिकसूचनाप्रविधिकोप्रयोग।

७. अनुसन्धानकार्यलाईवैज्ञानिक,वस्तुपरकरनतिजामूलकबनाउनक्षमताअभिवृद्धि।

८. सार्वजनिकनिर्माणरसेवाप्रदानगर्नेनिकायलाईकामकोगुणस्तरप्रतिउत्तरदायीबनाउनप्राविधिकपरीक्षणरविस्तार।

७.७.८ अपेक्षितउपलब्धि

भ्रष्टाचारविरुद्धकोशून्यसहनशीलताकोनीतिलाईबलमिलेको,आर्थिकअनुशासनतथावित्तीयसुशासनमाअभिवृद्धिभएको,सेवाप्रवाहतथाविकासनिर्माणकाकार्यमासूचनाप्रविधिकोप्रयोगबाटप्रशासनिककार्यमापारदर्शितातथातथ्याङ्कसंकलनएवंभण्डारमास्वस्थतारसुरक्षणताबृद्धिहुने,रसामाजिकआर्थिकशान्तिसुरक्षालगायतकासूचकमासुधार आई सुशासन कायम भएको हुनेछ।

७.८ शान्ति सुव्यवस्था

७.८.१ पृष्ठभूमि

समाजमाआर्थिक तथा सामाजिक विकासको माध्यमबाट सहिष्णु र सदाचार समाजको निर्माण गर्दै शान्तिसुव्यवस्थाकायम गर्नु गाउँपालिकाकोपहिलोमहत्वपूर्णकार्यहुन आउँछ । प्रभावकारीसुरक्षाप्रबन्धसुशासनरविकासकोपूर्वसर्तहो।

स्थानीयतहमाउच्च,फराकिलोरसमावेशीआर्थिकविकासकालागिसमेतप्रभावकारीशान्तिसुव्यवस्थाहुनुआवश्यकछ। सामाजिकसंरचनाअन्तरनिर्भरतासार्वजनिकनिकायकोविश्वासनीयतासरकारकाबीचमारहेकोसमझदारीलेशान्तिसुव्यव

स्थामाप्रभावपार्दछ। जातीय विभेद, धार्मिक सहिष्णुता, समाबेशिता,आपसी सहयोग र एकताको प्रवर्द्धन र विकासले शान्ति सुव्यवस्थाकायम गर्न मद्दत पुर्याउँछ ।संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वयमा सामुदायिक प्रहरी संग सहकार्य र साझेदारी गर्दै समुदायमा शान्ति र एकता कायम राख्नु पर्ने आबश्यक्ता रहेको छ ।

७.८.२ प्रमुख समस्या तथाचुनौती

संबैधानिक व्यवस्था अनुसार शान्ति सुरक्षाको लागि प्रहरीले सम्पादन गर्ने कार्यको सञ्चालन,सुपरीवेक्षण र समन्वय सम्बन्धी व्यवस्था गाउँपालिकाको कार्य जिम्मेवारीमा नरहनु ,सानाहतियारकोप्रयोगबढ्नु,सामाजिकसञ्जालकोबढ्दोरूपमागलतउपयोगगरिनु,विशेषगरीऊर्जाशीलयुवाजनशक्तिवैदेशिकरोजगारीमारहनु,सामान्यविकासनिर्माणकालागिसमेतप्राविधिकजनशक्तिदेशबाहिरबाटआएरकामगर्नु,हरेकक्षेत्रमाविचौलियाकोजगजगीबढ्नु,सरकारीएवम्सार्वजनिकसम्पत्तिकोबढ्दोअतिक्रमणरोक्नुस
यअन्तरसरकारतथाअन्तरनिकायकाबीचकोसमन्वयकायमगर्नुतथामानवअङ्गतथामानवतस्करीतथाबेचबिखनजस्ता समस्याहरूरोक्नुसमस्यातथाचुनौतीकारूपमारहेकाछन्।

७।८।३ अवसर

संघ तथा प्रदेशका सुरक्षा निकायका संरचना गाउँपालिकासम्म विस्तार हुनु, जनचेतनतामा अभिवृद्धि हुनु, अनुसन्धान प्रविधिमा द्रुत विकासहुनु, सूचना प्रविधि तथा सञ्चार सुविधाको तीव्र विकास र विस्तार हुनु यस क्षेत्रका अवसर हुन् । आमसञ्चारतथासामाजिकसञ्जालबाटसामाजिकपरिवर्तनतथाविकृतविषयमानिरन्तरखबरदारीतथानिगरानीभइरहनुराजनीतिकस्थिरताहुनुनीतिगततथाकानुनीव्यवस्थामास्पष्टताएवंपूर्वानुमानयोग्यताहुनुअन्तरसरकारसहकार्यकालागिउपयुक्तरप्रभावकारीसंयन्त्रकोनिर्माणहुनु,यसक्षेत्रकाअवसरकारूपमारहेकाछन्।

७.८.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

शान्ति र सहिष्णुसमाजनिर्माण।

लक्ष्य

सामाजिक,आर्थिक र मानवीय विकासको विकासरूपान्तरणबाटशान्तिसुव्यवस्थागर्ने।

उद्देश्य

शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गरी नागरिकको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नेशान्ति,

७.८.५ रणनीति

७।८।५.१सुरक्षा सम्बन्धी सूचना संकलन तथा जोखिम विश्लेषण र सुरक्षा निकायहरूबीचसूचना आदानप्रदान गरी समन्वय र सहकार्यमा जोड दिइनेछ

७।८।५.२ शान्तिसुव्यवस्थाप्रवर्द्धनकालागिप्रशासनमाविधिकोशासनलाईप्राथमिकतादिने।

७।८।५.३विपद्व्यवस्थापनकार्यलाईप्रभावकारीबनाउने।

७।८।५.४अन्तरसरकारतथाअन्तरनिकायकाबीचमासमन्वयतथासहकार्यस्थापितगर्ने

७।८।५.५गाउँप्रहरीतथासामुदायिकप्रहरीलाईजनमैत्रीबनाउने।

७।८।५.६सूचनासम्प्रेषणतथासुरक्षाप्रणालीकाआधुनिकप्रविधिकोजडानतथाउपयोगलाईव्यवस्थितरविस्तारगर्ने

७।८।५.७अपराधनियन्त्रणमासहयोगपुग्नेनयाँप्रविधिलाईप्रयोगमाल्याइनेछ।

७।८।५.८मानवअंगतथामानवतस्करीएवंबेचविखनजस्तोअमानवीयकार्यलाईनियन्त्रणकाउपायकोअवलम्बनगर्ने

७।८।५.९विपद्कोअवस्थामातत्कालखोज, उद्धाररराहतवितरणगर्नतालिमप्राप्तदक्षजनशक्ति तयारगर्नुकासाथैआपतकालीनउद्धारकालागिन्यूनतमउद्धारतथाराहतसामग्रीकोभण्डारणगर्ने।

७.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्दै वडा तहमा आवश्यकता अनुसार प्रहरी चौकी निर्माण एवं स्तरोन्नति गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
२.	विभिन्न सुरक्षा संवेदनशील स्थानमा सिसिटिभी जडान गर्ने	संख्या		२	२	२	६
३.	समुदाय प्रहरी साझेदारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या		२	२	२	६
४.	लागूपदार्थ दुर्व्यसनी सुधार केन्द्र स्थापना गर्ने	संख्या		१	१	१	३
५.	लागू औषध सम्बन्धी सचेतना तथा अनुगमन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

६.	विपद् व्यवस्थापन योजना तयार गर्ने	संख्या		१	१	१	३
७.	विपद् व्यवस्थापन बारे प्रशिक्षण दिने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

७.८.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

१. विद्युतीयशासनकोअवधारणालाईप्रभावकारीकार्यान्वयन।

२. संवेदनशीलविभिन्नस्थानमाक्लोजसर्किटटेलिभिजनजडान।

३. लागूऔषधकोमागघटाउन,आपूर्तिनियन्त्रणगर्नतथाक्षतिन्यूनीकरणगर्नसंस्थागतसुदृढीकरणतथासचेतना,रोकथामर पुनर्स्थापना।

४. अवैधगाँजारअफिमखेतीनिरुत्साहितगर्नकानुनीकारबाहीसँगसँगैकृषि,पशुपालनतथाअन्यरोजगारमूलकव्यवसायको प्रवर्द्धन।

५. लागुऔषधनियन्त्रणरअनुगमनमाप्रभावकारितारपुनर्एकीकरणतथासमाजमापुनर्स्थापनागर्नेकार्यमाप्रभावकारिता।

६. गरिबीनिवारण,शान्तितथासुशासन

७.८.8 अपेक्षितउपलब्धि

प्रहरीलाई जनमैत्री बनाई सामुदायिक प्रहरीमा विशेष जोड दिने व्यवस्था भएको हुने , समाजमाकानुनीशासनकोअभ्यासबाटशान्तिसुव्यवस्थाकायम भएकोहुने,अन्तरसरकारतथाअन्तरनिकायकाबीचमाअसलसमन्वयसहकार्यसाझेदारीविकासभएको हुने,सूचना सम्प्रेषण प्रणाली केन्द्रिय सञ्जालमा आवद्ध भई सुरक्षा प्रणाली प्रविधिमैत्री र आधुनिक भएकोरशान्ति र सहिष्णुसमाजनिर्माण भएकोहुनेछ।

७.९ वित्तीय सुशासन

७.९.१ पृष्ठभूमि

सार्वजनिक स्रोतको मितव्ययी र अधिकतम परिचालन, प्रतिवेदन तथा लेखापरीक्षणमार्फत् वित्तीय व्यवस्थापनमा पारदर्शितार जवाफदेहिता अभिवृद्धि गरी नागरिकलाई वित्तीय सुशासनको प्रत्याभूति दिनु स्थानीय सरकारको दायित्व हो। सार्वजनिकखरिदकार्यलाईवस्तुनिष्ठतथाप्रभावकारीबनाउनविद्युतीयखरिदप्रक्रियालाईअनिवार्यगर्ने,सार्वजनिकस्रोतकोपरिचालनतथाखर्चकोमासिकचौमासिकअर्धवार्षिकरवार्षिकरूपमाअनुगमनतथामूल्याङ्कनगर्नेरसोकोप्रतिवेदनसार्वजनिकगर्नेकार्यलाईध्यानदिनु पर्ने देखिन्छ। सार्वजनिक खर्चको पारदर्शिता अभिवृद्धि गर्न सरकारी निकायकाकार्यक्रम तथा खर्चलाई सार्वजनिकीकरण गर्ने पद्धतिको समेत थप विकास गर्न आवश्यक रहेकोछ ।

७.९.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

वित्तीयस्रोतकोतथ्यपरकअनुमानतथापरिचालनकालागिविशिष्टसेवासमूहकोडेडिकेटेडसंरचनातथाजनशक्तिनहुनुकरतथागैरकरपरिचालनमासमस्यारहेकोछ।

आवधिकयोजनामध्यमकालीनखर्चसंरचनाअनुसारवार्षिकबजेटतथाकार्यक्रमकोतर्जुमानगरिनुविनियोजनकोसमस्यारहेकोछ।

आयोजनाबैंकबनाईआयोजनाव्यवस्थापननगरिनु,पुँजीगतबजेटकोविनियोजनरकार्यान्वयनकोक्षेत्रमासमस्यारहेकोचालु खर्चमा भएको बढोत्तरीसँगै वित्तीय सुशासनको स्थिति खस्कदै जानु, वेरुजुको मात्रामा वृद्धि हुदै जानु, आर्थिकउत्तरदायित्व तथा जवाफदेहिताको अवस्था कमजोर हुनु, विकास खर्च अपेक्षित गति र परिमाणमा नहुनु, आदि प्रमुखसमस्या हुन्

७.९.३ अवसर

गाउपालिकालेराजस्वरव्ययकोअनुमानप्रत्येकवर्षअसारमहिनाको१०गतेभित्रगाउँसभामापेसगर्नुपर्ने,सूचनाप्रविधिमाआधारितबजेटलेखाङ्कनप्रतिवेदनराजस्वप्रणाली,तीनैतहकासरकारकोराजस्वरखर्चकाशीर्षकएउटैप्रकृतिकासार्वजनिकवित्तीयप्रणाली (गर्भमेण्टफाइनान्सियलसिष्टमँ्च दृण्ज्ञढ) कोव्यवस्थाहुनु,अन्तर्राष्ट्रियलेखामानकोअभ्यासगरीसोअनुसारकोप्रतिवेदनप्रणाली,सार्वजनिकखर्चकोपारदर्शिताअभिवृद्धिगर्नभुक्तानीहुनेबिलहरूकोसार्वजनिकीकरणसाथैमहालेखापरीक्षक,अख्तियारदुरूपयोगअनुसन्धानआयोग,सार्वजनिकखरिदअनुगमनकार्यालयजस्तानियामकनिकायकोसक्रियताबढ्नुआमसञ्चारतथासामाजिकसञ्जालरनागरिकसमाजकोनिगरानीएवंखबरदारीमागुणात्मकरपरिमाणात्मकसुधारदेखिनुवित्तीयसुशासनप्रवद्धनकालागिअवसरकारूपमारहेकाछन्।

७.९.४ दीर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीति र कार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

सवल र सक्षम प्रशासन मार्फत वित्तीयसुशासन

लक्ष्य

सार्वजनिकआयरखर्चलाईपारदर्शीरउत्तरदायी वनाउने ।

उद्देश्य

सार्वजनिकवित्तकोपरिचालनरउपलब्धस्रोततथासाधनकोउपयोगलाई पारदर्शीवनाई वित्तीय सुशासन कायम गर्नु।

७.९.५ रणनीतितथाकार्यनीति

७।९।५.१सार्वजनिक आय व्यय र खरिदलाई प्रभावकारी,व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने

७।९।५.२सार्वजनिकआय-

व्ययकोस्वीकृतीकार्यान्वयनलेखाङ्कनअनुगमनतथामूल्याकङ्कनलेखापरीक्षणरप्रतिवेदनकोआधारभूततथाविशिष्टखाकाकोअनुशरणरपरिपालनाबनाउने।

७।९।५.३सूचनाप्रविधिकोअधिकतमउपयोगगर्ने।

७।९।५.४योजनामध्यमकालीनखर्चसंरचनाकाआधारमावार्षिकबजेटतथाकार्यक्रमतर्जुमातथाकार्यान्वयनगर्ने।

७।९।५.५वार्षिकखरिदयोजनागुरूयोजनाविस्तृतआयोजनाप्रतिवेदनकाआधारमामात्रआयोजनाकोछनौटतथाकार्यान्वयन गर्ने।

७।९।५.६लाभलागतविश्लेषणकाआधारमासंगठनविस्ताररआयोजनातथाकार्यक्रमकोकार्यान्वयनगर्ने।

७।९।५.७वित्तीयअनुगमननिकायतथालेखापरीक्षणसंस्थाकोसुदृढीकरणगर्ने

७।९।५.८वित्तीयव्यवस्थापनकासबैक्षेत्रमासूचनाप्रविधिकोप्रयोगलाईविस्तारगरिनेछ।

७।९।५.९बेरुजुतथाअनियमितकार्यलाईनियन्त्रणतथान्यूनीकरणकालागिआन्तरिकलेखापरीक्षणलाईसूचनाप्रविधिमाआ धारितबनाइनुकासाथैलेखाउत्तरदायीअधिकारीलाईजिम्मेवारतुल्याउने।

७.९.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	लाभ–लागतका आधारमा योजना तथा कार्यक्रमका लागि वार्षिक बजेट विनियोजन गर्ने पद्धतिको विकास गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
२.	कर्मचारीलाई राजस्व परिचालन क्षमता वृद्धि तालिम आयोजना गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
३.	लेखा प्रणाली सुदृढीकरण तालिम सञ्चालन गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
४.	संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग अन्तर आवद्धता हुने गरी बजेट सूचना प्रणालीको विकास गर्ने।	संख्या		१	(	(	१
५.	विद्युतीय आर्थिक कार्यप्रणालीको सुदृढीकरण गर्ने।	संख्या		१	(	(	१
६.	सार्बजानिक खर्च कार्यविधि	संख्या		१	(	(	

	बनाई लागू गर्ने।						१
७.	समयमा काम सम्पन्न गर्ने सेवाप्रदायकलाई प्रोत्साहन गर्ने।	संख्या		१	१	१	३
८.	संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारलाई स्टाण्यान्डर्ड बमोजिम आर्थिक तथा वित्तीय विवरणको प्रतिवेदन गर्ने (अनुदान, राजस्व र हस्तान्तरित कार्यक्रम)	संख्या		५	५	५	१५

७.९.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

१. बजेटतर्जुमाकार्यान्वयनलेखांकनरप्रतिवेदनमासबनेशनलट्रेजरीएप्लीकेशनसिष्टममकोपूर्णरूपमाकार्यान्वयन।

२. लागतरलाभकोविश्लेषणसहितयोजनातथाकार्यक्रमअवधियकिनगरीवार्षिकबजेटविनियोजन।

३. बहुवर्षीयठेक्काव्यवस्थापननिर्देशिकातयारगरिनेछ।

४. आवधिकयोजनामध्यमकालीनखर्चसंरचनारवार्षिकबजेटतथाकार्यक्रमकाबीचमासमन्वयस्थापितगर्ने।

५. आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीयजवाफदेहितासम्बन्धीकानुनीव्यवस्थातथाकार्यान्वयन।

६. आन्तरिकनियन्त्रण,आन्तरिकलेखापरीक्षणतथाअन्तिमलेखापरीक्षणसंघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारलाई स्टाण्यान्डर्ड बमोजिम आर्थिक तथा वित्तीय विवरणको प्रतिवेदन गर्ने (अनुदान, राजस्व र हस्तान्तरित कार्यक्रम)

७. सार्वजनिक खर्च कार्यविधि परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

८. विद्युतीय आर्थिक कार्य प्रणालीको सुदृढीकरण गन

७.९.८ अपेक्षितउपलब्धि

आर्थिककार्यविधितथावित्तीयउत्तरदायित्वऐनलगायतकाकानुनतर्जुमाभएको,वार्षिकखरिदयोजना,गुरूयोजना,विस्तृतआयोजनाप्रतिवेदननिर्धारितसमयमैतयारभईखरिदतथाठेक्काबन्दोबस्तभएको,राजस्वपरिचालनप्रभावकारीरूपमाभएको, सार्वजनिकखर्चकोकुशलतथादक्षतापूर्णपरिचालनबाटबेरुजुकमभएकोवित्तीयहस्तान्तरणकोसार्थकउपयोगभएकोरलेखापरीक्षणप्रभावकारीभएकोहुनेछ।

७.१० मानव अधिकार

७.१०.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले नागरिकका आधारभूत मानव अधिकारलाई मौलिक हकका रुपमा प्रत्याभूति गरेको छ । नेपाल संयुक्तराष्ट्र संघको वडापत्र तथा मानव अधिकार सम्बन्धी विभिन्न महत्वपूर्ण अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको पक्ष राष्ट्र भइसकेको छ । मानवअधिकारकोप्रचलनरप्रत्याभूतिकालागिविगतवर्षदेखिनैनेपालसरकारलेयोजनानीतिकानुनसंरचनाबनाईकार्यन्वयन गरिरहेकोछ। संघीयशासनप्रणालीलेसबैक्षेत्रतहतप्काकाव्यक्तिकोराजनीतिकआर्थिकसामाजिकविकासअधिकारलाईप्रचलनगराउनअझ महत्त्वपूर्णभूमिकानिर्वाहगरेकोछ। स्थानीयसरकारलेआफ्नाकार्यजिम्मेवारीतथाअधिकारक्षेत्रभित्रकाविषयमामानवअधिकारप्रतिविशेषचनाखोतथाप्रतिवद्धहुनुपर्दछ। साथैसंघीयसरकारतथाप्रदेशसरकारलाईमानवअधिकारसंरक्षणसम्बर्द्धनरप्रवर्द्धनमासहयोगतथासमन्वयगर्नुपर्दछ।

७.१०.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

मानव अधिकारको विषयलाई स्थानीय तहमा सबैको बुझाइको पहुँच स्थापित गर्नु , गाउँपालिकाको हरेककार्यक्रममामानवअधिकारलाईप्राथमिकतामाराख्नु,मानवअधिकारसम्बन्धीजनचेतनाबढाउनु,मानवअधिकारकाविषयमाजानकारराख्नसक्नेजनशक्तिकोउपलब्धतानहुनु,विशेषगरीराष्ट्रियमूलधारभन्दातलरहेका वर्ग, क्षेत्र तथा समुदायकोमानवअधिकारकोसुरक्षारसुनिश्चितताागर्नुसमस्यातथाचुनौतीकारूपमारहेकाछन्।

७.१०.३ अवसर

नेपालको संविधानले नागरिकका आधारभूत मानव अधिकारलाई मौलिक हकका रुपमा प्रत्याभूति गर्नु,कानुनकोशासनस्वतन्त्रन्यायपालिकालगायतकालोकतन्त्रकाविश्वव्यापीमान्यतासमावेशगरिएकोसंविधानजारीहुनु, मानवअधिकारकोसंरक्षणसंबर्द्धनप्रवंद्धनकालागिराष्ट्रियमानवअधिकारआयोगकार्यरतरहनु,मानवअधिकारकोपैरवीकालागिविविधप्रकारकाअन्तर्राष्ट्रियतथाराष्ट्रियगैरसरकारीसंस्थासक्रियरहनु,समग्रशासकीयव्यवस्थामासंलग्नजनप्रतिनिधिकर्मचारीमानवअधिकारकाविषयमासजगतथासमन्वकारीहुनु,आमसञ्चारसामाजिकसञ्जालबाटनिरन्तररूपमाप्रशंसातथा प्रतिरोधभइरहनु, मानव अधिकारको पक्षमा जनचेतना अभिबृद्धि गर्न विभिन्न गैर सरकारी संस्था पनि सकृय रहनुमहत्त्वूर्णअवसररहेकाछन्।

७.१०.४ दिर्घकालीनसोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

मानवअधिकारकोसंबर्द्धन र सम्मान, गाउँपालिकाको पहिचान।

लक्ष्य

मानवअधिकारको संरक्षण, संबर्द्धन र प्रवर्द्धन गर्दैमानवअधिकारसंस्कृतिकोविकासगर्ने।

उद्देश्य

मानवअधिकारको प्रत्याभूति गर्दै नागरिक अधिकार सुनिश्चितगर्नु।

७.१०.५ रणनीति तथा कार्यनीति

७।१०।५.१ मानवअधिकारकोप्रवर्द्धनात्मककार्यगर्ने।

७।१०।५.२मानवअधिकाररविकास प्रकृयाका बीचमापरिपूरक सम्बन्ध स्थापितगर्ने।

७।१०।५.३मानवअधिकारसम्बन्धीदायित्वपूरागर्नेसमन्वयात्मकतथासहयोगीभूमिकानिर्वाहगर्ने।

७।१०।५.४अन्तर तहगत समन्वयलाई मजवुत वनाउने ।

७।१०।५.५ विपन्न, सीमान्तकृतएवम्पिछडिएकावर्गकाअधिकारलाईविशेषसंरक्षणतथासहजीकरणगर्ने।

७।१०।५.६ मानवअधिकारकोसम्मान, संरक्षणरप्रोत्साहनकालागिनीतिगतकानुनीसंरचनागतसंस्थागतक्षेत्रमाअनुकूलनमिलाउने।

७.१०.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	योजनाअवधिकोजम्		
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	
१	मानव अधिकार संरक्षाण तथा मौलिकहक कार्यान्वयन गर्न कानुनको तर्जुमा गर्ने।	संख्या		२	-	
२	बिपन्नलाई न्यायमा पहुँच बढाउन निःशुल्क कानुनी सहायता केन्द्र खोल्ने	संख्या		१	-	
३	मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाको अनुसन्धानमा सहजीकरण गर्ने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	नि
४	मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाका पीडितलाई क्षतिपूर्तिको व्यवस्थाका लागि पहल गर्ने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	नि
५	समाजमा बिद्यमान छुवाछुत बिरुद्ध सचेतना तथा नियमन	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	नि
६	मानवअधिकारकाक्षेत्रमाकार्यरतराष्ट्रियतथास्थानीयसंस्थासँगसमन्वयतथासहकार्यगर्ने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	नि

७.१०.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

१. संविधानलेप्रत्याभूतगरेकोमानवअधिकारकोसुनिश्चितताकालागिसम्बन्धितनिकायहरूकोसंस्थागतसुदृढीकरण।

२. नीति,योजनारकार्यक्रमहरूतर्जुमा,कार्यान्वयनरअनुगमनगर्दाअधिकारमाआधारितपद्धतिअवलम्बनगर्नेरसोकालागि जनशक्तिकोक्षमताविकास।
३. मानवअधिकाररमानवीयकानुनकासम्बन्धमायसमासंलग्नसबैसरोकारवालापक्षसँगसमेतकोसमन्वयरसहकार्यमास चेतनामूलककार्यक्रमसञ्चालन।
४. मानवअधिकारकोसंरक्षण,संवर्द्धनरप्रवद्धनमाजवाफदेहिताअभिवृद्धि।
५. मानवअधिकारकोसंरक्षणकालागिसंघीयतथाप्रदेशसरकारसँगसहकार्यतथाआपसीविश्वासकोप्रवर्द्धन।

७.१०.८ अपेक्षितउपलब्धि

मानवअधिकार तथा मौलिक हक संरक्षणको लागिकानुनकोतर्जुमाभएकोहुनेछ। त्यसैगरीमानवअधिकाररविकासकामुद्दाकाबीचमासामञ्जस्यस्थापितभएको,यससँगसरोकाररारव्नेसार्वजनिकतथागैरसार्व जनिकनिकायकाबीचमाअसलएवंसुमधुरसहकार्यसम्बन्धस्थापितभएकोभएकोहुनेछ।

परिच्छेद८

अन्तरसम्बन्धित विषय

८.१योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन

८.१.१पृष्ठभूमि

योजनावद्ध विकासले नै गाउपालिकालेलिएकोआर्थिक,सामाजिक,भौतिक,प्रविधिगतरसांस्कृतिकविकासकोलक्ष्यप्राप्तिकालागिमद्दत गर्दछ। लक्ष्यहासिलगर्नअवलम्बनगरिनेरणनीति,कार्यनीतिरकार्यक्रमकोभूमिका महत्वपूर्ण हुनेपर्दछ। बजेटतथाकार्यक्रमलेसहीबाटोतयगर्दछरयसैअनुरूपदीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यरउद्देश्यप्राप्तिगर्नसकिन्छ। स्थानीयसरकारलेयोजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनगर्दासंघीयतथाप्रदेशसरकारकाआवधिकयोजनाकाआधारपत्ररयोजनाएवं विषयलाईप्रमुखआधारकोरूपमाग्रहणगर्नु पर्ने हुन्छ।योजनाहरूलाई तथ्य र प्रमाणमा आधारित र नतिजामुखी बनाउन हरेक आयोजनाको नतिजा खाका विकास गर्ने र गाउँपालिकाले कार्यान्वयन गरेको योजनाको नियमित रुपमा मूल्याङ्कन गरी उपलब्धि सार्वजनिक गर्ने व्यवस्थाको विकास गर्न आवश्यक छ ।

८.१.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

नियमित रुपमा विषयगत तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र विश्लेषण गरी योजना छनौट गर्ने प्रणालीको आधारशीला तयार गर्नु,प्रथम पञ्चवर्षीय योजना, वार्षिक विकास कार्यक्रम र मध्यकालीन खर्च संरचना बीचको सामन्जस्य कायम गर्दै योजनाकार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउनु, योजना निर्माणको लागि आवश्यक विज्ञ जनशक्तिहरू गाउँपालिकाभित्रै उत्पादन गर्नु,संघप्रदेशसँगएकाकारभईसामञ्जस्यतास्थापितगर्नु,विकासकोदीर्घकालीनसोंचतर्जुमागरीसोअनुसारयोजनातथाकार्यक्रमतर्जुमागर्नु,जनताकाअसीमितआकाँक्षालाईसन्तुलितरन्यायोचिततवरलेसम्बोधनगरीसन्तुष्टबनाउनु , आदि समस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

८.१.३ अवसर

संघतथाप्रदेशसरकारलेयोजनाकोतर्जुमाभएकोदिगोविकासकोलक्ष्यप्राप्तिकालागियोजनारबजेटमाप्राथमिकीकरणगरिएको संविधानकोकार्यान्वयनतथासङ्घीयढाँचाअनुरूपयोजनाप्रक्रियालाईथपसन्तुलित,समन्यायिकरसमावेशीबनाउने,विकास साझेदारलगायतकोसहयोगकोबढ्दोप्रतिबद्धता,स्थानीय तहले पनि आफ्नो पञ्चवर्षीय योजना निर्माण गरी योजनाबद्ध रुपमा विकास निर्माणका कार्यहरू अगाडि बढाउनु, योजना तर्जुमा प्रति सबै समुदायको जनचासो र सहभागिता बढ्दै जानु, राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश नीति तथा योजना आयोग बीच सहकार्य र समन्वय वृद्धि हुदै जाने संभावनाहरू रहनुअवसरकारूपमारहेकाछन्।

८.१.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

आर्थिक तथा सामाजिक समृद्धिको दिशा निर्देशक योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयन।

लक्ष्य

योजना,बजेटतथाकार्यक्रमलाई एक आपसमा आबद्ध गर्दै नतीजामूलककार्यान्वयन गर्दै जाने ।

उद्देश्य

योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनलाई लक्ष्य र परिणामबीच सामन्जस्य कायम गर्नु।

८.१.५ रणनीतितथाकार्यनीति

८.१५.१तथ्याङ्कको वैज्ञानिक प्रयोग गर्दै परिणाममुखी नीति तथा योजना निर्माण गर्ने

८.१५.२संविधानतथाप्रचलितकानुनअनुरूपयोजनातर्जुमाप्रणालीतथाकार्यान्वयनपद्धतिकोविकासगर्ने।

८.१५.३स्थानीयआवश्यकतामागसम्भावनाकाआधारमायोजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनगर्ने।

८.१५.४सार्वजनिकनिकायएवम्निजी, सहकारीतथासामुदायिकक्षेत्रकाविशिष्टतास्रोतसाधनकाआधारमायोजनाकाक्षेत्रकोकार्यान्वयनगर्ने।

८.१५.५संघतथाप्रदेशसरकारसँगसहकार्यतथासमन्वयस्थापितगर्दैयोजनाकोसार्थकनतीजाप्राप्तगर्ने।

८.१५.६प्रमाणमाआधारितनतिजामुखीयोजनारमध्यकालीनखर्चसंरचनालाईसंस्थागतगरीयोजनाकाविभिन्नतहरअवयवबीचकार्यमूलकसम्बन्धकायमगरिनेछ।

८.१५.७सार्वजनिकखरिदनियमावली, प्राकृतिकसाधनस्रोतकोदिगोउपयोगतथाजनशक्तिपरिचालनसम्बन्धीकानुनी, नीतिगत,संस्थागतरप्रक्रियागतसुधारगर्ने।

८.१५.८योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनमासहभागीहुनेजनशक्तिकोसोंचाइमानसिकताकार्यशैलीसंस्थागतक्षमताविकासतथाजवाफदेहिताअभिवृद्धिगर्ने।

८.१५.९योजनाअनुगमनतथामूल्याङ्कनकालागिविद्युतीयप्रणालीकोविकासतथाअभ्यासलाईअवलम्बनगर्ने।

८.१५.१०योजना अनुगमन निर्देशिका र संयन्त्र बनाई नियमित समीक्षा गर्ने साथै तेस्रो र स्वतन्त्र पक्षबाट विशेष आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन गर्ने ।

८.१.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१	तथ्याङ्कको सूची तयार गरी वडा तहमा वितरण	संख्या		९	९	९	२७

२	विद्यालय र प्राज्कि संस्थासँग छलफल र कार्यशाला	संख्या		२	२	२	६
३	संघीय सरकारतथा प्रदेश सरकारका विभिन्न निकायसँग बैठक र छलफल	संख्या		३	३	३	९
४	योजना तर्जुमालाई पृष्ठपोषण गर्ने अध्ययन अनुसन्धान	संख्या		१	१	१	३
५	उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान	संख्या		१	१	१	३
६	योजनाको वर्गिकरण गर्न मापदण्ड बनाउने अभिमुखीकरण तालिम (सबै वडा अध्यक्ष तथा कर्मचारीलाई)	संख्या		९	९	९	२७
७	संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय र अन्तर सम्बन्ध कायम गर्ने योजनाको पहिचान,छनौट र कार्यान्वयन गर्ने उच्चस्तरीय संयन्त्र गठन गर्ने	संख्या		१	१	-	२
८	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन निर्देशिका बनाउने।	संख्या		१	-	-	१
९	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको पृष्ठपोषणलाई योजना निर्माणमा समावेश गर्ने	संख्या		-	-	-	
१०	प्रत्येक आयोजनाको नतिजा तयार गर्ने।	संख्या		४	४	४	१२

८.१.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

१. दीर्घकालीनविकासकोसोंचबनाउने

२. संवैधानिकतथाप्रचलितकानुनमाउल्लेखितअधिकारतथाजिम्मेवारीपूरागर्नेआधारमायोजनातथानीतिगतव्यवस्था गर्ने।

३. योजनाचक्रकासम्पूर्णचरणमाविश्वाशिलोतथ्याङ्कतथासूचनाकोउपयोग,पृष्ठपोषणगर्नेअध्ययन,अनुसन्धानतथासर्वेक्षण।
४. अनुगमनतथामूल्याङ्कननतिजालाईयोजनातर्जुमाकोप्रत्येकचरणरप्रक्रियामाप्रयोग।
५. मध्यमकालीनखर्चसंरचनायोजनारवार्षिकबजेटतथाकार्यक्रमजोड्नेसेतुकोरूपमासुदृढीकरण।
६. जग्गाप्राप्तिकालागियोजनाबद्धरूपमासंघीयसरकारसँगसमन्वयतथासामञ्जस्यस्थापित।
७. आयोजनातथाकार्यक्रममासंलग्नहुनेनिर्माणकम्पनीकोसंस्थागततथासंरचनागतसुदृढीकरण।
८. विकासनिर्माणमासंलग्नसहकारी,गैरसरकारीतथासामुदायिकसंस्थाहरूकोप्रोत्साहनतथाक्षमताविकास।
९. कार्यान्वयनमासंलग्नहुनेमानवस्रोतकोकार्यसम्पादनमाआधारितबृत्तिविकासतथाप्रोत्साहनप्रणाली।
१०. प्राकृतिकस्रोतसाधनतथानदीजन्यसामग्रीकोदिगोतथासन्तुलितउपयोग।

८.१.४ अपेक्षितउपलब्धि

नेपालको संविधान तथा प्रचलित कानून वमोजिम स्थानीयसरकारलाईप्रदानगरेकोअधिकारएवंकार्यजिम्मेवारीअनुरूपतादाम्यताहुनेगरीयोजनाप्रणालीविकासतथाकार्यान्वयनव्यवस्थाभएकोहुनेछ।

साथै,संघतथाप्रदेशसरकारकाआवधिकवार्षिकयोजनासँगपरिपूरकताभएको,मध्यमकालीनखर्चसंरचनासंस्थागतभएको,वार्षिकविकासकार्यक्रमरआवधिकयोजनाबीचतालमेलकायमभएकोहुनेछ।

सूचनाप्रविधिमाआधारितअनुगमनतथामूल्याङ्कनप्रणालीकोविकासतथाअभ्यासभएकोरआयोजनानिर्धारितनतीजासूचकअनुसारनैकार्यान्वयनभएकोहुनेछ।समग्रमा योजनाबद्ध विकासको थालनी भएको हुनेछ ।

८.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

८.२.१ पृष्ठभूमि

प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्यांकन र पृष्ठपोषण सहितको सुधार विकास, सुशासन र समृद्धिको आधार हो ।

नीति,कानुन,योजना,आयोजना,बजेटतथाकार्यक्रमकोचक्रकासम्पूर्णचरणलाईकुशलदक्षतापूर्णप्रभावकारी,नतिजामुखीरजवाफदेहीपूर्णबनाउनस्वस्थनिष्पक्षविश्वाशिलोअनुगमनतथामूल्याङ्कनपद्धतिकोमहत्त्वपूर्णभूमिकारहकोहुन्छ। यसैगरीविकासआयोजनाकोरियलटाइमस्टाटसकोजानकारीलिनसूचनाप्रविधिकोप्रयोगरनतिजामूलकबनाउनआयोजनाव्यवस्थापनसूचनाप्रणालीकोसफ्टवेयरविकास गर्नु आबश्यक छ। अनुगमन र मूल्याङ्कनले हामीलाई अघिल्लो सफलता र चुनौतीहरूबाट पाठ सिक्न मद्दत गर्दछ र निर्णय गर्नको लागि मद्दत पुर्याउँछ ।

८.२.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

अनुगमनतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीक्षमताविकासगर्नुरदक्षजनशक्ति जनशक्ति नहुनु, भरपर्दो सूचना तथा तथ्यांक उपलब्ध नहुनु, अनुगमन मूल्यांकनलाई सामान्य औपचारिकताकोरूपमा मात्र लिइनु, अनुगमन मूल्यांकनबाट दिइएका पृष्ठपोषणलाई सुधारको कार्ययोजना नवनाइनुप्रमुखसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

८.२.३ अवसर

गाउँपालिकाकोकार्यक्षेत्रतथाकार्यजिम्मेवारीकोनिकटतारहनु,स्थानीयतहमायोजनाप्रक्रियातथाअन्तरसम्बन्धितअनुगमनतथामूल्याङ्कनपद्धतिलाईसंस्थागतगर्नु,तेस्रोपक्षअनुगमनतथामूल्याङ्कनलाईप्रश्रयदिनु,विविधप्रकारकाआमसञ्चारतथासामाजिकसञ्जालकाकारणसकारात्मकतथानकारात्मकटिप्पणीनिगरानीसुझावपृष्ठपोषणआइरहनु,अनुगमन तथा मूल्याङ्कन बारे संस्थागत धारण बन्नुअवसरकोरूपमा रहेकाछन्।

८.२.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

सोंच

परिणाममुखीअनुगमनतथामूल्याङ्कन, प्रभावकारी स्थानीय शासन ।

लक्ष्य

विकासआयोजनातथाकार्यक्रमको सफल कार्यान्वयनमा अनुगमन मूल्यांकन पद्धतिको उपयोग गर्ने ।

उद्देश्य

१। अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको निर्माण तथा नीतिगत व्यवस्था गर्नु

२। योजना, नीति, कार्यक्रमतथाआयोजनाकार्यान्वयनतहमारहेकासमस्यासमाधानगरीनिर्धारितसमयगुणस्तरलागतपरिमाणमा सम्पन्नगर्नकालागिलागिपृष्ठपोषणगर्नु।

८.२.५ रणनीति तथा कार्यनीति

८.२।५.१नीतिगत,कानुनी,संस्थागत,संरचनागतव्यवस्थाएवम्सुधारगरीयोजना, नीति, आयोजना,बजेटतथाकार्यक्रमकोसमयबद्धअनुगमनतथामूल्याङ्कनलाईसंस्थागतगर्ने।

८.२।५.२मूल्याङ्कनस्वतन्त्रविश्वासिलोरगुणस्तरीयबनाउँदैनिर्णयप्रक्रियामामूल्याङ्कनकानतिजाकोप्रयोगलाईउपयोगगर्ने।

८.२।५.३अनुगमनतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीनिकायरजनशक्तिकोक्षमताविकासलाईविशेषजोडदिने।

८.२।५.४दिगोविकासकालक्ष्यसमेतकोअनुगमनतथामूल्याङ्कनगर्नसकिनेगरीनतिजामूलकअनुगमनतथामूल्याङ्कनप्रणालीलाईथपविकासगर्ने।

८.२।५.५अनुगमनतथामूल्याङ्कनमाअन्तरसरकारतथाअन्तरनिकायसहभागितामूलकविधिरअभ्यासअवलम्बनगर्दैजाने।

८.२।५.६तेस्रोपक्षतथासहभागितामूलकमूल्याङ्कनप्रणालीविस्तारगर्नुकासाथैथपगुणस्तरीयबनाउने।

८.२।५.७आमसञ्चार,सामाजिकसञ्जाल,सूचनाप्रविधिकोप्रयोगबढाईअनुगमनतथामूल्याङ्कनकार्यलाईप्रभावकारीबनाउने।

८.२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

मूल्याक्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने।	संख्या		१	-	-	१
२	विकास समस्या समधान समिति गठन गर्ने	संख्या		१	-	-	१
३	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन तालिम	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	क्षेत्रगत वार्षिक समीक्षा वैठक (शिक्षा, स्वास्थ्य, भौतिक पूर्वाधार, कृषि, र सूचना प्रविधि)	संख्या		९	९	९	२७
५	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको विद्युतीय प्रणाली निर्माण	संख्या		१	-	-	१
६	प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाको मध्यावधि र अन्तिम मूल्याङ्कन	संख्या		-	-	१	१

७	प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाको सूचक अनुसार वार्षिक अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने	संख्या		२	२	२	६
८	पञ्चवर्षीय योजनाको तेश्रो पक्षबाट मूल्याङ्कन	संख्या		-	-	१	१
९	छनौट भएका आयोजनाको प्रभाव मूल्याङ्कन	संख्या			२	२	४
१०	प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाको सिकाई अभिलेख तयार गरी दोस्रो आवधिक योजनालाई पृष्ठपोषण गर्ने	संख्या		-	-	१	१

८.२.७ प्रमुखकार्यक्रम

१. अनुगमनतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीनीतिनियमकोतर्जुमा।
२. प्रथमपञ्चवर्षीययोजनाकोनतिजाखाकाकोतयारीतथाप्रयोग।
३. सूचनाप्रविधिमाआधारितआयोजनाअनुगमनमूल्याङ्कनतथाप्रतिवेदनरसमीक्षा।
४. अनुगमनतथामूल्याङ्कनप्रतिवेदनकोविद्युतीयप्रणालीमार्फतसार्वजनिकीकरणगर्ने।
५. नतिजामूलकअनुगमनतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीतालिमतथाल्यावकोसञ्चालन।
६. अनुगमनतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीकार्यमासंलग्नअनुभवीजनशक्तिकाबीचमाज्ञानकोआदानप्रदानकार्यकोअभ्यासगर्ने।
७. महत्त्वपूर्णतथाविशिष्टप्रकृतिकाकार्यक्रमतथाआयोजनाहरूकोआन्तरिकरतेस्रोपक्षबाटमूल्याङ्कन।
८. अनुगमनतथामूल्याङ्कनमाआन्तरिकनियन्त्रणप्रणालीएवंलेखापरीक्षणप्रतिवेदनसमेतआधारलिनेव्यवस्था।

८.२.८ अपेक्षितउपलब्धि

अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि स्पस्ट नीतितथा कानूनतर्जुमा भईकार्यान्वयनभएको,अन्तरसरकारतथाअन्तरनिकायकाबीचमासमन्वयकारीतथाप्रमाणमाआधारितसहयोगआदानप्रदा

नभएकोहुनेछ।

यसकालागिसामाजिकसञ्जाल,आमसञ्चारतथाप्रविधिकोप्रयोगबढेको,विभिन्नक्षेत्रकाकर्मचारीजनप्रतिनिधिलेनतिजामूलकअनुगमनतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीतालिमप्राप्तगरेको,विशिष्टप्रकृतिकाआयोजनावाकार्यक्रमकोमूल्याङ्कनगरिएको,बस्तुनिष्ठ अनुगमन मूल्यांकनमा संस्थागत पद्धतिको विकास भएको हुनेछ ।

८.३ तथ्याङ्क प्रणाली

८.३.१ पृष्ठभूमि

यथार्थपरक सूचना तथा तथ्याङ्कले मात्र बास्तविक योजना तथा आयोजना तथा कार्यक्रम निर्माणमा मद्दत पुर्याउँछ। आजकोयथार्थअवस्थाथाहाहुनसकेमामात्रभोलिकोलक्ष्यनिर्धारणतथ्यपरकहुन्छ। हाम्रोतथ्याङ्कप्रणालीमाअद्यावधिकताविश्वासनियताएकरूपतानदेखिनेहुँदातथ्याङ्ककोजमीनस्थानीयतहभएकोलेयथार्थपरकभरपर्दोतथ्याङ्कभण्डारणरप्रकाशनगर्नुपर्दछ।

यसैमाआधारितरहेरप्रदेशतथासंघसरकारलेनीतिकानुनयोजनाबजेटतर्जुमातथाकार्यान्वयनगर्दछ।

संघीयइकाईकाबीचमाहरेकसार्वजनिकसेवारकार्यमाअसलसुमधुरसाझेदारीसहकार्यसमन्वयरसम्बन्धस्थापितगर्नसकेमा संविधानलेपरिकल्पनागरेकोसमृद्धिसामाजिकन्यायसमानताप्राप्तिगर्नसकिन्छ। गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक अबस्थाको यथार्थ चित्रण गर्न र सोही बमोजिम गाउँपालिकाको भावी कार्यदिशा निर्धारण गर्न तथ्याङ्कको महत्वपूर्ण भुमिका हुने हुँदा यसको संकलन, प्रशोधन र विश्लेषणमा विशेष ध्यान दिनु आबश्यक छ ।

८.३.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

गाउँपालिका स्तरिय खण्डीकृततथ्याङ्कबनाउनु,संघीयइकाईकाबीचमाभएकातथ्याङ्कविश्वासिलारभरपर्दोएवंएकरूपतानहुनु,स्थानीयतहमातथ्याङ्कसंकलनप्रशोधनभण्डाररप्रकाशनकालागिसक्षमजनशक्तिउपलब्धनहुनु,तथ्याङ्कमाआधारितरहेरनीतिकानुनयोजनाबजेटतथाकार्यक्रमतर्जुमातथाकार्यान्वयननगरिनु,प्रमुखसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

८.३.३ अवसर

संघरप्रदेशबाटविषयक्षेत्रगतरूपमातथ्याङ्ककोवर्गीकरण भई खण्डीकृततथ्याङ्कप्राप्तहुनु,स्थानीयआवश्यकताअनुरूपकोनीतिकानुनयोजनाबजेटबनाईतथ्याङ्ककोवहुउपयोगगर्नु,स्थानीयसाधनस्रोतकोउपयोगहुनेगरीतथ्याङ्ककोविकासगर्नु,गैरसरकारीनिकायकातथायाङ्ककोविश्वासनियताकोमापनगर्नु, सूचनाप्रविधिकोविकासबाटसहजैएवंविश्वासिलातथायाङ्कप्राप्तगर्नु,सूचना तथा तथ्याङ्कलाई भरपर्दो आधारकोरूपमा ग्रहण गरिनु मुख्यअवसरहुन्।

८.३.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

योजना, आयोजना तथा कार्यक्रममा यथार्थ र भरपर्दो तथ्याङ्कप्रणालीकोउपयोग।

लक्ष्य

नीतिकानुनयोजनाबजेटतथाकार्यक्रममावास्तविकतथ्याङ्ककोप्रयोगबाट नतिजामूलक उपलब्धि हासिल गर्ने।

उद्देश्य

१. किफायतीविश्वासिलोरसमयसापेक्ष (रियलटाइम) तथ्याङ्कीयपद्धतिकोविकासगर्नु।

२. योजना, आयोजना तथा कार्यक्रममा यथार्थ र भरपर्दो तथ्याङ्कको उपयोग गर्नु ।

८.३.५ रणनीतितथाकार्यनीति

८.३।५.१ विश्वव्यापीमानकअनुरूपकातथ्याङ्कउत्पादन, सुधाररआपूर्तिगर्ने।

८.३।५.२संघीय तथा प्रदेशइकाईकाबीचमासमपूरकतथापरिपूरकतथ्याङ्ककोव्यवस्थापनगर्ने

८.३।५.३तथ्याङ्ककोगुणस्तरसुनिश्चितगर्ननीतिगतकानुनीसंरचनागतसंस्थागतप्रविधिगतक्षमताअभिवृद्धिगर्ने।

८.३।५.४आर्थिकयोजनातथातथ्याङ्कसेवाकोमानकयोग्यतामासमयानुकूलबनाउने।

८.३।५.५तथ्याङ्क संकलनलाई सूचनाप्रविधिमाआधारितबनाउँदैप्रशोधन र विश्लेषणगर्ने।

८.३.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१	तथ्याङ्क संकलन,प्रशोधन र व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्ययोजना निर्माण	संख्या		१	१	१	३
२	तथ्याङ्क शाखाको स्थापना	संख्या		१	-	-	१
३	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमसँगै गाउँपालिकाको स्थितिपत्र सार्वजनिकीकरण	संख्या		१	१	१	३
४	तथ्याङ्क संकलन,प्रशोधन र विश्लेषणको लागि स्थानीय	वडा		९	९	९	२७

	तहको क्षमता र दक्षता वृद्धि तालिम						
५	मध्यमकालीन खर्च संरचनाको लागि आवश्यक तथ्याङ्क संकलन	संख्या		१	१	१	३
६	प्रमाणमा आधारित एवं वस्तुगत तथ्याङ्कलाई आधारमा वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा एवं कार्यान्वयन	संख्या		१	१	१	३

८.३.7 प्रमुखकार्यक्रमहरू

१. नीतिगत,कानुनीरसंरचनागतसंस्थागतव्यवस्था
२. राष्ट्रिय,प्रदेशमानकतथामापदण्डमाआधारितरहीस्थानीयतथ्याङ्ककोसंकलनप्रशोधनभण्डारणआपुर्तिरउपयोग।
३. सरकारकाविभिन्ननिकायमारहेकोतथ्याङ्कएकाइकोबीचमातथ्याङ्कीयसम्बन्ध।
४. सरकारकातथ्याङ्कउत्पादनगर्नेविभिन्ननिकायहरूबीचकम्प्युटरसञ्जालकोमाध्यमबाटएकीकृतसूचनाआदानप्रदान संयन्त्रस्थापना।
५. प्रशासनिकअभिलेखहरूलाईप्रयोगगरीएकीकृततथ्याङ्कव्यवस्थापन।
६. जनगणना,कृषिगणनाआर्थिकगणना,औद्योगिकगणनारजलवायुपरिवर्तनसर्वेक्षण,वार्षिकघरपरिवारसर्वेक्षणलगायत अन्यराष्ट्रियस्तरकासर्वेक्षणहरूलाईदृष्टिगतगरीगणनाक्षेत्रनक्साङ्कन।

८.३.8 अपेक्षितउपलब्धि

योजना, आयोजना तथा कार्यक्रममा यथार्थ र भरपर्दो तथ्याङ्कप्रणालीकोउपयोग भएको हुने, वास्तविकतथ्याङ्कविकासकालागिनीतिकानुनसंस्थागतसंरचनाविकासभएको,संघीयइकाईकाबीचमाखण्डीकृततथ्याङ्क कोउपलब्धतारहेको,सूचनाप्रविधिमाआधारिततथ्याङ्ककोउपयोगभएकोहुनेछ।

८.४ अनुसन्धान तथा विकास

८.४.१ पृष्ठभूमि

गाउँपालिकाको सार्वजनिक सेवा प्रवाह र विकास निर्माणका काम कारवाहीलाई नवीनतम् प्रविधि, प्रकृया र शैली मार्फत आधुनिक, परिस्कृत र परिमार्जित गर्दै लैजानु आजको आवश्यक्ता हो ।उपलब्धस्रोतकोदिगोसमुचितरमहत्तमविकासरउपयोगकालागियसकोठूलोमहत्त्वरहेकोछ। अध्ययनशीलअनुसन्धानमूखीकर्मचारीतथाशासकीयप्रणालीकोविकासगर्नसकिएमाभविष्यमासमग्रराष्ट्रकोहितमायस

स्थानीयतहलेअतुलनीययोगदानपुर्‍याउनसक्नेदेखिन्छ।यसका लागि गाउँपालिकाले अनुसन्धान तथाविकासका लागि विशेष लगानी गर्नु पर्ने आवश्यक्ता देखिन्छ ।

८.४.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

अनुसन्धान तथा विकासका लागि गाउँपालिकाको जनशक्ति,वित्तीय स्रोत लगायतको संस्थागत क्षमता कमजोर रहनु,नीतिगत र कानूनी व्यवस्था प्रवन्ध गर्नु ,सामयिकसूचनातथातथ्याङ्कहरूमागअनुरूपउपलब्धगराउनु,सार्वजनिकप्रशासनकोक्षेत्रअध्ययनअनुसन्धानमुखीबनाउनु,अनुसन्धानको लागि आबश्यक शैक्षिक संस्थाको अभाव हुनु।छात्रवृत्तिमाअध्ययनअनुसन्धानमासंलग्नजनशक्तिकोउपयोगरटिकाइराख्नु,अनुसन्धानकोक्षेत्रलाईप्राथमिकतामाराख्नु,अध्ययनअनुसन्धानदाताकोसम्मानरप्रतिष्ठाबढाउँदैसम्मानजनकसुविधाउपलब्धगराउनु, अध्ययनको क्षेत्रमा अन्तर तहगत समन्वय स्थापित गर्नु प्रमुखचुनौतीकोरूपमा रहेका छन् ।

८.४.३ अवसर

विज्ञान र प्रविधिको क्षेत्रमा नयाँ नयाँ आविश्कार हुँदै जानु,अनुसन्धानकोलागिबजेटविनियोजनगर्नसुरुहुनु,अध्ययनअनुसन्धानकोलागिविश्वविद्यालयकाविभिन्नअनुसन्धान केन्द्रसँगसमझदारीबढाउनु,विदेशमाअध्ययनअनुसन्धानमाप्रतिष्ठितसंस्थातथाव्यक्तिलेसहकार्यतथासाझेदारीप्रतिझुकाव बढाउनुजस्ताअवसरहरूरहेकाछन्।
यसैगरीसार्वजनिकप्रशासनमाकार्यरतजनशक्तिलेअन्तराष्ट्रियजगतमाअध्ययनअनुसन्धानकालागिविश्वव्यापीप्रतिस्पर्धा एवंदेशव्यापीप्रतिस्पर्धाकाआधारमासहभागीहुनपाउनु,गाउँपालिकाले अध्ययन तथा विकासलाई नीति तथा कार्यक्रममा प्राथमिकता राख्नु प्रमुखअवसरकोरूपमा रहेका छन् ।

८.४.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

अनुसन्धानरविकासमार्फतशासकीयक्षेत्रको सुधार

लक्ष्य

अनुसन्धान तथा विकासलाईगाउँपालिकाको सार्वजनिक सेवा प्रवाह र विकास निर्माणमा उपयोगी वनाउने ।

उद्देश्य

अनुसन्धानतथाविकासका माध्यमबाट समग्रशासकीयक्षेत्रमा सुधार ल्याउने ।

८.४.५ रणनीतितथाकार्यनीति

८.४।५.१अनुसन्धानरविकासलाईसंस्थागत गर्न नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था गर्ने

८.४।५.२संघ प्रदेश तथा गैरसरकारीक्षेत्रसँगअनुसन्धानकार्यमासाझेदारीएवंसहकार्यगर्ने।

८.४।५.३ प्राज्ञिकक्षेत्रतथासार्वजनिकक्षेत्रकाबीचमानियमितरनिरन्तरअनुसन्धानकालागिसमझदारीतथानियमितबजेटतथाकार्यक्रमकोव्यवस्थागर्ने।

८.४।५.४आफ्नोक्षेत्रमारहेकाउच्चओहोदारविशिष्टसेवाबाटसेवानिवृत्तराष्ट्रसेवकएवम्विज्ञलाईअध्ययनअनुसन्धानकोकार्यमासहकार्यगर्ने।

८.४।५.५ अनुसन्धानरविकासकामायुवाजनशक्तिलाईप्रोत्साहनगर्नेअनुसन्धानतथाविकासकोषकोपरिचालनगर्ने।

८.४।५.६अन्तराष्ट्रियक्षेत्रमाभएकाआविष्कार,अनुसन्धानरविकासकाक्षेत्रमागरिएकानवीनप्रविधिकोस्थानीयकरणमाप्रोत्साहितगर्ने।

८.४.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१	अनुसन्धान नीति तथा कानुन तयार गर्ने	संख्या		१	१	-	२
२	अनुसन्धानको लागि हरेक आर्थिक वर्ष कुल बजेटको निश्चित अंश विनियोजन गर्ने	अनुपात		१	१	१	३
३	उच्च उत्पादन र उत्पादकत्वका लागि मुख्य वाली र उद्योगछनौट गर्ने	संख्या		२	२	२	६
४	उच्च मूल्य भएका जडिवुटीको घरेलुकरण र बजारीकरण गर्ने	संख्या		१	१	१	३
५	अनुसन्धानमा संलग्न युवा वैज्ञानिकहरूको क्षमता विकास	संख्या		५	५	५	१५

८.४.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

१. अनुसन्धानतथाविकासकालागिप्रतिवद्धकोषकोव्यवस्था।

२. सरकारीतथागैरसरकारीरशैक्षिकतथाप्राज्ञिकक्षेत्रबीचसमझदारीतथासहकार्य।

३. आविष्कारतथाअनुसन्धानमुखीशैक्षिककार्यक्रमकोप्रवर्द्धन।

४. संघीयइकाईकाबीचमाप्रतिस्पर्धात्मकतथासमन्वयात्मकआविष्कारएवंअनुसन्धानमूलककार्यमानीतिगतस्पष्टतारसहकार्य।

५. गैरआवासीयनेपालीनागरिककोविशिष्टक्षमताउपयोगकालागिअनुसन्धानतथाविकासएकाइकोस्थापना।

८.४.४ अपेक्षितउपलव्धि

अनुसन्धान नीति तथा कानुन तयार भएको हुनेछ, समग्रशासकीयक्षेत्रमाव्यवहारिकतथाप्रयोगमुखीआविष्कारअनुसन्धानतथाविकासकोखोजीभएकोहुनेछ। शैक्षिकप्रतिष्ठान,प्राज्ञिकसंस्थासँगसमुच्चतथाप्रतिवद्धरूपमाअनुसन्धानतथाविकासकाकार्यनियमिततथानिरन्तरहुनेछ। सार्वजनिकप्रशासनलगायत समग्र शासकीय पक्षमा अनुसन्धान पद्धति विकास भई लागु भएको हुनेछ ।

८.५ गरिबी निवारण

८.५.१ पृष्ठभूमि

गरिबी शव्दले दैनिक जीवनयापन गर्नका लनागरिकहरूको अवसर एवम् मौकाहरूमा पहुँच नहुनु साथै मानवीय मर्यादा कायम नहुनुलाई बुझाउँदछ । नेपालमा सम्वत्२०६८ को जीवन मापन सर्भेक्षणले वार्षिक रु. १९,२६१ नकमाउने व्यक्तिलाई निरपेक्ष गरिब भनी परिभाषित गरेको छ।दार्मा गाउँपालिका ग्रामीण प्रकृतिको भएको हुँदा प्रायः सबै क्षेत्रमा गरिवी ब्याप्त रहेको छ ।लक्षितघरपरिवारमासामाजिकसुरक्षणकार्यक्रमहरूकेन्द्रितगरी विभिन्ननिकायबाटसञ्चालितगरिबीनिवारणकार्यक्रमबीचसमन्वय गर्ने नीति,योजनारबजेटकार्यक्रमबीचसामञ्जस्यता कायम हुनु पर्ने देखिन्छ ।गरिवी निवारणको लागि प्राकृतिक स्रोत साधनको पहिचान, आँकलन एवम् प्राकृतिक सम्पदाको ह्रास नहुने गरी महत्तम उपभोग गर्दै पगाउँपालिकाको आर्थिक स्तर उकास्नु, गाउँपालिकामा उपलव्ध स्रोत तथा साधनहरूको समन्यायिक पहुँच विस्तार गर्नु आवश्यक देखिएको छ

८.५.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

गरिबीनिवारणकालागिगरिबघरपरिवारकोपहिचानकार्यहुननसक्नु,लक्ष्यितघरपरिवारमासामाजिकसुरक्षणकार्यक्रमहरूकेन्द्रितगर्ननसकिनु,विभिन्ननिकायबाटसञ्चालितगरिबीनिवारणकार्यक्रमबीचसमन्वयकोअभावरहनु,क्षमताविकासकाकार्यहरूपर्याप्तनहुनुएवम्नीति,योजनारबजेटकार्यक्रमबीचसामञ्जस्यतानहुनुजस्तासमस्याहरूविद्यमानरहेकाछन्।न्यूनआन्तरिकस्रोतप्रशासनिकखर्चमाउपयोगहुनेपुँजीगतस्रोतकोअपर्याप्तालेगर्दासरकारलेगरिबीनिवारणमाकार्यमापूर्णसन्तुलितरसमन्यायिकतवरबाटहस्तक्षेपगर्नकठिनाईरहेकोछ।

ऊर्जाशीलयुवाजनशक्तिपलायनरोकीउत्पादनशीलकार्यमालगाउनु,तीनैतहकासरकारतथागैरसरकारीक्षेत्रसँगअसलसमन्वयतथासाझेदारीकोअभ्यासलाईमलजलगर्नुसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

८.५.३ अवसर

,विकाससाझेदार गरिवी निवारणको लागि सहयोग तथा सहकार्य गर्नसकारात्मकधहुनु,विप्रेषणआयकोबचतलगानीतर्फआकर्षितहुनु,पुँजीबजारसूचनाप्रविधिमैत्रीहुनु,निजीक्षेत्रकोलगानीविस्तारहुनु,योजनाबजेटतथाकार्यक्रममागरिबीप्राथमिकीकरणमापनगरिनु,राजनीतिक स्थायित्व, शान्ति सुव्यवस्था कायम हुनु, गरिबी निवारण गर्ने विषय तीनै तहका सरकारको प्राथमिकतामा दिनु अवसरकारूपमा रहेका छन् ।

८.५.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

समन्यायिक र सन्तुलित विकासबाटगरिबीन्यूनीकरण

लक्ष्य

निरपेक्षगरिबीनिवारणगर्दैआर्थिकसमृद्धिकोआधारतयारगर्ने।

उद्देश्य

आर्थिक,सामाजिक,सांस्कृतिक,भौतिक रप्रविधिगत विकासको माध्यमबाट गरिबीकोरेखामुनिरहेकोजनसङ्ख्याघटाउँदै लैजाने ।

८.५.५ रणनीतितथाकार्यनीति

८.५।५.१गरिबी निवारणलाई सबै विकास कार्यक्रममा एकीकृत् गर्ने ।

८.५।५.२वास्तविक गरिबहरूको पहिचानगरी विवरण अद्यावधिक गर्ने ।

८.५।५.३सबै विकास आयोजनाहरूमा गरिबी निवारणलाई प्राथमिकता दिई एकीकृत् गर्ने।

८.५।५.४उच्चसमावेशीआर्थिकवृद्धिगरीरोजगारीउद्यमशीलतासामाजिकअवसरकोन्यायोचितरसमतामूलकवितरणतथापुनर्वितरणगर्ने।

८.५।५.५दिगोविकासलक्ष्यराष्ट्रियतथाप्रदेशगरिबीनिवारणलक्ष्यसँगैस्थानीयनीतिकानुनयोजनाबजेटतथाकार्यक्रमलाईएकीकृतगर्ने

८.५।५.६गरिबीनिवारणकालक्ष्यितकार्यक्रमतथ्याङ्कसूचनामाआधारितरहँदैतर्जुमागरीउत्पादनरोजगारीउत्पादकत्वबचतलगानीबढाउनेक्षेत्रमाकेन्द्रीतगर्ने।

८.५।५.७विकासआयोजनातर्जुमारकार्यान्वयनगर्दाश्रममूलकप्रविधिकोप्रयोगलाईप्रोत्साहनगर्ने।

८.५।५.८उपलब्धप्राकृतिकस्रोतसाधनतथामानवसंशाधनकोदिगोसन्तुलितसमन्यायिकव्यवस्थापनतथाउपयोगमाजोडदिने।

८.५।५.९कृषि, पर्यटन, ऊर्जा, पूर्वाधारविकासरलघुतथासानाउद्यमहरूलाईगरिबीनिवारणउन्मुखतुल्याउने।

८.५।५.१०गरिबीनिवारणकाकार्यक्रमएकद्वारप्रणालीबाटकार्यान्वयनगर्ने।

८.५।५.११सहकारीक्षेत्रतथागैरसरकारीक्षेत्रबाटसञ्चालनगरिनेगरिबीनिवारणकाकार्यक्रममासरकारीनीतिरप्राथमिकताकाआधारमाकार्यान्वयनगर्नेगरीसमझदारीसहकार्यतथासमन्वयगर्ने।

८.५।५.१२संघ र प्रदेश सँगको समन्वयमा गरिबको वर्ग पहिचान गरी परिचयपत्र प्रदान गर्ने ।

८.५।५.१३पहिचानभएकागरिबहरूलाईसामाजिकसुरक्षणकोमाध्यमबाटक्षमताविकासगर्ने।

८.५।५.१४राज्यका स्रोत साधनहरूलाई गरिब लक्षित बनाई गरिबहरूको पहुँच विस्तार गर्ने ।

८.५.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१	विप्रेषणलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी आकर्षित गर्ने नीति निर्माण र कार्यन्वयन	संख्या		१	१	-	२
२	विकास कार्यक्रममा गरिबको पहुँच वृद्धि गर्ने	संख्या		३	३	३	९
३	गरिब परिचयपत्रको वितरण	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	गरिब परिवारको न्क्ष सहितको तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक गर्ने (वडा) स्थानीय सीपको प्रोफाइल तयार गरिनिरन्तरताको लागि सहयोग	संख्या		१	१	२	४
५	स्थानीय उत्पादन शहरी क्षेत्रमा बिक्री वितरणको व्यवस्था गर्ने	संख्या		१	१	२	४
६	स्थानीय तहमा वित्तीय संस्थाको पहुँच वृद्धि गर्ने उद्यम खोल्ने रगरिवलाई सहुलियत दरमा कृषि ऋण उपलब्धगराउने	संख्या		१	१	२	४
७	गरिवलाई सामाजिक	संख्या		२	२	२	६

	सेवा इकाई मार्फत सहुलियत दरमा स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने						
८	छात्रवृत्ति वितरण गर्दा गरिबलाई प्राथमिकता दिने	संख्या		१०	१०	१०	३०

८.५.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

१. गरिबीनिवारणकालागितथ्यरतथ्याङ्कमाआधारितम्यापिङ्गतथाबेञ्चमार्किङ्गनिर्माण।

२. स्थानीयस्रोतसाधनसीपतथाप्रविधिकोअधिकतमविकासएवंउपयोगगरीगरिबीनिवारण।

३. गरिबीनिवारणनीतितथाकार्ययोजनातयारगरीगरिबीन्यूनीकरणकोलागिलक्षितसमुदायउन्मुखउत्पादनमूलकररोजगारीमूलककार्यक्रम।

४. अन्तरसरकारअन्तरनिकायतथागैरसरकारीनिकायबाटसञ्चालितगरिबीनिवारणकाकार्यक्रमएकद्वारप्रणालीद्वाराकार्यान्वयनमालैजानेगरीसमन्वयमिलाउने।

५. सामाजिकसुरक्षाकार्यक्रमलाईएकीकृतरूपमाकार्यान्वयन।

६. प्रधानमन्त्रीरोजगारीकार्यक्रम,जनताआवासकार्यक्रमलगायतकाकार्यक्रमलाईगरिबलक्षितरूपमाएकीकृततबरबाटकार्यान्वयन।

७. गरिबीन्यूनीकरणकेन्द्रितकृषितथापशुकार्यक्रम,लघुउद्यम,घरेलुउद्यमक्षमताविकाससशक्तीकरणकार्यक्रम।

८. गरिबीनिवारणकालागिस्थापितविविधकोषजस्तै,ग्रामीणस्वावलम्बनकोष,युवातथासानाउद्यमीस्वरोजगारकोषको उपयोग।

९. गरिबीनिवारणसँगसम्बन्धितदिगोविकासकालक्ष्यतथासूचकलाईयोजनाबजेटतथाकार्यक्रमसँगमूलप्रवाहीकरण।

१०. विपद्तथाजलवायुपरिवर्तनकाकारणलेगरिबीकोजोखिममापरेकारअतिविपन्नपरिवाररसमुदायकोपहिचानगरीजोखिमन्यूनीकरणतथाराहत।

८.५.8 अपेक्षितउपलब्धि

गरिबीन्यूनीकरणसम्बन्धीनीतिकानुन,योजना,बजेटतथाकार्यक्रमएकीकृतसमन्वयात्मकरदीर्घकालीनगरिबीन्यूनीकरणकाकार्यक्रमहरूसञ्चालनगर्ननीतिगतआधारतयारभएकोहुनेछ।

दिगोविकासकालक्ष्यलाईआन्तरिकीकरणगरिएकोस्रोतकोसंकलनएवंवितरणरपुनर्वितरणमाआर्थिकबृद्धिसामाजिकविकासकामाध्यमबाटगरिबीनिवारणमाकेन्द्रितगरिएकोतथ्यरतथ्याङ्कमाआधारितगरिबीम्यापिङ्गभएको,गरिबघरपरिवारपहिचानभएको,सामाजिकसुरक्षाकाकार्यक्रमसमन्वयात्मकएवंएकद्वारप्रणालीबाटसञ्चालनभएकोरगरिबीकोअनुपातएकलअंकमाझरीगरिवी निवारणको आधारतयारभएकोहुनेछ।

८.६ श्रम तथा रोजगारी

८.६.१ पृष्ठभूमि

गाउँपालिका भित्र रहेका दक्ष तथा अदक्ष जनशक्ति व्यवस्थापन गर्नु प्राथमिक तथा महत्वपूर्ण कार्य हो । तीन तहका सरकारबाट संचालन गरिनेविकासनिर्माणमाउपभोक्तासमितिमार्फतगरिनेकार्यक्रम,प्रधानमन्त्रीरोजगारकार्यक्रम,सामाजिकसुरक्षाकार्यक्रम,वैदेशिकरोजगारीकालागिगरिएकाश्रमसम्झौताक्षमताविकासकाकार्यक्रमअनुदानकाकार्यक्रमलगायतकायावतकार्यक्रमरोजगारीसिर्जनाएवंश्रमव्यवस्थापनसँगसम्बन्धितरहेकाछन्।

देशकोकुलजनसङ्ख्यामा५७प्रतिशतआर्थिकरूपलेसक्रियजनशक्तिकोहिस्सारहेकोछ।

देशभित्रपर्याप्तश्रमतथारोजगारीकोअवसरसिर्जनाहुननसक्नालेऊर्जाशीलउत्पादनशीलठूलोजनशक्तिदेशबाहिरजानविवशरहेकोछ।

वैदेशिकरोजगारीबाटयुवाजनशक्तिलेप्राप्तगरेकोक्षमताअनुभवसीपपुँजीप्रविधिकोसमुचितउपयोगगर्नसकेमारोजगारीसिर्जनागर्दैआर्थिकसामाजिकभौतिकप्रविधिगतविकासगर्नसकिन्छ। यसका लागि तीन तहका सरकारसंग समन्वय गर्दै अंगाडि वढ्नु पर्ने आवश्यक्ता रहेको छ ।

८.६.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

गाउँपालिकाको व्यवसायिकतथाप्राविधिकजनशक्तिउत्पादन गर्ने संस्थागत क्षमता कमजोर हुनु,स्थानीय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय बजारकोमागअनुसारकोजनशक्तिउत्पादनगर्नु,श्रमबजारमाप्रवेशगर्नेयुवाकोक्षमतारज्ञानअनुरूपकोपर्याप्तरोजगारीसिर्जनागर्नु,श्रमलाईसम्मानगर्नेसंस्कृतिकोविकासगर्नुउपलब्धस्रोतचालुखर्चमाविस्तारितहुँदापुँजीनिर्माणमान्यूनस्रोतकोउपलब्धताहुनु,वैदेशिकरोजगारीकासबैचरणहरूलाईव्यवस्थित,भरपर्दोरसुरक्षितबनाउनु,बैदेशिकरोजगारीबाटप्राप्तसीपस्रोतअनुभवक्षमतापुँजीप्रविधिकोसमुचितउपयोगगर्नुविप्रेषणआयबाटहुनेबचतउत्पादनशीलक्षेत्रमापरिचालनगर्नु,,सामाजिकसुरक्षालाईयोगदानमूलकबनाउँदैपहुँचवृद्धिगर्नु,छरिएररहेकाकार्यक्रमलाईएकीकृततथापरिणाममुखीबनाउनु,श्रम तथा रोजगारी व्यवस्थापनमा तीन तहकाबीचमा समन्वय स्थापित गरेर एकीकृत कार्यक्रम संचालन गर्नु प्रमुखसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

८.६.३ अवसर

संविधानमा मौलिक हककोरूपमा श्रम तथा रोजगारीको हकको व्यवस्था हुनु,राजनीतिनीतिकानुनमास्थायित्वरहनु,तीनैतहकासरकारकोप्राथमिकताश्रमतथारोजगारीसिर्जनागर्दैआर्थिकविकासगरिबीनिवारणतर्फकेन्द्रीतरहनु,दिगोविकासकालक्ष्यमामर्यादितश्रमतथारोजगारीकोव्यवस्थासूचनारप्रविधिमाभएकोविकासलेरोजगारीरस्वरोजगारीकाविषयमाजनचेतनाकोविस्तारहुनु,कुलजनसङ्ख्यामाआर्थिकरूपलेसक्रियजनसङ्ख्याकोहिस्साबढ्नुरश्रमबजारमादक्षजनशक्तिकोमागबढ्दैजानुश्रमप्रतिकोसामाजिकसंस्कारमासकारात्मकपरिवर्तनदेखिनु, बिदेशमा सिकेको सीपलाई गाउँमा नै उपयोग गर्ने प्रबृत्तिको विकास हुँदै अवसरहुन्।

८.६.४ दिर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

सक्षमरप्रतिस्पर्धीजनशक्तिकोउत्पादनरउपयोग ।

लक्ष्य

बेरोजगारीको अन्त गर्दै श्रमको उचित सम्मान गर्ने ।

उद्देश्य

१. बजारकोमागअनुकूल शैक्षिक तथा प्राविधिकजनशक्तिउत्पादन गर्नु ।

२. वैदेशिकरोजगारीबाटप्राप्तसीप,प्रविधिरपुँजीको प्रभावकारी परिचालन गर्नु ।

३. श्रम तथा रोजगारी व्यवस्थापनको लागि उद्यमशीलता विकास गर्ने ।

८.६.५ रणनीति तथा कार्यनिति

८.६।५.१श्रम तथा रोजगार सम्बन्धी ऐन, कानुन कार्यविधि र मापदण्डको निर्माण

८.६।५.२प्राविधिक तथा सूचनाप्रविधिमैत्रीजनशक्तिकोउत्पादनएवंविकासगर्ने

८.६।५.३कृषिक्षेत्रमालगानीबढाउँदैश्रमतथारोजगारीकाअवसरबढाउने।

८.६।५.४वैदैशिकरोजगारीबाटफर्केकाजनशक्तिलाई र उनीहरूको सिप र क्षमतालाई स्थानीय तहमै रोजगारीमूलककार्यक्रमा सहभागी गराउने ।

८.६।५.५अन्तरसरकारतथानिकायएवंगैरसरकारीनिकायकाबीचमाश्रमतथारोजगारव्यवस्थापनसूचनाप्रणालीकोविकास गरिनेछ।

८.६।५.६सीपविकासतालिमतथारोजगारमूलकतालिमकार्यक्रमकार्यान्वयनगर्ने।

८.६.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१	श्रम तथा रोजगार सम्बन्धी नीति ऐन, कानुन कार्यविधि र	संख्या		२	१	१	४

	मापदण्डको निर्माण						
२	श्रमिक र रोजगारदातावीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	रोजगारदाता र श्रमशक्तिको विस्तृत विवरण सहितको प्रोफाइल तयार गर्ने	संख्या		१	१	१	३
४	लैङ्गिकताको आधारमा ज्यालामा गरिने विभेद हटाउन नियमन तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५	कार्यस्थलमा हुने हिंसालाई न्यूनीकरण गर्न सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग	संख्या		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	तालिम आवश्यकता पहिचान सर्वेक्षण	संख्या		१	१	१	३
	छोटो तथा लामो अवधिको तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन	संख्या		२	२	२	६
७	उद्यमशीलता विकास तालिमको सञ्चालन	संख्या		१	१	२	४
८	सीप परीक्षणको व्यवस्था	संख्या		१	१	२	४
९	समुहमा विपन्नहरूका लागि सीपमा आधारिता उद्यम प्रवर्द्धनमा लागि	संख्या		१	१	२	४

	सहयोग						
१०	उद्यमीहरूलाई उद्योग स्थापना तथा सञ्चालन अनुदान	संख्या		१	१	२	४
११	वैदेशिक रोजगारीमा जानेको लागि कानुनी सचेतना प्रदान गर्ने	संख्या		१	१	१	३
१२	वैदेशिक रोजगारीका लागि उपयुक्त तालिम सञ्चालन	संख्या		१	१	१	३
१३	बैदेशिक रोजगारबाट फर्केका युवा लक्षित परामर्श तथा उद्यमशीलता विकास तालिम	संख्या		२	२	२	६
१४	व्यावसायिकता तथा उद्यम प्रवर्द्धनका लागि ऋणको व्याजमा अनुदान	संख्या		३	३	३	९

८.६.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

१. बजारकोमागअनुकूलकोजनशक्तिउत्पादनतथाविकासकालागिशैक्षिकपाठ्यक्रमतालिमपाठ्यक्रमकोविकासएवंप्रयोग

२. वित्तीयसंस्थाबाटअनिवार्यरूपमाप्रवाहहुनेप्राथमिकताप्राप्तक्षेत्रएवंविपन्नवर्गकर्जाकोअधिकतमउपयोग।

३. सबैतहकासरकारनिकायकाबीचमारोजगारीएवंश्रमसिर्जनामापरिणाममुखीसमन्वय

४. सूचनाप्रविधिमाआधारितरोजगारसूचनाप्रणालीकोविकास।

५. सामाजिकसुरक्षाकाकार्यक्रममापरिपूरकतातथाप्रभावकारीकार्यान्वयन।

६. विप्रेषणआयकोबचतलाईउद्यमशीलकार्यमालगानीकालागिसरकारीनिजीसहकार्यरसहलगानी।

८.६.७ अपेक्षितउपलब्धि

श्रम तथा रोजगार सम्बन्धी नीति तथा कानून तयार भएको हुने, रसक्षमएवंप्रतिस्पर्धीश्रमशक्तितयारभईश्रमिकआपूर्तिआधार तयार भएको हुनेछ।

सुमधुररस्वच्छश्रमसम्बन्धकोविकासभएकोहुनेछ।

प्रधानमन्त्रीरोजगारकार्यक्रमयुवास्वरोजगारकार्यक्रमकोअत्यधिकलाभयुवाशक्तिलेप्राप्तगर्नेछ।

वित्तीयसंस्थाकोप्राथमिकताप्राप्तकर्जातथाविपन्नक्षेत्रकोकर्जाउपयोगबाटस्वरोजगारीअवसरवृद्धिभई श्रम तथा रोजगारीको क्षेत्र व्यवस्थित भएको हुनेछ ।

८.७ विपद्व्यवस्थापन

८.७.१ पृष्ठभूमि

विपद् भन्नाले चट्याङ्ग, असिना, भूकम्प, आगलागि, बाढी पहिरो, अनावृष्टि, अतिवृष्टि, अनिकाल, महामारी, युद्ध, भोकमरीआदिबाट सिर्जित समाजको अस्तव्यस्त अवस्थालाई बुझिन्छहामी प्रकृतिजन्यरमानवजन्यविपद्कोउच्चजोखिममारहेकाछौं। यसैगरीहैजा,बर्डफ्लु,स्वाइनफ्लु, कोभिड-19 जस्ता महामारीरोगपनिविपद्कोकारककारूपमादेखिएकाछन्।

विपद्लाईरोकथामन्यूनीकरणकालागिपूर्वतयारीरपूर्वसावधानीमाविशेषध्यानपुर्याउनुपर्नेहुन्छ।

पूर्वसचेतनालेठूलोमात्रामाधनजनकोक्षतिहुनबाटजोगाउनसकिन्छ।

विकासनिर्माणकाकार्यवातावरणकोपरीक्षणबिनाजथाभावीगर्नालेपहिरोबाढीसडकदुर्घटनाकोजोखिमरहेकोछ।

विपद्जोखिमलाईन्यूनीकरणकालागिविपद्ध्यापिङ्गसुरक्षासतर्कतासुरक्षासामग्रीकोभण्डारण,विपद्उद्दारजनशक्तिकोउपलब्धताहुनुजरूरीरहेकोहुन्छ। प्रभावकारी विपद व्यवस्थापनको लागि गाउँपालिकाले नीति, कानून तथा कार्यक्रममा विशेष जोड दिनु पर्ने देखिन्छ।

८.७.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

सुरक्षितबस्तीविकासकोअवधारणाभित्रबस्तीविकासकोयोजनातर्जुमारकार्यान्वयनगर्ने,विपद्कालागिपूर्वतयारीविपद्पछिकोप्रतिकार्यमाजुध्नेसंयन्त्रसरकारीनिकाय,गैरसरकारीसंस्थातथानागरिकबीचकोसघनअन्तरसम्बन्धस्थापितगर्नेसमस्यातथाचुनौतीदेखिएकोछ।

विपद्कालागिसक्षमरप्रतिवद्धजनशक्तिकोविकासगर्नुविपद्कालागिविशिष्टसंरचनाएवंकानुनआधारकोव्यवस्थागरिनु र यसका लागि गाउँपालिकाकोसंस्थागत क्षमता विकास गर्दै जानु चुनौतीरहेकाछन्।

८.७.३ अवसर

विपद् जोखिम न्यूनीकरणलाई संघ, प्रदेश तथा स्थानीय निकायका नीति तथा योजनाहरूलाई मूलप्रवाहीकरण गर्नेप्रयास हुनु,नयाँ बन्ने संरचना तथा पूर्वाधारहरू निर्माण गर्दा विपद् व्यवस्थापनलाई ध्यान दिएर निर्माण गर्ने,

विकासतथावातावरणकाबीचमासन्तुलनस्थापितगर्दैआर्थिकसामाजिकभौतिकपूर्वाधारनिर्माणमाध्यानदिइनुजलवायुपरिवर्तनअनुकूलनकोषकोअंशप्राप्तहुनसक्नेसम्भावनाबढ्नु,

सबैतहकासरकाररगैरसरकारीक्षेत्रकाबीचमाविपद्पूर्वतयारीरप्रतिकार्यकासबैचरणमासहयोग ,सहकार्य र समन्वयहुँदै जानु अवसरकोरूपमा लिन सकिन्छ।

८.७.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन, जोखिम न्यूनीकरण

लक्ष्य

प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक विपद् एवम् जोखिम न्यूनीकरण गर्दै मानवीय,भौतिकरपर्यावरणीयक्षतिमान्यूनीकरण गर्ने ।

उद्देश्य

१. विपद्का सम्भाव्य जोखिमको लेखाजोखा, पहिचान, अनुगमन र पूर्वचेतावनी प्रणाली सुदृढगर्नु ।

२. विपद् पश्चात्को पुनर्लाभ, पुनस्र्थापना, पुनर्निर्माण र नवनिर्माणका कार्यलाई सबल र उत्थानशील बनाउनु

८.७.५ रणनीतितथाकार्यनीति

८.७।५.१ प्रभावकारी विपद व्यवस्थापनको लागि गाउँपालिकाले नीति, कानून तर्जुमा गरी कार्यक्रम संचालन गर्ने।

८.७।५.२ प्रकोप तथा प्रकोपजन्य विपद्को प्रतिकुलअसरलाई न्यूनीकरण गर्न अनुकूलनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

८.७।५.३ आपत्कालीनखोज, उद्धार, उपचारतथातत्कालराहतकालागिक्षमताअभिवृद्धिगर्नविशेषकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने।

८.७।५.४ सरकारीतथागैरसरकारीनिकायकाबीचमासघनसमन्वयसाझेदारीलाईथप प्रभावकारी वनाउने ।

८.७।५.५ योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनप्रक्रियामासमाहितगर्नेकार्यलाईप्राथमिकताकासाथअगाडिबढाउने।

८.७।५.६ विपद्कोजोखिमभएकास्थानमानयाँबस्तीविकास नगर्ने।

८.७।५.७ विपद्व्यवस्थापनलाईदिगोबनाउनविभिन्नप्रकारकाप्रकोपकाविषयमाअध्ययनतथाअनुसन्धानगर्ने।

८.७।५.८ विपद्व्यवस्थापनमासंलग्नजनशक्ति तथा कर्मचारीलाईवहुआयामिकतालिमप्रदानगर्ने।

८.७।५.९ जलवायुपरिवर्तनबाटभएकोअसरअनुरूपअनुकूलनकोकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने।

८.७।५.१० विपद्बाट हुन सक्ने क्षति कम गर्न विपद् जोखिम व्यवस्थापनलाई विकास निर्माणमा मूलप्रवाहीकरण र स्थानीय स्तरको योजना तर्जुमामा विपद् जोखिम व्यवस्थापनलाई आन्तरिकीकरण गर्ने।

८.७.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१	विपद व्यवस्थापनको लागि गाउँपालिकाको नीति, कानून तर्जुमा	संख्या		१	१	(	२
	गाउँ पालिका र वडा स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन	संख्या		१०	-	-	१०
२	क्षतिन्यूनीकरणका लागि विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना निर्माण,कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन	संख्या		१	१	१	३
३	आपतकालीन आश्रयस्थलको निर्माण	संख्या		१	१	१	३
४	आपतकालीन सहायताका लागि खाद्यान्न,लत्ता कपडा एवम् आवश्यक सामग्रीको भण्डारण	पटक		'	'	'	
५	विकास योजनाहरू सञ्चालन गर्दा विपद् जोखिमलाई ख्याल गरी सञ्चालन गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	विपद् जोखिममा न्यूनीकरण जनचेतनाको कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७	विपद् पश्चात आवश्यक पर्ने उद्दार उपकरण तथा राहत सामग्री भण्डारण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

८.७.७ प्रमुखकार्यक्रमहरू

१. विपद् व्यवस्थापन क्षमता सुदृढ गर्नेमानवसिर्जिततथाप्राकृतिकप्रकोपजन्यविपद्कोजोखिमकाक्षेत्रपहिचानगरीम्यापिङ ।

२. आमसंचारतथावार्षिककार्यक्रमबाटविपद्कोसम्भावनाजोखिमसुरक्षालगायतकाविषयमानियमितजनचेतनाजगाउने आपत्कालीनखोजतथाउद्धारकोलागिआवश्यकपर्नेजनशक्तिकोविकासरऔजारउपकरणकोभण्डारणरअद्यावधिक।

३. भूकम्पीयजोखिमन्यूनीकरणसम्बन्धीजनचेतना,सार्वजनिकजानकारीरआवासव्यवस्थापनसम्बन्धीकार्यक्रम।

४. सम्भावितविपद्बाटपर्नसक्नेअसररक्षतिकोन्यूनीकरणतथाजोखिमहस्तान्तरणसम्बन्धीबिमाकोलागिसहजीकरण व्यवस्था।

५. विपद्व्यवस्थापनकोअन्तरसरकारतथागैरसरकारीनिकायसँगदिगोतथादरिलोसमन्वयएवंसहकार्य।

८.७.8 अपेक्षितउपलब्धि

पञ्चवर्षीय योजनाको अन्तमा गाउँपालिकाको विपद्व्यवस्थापनसम्बन्धीनीतिकानुन,संरचनासंस्थागतव्यवस्थाभएकोहुनेछ।
सबैसरकारकोविपद्व्यवस्थापनसम्बन्धीकानुनतथाकोषकोव्यवस्थाभएकोहुनेछ।
सूचनातथाप्रविधिकाआधुनिकएवंविकसितरूपकोउपयोगतथाप्रभावविकासतथाविस्तारभएकोहुनेछ साथै अन्तरसरकारतथागैरसरकारीनिकायकाबीचमाप्रभावकारीसमन्वयरसाझेदारीविकासभएको हुनेछ।

८.८ वातावरण तथा जलवायुपरिवर्तन

८.८.१ पृष्ठभूमि

वातावरणमागरिएकोअनियिन्त्रितप्रदुषणदोहनप्राकृतिकस्रोतकोस्थानपरिवर्तनजनसंख्याबृद्धिकोउपभोगकालागिगरिए काअस्वभाविकएवंबैमौमसीउत्पादनकाकारणपृथ्वीमाअनेकप्रकारकाअसामान्यअवस्थासिर्जनाभएकोछ।
पृथ्वीकोतापमानप्रत्येकवर्षबृद्धिभइरहेकोछ।
यसबाटअतिबृष्टि,अनाबृष्टि,सुख्खा,बाढी,पहिरो,हिमनदीकोस्रोतमान्यूनता,शीतलहरजस्ताजलवायुपरिवर्तनकाअसरबढिरहे काछन्।
वातावरणलाईमहत्वदिंदैस्वच्छवातावरणमाबाँच्नपाउनेहकलाईनेपालकोसंविधानमामौलिकहककोरूपमासमावेशगरिए कोछ।
विकासतथावातावरणकाबीचमासन्तुलनकायमगर्नेव्यवस्थासंविधानएवंप्रचलितसबैनेपालकानुनमासमावेशगरीस्वीकार गरिएकोछ। जलबायु परिबर्तका असरलाई कम गर्न अनुकूलनकार्यक्रम तथा वातावरणमैत्रीस्थानीयशासनकार्यक्रमसञ्चालनगर्नु पर्ने आबश्यक्ता रहेको छ।

८.८.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

कृषिजन्यउत्पादनमाउत्पादनशीलताबढउनवाबेमौसमीउत्पादनमाअत्यधिकरूपमाविषादीरासयनिकमलकोउपयोगगर्ने बानीमासुधारगर्नु,पानीकास्रोतकोसंरक्षणगर्नु,वर्षाकोपानीजमिनमाप्रशोचनगराउनु,गरिबीरअन्यकारणबाटहुनेवनविनास लाईरोक्नु,जलवायुपरिवर्तनकोअसरबाटजोखिममारहेकाक्षेत्ररसमुदायमाकार्यक्रमसञ्चालनगर्नु,जलवायुपरिवर्तनसम्ब न्धीकार्यक्रमहरूलाईजनस्तरमानैआन्तरिकीकरणगर्नुसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

यसैगरीगाउँगाउँसम्मपुगेकाप्लाष्टिकजन्यसामग्रीकोव्यवस्थापनपेट्रोलियमपदार्थकोबढ्दोउपयोगविविधप्रकारकाब्याट्री कोसुरक्षितव्यवस्थापनजथाभावीडोजरकोप्रयोगबाटगरिनेविकासकाकाममान्यूनीकरणगर्नुजस्तासमस्यातथाचुनौतीथपि एकाछन्।

८.८.३ अवसर

शिक्षितयुवाजनशक्तिवातावरणतथाजलवायुपरिवर्तनएवंअनुकूलनप्रतिसचेतरसंवेदनशीलहुनु,वातावरणकासंरक्षणकाला गिभएकाविश्वव्यापीप्रयासकाबारेमातत्कालैजानकारीप्राप्तभईयसप्रतिऐक्यबद्धतावासहभागिताजनाउनसकिनु,विकासआ योजनाकार्यान्वयनपूर्वप्रारम्भिकवातावरणीयपरीक्षणएवंवातावरणप्रभावमूल्याङ्कनमाअनिवार्यताबढ्दैजानु,दिगोविकास कालक्ष्यमाअन्तर्राष्ट्रियसरकारतथासमुदायबाटप्रतिबद्धताजाहेरगर्नुजस्ताविविधप्रकारकाअवसरसिर्जनाभएकाछन्।

८.८.४ दिर्घकालीन सोँच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोँच

दिगोविकासतथासमृद्धिकालागिवातावरणीयसन्तुलनएवंअनुकूलन।

लक्ष्य

वातावरणमैत्रीरजलवायुपरिवर्तनसँगअनुकूलितहुनेगरीविकासकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने।

उद्देश्य

१. दिगोविकासकोलक्ष्यहासिलगर्नेविकासरवातावरणकाबीचमासन्तुलनस्थापितगर्नु।
२. जलवायुमाटोपानीबोटविरूवापशुपन्छीजस्ताप्राकृतिकस्रोतकोसंरक्षणउपयोगरसम्बर्द्धनगर्नु।
३. हरितविकासकोअभ्यासतथाजलवायुपरिवर्तनअनुकूलितगराउनु।

८.८.५ रणनीतितथाकार्यनीति

८.८।५।१ दिगोबस्तीविकासतथाभौतिकपूर्वाधारनिर्माणकालागिनीतिगतकानुनीसंरचनागतसंस्थागतप्रविधिगतआधारनि र्माणगर्ने

८.८।५.२ प्रदूषणनियन्त्रणकालागिसंस्थागतक्षमताअभिवृद्धिगरीजनचेतनाशैक्षिकजागरणरनीतिगतप्रबन्धएवंकार्यान्वय नमाव्यापकताल्याउने।

८.८।५.३ जलवायुपरिवर्तनकोअसरघटाउनवाबढ्ननदिनप्राकृतिकस्रोतकोपरिमाणस्थानमासन्तुलननबिगारीउपयोगगर्ने।

८.८।५.४वातावरणीयमूल्याङ्कनकाप्रणालीतथापद्धतिकोसरलीकरणगर्दैयसकोकार्यान्वयनमाव्यापकताल्याउने।

८.८।५.५वातावरणकोसंरक्षणविपद्न्यूनीकरणरदिगोविकासकालागिप्राकृतिकस्रोतमाथिकोनिर्भरतारअत्यधिकदोहनताघटाउने।

८.८।५.६जनस्तरमावातावरणीयचेतनारसावधानीजगाउनेकार्यक्रमसञ्चालनगर्ने।

८.८।५.७वातावरणरजलवायुपरिवर्तनकाक्रियाकलापमासार्वजनिकनिकायगैरसरकारीसंस्थाकाबीचमासमन्वयरसाझेदारीरसहलगानीगर्ने।

८.८।५.८वातावरणमैत्रीयोजनाअनुरूपयोजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनमाअन्तरनिकायसमन्वयलाईसुदृढगर्ने।

८.८।५.९हरितअर्थतन्त्रकोविकाससम्बन्धीकार्यक्रमलाईआर्थिकक्रियाकलापकासबैक्षेत्रमाआन्तरिकीकरणगर्ने।

८.८।५.१०वातावरणमैत्रीतथाजलवायुपरिवर्तनअनुकूलनहुनेखालकापूर्वाधारविकासमाजोडदिइने।

८.८।५.११किसानलाईप्राङ्गारिकउत्पादनप्राङ्गारिकजैविकविषादीउत्पादनएवंप्रयोगरउपभोक्तालाईप्राङ्गारिकखाद्यान्नउत्पादनमाउत्प्रेरितगर्ने।

८.८.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धी निर्देशिका तयार गर्ने।	संख्या		१	(	(	१
२.	प्रदूषणको मापदण्ड तयार गरी प्रदूषकले व्यहोर्ने संयन्त्र सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था गर्ने	संख्या		१	(	(	१
३.	प्लाष्टिकजन्य वस्तुको प्रयोग सम्बन्धी मापदण्ड	संख्या		१	(	(	१

	निर्माण गर्ने						
४.	जलवायु परिवर्तनका जोखिम न्यूनीकरण मापदण्ड निर्माण	संख्या		१	(	(	१
५.	वातावरणमैत्री उत्पादनलाई हरित सर्टिफिकेटको व्यवस्था	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६.	वातावरणमा प्रभाव पार्नसक्ने आयोजना सञ्चालन पूर्व सरोकारवाला निकायसँग छलफल	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	माध्यामिक तहका विद्यालयमा वातावरण शिक्षा तथा प्रचारप्रसारका लागि सहजीकरण	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८.	प्रदूषण मापन गर्ने प्रयोगशाला निर्माण तथा उपकरण जडान सुधारिएको चुलो तथा वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या		१	१	२	४
९.	वन तथा झाडीबुट्यान क्षेत्रको संरक्षण एंव व्यवस्थापन गर्ने	संख्या		१	१	२	४
१०.	महत्वपूर्ण तथा संवेदनशील क्षेत्रलाई वातावरण संरक्षण	संख्या		१	१	२	४

	क्षेत्र कायम गरी संरक्षण गर्ने।						
११.	घरायसी फोहोर तथा जैविक फोहोरलाई मलमा रुपान्तरण गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन	संख्या		-	-	१	१
१२.	जलबायु परिवर्तनमा मानवीय हस्तक्षेपको प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने।	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१३.	सिमसार क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१४.	जलवायुमैत्री खेती प्रणालीको विकास तथा जलबायु परिवर्तन अनुकुलन सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१५.	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन हुने खालका पूर्वाधार विकास उत्प्रेरणा कार्यक्रम सञ्चालन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

८.८.७ प्रमुखकार्यक्रम

क. नीति,कानुन,संरचनाएवंसंस्थागतव्यवस्था

१. हरितविकासएवंअर्थतन्त्रकोखाकातर्जुमा।

२. दिगोविकासलेपरिलक्षितगरेकाबस्तीविकासतथाजलचरएवंथलचरजीवजन्तुकोसंरक्षणएवंउपभोग।

३. जनसमुदायमावातावरणसंरक्षणजलवायुपरिवर्तनएवंअनुकूलनसम्बन्धमासचेतनाशैक्षिकजागरणरअभ्यासकोवानी बसाउने।

ख. वातावरणसंरक्षण, प्रवर्द्धनतथाप्रोत्साहनकार्यक्रम

१. वातावरणमैत्रीउद्यमशीलताविकासकालागिआधारनिर्माणएवंप्रोत्साहन।

२. वातावरणीयप्रदूषणनियन्त्रणरअनुगमन

३. वातावरणतथाजलवायुपरिवर्तनएवंअनुकूलनबजेटकोडिङ्ग।

४. प्लास्टिकजन्यप्याकिङ्गझोलाकिचनकासामग्रीप्रयोगएवंप्रचलनमानियन्त्रणएवम्नियमन।

५. जलवायुपरिवर्तनप्रकोपसमुत्थाननिर्माणकार्यक्रम

६. विपद्तथाजलवायुपरिवर्तनअसरकोप्रभावबाटसिर्जितजोखिमकाबीचमासामञ्जस्यतास्थापना।

८.८.४ अपेक्षितउपलब्धि

वातावरणसंरक्षणतथाविकासकाबीचमासन्तुलनस्थापितगर्नेव्यवहारकोविस्तारभएकोहुनेप्राङ्गारिकखाद्यान्नतथाविषादी कोउत्पादनतर्फकृषकअग्रसररहनेदिगोविकासकालक्ष्यअनुरूपकाक्रियाकलापकोअपेक्षितउपलब्धिकोप्राप्तिभएकोहुनेजल वायुपरिवर्तनकोजोखिमन्यूनीकरण,अनुकूलनरसमयानुकूलनकायमभएको,जलवायुवित्तकोखाकातयारभएकोहुनेछ। जनस्तरमावातावरणसंरक्षणजलवायुपरिवर्तनएवंअनुकूलनकाविषयमाव्यापकजनचेतनाशैक्षिकजागरणव्यवहारमापरिव र्तनकाविषयप्रभावकारीभएकोप्लाष्टिकजन्यझोलाप्याकिङ्गकिचनसामग्रीउपभोगमाउल्लेख्यदुरूत्साहनभएकोहुनेछ। माटोजलजमिनजंगलवायुजलचरथलचरलगायतकाप्राकृतिकस्रोतसाधनकोदिगोसंरक्षणतथाउपभोगभएकोहुनेछ।

८.९ मानव संशाधन विकास

८.९.१ पृष्ठभूमि

विकासकोअवधारणामानवविकासरविकासमामानवएकअर्कामाअन्योन्याश्रितरहेकाछन्।मानवकोदैनिकीजीवनमासहजी करणखुशीसुखीमनोरञ्जनात्मकजीवनतथादीर्घजीवनकालागिस्वस्थजीवननैमानवकोसदावहारआकांक्षारहेकोछ। यसैविषयलाईकेन्द्रविन्दुमाराखेरशिक्षास्वास्थ्यआचरणमापरिस्कृतगर्दैमानवसंशाधनकोविकासभइरहेकोछ। स्वस्थएवंसक्षमकुशलउत्पादनशीलमानवसंशाधनबाटआर्थिकसामाजिकसांस्कृतिकभौतिकप्रविधिगतविकासकोगतितीव्र एवंगुणस्तरीयविकासहुन्छ।

मानवसंसाधनकोविकासलेकृषितथागैरकृषिक्षेत्रकोउत्पादकत्वबढाउन,सरकारीक्षेत्रकोकार्यकुशलताअभिवृद्धिगर्नतथाक्षेत्री यएवम्अन्तर्राष्ट्रियश्रमबजारमापहुँचपुयाउनसघाउपुग्छ।

हाम्रोकुलजनसङ्ख्यामाआर्थिकरूपमासक्रियजनशक्तिकोहिस्सा५७प्रतिशतरहेकोछ।

ऊर्जाशीलजनशक्तिलाईदेशभित्रैउत्पादनशीलक्षेत्रमालगाउनसकिएमाआर्थिकसामाजिकविकासमामहत्त्वपूर्णयोगदानपुग्ने देखिन्छ।

वैदेशिकरोजगारीमाजानेजनशक्तिलाईपनिदक्षतथाव्यवसायिकएवंप्रतिस्पर्धीरउत्पादनशीलबनाउनसकिएमाउच्चस्तरको रोजगारीकासाथैसम्मानजनकसुविधारसहुलियतप्राप्तहुनेअवसरप्राप्तहुन्छ।

८.९.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

परम्परागततथाऔपचारिकशैक्षिकप्रणालीरहनुप्राविधिकतथाव्यावसायिकशिक्षातथातालिमप्रदानगर्नेसंस्थाकोउपलब्धता न्यूनरहनुवाशैक्षिकशुल्कमहँङ्गोहुनुस
व्यवहारिकशैक्षिकअभ्यासनहुनु,अनुसन्धानमूलकसिर्जनशीलमूलकशैक्षिकपद्धतिकोविकासहुननसक्नु,सक्षमजनशक्तिविदेशपलायनहुँदाउक्तजनशक्तिलेआफ्नोठाउँमायोगदाननगर्नु,बजारकोमागरविकासकोसम्भावनाअनुरूपसार्वजनिकनीतिर लगानीकोवातावरणनहुनुयसक्षेत्रकाप्रमुखसमस्यातथाचुनौतीहुन्।

८.९.३ अवसर

सूचनाप्रविधिकोविकासतथाविस्तारलेदुर्गमस्थानमापनिव्यक्तिसमुदायरसरकारलेमानवविकासकाअत्याधुनिकप्रविधिरप्रवृत्तिकोउपयोगगर्नपाउनेप्राविधिकतथाव्यवसायिकशिक्षामायुवाजनशक्तिआकर्षितहुनुनिजीक्षेत्रलेप्राविधिकतथाव्यवसायिकक्षेत्रमालगानीविस्तारगर्नुजनसङ्ख्याकोउमेरगतसंरचनाअनुसारआश्रितजनसङ्ख्याकोअनुपातनिकैकमभएकोरकामगर्नेउमेरसमूहकोजनसङ्ख्याबढेकोसतीव्ररूपमाआर्थिकविकासगर्दैगएकादुईविशालछिमेकीमुलुकलगायतअन्तर्राष्ट्रियबजार मादक्षजनशक्तिकोमागबढ्दैगएकोस
विश्वव्यापीकरणलेमानवपुँजीसूचनावस्तुतथासेवाशिक्षारसंस्कारकोखुलाआवागमनभइरहँदासमयानुकूलसबैपक्षमासुधार गर्नेदवावरप्रभावबढ्नुजस्ताविविधअवसरप्राप्तहुँदैगएकाछन्।

८.९.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

उच्चआर्थिकबृद्धिकालागिस्वस्थरसक्षममानवसंसाधन।

लक्ष्य

ज्ञानरविज्ञानमाआधारितवहुआयामिकसमृद्धिहासिलहुनेगरीमानवसंसाधनकोउन्नयनरविकासगर्ने।

उद्देश्य

स्थानीयक्षेत्रकोउन्नतिरप्रगतिकालागिप्रतिस्पर्धी,सक्षमतथागुणस्तरीय,योग्य,नैतिकवानमानवसंसाधनकोविकासगर्नु।

८.९.५ रणनीतितथाकार्यनीति

८.९.५.१ आफ्नोक्षेत्रकाविकासकानिमित्तआवश्यकपर्नेदक्ष,प्रतिस्पर्धी,कुशल,विकाउमानवसंसाधनविकासरउपयोगकोलागि मानवसंसाधनयोजनातयारगर्ने।

८.९५.२

प्राविधिकतथाव्यवसायिकशिक्षातथासीपमूलकशैक्षिकसंस्थाकोस्थापनागरीशैक्षिककार्यक्रमतथातालिमको व्यवस्थागर्ने।

८.९५.३सूचनातथाप्रविधिकोमाध्यमबाटअन्तर्राष्ट्रियज्ञानविज्ञानअनुसन्धानकोखोजिगरीउपयोगरअवलम्बनगर्ने।

८.९५.४मानवसंसाधनकोविकासरउपयोगमाअन्तरसरकारतथागैरसरकारीक्षेत्रकाबीचमानिरन्तरप्रविधिजनशक्तिकार्यशैली,कार्यसंस्कारकोआदानप्रदान,तालिमकार्यलगायतकापक्षमासहकार्यएवंसाझेदारीगर्ने।

८.९५.५उच्चवैज्ञानिकतथाप्राविधिकशिक्षाकाअवसरहरूउपलब्धगराएरश्रमबजारमाप्रतिस्पर्धागर्नसक्नेगुणस्तरीयजनशक्तितयारगर्ने।

८.९५.६आन्तरिकतथावाह्यश्रमबजारकोमागअनुसारकाविभिन्नकिसिमकाव्यवसायिकतथासीपमूलकतालिमसञ्चालन गर्ने।

८.९५.७लक्षितसमूहकोक्षमताविकासकालागिछात्रवृत्तिलगायतकासुविधाउपलब्धगराइनेछ।

८.९५.८निजीक्षेत्रएवंगैरसरकारीक्षेत्रकाप्राविधिकएवम्व्यवसायिकशैक्षिकतथातालिमप्रदायकसंस्थालाईआफ्नोपूर्वाधारतथाजनशक्तिविकासकालागिप्रोत्साहितगरिनेछ।

८.९५.९मानवसंसाधनकोउपयोगकालागिरोजगारीकाअवसरहरूधैरैभएकोनिजीक्षेत्रसँगसहकार्यगरिनेछ।

८.९.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्र.सं.	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	आगामीपन्ध्र वर्षलाई दृष्टिगत गर्दै जनशक्ति प्रक्षेपण गरी सोही अनुसार जनशक्ति उत्पादनका लागि नीतिगत व्यवस्था तथा कार्यान्वयन	संख्या		२	(	(	२
२.	आवश्यक आधारभूत,मध्यम र उच्चस्तरको जनशक्ति उत्पादन गर्न शैक्षिक संस्थासँग सहकार्य	संख्या		१	१	१	३

३.	मध्यमस्तरीय जनशक्ति उत्पादन कार्यक्रम् (प्राविधिक विद्यालय,निजी क्षेत्र र अन्य संस्थासँगको सहकार्यमा पर्यटन,कृषि,उद्योग,पूर्वाधार निर्माण आदि क्षेत्र लाई आवश्यक जनशक्ति उत्पादन)	संख्या		५0	५0	५0	१५०
४.	प्राविधिक तालिम केन्द्र र विद्यालय स्थापना	संख्या		१	१	१	३
५.	युवाहरूलाई अल्प,मध्यम र लामो अवधिको प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम सञ्चालन	पटक		१	१	१	३
६.	विदेशमा आर्जित ज्ञान तथा सीपको उपयोग गर्न युवालाई प्रोत्साहन स्वरुप बिऊ पूँजीको व्यवस्था	संख्या		२	२	२	६
७.	सार्वजनिक निजी क्षेत्रका बीचमा सहकार्य गर्दै व्यवस्थापकीय कुशलताको विकास	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

८.९.७ प्रमुखकार्यक्रम

१. मानवसंसाधनव्यवस्थापननीतियोजनातथाकार्यक्रमतयार।

२. मानवसंसाधनकोउत्पादनरविकाससम्बन्धीकार्यमाअन्तरसरकारतथागैरसरकारीक्षेत्रसँगप्रविधिसूचनापाठ्यक्रमपाठ्यसामग्रीतालिमप्रतिष्ठानप्रशिक्षकलगायतकाविषयमाआदानप्रदानकोसंस्कारथालनी।

३. तालिमतथासीपविकाससम्बन्धीकार्यक्रमसञ्चालन।

४. अन्तर्राष्ट्रियअनुभवकोआदानप्रदानरअसलअभ्यासएवंव्यवहारकोप्रयोग।

८.९.४ अपेक्षितउपलब्धि

बजारकोमागअनुसारकोजनशक्तिउत्पादनरउपयोगकालागिनीतियोजनाकार्यक्रमअनुसारजनशक्तितयारएवंउपयोगभएको अन्तरसरकारतथागैरसरकारीक्षेत्रएवंनिजीक्षेत्रकाबीचमाप्रविधिपाठ्यक्रमपाठ्यसामग्रीप्रशिक्षककोआदानप्रदानभएकोप्रा विधिकतथाव्यवसायिकशैक्षिकतथातालिमप्रतिष्ठानस्थापनाभएकोज्ञानविज्ञानमाआधारितमानवसंसाधनकोविकासतथा उपयोगकानिम्तिएकीकृतयोजनातयारभएको,ज्ञानरसीपयुक्तजनशक्तिउत्पादनभएको,मानवविकासरउपयोगमासरकारीर निजीक्षेत्रबीचसहकार्यभएकोहुनेछ।

८.१० सार्वजनिकक्षेत्र,निजीक्षेत्र,सहकारीक्षेत्र,गैरसरकारीक्षेत्रएवंसामुदायिकक्षेत्रकाबीचमासाझेदारी

८.१०.१ पृष्ठभूमि

विश्वव्यापीकरण,निजीकरणर

उदारीकरणकोअबलम्बनसँगैसररकारकोकार्यक्षेत्रकार्यशैलीकार्यप्रक्रियामापरिवर्तनआएकोछ।

समाजवादीशासनव्यवस्थामासरकारलेनैसबैकामआफूएक्लैलेगर्नुपर्छभन्नेआमधारणएवंअभ्यासकोरूपमारहेकोथियो।

विकासकोप्रारम्भिकचरणमानिजीक्षेत्रसक्षमपनिथिएन। गैरसरकारीसंस्थाकोपनिसंस्थागतविकासभएकोथिएन।

नेपालमाप्रजातन्त्रकोपुनर्दोयपश्चातनिजीक्षेत्रलाईसंवेदनशीलक्षेत्रबाहेकअन्यक्षेत्रमालगानीगर्नखुलागरियो।

हजारौराष्ट्रियगैरसरकारीतथासयौंअन्तर्राष्ट्रियगैरसरकारीसंस्थाकोस्थापनाभए।

दुर्गमतथाविकटक्षेत्रमागैरसरकारीसंस्थालेआफ्नासेवाविस्तारगरे।

विकासकोपछिल्लोअवधारणाअनुसारसरकारनियमनकर्तासहजकर्ता,उत्प्रेरक रप्रवर्द्धककोरूपमारहनथाल्यो।

सरकारकाहातनिजीक्षेत्रसहकारीगैरसरकारीसंस्थासामुदायिकसंस्थामार्फतविस्तारितहुँदैगएकाछन्।

सरकारकोस्रोतजनशक्तिव्यवस्थापनसंरचनाकोसिमिततातथासामाजिकसंरक्षणकाकार्यएवंप्रशासनिककार्यमाहुनेबृहतल गानीकाकारणसबैक्षेत्रमासरकारलेप्रत्यक्षउपस्थितिजनाउनसक्नेअवस्थादेखिदैन।

यसैविषयलाईमध्यनजरराख्दैनीतिकानुनयोजनाबजेटकार्यक्रमसबैकार्यमानिजीक्षेत्र,गैरसरकारीक्षेत्र,सहकारीक्षेत्ररसमुदा यकोसाझेदारीसहकारीसहलगानीसमन्वयसहभागिताकोप्रबन्धगरेकोछ।

स्थानीयतहमाफोहरव्यवस्थापनस्वास्थ्यतथासरसफाइअभियानशैक्षिकतथाअन्यसुरक्षासम्बन्धीविषयकोचेतनाविस्तार नागरिककोअधिकारतथाजिम्मेवारीलगायतकाविषयमागैरसरकारीक्षेत्रतथासमुदायलेउल्लेख्यभूमिकानिर्वाहगरिरहेकोछ ।

यसैगरीनिजीक्षेत्रलेपूर्वाधारनिर्माणउद्यमशीलतासामाजिकविकासआर्थिकविकासमामहत्वपूर्णखम्बाकोरूपमाकामगरेको छ।

८.१०.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

निजीक्षेत्रनाफामूलकक्षेत्रमालगानीउत्प्रेरितहुँदासामाजिकसंस्थागतउत्तरदायित्वपालनागराउनु,व्यवसायिकमूल्यमान्यता कोपालनागराउनु,सहकारीक्षेत्रलेसञ्चालकसमितिकोहितकाभन्दासदस्यकोहितरभलाइकालागिकामगर्नु,ठेक्काकाकार्यबि चौलियाकाकार्यमानिरूत्साहितगराईसेवाभावएवंसहभागिताप्रतिप्रतिवद्धबनाउनु,सरकारीक्षेत्रप्रतिनागरिकसमाज,समुदाय, निजीक्षेत्र,सहकारीक्षेत्र,गैरसरकारीक्षेत्रकोआशा,भरोसा,विश्वासरआस्थाजगाउनुअर्कोमहत्त्वपूर्णसमस्यातथाचुनौतीरहेकोछ।

८.१०.३ अवसर

लामोसमयसम्मजनप्रतिनिधिबिहिनरहेकोस्थानीयनिकायस्थानीयसरकारकोरूपमाशासकीयअधिकारएवंजननिर्वाचितप्र तिनिधिसहितक्रियशीलहुनु,स्थानीयतहकाआफ्नैनीतिकानुनयोजनासंरचनासंस्थावित्तीयस्रोतजनशक्तिकोव्यवस्थाहुनु,नि जीक्षेत्रलेसरकारसँगभरोसाराख्नु,गैरसरकारीक्षेत्रलाईप्रचलितकानुनमूल्यमान्यताअनुरूपकामगर्नती तहकैसरकारबाटउत्प्रेरितगराउनु,सामुदायिकसंस्थाबाटगरिनेसेवाभावकाकार्यविरूद्धकाकार्यलाईकानुनीकार्वाहीकोदायरा माल्याइनुमहत्त्वपूर्णअवसरउपलब्धभएकाछन्।

८.१०.४ दीर्घकालीनसोंच, लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

साझेदारी र सहकार्यको माध्यमबाट जीवनस्तरमासुधार

लक्ष्य

सामुहिकयोगदानबाटआर्थिक,सामाजिक,भौतिक,सांस्कृतिकविकासमायोगदानगर्ने।

उद्देश्य

सरकार,निजीक्षेत्र,सहकारीक्षेत्र,गैरसरकारीक्षेत्रएवंसामुदायिकक्षेत्रकाबीचमासहकार्यतथासाझेदारीसमृद्धिमासबैकोजिम्मेवा रीबलियोबनाउनु।

८.१०.५ रणनीतितथाकार्यनीति

८.१०।५.१

सार्वजनिकक्षेत्रलेनिजीक्षेत्रलाईसहजीकरणतथापूर्वाधारनिर्माणगर्दैस्वस्थव्यवसायिकएवंउद्यमशीलवातावर णबनाउने।

८.१०।५.२ कृषिवनपशुजन्यसहकारीसंस्थाकोप्रवर्द्धनगर्दैसामुहिकहितमायोगदानबढाउने।

८.१०।५.३

क्षमताविकाससशक्तीकरणमूलप्रवाहीकरणकानुनीव्यवस्थालगायतकाविषयमाक्षमताविकासरसचेतनाका र्यक्रममागैरसरकारीक्षेत्रसँगस्वस्थरसघनरूपमासहकार्यतथासमन्वयगर्ने।

८.१०.५.४

सामाजिकविकासमासमुदायकोसहभागितालाईप्राथमिकतादिँदैसमुदायकोस्तरोन्नतिसक्रियतासक्षमतावृद्धिगर्दैसामाजिकन्यायरसंरक्षणकाकार्यमासहकार्यरसाझेदारीगर्ने।

८.१०.५.५

स्वरोजगारीसिर्जना,उद्यमशीलताकोखोजीतथाअवलम्बनआर्थिकउपार्जन,सामाजिकक्षेत्रकाकार्यलाईबलपुग्नेगरीनीति,कानुन,योजनातर्जुमातथाबजेटविनियोजनगर्ने।

८.१०.५.६

विकासनिर्माणकाकामसहभागितामूलकएवंयोगदानमूलकबनाउनसार्वजनिकप्रशासनकोप्रतिष्ठारगरिमाबढाउने।

८.१०.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	साझेदारी सम्बन्धी नीति तथा कानुन संरचनागत प्रबन्ध	संख्या		२	(	(	२
२.	संघीय इकाईका बीचमा योजनागत साझेदारी	संख्या		२	२	२	६
३.	सहकारी क्षेत्रसँग वित्तीय लगानीमा सहकार्य	संख्या		१	१	१	३
४.	निजी क्षेत्रसँग प्रविधि विकास तथा हस्तान्तरण कार्यमा सहकार्य	संख्या		१	१	१	३
५.	गैरसरकारी क्षेत्रसँग विपद् जलवायु परिवर्तन तथा वातावरण संरक्षणका कार्यमा सहकार्य	संख्या		१	१	१	३

८.१०.७ प्रमुखकार्यक्रम

१. सार्वजनिकक्षेत्रतथागैरसार्वजनिकक्षेत्रकोसहकार्यरसाझेदारीकालागिनीतिकानुनरसंरचनागतव्यवस्था

२. सानातथाघरेलुउद्यमतथाव्यवसायस्थापनारसञ्चालन
३. सहकारीसंस्थाबाटतरकारीखेतीपशुपालनदुग्धव्यवसायजडिबुटीखेतीप्रशोधनरबजारकोव्यवस्था।
४. गैरसरकारीसंस्थाकोसक्रियताएवंव्यवहारिकसिकाइमार्फतगाउँबस्तीमारहेकोसामाजिककुरीतिकुसंस्कारविभेदछुवाछुतकोअन्त्य।
५. नागरिकअधिकारजिम्मेवारीप्रतिसम्मान,उपभोक्ताहितआर्थिकसामाजिकरूपलेपछाडिपरेकासमुदायवर्गक्षेत्रकोमूलप्रवाहीकरण।

८.१०.४ अपेक्षितउपलब्धि

आर्थिकसामाजिकभौतिकप्रविधिकोविकासमासार्वजनिकतथागैरसार्वजनिकक्षेत्रकाबीचमानीतिगतकानुनीयोजनाएवंसंरचनागतरूपमासाझेदारीसहभागिताबढेकोजनविश्वासबढेको,स्थानीयनागरिकमाभावनात्मकसम्बन्धबढेको,आर्थिकसामाजिकरूपमापछाडिपरेकासमुदायवर्गरक्षेत्रमूलप्रवाहीकरणभएको,सामाजिककुसंस्कारकुरीतिकुप्रथाकुप्रचलनअन्त्यभएको,व्यवसायिकक्षेत्रकोसंस्थागतसामाजिकउत्तरदायित्व (सिएसआर) बढेकोनागरिकको खुशीरस्वस्थताबढेकोहुनेछ।

८.११ सामाजिक सांस्कृतिक विविधता

८.११.१ पृष्ठभूमि

हाम्रोगाउँपालिकाकोभूगोलमाविविधताछ। सामाजिकसंरचनाफरकपनाछ। सांस्कृतिकप्रचलनसमुदायरधर्मपिच्छेफरकछन्। रहनसहनफरकछ। आर्थिकसामाजिकअवस्थामाभिन्नताछ। व्यवसायिकसंस्कारमाविविधताछ। रोजगारीपनिसमुदायअनुसारफरकफरकरहेकोछ। जन्मदेखिमृत्यूसम्मकासंस्कारजातजातिधर्मभूगोलअनुसारकुनैनकुनैरूपमाबेमेलछ। खानपानबसाइरीतिरिवाजधर्मसंस्कारभाषाव्यवहारफरकफरकभएपनिसामाजिकएकताविश्वासभरोसासहकार्यसन्निकताप्रगाढरहेकोछ। एकसमुदायलेअर्कोसमुदायलाईउसकासामाजिकआर्थिकसंस्कारमासहयोगगरेकैहुन्छन्। यसलेगर्दासमाजमाशान्ति,सदाचार,सम्मिलन रसहकार्यकासंस्कारजीवन्तरनिरन्तरचलेकाछन्। सबैकोसबैप्रतिआस्थारसम्मानभएकोलेसामाजिकसद्भावदिगोदरिलोएवंप्रगाढभएरबसेकोछ।

८.११.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

आन्तरिकतथावाह्यबसाइसराइकाकारणलेसामाजिकसंरचनामाभएकोपरिवर्तनलेबढेकोअविश्वासघटाउनु,गैरसरकारीसंस्थाबाटफैलाइएकाअसामाजिकव्यवहारलाईनिमिट्यान्नपार्नु,समाजमाउपेक्षितउत्पीडितसमुदायवर्गक्षेत्रकोमूलप्रवाहीकरणगर्नु,परम्परादेखिएकताबद्धसहिष्णुतापूर्वकरहेकोसामाजिकसंस्कारलाईअझप्रगाढबनाउनुसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।

८.११.३ अवसर

नेपालकोसंविधानप्रचलितनेपालकानुनमासामाजिकसदभाव,सहिष्णुता,शान्ति,सदाचार,समानता,समावेशिताजस्तापक्षकोव्यवस्थाएवंसोहीअनुसारकोकार्यव्यवहारप्रदर्शनहुनु,शैक्षिकतथाचेतनास्तरकोबढ्दोप्रभावबाटसमाजमारहेकापरम्परागतकुरीतिकुसंस्कारकुप्रथाकुप्रचलनकोअन्त्यहुँदैजानु,सामाजिकसंरचनामापरिवर्तनहुँदैजानालेएकलजातसमुदायभन्दामिश्रितसमुदायएवंजातकोसम्मिश्रणहुनु,आर्थिकसामाजिकसूचकमाआएकोपरिवर्तनलेसमाजलाईबढीन्यायोचिततुल्याउनु,विश्वव्यापीकरणरसूचनाप्रविधिकोविकासबाटदेखिएकानवीनतमअध्ययनअनुसन्धानआविष्कारकोअनुशरणविस्तारहुँदैगएकोलेसमाजमाफराकिलोएवंउदारसोंचकोअभ्यासलेप्रश्रयपाउनुमहत्वपूर्णअवसररहेकाछन्।

८.११.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

विविधताव्यवस्थापनमास्वीकार्यता,सामाजिकसांस्कृतिकविविधता

लक्ष्य

स्थानीयसमुदायसमाजकाबीचमापारस्पारिकएकतासद्भावमेलरसहअस्तित्वप्रतिविश्वासकोआधारबनाउने।

उद्देश्य

सामाजिकसांस्कृतिकविविधतालाईसम्पन्नतारसमृद्धिमारूपान्तरणकालागिविवेकपूर्णरूपमाविविधताव्यवस्थापनगर्नु।

८.११.५ रणनीतितथाकार्यनीति

८.११५.१

सामाजिकसांस्कृतिकएकतासद्भावबलियोबनाउननीतिकानुनसंरचनासंस्थाप्रशासनिककार्यव्यवहारसुदृढतुल्याउने।

८.११५.२

आर्थिकसामाजिकभौगोलिकसांस्कृतिकरूपमाऔषतअवस्थाभन्दाकमजोरसूचकांकमारहेकाजातजातिसमुदायलाईविशेषसुविधाकामाध्यमबाटमूलप्रवाहीकरण (लेभलप्लेइङ्फिल्ड) गर्ने

८.११५.३ निजीक्षेत्रगैरसरकारीक्षेत्रतथासामुदायिकक्षेत्रसँगसार्वजनिकक्षेत्रलेसाझेदारीरसहकार्यगर्दै८.११५.४

जागरण,चेतना,रोजगारी,उद्यमशीलताकामाध्यमबाटसामाजिकसांस्कृतिकअसमझदारीन्यूनीकरणगर्ने

८.११५.५ सामाजिकसंरक्षणकाकार्यक्रमलाईलक्षितसमुदायउन्मुखरप्रभावकारीतुल्याउने।

८.११.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य	योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य

			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	
१.	नीति तथा कानुन, आचारसंहिता एवं संरचनागत प्रबन्ध	संख्या		२	(	(	२
२.	विशेष जातजातिलाई स्रोतमा प्राथमिकीकरण	संख्या		१	१	१	३
३.	योजना तथा बजेटबाट राष्ट्रिय एकता तथा मेलमिलापका लागि सन्तुलित आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, सांस्कृतिक सन्तुलन	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४.	आधारभूत तहका विद्यालयमा सामाजिक शिक्षामा सामाजिक सांस्कृतिक विविधता पाठ्यक्रममा समावेश	संख्या		१	(	(	१
५.	गैरसरकारी क्षेत्रसँग सामाजिक रुपान्तरणका कार्यमा सहकार्य	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

८.११.७ प्रमुखकार्यक्रम

१. सामाजिकसांस्कृतिकसद्भावमुखीनीतिकानुनसंरचनाप्रशासनिककार्यसंस्कारकोविकास

२. विपन्नगरिबअसहायबेरोजगारकालागिगैरसार्वजनिकक्षेत्रसँगरोजगारीउद्यमशीलतानवीनतमसिर्जनामासहकार्यरसाझेदारी

३. आमसञ्चारसूचनाप्रविधिकोविवेकपूर्णविश्लेषणगर्दैअसलअभ्यासकोअनुशरण।

४. विविधताव्यवस्थापन (डाइभर्सिटीम्यानेजमेण्ट) कोमूल्यमान्यताअनुरूपसार्वजनिकक्षेत्रतथागैरसार्वजनिकक्षेत्रमायसकोसमुचितअभ्यास।

८.११.४ अपेक्षितउपलब्धि

निहितस्वार्थप्रेरितसंस्थाबाटसमाजमादेखिएकोअसहिष्णुताअसमझदारीमान्यूनीकरणभएको,आर्थिकसामाजिकसांस्कृतिकविभेदखाडलपुरिएको,सार्वजनिकनिकायबाटहुनेसेवारकार्यमासन्तुलनसमानतासमतासामाजिकन्यायप्रकटभएको,गैर सार्वजनिकक्षेत्रसँगसार्वजनिकक्षेत्रलेसहकारीतथासाझेदारीकामाध्यमबाटरोजगारीउद्यमशीलतानवप्रवर्तनमायोगदानपुगेको,विविधतालाईविवेकपूर्णरअसलमनसायलेसम्बोधनगरीसामाजिकसांस्कृतिकसहिष्णुतारसम्मानकोधरहरामाश्रीबृद्धि भएकोहुनेछ।

८.१२ योजनातर्जुमा

८.१२.१ पृष्ठभूमि

गाउँपालिका भित्रका नागरिकहरूको हकअधिकारकोसंरक्षणतथासमृद्धिहासिलगर्नदीर्घकालीनयोजनातर्जुमागर्नुपर्नेहुन्छ। लक्षितविकासप्रतिफलहासिलगर्नवस्तुगतव्यवहारिकरतथ्याङ्कमाआधारितयोजनातर्जुमातथासोकोप्रभावकारीकार्यान्वयनकोअग्रणीभूमिकारहन्छ। योजनाप्रक्रियालाईसूचनातथातथ्यरप्रमाणमाआधारित,नतिजामुखीरयथार्थपरकबनाउनआवधिकयोजनाकोनतिजाखाका तयारगरीकार्यान्वयनमालैजानेरमध्यमकालीनखर्चसंरचनालाईथपयथार्थपरकबनाउँदैलैजादास्रोतकोअधिकतमउपयोगर निर्धारितसमयलागतपरिमाणरगुणस्तरकोनतीजाप्राप्तगर्नसकिन्छ।

८.१२.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

नेपालकोसंविधानलेपरिकल्पनागरेअनुरूपकोव्यवहारप्रदर्शनगर्नुबढ्दोजनआकांक्षालाईसन्तुलितसमन्यायिकरूपमासम्बोधनगर्नुसंघीयतथाप्रदेशसरकारकोविकासयोजनासँगसँगैतालमातालमिलाउनु,विकासकोदीर्घकालीनसोंचतर्जुमागरीसो अनुसारयोजनातथाकार्यक्रमतर्जुमागर्नु,स्रोतसाधनकोसुनिश्चिततागरीआवधिकयोजना,मध्यमकालीनखर्चसंरचनारवार्षिकबजेटबीचसामञ्जस्यताकायमगर्नु,सङ्घीयताकोलाभजनतामापुग्नेगरीयोजनातर्जुमासम्बन्धीसङ्गठनात्मकसंरचना, प्रक्रियातथाविधिमासुधारगर्नुरयोजनातर्जुमासम्बन्धीजनशक्तिकोक्षमताविकासगरीसंस्थागतसुदृढीकरणगर्नुयोजनातर्जुमाप्रक्रियामादेखिएकासमस्यातथाचुनौतीहुन्।
यसैगरीयोजनाकार्यान्वयनगर्नेनिकायकाक्षमताअभिवृद्धिगर्नु,कार्यान्वयनमासंलग्नजनशक्तिकोउत्प्रेरणारकार्यसम्पादन स्तरअभिवृद्धिगर्नु,योजनाकार्यान्वयनलाईप्राथमिकतामाराखिविकासरवातावरणकाबीचमासन्तुलनस्थापितगर्नुअन्तरसर

कारतथागैरसार्वजनिकक्षेत्रकाबीचमाविवेकपुर्णरअसलसम्बन्धसहकार्यसाझेदारीसहलगानीकोकार्यसंस्कारकोप्रचलनगरा उनुयोजनाकार्यान्वयनसम्बन्धीअन्यसमस्यातथाचुनौतीहुन्।

८.१२.३ अवसर

संघीयतालेप्रदानगरेकोस्रोतपरिचालनतथाविनियोजनमादक्षताहासिलगर्नेभौगोलिकविशिष्टताअनुरूपविवेकपूर्णतवरबाट योजनातर्जुमारकार्यान्वयनसहजतारहेकोविगतकाकमीकमजोरीकोसमीक्षागर्दैदोहोरिनअवस्थासिर्जनाहुननदिनेपरिस्थि तिनिर्माणभएको,संविधानकोकार्यान्वयनतथासङ्घीयढाँचाअनुरूपयोजनाप्रक्रियालाईथपसन्तुलित,समन्यायिकरसमावे शीबनाउने,योजनातर्जुमारकार्यान्वयनकालागिआफ्नैजनशक्तिरहेकोयोजनातर्जुमादेखिकार्यान्वयनरअनुगमनतथामूल्या ङ्कनकाचरणमासरोकारवालासबैपक्षलाईसहभागितागराउनसकिनेपरिस्थितिलेप्रतिस्पर्धात्मकविकासगर्नेअवसररहेका छन्।

८.१२.४ दिर्घकालीन सोंच,लक्ष्य,उद्देश्य,रणनीतिरकार्यनीति

दिर्घकालीन सोंच

सूचनातथातथ्यपरकएवंनतिजामुखीयोजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनप्रणाली।

लक्ष्य

विकासयोजना, आयोजनातथाकार्यक्रमनिर्धारितपरिमाण, लागत, गुणस्तररसमयमासम्पन्नगर्ने।

उद्देश्य

आर्थिकप्राविधिकसंस्थागतसंरचनागतरप्रशासनिकक्षमतारकार्यसंस्कारकोपरिधिअनुरूपहुनेगरीयोजनाकोक्षेत्रतथासंख्या कोनिर्धारणतथ्यपरकबनाउँदैयोजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनगर्नु।

८.१२.५ रणनीतितथाकार्यनीति

८.१२।५.१ नीतिगतसंरचनागतसंस्थागतजनशक्तिरयोजनाकोक्षेत्रतथासंख्यानिश्चितगर्ने।

८.१२।५.२ सूचनातथातथ्यएवंप्रमाणमाआधारितयथार्थपरकयोजनातर्जुमारकार्यान्वयनगर्ने।

८.१२।५.३ योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनलगायतकासबैचरणमासरोकारपक्षकोसार्थकसहभागितासुनिश्चितगर्ने।

८.१२।५.४ योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनलगायतकासमग्रपक्षमासूचनातथाप्रविधिकोअधिकतमउपयोगगर्ने।

८.१२।५.५

प्रमाणमाआधारितनतिजामुखीयोजनारमध्यमकालीनखर्चसंरचनालाईसंस्थागतगरीयोजनाकाविभिन्नतह रअवयवबीचकार्यमूलकसम्बन्धस्थापितगर्ने।

८.१२।५.६ योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनमासंलग्नहुनेजनशक्तिकोक्षमताविकासतथाजवाफदेहिताअभिवृद्धिगर्ने।

८.१२.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्र।सं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	विषयगत तथ्याङ्कको सूची तयार गरी वडा तहमा वितरण तथा सुदृढीकरण	संख्या		१	१	२	४
२.	विद्यालय र प्राज्ञिक संस्थासँग छलफल र कार्यशाला	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३.	संघीय सरकारतथा प्रदेश सरकारका विभिन्न निकायसँग बैठक र छलफल	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४.	योजना तर्जुमालाई पृष्ठपोषण गर्ने अध्ययन अनुसन्धान	संख्या		(	(	(	
५.	उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान	संख्या		१	१	१	३
६.	योजनाको वर्गिकरण गर्न मापदण्ड बनाउने अभिमुखीकरण तालिम (सबै वडा अध्यक्ष तथा कर्मचारीलाई)	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७.	योजनाको	संख्या		१	(	(	१

	पहिचान,छनौट र कार्यान्वयन गर्ने उच्चस्तरीय संयन्त्र गठन गर्ने						
८.	सबै तहका सरकारका तथ्याङ्ककका बीचमा एकरुपता स्थापित गर्ने	पटक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९.	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको पृष्ठपोषणलाई योजना निर्माणमा समावेश गर्ने	संख्या		(	(	१	१
१०.	प्रत्येक आयोजनाको नतिजासूचक तयार गर्ने।	संख्या		आवश्यक तानुसार	आवश्यक तानुसार	आवश्यक तानुसार	

८.१२.७ प्रमुखकार्यक्रम

क।कार्यान्वयन योग्यऐतिहासिकयोजना

दीर्घकालीनविकासकोआधारशीला

१. भौगोलिकसामाजिकआर्थिकअवस्थारविशिष्टताअनुकूलकोयोजना

२. योजनातर्जुमाप्रक्रियामाआवश्यकतथ्याङ्कतथासूचनाकोपृष्ठपोषणगर्नअध्ययन,अनुसन्धानतथासर्वेक्षण।

३. अनुगमनतथामूल्याङ्कननतिजालाईयोजनातर्जुमाकोप्रत्येकचरणरप्रक्रियामाप्रयोग।

४. मध्यमकालीनखर्चसंरचनासुदृढीकरण।

५. योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनगर्नेसार्वजनिकनिकायकाबीचमासार्थकसमन्वयरसुदृढीकरण।

६. विकासकासाझेदारसहकारी,गैरसरकारीतथासामुदायिकसंस्थाकोप्रोत्साहनतथाक्षमताविकास।

७. योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनलगायतकाचरणमासूचनाप्रविधिकोउपयोग

८. आयोजनाबैंककोस्थापनाबाटयोजनामध्यमकालीनखर्चसंरचनारवार्षिकबजेटकाबीचमासामञ्जस्यता।

८.१२.४ अपेक्षितउपलब्धि

आर्थिकसामाजिकसांस्कृतिकभौगोलिकअवस्थाएवंविशिष्टताअनुरूपकोयोजनातर्जुमागरीउच्चतमलक्ष्यप्राप्तिभएकोहुनेछ। संघप्रदेशकायोजनासँगसामिप्यतारसामञ्जस्यतास्थापितभएकोहुनेछ। साथैमध्यमकालीनखर्चसंरचनासंस्थागतभएको,वार्षिकविकासकार्यक्रमरआवधिकयोजनाबीचतालमेलकायमभएकोहुनेछ।

त्यसैगरीयोजनातर्जुमातथाकार्यान्वयननिकायकोसंस्थागतसुदृढीकरणभएको,योजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनलगायतका सबैचरणमासरोवारपक्षकोसार्थकसहभागितारहेको,रकार्यक्रमतथाआयोजनानिर्धारितगुणस्तर,लागतएवम्समयभित्रैसम्पन्नभएकोसूचनाप्रविधिकोअधिकतमउपयोगगर्दैयोजनातर्जुमाकार्यान्वयनअनुगमनतथामूल्याङ्कनभएकोहुनेछ।

परिच्छेद ९

अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

९.१ पृष्ठभूमि

निर्धारितउद्देश्य,लक्ष्य,रणनीतिरकार्यनीतिअनुसारसमयबद्धतथाप्रभावकारीरूपमाकार्यान्वयनभयोकिभएनभनेरआयोजनाकोअनुगमनतथामूल्याङ्कनगरिन्छ।

कार्यान्वयनकाक्रममादेखिएकासमस्यालाईसमयमैसम्बोधनगरीनिर्धारितसमयभित्रैआयोजनासम्पन्नगर्नु पर्ने हुन्छ।
अनुगमनतथामूल्याङ्कनकार्यलेयोजना,नीति,कानुनआयोजनातथाकार्यक्रमकोकार्यान्वयनपक्षलाईप्रभावकारी,नतिजामुखीरजवाफदेहीपूर्णबनाउनमहत्त्वपूर्णभूमिकानिर्वाहगर्दछ।

अनुगमनतथामूल्याङ्कनलाईनतिजामूलकबनाउनयोजनाकोनतिजाखाकातयारगरीकार्यान्वयनमालैजानसकेमाखाकाअनुरूपअनुगमनतथामूल्याङ्कनगर्नसकिन्छ।

यसैगरीविकासआयोजनाकोप्रगतिप्रतिवेदनगर्नेप्रणालीलाईसूचनाप्रविधिकोप्रयोगरनतिजामूलकबनाउनआयोजनाव्यवस्थापनसूचनाप्रणालीकोसफ्टवेयरविकासकार्यलाईप्राथमिकतादिइनुपर्दछ।आमसञ्चारमाध्यम,सामाजिकसञ्जाल,उजूरीतथागुनासोनागरिकसमाजबाटगरिएकासिफारिससमेतलाईअनुगमनतथामूल्याङ्कनकामहत्वपूर्णअवयवमानीप्राप्तसूचनाकोविश्लेषणगर्दैसमयमैत्रुटीसच्याउनेरसुधारगर्नुपर्दछ।

९.२ समस्यातथाचुनौती

विकासआयोजनाकोअनुगमनतथामूल्याङ्कनकालागितर्जुमागरिएकोनतीजाखाकालाईपूर्णरूपेणकार्यान्वयनगराउनु,यसकार्यमासंलग्नरहनेजनशक्तिलाईक्षमतावानसीपयुक्तएवंउत्प्रेरितबनाउनु,अनुगमनतथामूल्याङ्कनबाटप्राप्तप्रतिवेदनकोसमयमैसम्बोधनगर्नु,आमसञ्चार
तथासामाजिकसञ्जालबाटउठाइएकाविषयवस्तुलाईगम्भिरतापूर्वकमननगरिनुसमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्।
यसैगरीसूचनातथाप्रविधिकोविकासरउपयोगगरिनु,अनुगमनतथामूल्याङ्कनमालाभग्राहीलाईसार्थकरूपमासहभागीगराउनु,पृष्ठपोषणकोआधारमाआयोजनातथाकार्यक्रमतर्जुमाकार्यान्वयनतथाअनुगमननमूल्याङ्कनपद्धतिमासुधारल्याउनुजस्तायावतसमस्यातथाचुनौतीविद्यमानरहेकाछन्।

९.३ अवसर

अनुगमनतथामूल्यांकनकालागिराजनीतिकसमितिगठनगर्नसकिने,सूचनाप्रविधिकोउपयोगगर्नसकिनेअवसरप्राप्तभएकोछ।

आयोजनाकोनतीजाखाकाअनुरूपप्रगतिगर्नेनिर्माणकम्पनीतथाकर्मचारीलाईपुरस्कृततथादण्डितगर्नसकिनेआमसञ्चारमाध्यमएवंसामाजिकसञ्जालनागरिकसमाजकोसूचनाजानकारीकोभरपूरउपयोगगर्नसकिनेअवसरविस्तारभएकोछ।

९.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

नतिजामूलकअनुगमनतथामूल्याङ्कनःविकासप्रशासनमासुशासन।

लक्ष्य

निर्धारितपरिमाण,गुणस्तर,लागतरसमयमाविकासआयोजनातथाकार्यक्रमसम्पन्नगर्ने।

उद्देश्य

नतिजामूलकअनुगमनतथामूल्याङ्कनबाटविकासप्रशासनकासमग्रपक्षलाईप्रभावकारीएवंदक्षतापूर्णबनाउनु।

९.५ रणनीतितथाकार्यनीति

१. नीतिरकानुनकोतर्जुमासंरचनारसंस्थाकोस्थापनाजनशक्तिरप्रविधिकोविकासगर्ने।
२. अनुगमनतथामूल्याङ्कनविश्वासनीयएवंतथ्यरप्रमाणमाआधारितबनाउने।
३. अनुगमनतथामूल्याङ्कनमाअन्तरसरकारकाबीचमाबलियोकार्यबन्धननिर्माणगर्ने।
४. सूचनाप्रविधिकोविकासरउपयोगमासरलतारउत्प्रेरणाकाकार्यसञ्चालनगर्ने।
५. कार्यपालिकामारहेकासदस्यकोअनुगमनतथामूल्याङ्कनसंयन्त्रबनाईनिरन्तरसुधारगर्ने।
६. अनुगमनतथामूल्याङ्कनमासहभागितामूलकविधिहरूअवलम्बनगर्दैलैजाने।
७. तेस्रोपक्षबाटगरिनेमूल्याङ्कनलाईविस्तारगर्नुकासाथैथपगुणस्तरीयबनाउने।
८. विकासआयोजनाकोवस्तुगतअवस्थाकोमूल्याङ्कनगर्ननागरिकनिगरानीरआयोजनाकोसंक्षिप्तव्यहोराकोहोर्डिङ्गवोर्डकोप्रभावकारितामाजोडदिने।

९.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	लक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने।	संख्या		१	(	(	१
२.	विकास समस्या समधान समिति गठन गर्ने	संख्या		१	(	(	१
३.	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	संख्या		१	१	१	३

	तालिम						
४.	क्षेत्रगत मासिक समीक्षा वैठक	संख्या		१	१	१	३
५.	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको विद्युतीय प्रणाली निर्माण	संख्या		(	१	(	१
६.	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको विद्युतीय प्रणालीको तालिम	संख्या		१	१	१	३
७.	प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाको मध्यावधि र अन्तिम मूल्याङ्कन	संख्या		(	(	१	१
८.	प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाको सूचक अनुसार वार्षिक अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने	संख्या		१	१	१	३
९.	दिगो विकास लक्ष्यको मध्यावधि तथा अन्तिम मूल्याङ्कन	संख्या		(	(	१	१
१०.	पञ्चवर्षीय योजनाको तेश्रो पक्षबाट मूल्याङ्कन	संख्या		(	(	१	१
११.	छनौट भएका आयोजनाको प्रभाव मूल्याङ्कन	संख्या		१	१	१	३

९.७ प्रमुखकार्यक्रम

१. अनुगमनतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीनिर्देशिका,कार्यविधि,मार्गदर्शनकोतर्जुमा।

२. योजनाकोनतिजाखाकाकोतयारीतथाप्रयोग।

३. सूचनाप्रविधिमाआधारितआयोजनाकार्यसम्पादनसूचनाप्रणालीमार्फतसबैआयोजनाकोप्रगतिप्रतिवेदनरसमीक्षा।

४. आयोजनातथाकार्यक्रमकोअनुगमनतथामूल्याङ्कनप्रतिवेदनअनिवार्यरूपमाविद्युतीकरणकामाध्यमबाटसार्वजनिकीकरण।

५. नतिजामूलकअनुगमनतथामूल्याङ्कनकालागिप्रतिबद्धकर्मचारीकोव्यवस्थागर्दैउत्प्रेरणारमनोबलबढाउनेतालिमको सञ्चालन।

६. विशेषप्रकृतिकाआयोजनातथाकार्यक्रमकोतेस्रोपक्षबाटमूल्याङ्कन।

७. अन्तरसरकारअनुगमनतथामूल्याङ्कनसंयन्त्रतथाफोकलपर्सन।

८. सहभागितामूलकअनुगमनतथामूल्याङ्कनविधिकोप्रयोगमावृद्धि।

९. अनुगमनतथामूल्याङ्कनमालेखापरीक्षणप्रतिवेदनकोसमेतआधारलिनेव्यवस्था।

९.४ अपेक्षित उपलब्धि

अनुगमनतथामूल्याङ्कनसम्बन्धीकार्यविधिनिर्देशिकामार्गदर्शनजारीभएकोहुनेछ।

यसमाकामगर्नेजनशक्तिप्रतिबद्धउत्प्रेरितउच्चमनोबलयुक्तरदक्ष-सीपयुक्तहुनेछन्।

सूचनाप्रविधिकोविकासरविस्तारगर्दैसार्थकपरिमाणकालागिप्रभावकारीउपयोगभएकोहुनेछ।

विकासप्रशासनमादेखिएकाविकृतिविसँगतिमानिर्ममतापूर्वकप्रहारगरीप्रसंशायोग्यरप्रभावकारीसंस्कृतिकोअभ्यासप्रारम्भ हुनेछ।

राजनीतिकसंयन्त्रकोक्रियाशीलताबाटप्रशासनिककार्यमासरलतासहजताअनुशासनमासुधारहुनगईआयोजनातथाकार्यक्रमकिफायतीरगुणस्तरीयरूपमासमयभित्रैसम्पन्नहुनेछन्।

परिच्छेद १०

तथ्याङ्क प्रणाली

१०.१ पृष्ठभूमि

विश्वासिलोरभरपर्दोतथ्याङ्ककोउपलब्धतालेमात्रवास्तविकनीतियोजनाबजेटतथाकार्यक्रमतर्जुमाएवंकार्यान्वयनहुनस क्छ। फरकतथ्याङ्कबाटसहीप्रतिफलप्राप्तगर्नसकिदैन। वर्गीय,जातीय,क्षेत्रीय,लिंगीय,समानतारसन्तुलनस्थापितगर्नसबैक्षेत्रकोतथ्याङ्कसूचनाजानकारीसत्यतामाआधारितभए मासंविधान,प्रचलितकानुनरगाउँपालिकालेलिएकोविशेषनीतिलेसार्थकतापाउँछ। राज्यसंरचनामाभएकोपुनर्संरचाअनुरूपकोखण्डीकृततथ्याङ्कतयारगरीयसैअनुरूपसंघ,प्रदेशतथास्थानीयसरकारलेआगा मीनीतियोजनाबजेटतथाकार्यक्रमकोतर्जुमातथाकार्यान्वयनगर्नसकेमालक्ष्यरगन्तब्यमासहजतापूर्वकपुग्नसकिनेछ।

१०.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

समयसापेक्षतथ्याङ्कसम्बन्धी कानुनकोतर्जुमागर्नु,केन्द्रीयरस्थानीयस्तरकातथ्याङ्कीयक्रियाकलापहरूमासमन्वयगर्नु,उत्पादिततथ्याङ्कमादोहोरोप नाहटाउनु,तथ्याङ्ककोउपयोगवृद्धिगर्नु,जनशक्तिकोदक्षतावृद्धिगर्नुरअनाधिकृततथ्याङ्ककोप्रयोगहटाउनुप्रमुखचुनौतीहुन्।

१०.३ अवसर

तथ्याङ्कप्रणालीमामूलतःमागरप्रयोगमाविस्तारहुनु,नयाँ-नयाँतथ्याङ्कीयप्रविधिहरूकोविकासहुनु,विकाससाझेदारहरूबाटतथ्याङ्कीयविकासमाचासोरसहयोगहुनु,नयाँतथ्याङ्क कानुनकोअपरिहार्यतामहसुसहुनु,सम्बन्धितनिकायहरूमातथ्याङ्कीयजनशक्तिलेआर्जनगरेकोपेशागतविज्ञताविद्यमानहु नुमुख्यअवसरहुन्।

१०.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्य,उद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

सुरक्षितविश्वासिलोरभरपर्दोतथ्याङ्कप्रणालीकोस्थापना।

लक्ष्य

नीति,कानुन,योजनालागिउपयुक्तरखण्डीकृततथ्याङ्कतथातथ्याङ्कीयसेवाउपलब्धगराउने।

उद्देश्य

१. तथ्यमाआधारितनीतिनिर्माणाकालागिभरपर्दोखण्डीकृततथ्याङ्कविकासगर्ने।
२. किफायतीतथ्याङ्कीयविकासरगतिविधिकालागिसान्दर्भिकनीति,अभ्यासरक्षमताविकासगर्नु।
३. उच्चगुणस्तरीयतथ्याङ्कउत्पादन,सुधाररआपूर्तिगर्ने।

४. तथ्याङ्कककाउत्पादनकासबैसम्भाव्यविधिरस्रोतहरूकोउपयोगगर्ने।

५. क्षेत्रगतसूचनारसमग्रसूचनाकाबीचमासामञ्जस्यतारएकरूपताबनाउने।

६. राष्ट्रियमानककोअवलम्बनगरीतथ्याङ्कव्यवस्थापनकार्यगर्ने।

१०.५ रणनीति तथा कार्यनीति

१०.५.१ तथ्याङ्ककीय व्यवस्थाका लागि नीतिगत तथा संस्थागत व्यवस्था गर्ने ।

१०.५.२ अन्तर्राष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय मापदण्ड तथा मानकका आधारमा तथ्याङ्क संकलन प्रशोधन र भण्डारण गर्ने।

१०.५.३ भौगोलिक लैंगिक सामाजिक र विषय विशेषताका आधारमा खण्डीकृत तथ्याङ्क उत्पादन र विश्लेषण गरी व्यवस्थित तुल्याइनेछ।

१०.५.४ दिगो विकासका लक्ष्य राष्ट्रिय विकासका लक्ष्य प्रदेश विकासका लक्ष्य तथा स्थानीय विकासका लक्ष्यको आवश्यकता परिपूर्ति तथा उपयोगी हुने गरी तथ्याङ्क प्रणालीको विकास गरिनेछ।

१०.५.५ सेवाग्राहीका सूचना तथा विवरण र तथ्याङ्क एकीकृत गरी पटक पटक विवरण माग संकलन गर्ने र सूचनामा भएको विविधता एवं फरकपनलाई भरपर्दो तथा विश्वासिलो बनाइनेछ।

१०.५.६ तथ्याङ्ककीय क्रियाकलापमा आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउने र नवीनतम आविष्कारको अबलम्वन गर्ने।

१०.५.७ तथ्याङ्कीय जनशक्तिको अध्ययन अनुसन्धान र प्रशिक्षणका लागि संस्थागत प्रबन्ध र क्षमता विकास गरिनेछ।

१०.५.८ व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रणालीलाई पूर्णरूपमा अनलाइन बनाई वडा र गाउँ कार्यपालिकाबीचमा सूचना आदान-प्रदानका आधारमा यथार्थ तथ्याङ्क रहने पद्धतिको विकास गरिनेछ।

१०.५.९ जनगणना, कृषि गणना, औद्योगिक गणना, पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण लगायतका सबै प्रकारका राष्ट्रिय तथ्याङ्क गणनामा यस गाउँपालिकालाई सहभागी गराउँदै नमूनाको रूपमा विकास गरिनेछ।

१०.6 कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रासं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	तथ्याङ्क संकलन,प्रशोधन र	संख्या		१	(	(	१

	व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्ययोजना निर्माण						
२.	तथ्याङ्क शाखाको स्थापना	संख्या		१	(	(	१
३.	गाउँपालिकाको स्थिति पत्र वार्षिकरुपमा अद्यावधिक	संख्या		१	१	१	३
४.	तथ्याङ्क संकलन,प्रशोधन र विश्लेषणको लागि वडा तहको क्षमता र दक्षता वृद्धि तालिम	संख्या		९	९	९	२७
५.	मध्यमकालीन खर्च संरचनाको लागि आवश्यक तथ्याङ्क संकलन	संख्या		(	१	(	१

८तथ्याङ्कइकाईबनाईभौतिकतथामानवीयसंसाधनकोव्यवस्थागर्ने।

१०.7 प्रमुखकार्यक्रम

१. तथ्याङ्कसम्बन्धीनिर्देशिकाकार्यविधिमार्गदर्शननिर्माण।

२. तथ्याङ्ककालागिएकीकृतप्रतिबद्धतथ्याङ्कइकाईकोस्थापना।

३. तथ्याङ्कइकाईमाउपयुक्तभौतिकतथादक्षमानवस्रोतकोव्यवस्थापन।

४. क्षेत्रगततथासमग्रतथ्याङ्ककाबीचमाएकरूपता

५. बाह्रौँराष्ट्रियजनगणना,२०७८कोतयारीमासहयोगीभूमिका।

६. राष्ट्रियकृषिगणना,२०७८कोतयारीमासहयोगीभूमिका।

७. प्रशासनिकअभिलेखलाईप्रयोगगरीएकीकृततथ्याङ्कव्यवस्थापन।

१०.8 अपेक्षितउपलब्धि

विश्वासिलोरभरपर्दोतथ्याङ्कविकासकालागिनिर्देशिका,कार्यविधिरमार्गदर्शनतर्जुमाभईकार्यान्वयनभएकोहुनेछ। यसैगरीराष्ट्रियमानकमापदण्डअनुसारसमयानुकूलखण्डीकृततथ्याङ्कनेपालसरकारबाटप्राप्तभएको,प्रतिवद्धसक्षमभौतिक

पूर्वाधारयुक्ततथ्याङ्कइकाईस्थापनाभएको,सूचनाप्रविधिकोउपयोगबाटसरलरूपमाक्षेत्रगततथ्याङ्कविकासगरिएकोहुनेछ । साथै,नीतियोजनाबजेटतर्जुमाकार्यमाप्रशासनिकतथ्याङ्ककोविकासतथाप्रयोगमाविस्तारभएकोहुनेछ।

परिच्छेद ११

आयोजनाबैंक

११.१ पृष्ठभूमि

कार्यान्वयनमालैजानतयारीअवस्थामारहेकाआयोजनालाईमौज्दातकारूपमाराख्नुआयोजनाबैंकहो। यसमाकार्यान्वयनमाजानुपूर्वप्रारम्भिकएवंप्रभावपरीक्षण,स्रोतकोसुनिश्चितता,विस्तृतआयोजनाप्रतिवेदन,जग्गाप्राप्ति,आयोजनाबाटप्रभावितबाटकार्यान्वयनकालागिसहमतिप्राप्तगरीनिश्चितशर्तमाभण्डारणगरिएकोहुन्छ। यसलेगर्दास्रोतकोदिगोउपयोगहुनजान्छ। जथाभावीएवंपहुँचरप्रभावकाआधारमाभन्दामागआवश्यकतासम्भावनारस्वीकार्यताकाआधारमाआयोजनाछनौटरकार्यान्वयनहुन्छ। उपलब्धस्रोत,साधनतथाप्रविधिकोअधिकतमउपयोगगर्दैगाउँपालिकाकोसोंचलाईयथार्थपरिणाममाबदल्नआयोजनातर्जुमातथाकार्यान्वयनमादेखिएकाअसुविधालाईनिराकरणगर्दैदीर्घकालीनयोजना,मध्यमकालीनखर्चसंरचनातथावार्षिकबजेटलाईएकअर्कामाअन्तरआवद्धतागर्दैसमयमैआयोजनासम्पन्नगरीआर्थिक,सामाजिक,भौतिकविकासगर्नप्रभावकारीगराउनआयोजनाबैंककोविकासतथाउपयोगगर्नजरूरीरहेकोछ।

११.२ प्रमुख समस्यातथाचुनौती

आयोजनाबैंककोकार्यविधितर्जुमातथादमापदण्डनिर्माणगर्नु,संघीयतथाप्रदेशसरकारकोपदचापपछ्याउनु,मानवसिर्जिततथाप्रकृतिजन्यविपद्वाटहुनेतात्कालिकआवश्यकताकोसम्बोधनगर्नु,संघतथाप्रदेशसरकारकानिर्वाचनक्षेत्रविकासकार्यक्रमवार्षिकबजेटपछिछनौटगरिनु,संघतथाप्रदेशसरकारकोयोजनाछनौटकोएकांकीपनालाईसहभागीमूलकएवंमागमाआधारितबनाउनु,संघीयताकोमर्मरभावनाअनुरूपसन्तुलितविकासलाईसम्बोधनगर्नुजस्तासमस्यातथाचुनौतीरहेकाछन्। साथैआयोजनाबैंककोप्राविधिकपक्षमाविशेषध्यानपुर्‍याइयसकोसुरक्षापहुँचअद्यावधिकतासरलताजस्तापक्षमादक्षकुशलरप्रतिवद्धजनशक्तिकोव्यवस्थापनगर्नुप्राविधिकसमस्यातथाचुनौतीरहेकोछ।

११.३ अवसर

संघतथाप्रदेशसरकारकोआर्थिककार्यविधितथावित्तीयउत्तरदायित्वसम्बन्धीऐनलेआयोजनाबैंकअनिवार्यगरिदायसबाटस्थानीयतहलाईसहजताहुनु,प्राविधिकतथाव्यवसायिकशिक्षाकोबढ्दोप्रभावलेसक्षमजनशक्तिउपलब्धहुनु,सन्तुलितविकासकालागिआवश्यकतामागरसम्भावनाकाआधारमाआयोजनाछनौटगर्नसकिनु,वार्षिकबजेटमध्यमकालीनखर्चसंरचनारआवधिकयोजनाकाबीचमासामञ्जस्यतास्थापितहुनजानु,स्रोतकोसमुचितउपयोगहुनु,आर्थिकवर्षकोप्रारम्भमैआयोजनाकार्यान्वयनमाजानुअवसररहेकाछन्।

११.४ दीर्घकालीनसोंच,लक्ष्यउद्देश्यरणनीतितथाकार्यनीति

दीर्घकालीनसोंच

मागआवश्यकतासम्भावनारस्रोतकोउपलब्धताकाआधारमासन्तुलितविकासकालागिआयोजनाबैंक।

लक्ष्य

आवधिकयोजनामध्यकालीनखर्चसंरचनारवार्षिकबजेटतथाकार्यक्रमकाबीचमासामञ्जस्यतास्थापितगरीकार्यान्वयनयोग्यरआर्थिक तथाप्राविधिकरूपमासम्भाव्यआयोजनाबैंकमाभण्डारणगर्ने।

उद्देश्य

आयोजनाकोसंख्यात्मकबृद्धिलाईन्यूनीकरणगरीगुणात्मकनतीजालाईप्रधानतादिनु।

११.५ रणनीतितथाकार्यनीति

१. आयोजनाबैंकसम्बन्धीनीतिगत,कानुनी,संरचनागतएवंजनशक्तिकोप्रबन्धमिलाउने।

२. संघतथाप्रदेशसरकारसँगसाझेदारीतथासहकार्यगर्ने

३. दिगोएवंसन्तुलितआर्थिकसामाजिकभौतिकविकासगर्ने।

४. आयोजनाबैंककाआधारमामात्रसंघतथाप्रदेशसरकारमासमपूरकतथाविशेषअनुदानमाआधारितआयोजनामागगर्ने।

५. आयोजनाकार्यान्वयनपूर्वकापूर्वाधारमापूर्णतादिने।

६. सूचनाप्रविधिमाआधारितआयोजनातर्जुमाकार्यान्वयनअनुगमनतथामूल्याङ्कनपद्धतिकोअनुशरणगर्ने।

११.६ कार्यक्रमगत वार्षिक तथा त्रैमासिक लक्ष्यः

क्रसं।	कार्यक्रम	इकाई	आधारवर्ष	योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य			योजनाअवधिकोजम्मालक्ष्य
			२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९	२०७९।८०	
१.	आयोजना वैङ्कस्थापना गर्ने	संख्या		१	(	(	१
२.	आयोजना वैङ्क निर्देशिका प्रकाशन गर्ने	संख्या		१	(	(	१
३.	आयोजना वैङ्क सम्वन्धी विद्युतीय सफ्टवयर निर्माण गर्ने	संख्या		१	(	(	१
४.	आयोजना वैङ्कमा छनौट भएका योजनालाई यलष्लिभ भलतचथ गर्ने	संख्या		९	९	९	२७
५.	समपुरक र विशेष अनुदानका आयोजना प्रस्ताव तयार गर्न	संख्या		९	९	९	२७

	क्षमता वृद्धि गर्ने						
६.	आयोजना प्रस्ताव वनाउन वडासम्म क्षमता वृद्धि गर्ने	संख्या		९	९	९	२७
७.	प्राथमिकता प्राप्त आयोजनामा बजेट विनियोजन गर्ने	संख्या		९	९	९	२७
८.	आयोजना वैङ्कमा भएका आयोजनालाई स्रोत व्वस्थापन गर्ने	संख्या		९	९	९	२७
९.	प्राथमिकता प्राप्त आयोजना मध्यकालीन खर्च संरचनामा समावेश गर्ने	संख्या		९	९	९	२७

११.७ प्रमुख कार्यक्रम

१. आयोजना बैंक स्थापना तथा सञ्चालन सम्बन्धी कार्य विधि वा निर्देशिका वा मार्गदर्शन तर्जुमा।

२. आयोजना बैंकको सफ्टवेयरको विकास र सञ्चालन।

३. प्रतिवद्ध प्राविधिक जनशक्तिको क्षमता विकास।

४. मध्यमकालीन खर्च संरचनामा सालबसालीरूपमा आयोजनाको थपघट एवं परिमार्जन।

५. वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा बैकमा रहेका मौज्दात बाट समाबेश।

६. संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग समपूरक अनुदान तथा विशेष अनुदानमा आधारित आयोजना प्रस्ताव गर्दा बैंकबाट प्रस्ताव।

११.८ अपेक्षितउपलब्धि

आयोजना बैंकको स्थापना र कार्यान्वयन सम्बन्ध मानी ति गत,कानुनी, संरचनागत, प्रविधिगत र जनशक्तिको प्रबन्ध भएको हुनेछ। दीर्घकालीन योजना ,मध्यमकालीन खर्च संरचना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमका बीचमा सामञ्जस्यता स्थापित भएको, समयमै आयोजना सुरू गरी समय मै सम्पन्नभई विकास प्रशासनमा सुशासन प्रवर्द्धन भएको, आर्थिक अनुशासन प्रवर्द्धन भएको, सन्तुलित एवं दिगो आर्थिक सामाजिक र भौतिक विकास भएको, आयोजना माग आवश्यकता र सम्भावना र स्रोत सुनिश्चितताामा आधारित भएकोहुनेछ।

निश्कर्षः

बदलिएको शासकीय शैलीसंगै गाउँपालिकाले कार्यक्रम तथा आयोजना छनौट, कार्यान्वयन र सेवा प्रवाहमा समेत सकरात्मक परिवर्तन गर्न आवश्यक छ ।अनुत्पादक क्षेत्रको लगानीलाई निरुत्साहित गर्ने तथा मितब्ययी हुनेर वित्तीय अनुशासन र पारदर्शिताको सुनिस्चितता हुनु जरूरी हुन्छ ।दार्मा गाउँपालिकाले पञ्चवर्षीय योजनाले लिएको लक्ष्य तथा उद्बेश्य हासिल गर्न गाउँपालिकाको आन्तरिक आयमा अभिबृद्धिको लागि राजश्वको दायरालाई फराकिलो बनाउनु पर्ने,आवश्यक्ताका आधारमा लगानीको सुनिस्चितताका लागि सम्भाब्य सवै साझेदारहरूलाई आकर्षण गर्ने तथा अन्तर सरकारी अनुदानको क्षेत्र फराकिलो बनाउन विशेष पहल गर्ने,अनुत्पादक खर्चमा कटौती गर्ने साथै दिगो विकासमा आधारित विकास निर्मण र सेवा प्रवाहका पूर्वाधारहरूको निर्माण र विकासलाई प्रथम प्राथमिकतामा राखेर आवधिक गाउँ विकास योजना कार्यान्वनय गर्न सके दार्मा गाउँपालिकालाई एक समृद्ध गाउँपालिकाको रुपमा विकास गर्न सम्भव छ। बर्तमानमा रहेका अन्तरतहगत समन्वय, आर्थिक स्रोत साधनको अप्रयाप्तता, जनशक्ति तथा सामाजिक,सांस्कृतिक चुनौतिहरूलाई सम्भावनाको उज्यालो मार्गतर्फ अग्रसर गराएर अवसर र सम्भावनासँग एकीकृत गरी कार्यान्वयन गर्न सके आगामी३ बर्ष भित्र समृद्धिको मार्ग निर्धारण हुने निश्चित छ। वित्तीय अनुशासन र पारदर्शिताको सुनिस्चितता गर्ने साथै ब्यवहारमा उतार्ने गाउँबासी जनसमुदायलाई विश्वासमा लिनेर जनसहभागिताको सुनिश्चितता गर्नु पर्ने हुन्छ ।बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमलाई आबधिक योजनासँग तादाम्यता हुने गरी गर्नेगुणस्तरमा सम्झौता नगर्ने,आयोजना छनौट गर्दाआबश्यक अध्ययन,अनुसन्धान,ड्रइङ डिजाईन र यथार्थपरक लागत अनुमान गर्ने ब्यवस्था गर्ने,जनप्रतिनिधि र कर्मचारीले आफ्नो दायित्व तथा जिम्मेबारी इमान्दारितापूर्बक पालना गर्ने र सवैसँग समान ब्यवहार गर्ने।जनप्रतिनिधि र कर्मचारीबीच सुसम्बन्ध स्थापित गर्न सकेमात्र पञ्चवर्षीय योजनाले लिएको सोंच, लक्ष्य तथा उद्बेश्य हासिल गर्न सकिनेछ ।